168

విషయానుక్రమణిక

చిత్రములు

త్రివర్ణచిత్రములు:. 'నలరాజు'; గౌడీరాగిణి.

సాధారణ చిత్రములు:— క్షేత్రపరాజులు ౩; దివాన్-ఇ-ఖాస్; పల్లవశాసనము-సంగిమేశ్వరము ౨; బాణశాసనము-సన్నమూరు; విష్ణూచిదేవతకొలువు; గోపక ప్రభువు, సి. వి. రామనుగారు, తాడిపత్రి రాఘవాచార్యులుగారు; డి. బలరామకృష్ణయ్యచౌదరిగారు, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు; మహానందిక్షేత్ర చిత్రములు ౮; కీ. శే. లాలా లజపతిరాయిగారు; ఆంధ్రమహాసభల నాయకులు ౫; ఇతర చిత్రములును.

'నటరాజు'

59

చెన్నపట్టణము, డిసెంబరు ౧౯౨౮

సంపుటము ౫ విభవ సంవత్సరము మార్గశీర్షమాసము సంఖ్య ౧౨

బాలచంద్రుఁడు

కె. అన్నమరాజశర్మ గారు

అమ్మ! శౌర్యాంకురములు రణాంగణమున- స్వీయశోణిత పూరంబుఁ జిలుకరించి
నాటు వోయంగ వీరులు, బీర ముడిగి- నిలువఁజాలను నే నిందు నిలువఁజాల.

బాలుఁడు సంగరస్థలికిఁ బోల్గొన రాదని పల్క నేల ? యు
ద్వేల చమూసమూహములఁ బీనుఁగు పెంటలు చేయువాఁడ త
ల్లీ! లవమేనిఁ జింతిలకు లీలమెయిన్ నలగాము శీర్షముం
గూలిచి వేగఁ దెచ్చెద నకుంఠితదర్పము తీవరించెడిన్.

దాయలు వహ్వ రే! యనఁ బ్రతాపము చూపముఁ దాల్చునోజ శా
తాయుధముం ధరించి సమరావని నిల్వఁగ నాగమాంబ నే
సీ యవమాన రోషము సహింతునొకో; మగపుట్టు వేల, వీ
ర్యాయత హేతులం బర జనాటవి నుగ్రతఁ గాల్చకుండినన్.

కారెమపూఁడి చండగతిఁ గత్తులు కత్తులు దాఁకులాడఁగాఁ
పౌరుషముం ద్యజించి యిట పందవలెన్ వసియింపఁ బాడియే ?
నారణకౌశలంపుఁ దరుణం బిది కావున వీరమాత నాఁ
బేరు వహింపు మమ్మ పృథివిం బలనాటియశంబు నిండఁగన్.

అనికిం బోవక తప్ప దో జనని! శౌర్యాలంబు లౌ నాయనల్
కన విక్రాంతిని వైరిరక్తమునఁ బ్రక్షాళింతు మత్ఖడ్గమున్ ;
ఘనసైన్యంబుల సింహానాదము మనః కర్ణంబుఁ బూరించు రీ
తిని మార్మ్రోఁగెడు పోవ నిమ్ము కరుణార్ద్రీభూతచిత్తంబునన్.'

కనులఁ బ్రణయాంకితాశ్రులు గడలుకొనఁగ-మమతఁ జూపంగ మాత! సమయము గాదు;
బవరమున భద్ర మొదవ దీవన లొసంగి-పంపు మభిమన్యుని సుభద్ర పంపినటుల.

వృత్రాసురుని సంహరింప విజృంభించి వజ్రి నిల్చిననాఁటి భయదరేఖ
కార్తవీర్యార్జును కరపంక్తి జమదగ్ని పట్టి చెండిననాఁటి భవ్యశక్తి
కౌసలేయుఁడు దశకంఠమస్తకపరంపరఁ గూల్చిననాఁటి పౌరుషంబు
క్షాత్రతేజోభూతి సైంధవు గాండీవి చంపిననాఁటి ప్రచండదీక్ష
ఆవహించును గాత నేఁ డస్మదీయ-వితతశౌర్యాగ్ని తప్తహృద్వీథియందు
వేఁడినెత్తురుకరడులు నాడులందు-రేఁగ నావేశమున జయశ్రీ వరింప.

పరమిత్రాంత నిషూదనక్రియను శర్వాణీకుమారుండు ని
ర్భరరౌద్రాకృతిఁ దాల్చి తారకుని గర్వంబున్ విదారించిన
ట్లరరే! యంచు జగంబు లెల్ల శుభగీతాళుల్ పఠింపన్ ద్విష
చ్ఛిరముల్ దున్మి సుమంబులట్లుగ యశఃశ్రీకన్య కర్పించెదన్.

ఆంధ్రశౌర్యేందిరాదేవి యాటలాడ-నాట్యశాలగ మాఱె పల్నాటిసీమ
శాత్రవానీకహననయజ్ఞంబునందు-పాలుఁ గొన కున్న జీవచ్ఛవంబ నగుదు.

మరణం బన్న భయంబు లేదు కదనక్ష్మాసంహృతిన్ వీరశే
ఖరు లీకాశ్యపి గర్భమందున యశః కాయంబులన్ నేఁటి కిం

దఱు జీవింపరు! శస్త్ర మానుటయె కర్తవ్యంబు తర్కింప స
శ్వరమా భౌతికలోకనాటకము స్వప్నంబట్ల చూపట్టెడిన్.

కాయము బుద్బుదంబు, రిపుఖండనమే హృదయంపులక్ష్య మ
మ్మా! యిఁక పోయి వచ్చెద, నమస్కృతులం గయికొమ్మ; ద్వేషణా
జేయపరాక్రమస్ఫురిత జీవితకావ్యమునందు నూతనా
ధ్యాయము వ్రాసెదన్ రుధిరధార నిశాతకృపాణలేఖినిన్.

జన్మభూరక్షణార్థంబు జన్యకేళి-సహజశూరతఁ బ్రకటించి సమయువాని
దేవదూతలు ప్రీతి నాతిథ్య మిచ్చి-గారవింతురు సమ్మదాక్రాంతు లగుచు.

ఏ మనుభవింతువు?

శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వర కవులు

అమృతమెల్ల హరించి యా సోమనాథుండు వట్టిభాండమె దిగఁబెట్టినాఁడు,
వలపులెల్ల హరించి వాయుగంధర్వుండు వట్టివృంతమె దిగఁబెట్టినాఁడు,
మహిమయెల్ల హరించి మదనాగ్నిరూపుండు వట్టికోనయె దిగఁబెట్టినాఁడు,
కళలనెల్ల హరించి కాలభైరవమూర్తి వట్టిగూటినె దిగఁబెట్టినాఁడు,
భావభవుఁ డెందొ తన పంచబాణములను-కట్టగాఁ గట్టుకొని పాతిపెట్టినాఁడు,
హాలికా! హాలికా! వట్టియాస గాక-ఏ మనుభవింతు వీ రుద్రభూమిలోన?——

మహాభారతమందలి విరటుని బృహన్నలాపరీక్షణము

కోరాడ రామకృష్ణయ్య గారు, ఎం. ఏ.

సంస్కృత మూలమునకు తిక్కన తెలుగు రచన కొంచెము భేదించిన సందర్భములలో నిది యొకటిగా గ్రహింపదగినది. మూల మెట్లున్నను మొత్తముమీద తిక్కన యీ సందర్భమున నతినైపుణ్యమును జూపి మూలమునకు మెఱుగు వెట్టినాడనుటకు సందేహము లేదు. అయితే మూలపాఠము లనేకరీతుల నుండుటచే తిక్కన దేని ననుసరించియుండు ననునదే పెద్ద సమస్యగా నున్నది. భండార్కర్ ఇన్‌స్టిట్యూటువా రనేకములగు దక్షిణోత్తర దేశముల వ్రాతప్రతులను సరిచూచి, యతి ప్రాచీన మూలపాఠమిదియని నిర్ణయముచేసి ప్రకటించిన పాఠ మొకటి కలదు. దీనికి కొంచెము భిన్నములగు దక్షిణదేశపు ప్రతులలోని పాఠములు, ఉత్తరదేశపు ప్రతులలోనిపాఠములు మఱికొన్ని గలవు. అతిప్రాచీన పాఠ మైయుండునని భండార్కర్ ఇన్‌స్టిట్యూటువా రిచ్చిన పాఠములో నీసందర్భమున విరటుడు స్త్రీలచేగాని, పురుషులచేగాని, పరీక్ష చేయించి తెలుసుకొన్నట్లుగా లేదు. తిక్కనలో వలెనే చక్కగా దాటివేయబడియున్నది—

> "బృహన్నలాం తా మభివీక్ష్య మత్స్యరాట్
> కలాసు నృత్యేనచ గీతవాదనే,
> అపుంస్త్వ మప్యస్య నిశమ్య చ స్థిరం
> తతఃకుమారీపుర ముత్ససర్జ తం।
> స శిక్షయామాసచ గీతవాదనం..."

ఉత్తరదేశపు నాగరీప్రతులలో రెండింటిలో మాత్రమే పైశ్లోకమున రెండవ పాదము తరువాత

> "సంమంత్ర్య రాజా వివిధై స్స మంత్రిభిః
> పరీక్ష్య చైనం ప్రమదాభి రాశు వై"

అను రెండుపాదము లున్నట్లు తెలుపఁబడినది.

కాని దక్షిణదేశపు ప్రతులు పెక్కింటిలో పైశ్లోకమంతయు గనబడనే కనబడదు. విరటుఁడు

> "దదామి తే హన్త వరం బృహన్నలే
> సుతాంచ మే నర్తయయాశ్చ తాదృశీః,
> ఇదంతు తే కర్మ సమం న మే మతం
> సముద్రనేమిం పృథివీం త్వ మర్హసి."

అని చెప్పిన తరువాత నిట్టి యాకృతిగల యాతని వృత్తము మాటలనుండి భేదింపదని తలంచినట్లుగా గనబడుచున్నది గాని పరీక్షకు గడంగినట్లు లేదు.

> "తతో విరాటః స్వయ మాహ్వాయ త్స్వతాం
> నరాధిప స్తాంచ సుమధ్యసుందరీం,
> ఉవాచ చైనాం ముదితేన చేతసా
> బృహన్నలానామ సఖీ భవ త్వియం.
> సుగాత్రి సంప్రీతి సుబద్ధ సౌహృదా
> తవాంగనే ప్రాణసమాచ నిత్యదా,
> ప్రకామ భక్ష్యాభరణావరా శుభా
> చర త్వియం సర్వజనే ష్వవారితా.

"న దుష్కులానా మియ మాకృతి ర్భవేత్
న వృత్త భేదీ భవ తీదృశో జనః,
తథా సమాదిశ్య సుతాం నరాధిపః
ప్రవేశ్యతాం సాధుగృహం తథైవచ.
స శిక్షయామాస చ గీతవాదనం..."

చెన్నపట్టణము ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకాలయమందలి బ్రౌన్ దొరగారిచే సంపాదింపబడిన తెలుగుప్రతియందుకూడ నిట్లే యున్నది. కాని దక్షిణ దేశపుప్రతులలో త్రివేంద్రం నుండి సంపాదింపబడిన తిరువాన్కూరు రాజా వారి లైబ్రరీలోని మళయాళపు టక్షరముల వ్రాతప్రతిలో మాత్రము, పై శ్లోకములలో చివర మూడుపాదములకు బదులుగా నిట్లున్నది :

"ఇతీవ ముక్త్వా పురుషై ర్యథాక్రమం
పరీక్ష్య రాజ న్నృపుదాభి ంగతం,
సుతాంచ తాం నర్తయితుం శశాస నై
బృహన్నలాం క్లీబ మవేక్ష్య వేశ్మని."

ఇట్లిన్నిప్రతులలోను నిన్నివిధములుగా గనబడుటను బట్టి తిక్కన యే పాఠమునుబట్టి రచించెనో చెప్పుట దుర్ఘట మగుచున్నది. ఏపాఠము ననుసరించినను తిక్కన తన యసాధారణ నైపుణ్యంబును జూపి యౌచిత్యమును బాటించినా డనుటలో సందేహము లేదు.

మఱియొక విషయము మాత్ర మిచ్చట గమనింప దగి యున్నది. పురుషుల మూలముగనో, స్త్రీల మూలముగనో, పరీక్షచేసి యాతని యపుంస్త్వమును స్థిరమైనదిగా దెలిసికొన్నా డని చెప్పు నీ పరీక్షావిషయము నుత్తరదేశములందలి రెండు ప్రతులలో మాత్ర[illegible] కాన వచ్చుచున్నది. దక్షిణ దేశపు ప్రతులు పెక్కింటిలో నీ పరీక్షా విషయమే కనబడుటలేదు. కాని దీనికి బదులుగా——

"న దుష్కులీనాం ప్రియ మాకృతి ర్భవేత్
న వృత్తభేదీ భవ తీదృశో జనః"

అని యుండుటచే నాతనియాకార విశేషమును బట్టియే "యత్రాకృతి స్తత్రగుణాః" అని విరటు డాతని నపుంసకత్వమును నిశ్చయించినట్లు సూచిత మగుచున్నది. దీనికే తిక్కన రచించిన "నైపుణ్యంబున నుచితంబుమైనరసి పొచ్చెము లేమిఁ దదీయ సేవ గైకొనుటకు నిశ్చయించి" యనువాక్యము వ్యాఖ్యాన మందమా? విరటుని నైపుణ్యంబును, నుచితజ్ఞతయు బృహన్నల యాకారమునుబట్టియె "పొచ్చెము లేకుండుట"ను నిశ్చయించుటలో నున్నదని గ్రహింపవలసియున్నది. తిక్కన పాండవులయొక్కయు నాకార విశేషములనే యీతడు విశేషముగా ప్రశంసించుచు దనరాజ్యమునే గ్రహింపవలసినదని పలుమారు వేడుచుండుటవలన వేఱుగా పరీక్ష లేకయే యాతనియాకారమునుబట్టి, మాటలను నమ్మి, నపుంసకునిగా నిశ్చయించియుండుననుటయు పొసగును. దీనికి దగినట్లుగా నీ దక్షిణదేశప్రతులలో మాత్రమే విరటుడు తనకుమార్తెను సభలోనికి బిలిపించి బృహన్నల కొప్పచెప్పినట్లున్నది. ఉత్తరదేశ ప్రతులలో నీ ప్రశంసయే లేదు. తిక్కన తెలుగు రచనలో కేవలము కూతును రప్పించుటయేగాక దక్షిణ ప్రతులలో కూడ లేని యామె రాకను గూర్చిన

వి[illegible]ర్ణనను జేర్చి, "కర్పూర సహితంబగు తాంబూలంబు వెట్టుట, చిత్రంబులగు చీనాంబరంబులు, మణిమయంబులగు నాభరణంబులు నిచ్చుట", ఆచార్యునకును గూతునకును దగు మాట"లుచితంబుగా బలికి యంగన హస్తము బట్టి తత్కారంబున గదియించుట" ఈ మొదలగు స్వదేశీయాచారములను సందర్భానుకూలముగా పెంచి వర్ణించినాడన్నను, మొత్తముమీద నాతడు దక్షిణదేశ ప్రతులనే యనుసరించినాడని చెప్పవలసివచ్చుచున్నది. కాని కొన్ని యల్పసంఖ్యాకములగు దక్షిణదేశప్రతులలోగూడ "పరిత్యక్త్వైనం ప్రమదాభి రాగతం" అనుపాద మొకటి రెం డుత్తరదేశప్రతులలో వలెనే కనబడుచుండుటచే నొకవేళ తిక్కన యీమూలమునే చూచి యిందలియశ్లీలమును వారింపనెంచియే గడుసుదనముతో దాని నిటు దాటివేసియుండునా యను సందేహమును గలుగకమానదు. అశ్లీలమైనచో తిక్కనకాలమున నాతనికి దొరకిన సంస్కృత మూలగ్రంథములో నీ పరీక్షను గూర్చిన పద్యపాదము లుండియే యున్నవనియు, వానిని జూచియే తిక్కన యుచితజ్ఞత నిట్లుచూపెననియు, నింతేగాక యా సందర్భమునకు దగినట్లుగా తన సహజ ధోరణిని స్వీయదేశీయాచారములను గొంత వర్ణించియుండె ననియు—ఈ విరాటపర్వమున ననేక ప్రదేశముల నిట్టి వర్ణనల నీతడు చేసియే యున్నాడు—ఇందలి యౌచిత్యమును గ్రహించిన పండితవరులు కొందరు తిక్కన తరువాత కొంతకాలమున కీదక్షిణదేశపు మూలగ్రంథ ప్రతులలో నీ పరీక్షావిషయకమగు పద్యపాదములను దీసివేసి తిక్కనరచన ననుసరించిన క్రొత్తశ్లోకములను రచించి చేర్చియుందురేమో యని సందేహించుట కవకాశము కూడ కనబడుచున్నది. కావుననే "తతో విరాటః స్వయ మాహ్వాయ తుష్టాం" అని విరటుడు కూతును బిలిపించి యొప్పగించె ననువిషయము కూడ ఉత్తరదేశపు ప్రతులలో లేనిది దక్షిణదేశపు ప్రతులలోను, అందు ముఖ్యముగా తెలుగు ప్రతులలోను నుండుట తటస్థించియుండును. ఉత్తరదేశ ప్రతులలోకంటె నీ దక్షిణదేశమందలి వానిలో నిట్టి ప్రక్షిప్త భాగములు విశేషముగా జేరియుండుట భండార్కర్ పరిశోధనాలయమందు జరుగుచున్న పరిశోధననుబట్టి స్పష్టమగుచునే యున్నది. దక్షిణదేశప్రతులలో జేరిన ప్రక్షిప్తభాగములలో గొన్నిటికైనను కావ్యకళాదృష్టితో జేయబడిన తిక్కనార్యుని తెలుగురచన మూలమై యుండునా యను విషయ మింకను పరిశీలనార్హంబై యున్నది.

విభవాబ్ద వృష్టి

వడ్డాది సుబ్బారాయుడు గారు

విభవను మృగశిరబిందువు-లభవు జటాజూట బిందులట్టివి యయ్యెన్
నభము పెనుఁజిల్లి పడిన-ట్లిభతుండనిభోరుధార వృష్టి ఘటిల్లెన్.

అధికశ్రావణ శుద్ధషష్ఠి విభవాఖ్యాబ్దంబునన్ రేవగల్
విధువారంబున సూర్యుఁ డార్ద్రను భముల్ వీక్షింప రాకుండఁగా
నిధినిక్షేపము లాదిగా బయలుగా నిశ్శబ్దనీలాభ్రముల్
బుధులట్టుల్ దనివాఱ దాన మొసఁగెన్ భూచాతకాచాంతికిన్.

శ్రావణము జ్యేష మయ్యెఁ గదా విభవను; జదలనుండి ధారాసంపా
తావిర్భూతికి మాఱుగ-రేవగలుం జెమ్మటలు గురిసెఁ గడు నొడలన్.

మూల దప్పించి పండువుమూఁడునాళ్లు-పుష్పవంతులు మఱువడ భూరిధార
షష్టిగడియలు విభవను వృష్టి యడరె-నేళ్లు గోళ్లును మిన్నుమన్నేకముగను.

పెనిమిటులు గాన రామిని-దనలక్ష్మి విభావరీసతియు రోదనముం
బూనరిం త్రనఁదగె బోరను-ధ్వని విభవను మూలపూజపండుగ వాసల్.

న్యగ్రోధమై సర్వద్రిగ్రోధకం బయ్యె నధికధారావరోహముల మొగులు
హరుఫాలనేత్రంబ యిరులు మాపుట కయ్యెఁ గడమకన్నులు రెండు గప్పవడుట
జలజలఁ బ్రవహించు సెలలకుఁ దల్లులై శ్రవణముల్ జల్లులు చెవుడుపఱిచె
దుర్గాహతాస్రపస్తోమాసృగాపగాస్మారకం బయ్యె వాఃపూర మవని
విజయదశమిముందు విభవహాయనమందు-నెసరుమూఁడునాళ్ల ముసురువల్ల
వఱదఁ గలసె రైళ్లు; వంతెన లడుగంటెఁ;-దూర్పుదేశమునకుఁ దొడరె నెడరు.

ప్రభవం గార్తికమందు సింహపురిఁ దత్ప్రాంతంబులన్ ఝంఝచేఁ
బ్రభవించెం బ్రజ కాపదల్ గృహధనప్రాణ్యాదినాశంబునన్

విభవాబ్దాశ్వయుజాద్యపక్షమున నుద్వేలాతివృష్టిఁ దుని
ప్రభృతిగ్రామములన్ జలప్రళయ మాపాదిల్లె నీప్రాగ్దిశన్.

బాటలు తెగియెన్ జామల-కోట మొదల్ తూరుపూళ్లకుం బోవను బే
రాటంకము పొగబండ్లకుఁ-బాటిలె నాశ్వయుజమున విభవ నతివృష్టిన్.

సాగన్ రైలులు బాటఁ జూడఁ జనఁ దచ్ఛాఖాంధికారుల్ దొరల్
మూగుర్ వంతెన గూలి యిర్వు రసుఖుల్ గోల్పోయి రం దొక్కఁడో
వేగం బాఁతెడువాఁగునన్ మునిఁగి; యీవిడ్డూరపుంజల్లులన్
బ్రాగాళిన్ విభవన్ ఘటిల్లె లయ మాప త్తూళ్లకుం బ్రోళ్లకున్.

వ్యోమాపగ దిగినట్టులు-గా మృగశిర విభవఁ గురిసె; గాని దడ; సుధీ
గ్రామణు "లల్పారంభః-క్షేమకర" యటంట లాఁతి సెర గనుటు గదా?

దాదియె పెంచి బిడ్డలకుఁ ద్రావ విషం బిడినట్టు లయ్యెనే,
మేదినిఁ బండుపైరులకు మెట్టల నీవిభవాతివృష్టి; యి
ట్లిదియె యేఁటనేఁటఁ గఱ వెచ్చుట, కాఁకలిచిచ్చు వేదనన్
పేదలు బాధ నొందుటకు, విడ్వర ముద్భవ మయ్యెడుం గటా!

దరికొని యెండకారునను దగ్ధము లయ్యెను వహ్ని గ్రామముల్;
మునిగెఁ బొలంబు, లిండ్లు పడిపోయె, జలప్లుతి వానకారునన్;
నరు లిఁక సీతుకారునఁ గసం గలభాగ్యము లెట్టు లుండునో?
వరదుఁ డజుండు, శేషవిభవన్ శుభదాయిగఁ జేయుఁ గాపుతన్.

శబ్దశక్తివివరణము

కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు

ఈ క్రింది వ్యాసము శబ్దశక్తివివరణము. శబ్దములందుండు శక్తులను విశదీకరించుట యని దాని యర్థము. శబ్దములును నర్థములును గావ్యలక్ష్మికి శరీరమని చెప్పఁబడినది.

క. తనువగు శబ్దార్థంబులు
ధ్వని జీవ మలంక్రియావితానము సొమ్ముల్
తనర గుణంబులు గుణములు
ఘనవృత్తులు వృత్తులౌర కావ్యేందిరకున్.

—అని నరసభూపాలీయము.

అనఁగా గావ్యలక్ష్మికి శరీరము శబ్దార్థములు. ధ్వని జీవము. ఉపమానాద్యలంకారములే యలంకారములు. ప్రసాదమాధుర్యాదిగుణములే గుణములు. కైశికి మొదలగు వృత్తులే యామె ప్రవర్తనములని పైపద్యమున కర్థము. కావ్యశ్రీకి శరీరభూతమగు శబ్దస్వరూపమునందుండు శక్తులను వివరించెదను.

శబ్దమే బ్రహ్మమని వైయాకరణసిద్ధాంతము. పరబ్రహ్మమునం దనేకశక్తులు గలవు అతనియందున్న శక్తులవలననే చరాచరప్రపంచ మేర్పడుచున్నది. అట్లే శబ్దమునందుఁగూడ ననేకశక్తులు గలవు. ఆశక్తులవలననే భాషాప్రపంచమందు నానావిధవ్యవహారములు కలుగుచున్నవి. బ్రహ్మమునందుండు శక్తులు సర్వజ్ఞత్వము, సర్వనియామకత్వము మొదలగునవి. శబ్దమునందుండు శక్తులు అభిధ లక్షణ మొదలగునవి. అవిద్యాసంబంధముచే బ్రహ్మము సత్త్వరజస్తమోగుణప్రధానులగు త్రిమూర్తు లేర్పడినటు లీశబ్దస్వరూపముగూడ నభిధాది సంబంధముచే వాచకములనియు లక్షకములనియు వ్యంజకములనియు ముత్తెఱంగు లగుచున్నది. ఈమూఁడు విధములగు శబ్దములందును మూఁడుశక్తులు గలవు. అవి యభిధయనియు లక్షణయనియు వ్యంజనయనియుఁ జెప్పబడును.

"వాచ్యోఽర్థోఽభిధయా బోధ్యో లక్ష్యో
లక్షణయా యుతః
వ్యంగ్యో వ్యంజనయా తాస్స్యు స్తిస్ర
శ్శబ్దస్య శక్తయః

—సాహిత్యదర్పణము.

అం దభిధాశక్తి వాచ్యార్థమును బోధించును. లక్షణాశక్తి లక్ష్యార్థమును బోధించును. వ్యంజనాశక్తి వ్యంగ్యార్థమును బోధించును.

అభిధయనఁగా

"తత్ర సంకేతితార్థస్యబోధనా దగ్రిమాభిధా"

అనగా నీశ్వరసంకేతమగు శబ్ద ముచ్చరింపఁబడఁగా ముందుగా నీశ్వరసంకేతితార్థమును జెప్పునది యభిధయని దాని యర్థము. ఉదా: రామ" యనుశబ్ద మొకవ్యక్తికి సంజ్ఞ. ఆ రామపద ముచ్చరితము కాఁగానే నిస్సందేహముగా దాని యర్థమును గ్రహింపఁగలుగుదుము. అట్లు గ్రహింపఁజేయునది వాచ్యవాచకతాసంబంధము. అందు శబ్ద మావ్యక్తిని జెప్పుచున్నది. ఆవ్యక్తి యాశబ్దముచేఁ జెప్పఁదగియున్నది. కావున శబ్దమునందు వాచకత్వమును వ్యక్తియందు వాచ్యత్వమును గలవు. ఈ రెండునుగలిసియే వాచ్యవాచకతాసంబంధమైనది. ఇందలి వాచకతాసంబంధమే యభిధ యనఁబడుచున్నది.

"సంకేతో గృహ్యతే జాతౌ గుణద్రవ్యక్రియాసుచ"

అనుటచే నీశ్వరసంకేతము జాతిగుణద్రవ్యక్రియలనుబట్టి నాల్గువిధము లగుచున్నది. సంకేతమనఁగా సంజ్ఞ. అది చిరంతనమనియు నాధునికమనియు రెండువిధము లగుచున్నది. హరిహరాదిసంజ్ఞలు చిరంతనములు. దేవదత్తడిత్థాదు లాధునికసంజ్ఞలు. ఇందువలన జాతివాచకములగు గవాదిశబ్దములును, గుణవాచకములగు శుక్లనీలాది శబ్దములును, ద్రవ్యవాచకములగు హరిహరాదిశబ్దములును

క్రియావాచకములగు పాచకపాఠకాదిశబ్దములును సంజ్ఞావాచకములని తెలియవచ్చుచున్నది. ఇట్లు సంజ్ఞావాచకములందుండు నభిధాశక్తి మరల యౌగికమనియు, రూఢమనియు, యోగరూఢమనియు మూఁడువిధములగుచున్నది. ప్రకృతి ప్రత్యయసముదాయమందుండు శక్తి యౌగికి యనఁబడుచున్నది. ఇందుల కుదాహరణము పానకపాఠకాది శబ్దములు. ఇట "పానక" అను శబ్దము పచ్ ధాతువునకు ణ్వుల్లంతరూపము. "పచ్ + అక" అని యుండఁగాఁ బూర్వమునకు వృద్ధి వచ్చి పాచకశబ్దమేర్పడినది. "పాచక" అనఁగాఁ బచించువాఁడు (వండువాఁడు) అని యర్థము. ఇట నభిధ కేవల మవయవములగు ప్రకృతి ప్రత్యయములందుండి యౌగిక మనబడుచున్నది. రూఢములకుఁ గేవలము సముదాయమునందుమాత్రమే శక్తియుండును. ఇందుల కుదాహరణము దేవదత్తాదులు. ఇట దేవ + దత్త=అనఁగా దేవతలచే నియ్యబడినవాఁడను నవయవార్థము లేదు. కేవలము సముదాయమే యొకవ్యక్తిని బోధించుచున్నది. కావున నందున్న యభిధ రూఢ మనఁబడుచున్నది. యోగరూఢములకు నవయవములందును, సముదాయమునందునుగూడ శక్తి గలదు. ఉదాహరణము పంకజాదిశబ్దములు. ఇటఁ బంకజశబ్దము "పంకేజాయత ఇతి" పంకజమ్మని యవయవార్థముగలదయి యౌగికమగుచున్నది. మఱియు నది బురదయందుఁబుట్టిన వానినెల్లను జెప్పక సముదాయమునందు మాత్రమే శక్తి గలదై యొక్క పద్మార్థమునుమాత్రమే బోధించుచుండుటచే రూఢమనికూడఁ జెప్పఁబడుచున్నది. అందుచేతనే యివి యోగరూఢము లనఁబడుచున్నవి. ఇందువలన వాచకశబ్దము లభిధాశక్తిచే నాయా యర్థములను బోధించుచు జాతిగుణద్రవ్యక్రియా భేదములచే నాల్గు విధములయి, మరల యౌగికరూఢ యోగరూఢమను భేదములచేఁ బలురకము లగుచున్నవి.

అభిధాశక్తిచే బోధ్యములుగాని పదములు లక్షకము లనఁబడును. అనఁగా లక్షణాశక్తిచే నర్థమును బోధించుశబ్దములని యర్థము.

లక్షణయనఁగా

"ముఖ్యార్థబాధేతద్యుక్తోయయాన్యోఽర్థః ప్రతీయతే,
రూఢేః ప్రయోజనాద్వాసా లక్షణాశక్తిరర్పితా"

అభిధాశక్తిచే బోధ్యమగు ముఖ్యార్థమున కన్వయానుపపత్తి గల్గినపుడా ముఖ్యార్థమును సంబంధించిన వేఱొకయర్థమును దెలుపుటకే లక్షణ యనిపేరు. ఆలక్షణ రూఢిని (ప్రసిద్ధిని) బట్టి చేయఁబడిన రూఢిహేతుక లక్షణ యనియు, ఫలము పేక్షించి చేయఁబడినచోఁ బ్రయోజనహేతుకలక్షణయనియు జెప్పఁబడును.

ఉ: కళింగః సాహసికః=అనఁగాఁ గళింగదేశము సాహసము గలదియని యర్థము. కళింగపదమభిధాశక్తిచే దేశమును జెప్పుచున్నది. సాహసము చేతనమందుండు ధర్మము. అది యచేతనమగు దేశమునం దుండదు. అందుచేనిట ముఖ్యార్థమగు దేశపదార్థమున కన్వయము కుదురలేదు. కావున ముఖ్యార్థమును విడిచిపెట్టకుండ గళింగపదమునకుఁ గళింగదేశస్థుఁడని లక్షణార్థమును జెప్పినచోఁ గళింగదేశస్థుఁడు సాహసికుఁ డను నర్థము పైవాక్యమున సరిపడుచున్నది. రూఢియనఁగాఁ బ్రసిద్ధి. ఇటఁ గళింగపదము దేశార్థమునఁ బ్రసిద్ధమైనది. ఆప్రసిద్ధి ననుసరించి చేసిన లక్షణకాన రూఢిహేతుకలక్షణ యనఁబడుచున్నది.

ప్రయోజన హేతుకలక్షణ కుదాహరణము "గంగాయాంఘోషః" అనఁగా గంగయందు గొల్లపల్లె యను నర్థ మభిధాశక్తిచే బోధితమగుచున్నది. ఇట గంగా శబ్దమునకు జలప్రవాహమని యర్థము. "అందు" అను సప్తమీవిభక్తి కాధారమని యర్థము. ఘోషమన గొల్లపల్లె. ముఖ్యార్థమగు గంగా జలప్రవాహమునందు గొల్లపల్లెయుండుట యసంభవము. అందుచే ముఖ్యార్థమున కన్వయము సరిపడలేదు. ఆకారణమున "గంగయందు" అనుపదమున కా గంగాపదమును సంబంధించిన తటమునందని లక్షణార్థమును స్వీకరింప వలయును. ఇట్లు చెప్పుటచే "గంగయందు గొల్లపల్లె" యనువాక్యమునకు "గంగాతటమునందు గొల్లపల్లె" యని యర్థము లభించినది.

చల్లఁదనము, పవిత్రత మొదలగు ఫలముల నపేక్షించి లక్షణార్థము స్వీకరింపఁబడుటచే నిది ప్రయోజన హేతుక లక్షణ యనఁబడుచున్నది.

స్వార్థమును విడువకుండ లక్షణార్థము స్వీకరించినచో నాలక్షణ యుపాదానలక్షణ యనఁబడును. దీనికే యజహత్స్వార్థలక్షణ యని నామాంతరము. రూఢి ప్రయోజన శబ్దములతో దీనిని జేర్చినచో రూఢిహేతుకోపాదానలక్షణ యనియు, ప్రయోజన హేతుకోపాదానలక్షణ యనియు రెండువిధము లగుచున్నవి. వీని కుదాహరణము—

"శ్వేతో ధావతి"—"తెలుపు పరుగెత్తుచున్న" దని దానియర్థము. ఇట, "తెలుపు" అచేతనము. అది పరువెత్తుట కెప్పటికిని సంభవింపదు ముఖ్యార్థమున కన్వయము సరిపడమిచే లక్షణ చెప్పుకొనవలయు. అందుచేఁ దెలుపనుపదమునకుఁ దెలుపుగల యశ్వాదు లనునర్థము లక్షణచే వచ్చుచున్నది అట్లు లభ్యమైన లక్షణార్థమగు నశ్వాదులందుఁ దెలుపు పదముయొక్క స్వార్థము విడువఁబడమిచే నిది యుపాదాన లక్షణ యైనది. తెలుపు మొదలగు గుణములు ధర్మియం దుండుట ప్రసిద్ధము. కావున రూఢిహేతుకోపాదాన లక్షణ యని పేరు కలిగెను.

ఇకఁ బ్రయోజన హేతుకోపాదాన లక్షణ కుదాహరణము: "కుంతాః ప్రవిశంతి" అనఁగాఁ ఈఁటెలు ప్రవేశించుచున్నవని యర్థము. ఈఁటె లచేతనములు వానికిఁ బ్రవేశనరూపక్రియ సంభవింపదు. ముఖ్యార్థమున కన్వయానుపపత్తి వచ్చినది. అందుచే "ఈఁటెలు" అనుపదమునకు ఈఁటెలుధరించిన పురుషులని యర్థముచెప్పవలెను. అట్టి లక్షణార్థమందు "ఈఁటెలు" అనుపదము స్వార్థమును విడువ లేదు. మఱియు నీఁటెలని చెప్పుటచే పరులకందు దుష్ప్రవేశత్వరూపమగు ప్రయోజన ముండుటచే ప్రయోజన హేతుకోపాదానలక్షణ యను నర్థము సరిపడినది.

ఇట్లే లక్షణాశక్తివలన లభ్యమగు నర్థమునందు పరపదముల యన్వయసిద్ధికై స్వార్థమును విడిచినచో నది లక్షణలక్షణ యనఁబడుచున్నది. దీనికే జహత్స్వార్థ లక్షణయని నామాంతరము. ఈలక్షణలక్షణ రూఢి ప్రయోజన భేదముల రెండువిధములయినది. అనఁగా రూఢి హేతుకలక్షణలక్షణ యనియు, ప్రయోజన హేతుక లక్షణలక్షణ యనియు సిద్ధించినది. వీనికిఁ గ్రమముగా వెనుక నుదాహరించిన "కళింగము సాహసికము", "గంగ యందు గొల్లపల్లె" యనునవియే యుదాహరణములు. అట లక్షణచే లభ్యమయిన పురుషతటపదముల యన్వయమునందుఁ గళింగ గంగాశబ్దముల యర్థము లన్వయింపమిచే నవి స్వార్థమును విడిచిపెట్టినవి. ఈ రెండును వెనుకటివానితోఁ గలిసి నాల్గయినవి.

పైనుదాహరించిన నాల్గులక్షణములును సారోపా సాధ్యవసాన భేదములచే నెనిమిది విధము లయినవి.

సారోప యనఁగా వాక్యమునందుఁ బ్రయోగింపఁబడిన విశేషణ విశేష్యార్థముల కభేదాన్వయమును సమకూర్చునది. ఈసారోపపదము రూఢిహేతుక లక్షణలతోఁ జేర్చినచో రూఢిహేతుకసారోపోపాదాన లక్షణ యనియు, రూ. హే. సారోపలక్షణలక్షణ యనియును, ప్రయోజన హేతుకలక్షణతోఁ జేర్చినపుడు ప్రయోజన హేతుక సారోపోపాదానలక్షణ యనియు, ప్ర. హే. సారోపోపాదానలక్షణలక్షణ యనియును నాల్గువిధము లయినది.

(1) రూ. హే. సా. ఉపాదానలక్షణ కుదాహరణము: "అశ్వః శ్వేతో ధావతి" అనునది. ఇట గుణపరమయిన శ్వేతశబ్దమునకు గుణియందు లక్షణ. అనఁగా శ్వేతగుణ విశిష్టమగు గుఱ్ఱమని యర్థము. ఈవాక్యమునఁ బ్రయోగింపఁబడిన విశేషణ విశేష్యములగు శ్వేతాశ్వ శబ్దములకు శ్వేతగుణ విశిష్టమగు గుఱ్ఱమని యభేదాన్వయము కల్పించుటచే నిది సారోప యగుచున్నది. ఇటఁ దెలుపుగుణము ద్రవ్యమం దుండుట ప్రసిద్ధమగుటచే రూఢిహేతుక మయినది. శ్వేతపదము శ్వేతగుణ విశిష్టమునందు స్వార్థము విడువక యన్వయించుటచే నుపాదానమయినది. వాక్యమునఁ బ్రయోగింపఁబడిన విశేషణ విశేష్యార్థముల కభేదాన్వయము సమకూడుటచే సారోప యయినది.

(2) ప్ర. హే. సా. ఉపా. లక్షణ—"ఏతే కుంతాః ప్రవిశంతి"—"ఈఈఁటెలు ప్రవేశించుచున్నవి" అని యర్థము. ఇట "ఈఁటెలు" అనుపదము లక్షణచే దానిని ధరించువా రనునర్థము చెప్పుచున్నది. ఈవాక్యమున సర్వనామమునకును, కుంతవిశిష్ట పురుషులను పదమునకును విశేష్య విశేషణభావము గల్గి యభేదాన్వయము సంభవించుచున్నది.

(3) రూ. హే. సా. ల. లక్షణ—"కళింగః పురుషో యుధ్యతే." ఇటఁ గళింగపదమునకుఁ దద్దేశస్థుఁడని యర్థము. అందుచేఁ గళింగపురుషశబ్దార్థముల కభేదప్రతీతి యుండుటచే సారోప యగుచున్నది. ఇటఁ గళింగపదము స్వార్థమును విడుచుటచే లక్షణలక్షణ యగుచున్నది.

(4) ప్ర. హే. సా. ల. లక్షణ—ఉ. "ఆయుర్ఘృతం"—నెయ్యి యాయుర్దాయమే యని దానియర్థము. ఇచ్చట ఆయుశ్శబ్దము లక్షణచే నాయుష్కారణమని యర్థము చెప్పుచున్నది. ఆయుర్ఘృతములకుఁగల కార్యకారణసంబంధముచే నా రెండింటికి నభేదాన్వయము సమకూడినది. ఆయుష్కరత్వరూపమగు ప్రయోజన మిందుఁ గలదు: అందుచేఁ బ్రయోజన హేతుక మయినది.

ఇట్లే సాధ్యవసానికలక్షణ నాల్గువిధము లయినది. సాధ్యవసానమనఁగా వాక్యమునఁ బ్రయోగింపఁబడని విశేష్యార్థమునకును, విశేషణార్థమునకును దాదాత్మ్యము గల్గించుట. సాధ్యవసానపదము రూఢి ప్రయోజనములతోఁ జేరి నాల్గువిధము లయినది. రూఢిహేతుకసాధ్యవసానోపాదానలక్షణయనియు, ప్ర. హే. సా. ఉపా. లక్షణయనియు, రూ. హే. సా. ల. లక్షణయనియు, ప్ర. హే. సా. ల. లక్షణయనియు నాల్గువిధములు: ఎట్లన.

రూ. హే. సాధ్య. ఉపా. ల.—ఉదాహరణము: రాజపురుషుఁడు వెళ్లుచుండఁగా "రాజా సాగచ్ఛతి"—ఈ రాజు వెళ్లుచున్నాఁ డన్నవాక్యమునందు, వాక్యమునందు లేని పురుషపదముయొక్క యర్థము, స్వస్వామిసంబంధముచే రాజపదముతోఁ దాదాత్మ్యభావము నందినది. రాజపదము లక్షణచే రాజపురుషుని చెప్పుచున్నది. స్వస్వామిసంబంధము ప్రసిద్ధమగుటచే రూఢిహేతుకమయినది. రాజశబ్దము స్వార్థమును విడువమిచే నుపాదానపదము లభించినది. ఇట్లే తక్కినమూఁడును నూహింపవలయును.

ఇట్లెనిమిది విధములయిన లక్షణలు సాదృశ్యసంబంధహేతుకములయి గౌణము లనిపించుకొనుచున్నవి. సాదృశ్యసంబంధము గాక యితరసంబంధములుగలవి యెనిమిదివిధము లగుచున్నవి. ఇట్లు పదాఱువిధము లయినది. గ్రంథబాహుళ్యముచే నొకటి రెండింటికి మాత్రమే యుదాహరణము లిచ్చెదను.

రూఢిహేతుక సారూపోపాదనగౌణీలక్షణకు—"ఏతాని తైలాని హేమంతే సుఖాని" అనఁగా హేమంతకాలమున నీతైలములు సుఖకరములని యర్థము. తైలమనఁగా తిలలనుండి కలిగినవని యర్థము. తైలశబ్దము సాదృశ్యసంబంధముచే సర్షపాది స్నేహములను జెప్పుచున్నది. తైలశబ్దము స్వార్థమును విడువకపోవుటచే నుపాదానయుతమగుచున్నది. "ఏతాని తైలాని" అని సర్వనామమునకును, తైలశబ్దమునకును దాదాత్మ్యప్రతీతిని గల్గించుటచే సారోప యగుచున్నది. తైలమునకును, సర్షపాదిరసములకును సాదృశ్య ముండుటచే గౌణి యగుచున్నది. తైలములు హేమంతమున సుఖకరములనుట ప్రసిద్ధియగుటచే రూఢిహేతుకమగుచున్నది. ఇట్లె తక్కినవి గ్రహింపఁదగును.

ఇట్లు పదాఱువిధములగు లక్షణలలోఁ బ్రయోజన హేతుకలక్షణ లెనిమిదియును బ్రయోజనరూపమగు వ్యంగ్యము గూఢమనియు, స్పష్టమనియు రెండువిధములగుటచే పదాఱురీతులఁ దనరుచున్నవి. మఱియు ఫలము ధర్మగతమనియు, ధర్మిగతమనియు నీపదాఱును రెండుతెఱంగులై ముప్పది రెండగుచున్నవి. ఈసంఖ్యతో రూఢిహేతుక లెనిమిదియును గలిసి నలువది యయ్యెను. ఆనలువదియుఁ బదగతములనియు, వాక్యగతములనియు రెండురీతులయి మొత్త మెనుబది యయినవి. ఇఁక గూఢవ్యంగ్యమునకును, అగూఢవ్యంగ్యమునకును లక్ష్యములను జూపి యీలక్షణావృత్తిని జాలించెదను.

వాక్యార్థముల భావనచేఁ బరిపక్వమగు సూక్ష్మ బుద్ధికి గోచరమగు వ్యంగ్యము గూఢ మనఁబడుచున్నది.

"ఉపకృతం బహు తత్ర కిముచ్యతే
సుజనతా ప్రథితా భవతాపరం,
విదద దీదృశమేవ సదా సఖే
సుఖితమాస్స్వ తతః శరదాంశతం."

అనఁగా నొకఁ డపకారియగు నొకనితో నిట్లనుచున్నాఁడు: "ఓ స్నేహితుఁడా! మిక్కిలి యుపకారము చేసితివి. ఆవిషయమై యేమిచెప్పవలయును? నీసౌజన్యము మిగులఁ బ్రసిద్ధిగాంచినది. ఎల్లప్పుడు నిట్లాచరించుచున్న నీవు సుఖముగా నూఱేండ్లు బ్రదుకుము" అని యర్థము. ఇట ఉపకృత సుజనతాశబ్దముల ముఖ్యార్థమునకు బాధగలుగుటవలన విపరీతలక్షణచే నపకార దౌర్జన్యములని యర్థముచెప్పుటచే నపకారాతిశయరూపమగుఫలము సంభూతమయినది. మఱియు నిట నుపకృత సుజనతా శబ్దములు తమయర్థము వీడుటచే నీలక్షణ జహత్స్వార్థ మనఁబడుచున్నది. ఈలక్షణ కపకారాతిశయము ఫలమగుటచేఁ బ్రయోజనలక్షణ యైనది. ప్రయోజనరూప వ్యంగ్యము కేవలము సూక్ష్మబుద్ధులకుమాత్రమే గోచరమగుటచే గూఢమగుచున్నది.

వదివినంత మాత్రముననే వ్యంగ్యము స్పష్టమయిన చో నగూఢమని చెప్పఁబడుచున్నది.

"శ్రీపరిచయా జ్జడా అపి
భవం త్యభిజ్ఞావిదగ్ధ చరితానాం,
ఉపదిశతి కామినీనాం
యౌవనమద ఏవ లలితాని."

ఇం దుత్తరార్థమునఁ గామినీజనులకు యౌవన మదమే లీలాహేలాదులగు శృంగారచేష్టల నుపదేశించుచున్నదని యర్థము. ఇట "ఉపదిశతి" యని యుపదేశరూపమగు ధర్మముచేత ననిష్ఠముగాని యచేతననిష్ఠముగాదు. అచేతనమగు యౌవనమదమున కట్టి ధర్మ మున్నదని చెప్పుటచే ముఖ్యార్థమున కనుపపత్తిగల్గినది. కావున లక్షణచే నుపదేశ శబ్దమున కావిష్కరణమని యర్థము చెప్పవలయును. ఇట లక్షణాబోధ్యమగు నావిష్కరణరూపమగు వ్యంగ్యము సర్వజనవేద్యమగుటచే నిది యగూఢవ్యంగ్యమున కుదాహరణ మగుచున్నది.

ఇఁక మూఁడవతరగతి శబ్దములు వ్యంజకములు. అనఁగా వ్యంజనాశక్తితోఁ గూడిన శబ్దములు. వ్యంజనాశక్తి యెట్టిదియో యిందు నిర్వచింపఁబడినది:

"విరతాస్వభిధాద్యాసు యయార్థోబోధ్యతేపరః,
సావృత్తి ర్వ్యంజనానామ శబ్ద స్యార్థాదికస్యచ."
సా. ద.

అనఁగా నభిధాలక్షణలు తమతమ యర్థములు చెప్పి విరమింపఁగా నింకను శబ్దార్థములవలన నన్యార్థమును సూచించుశక్తికే వ్యంజన యని పేరు

ఉ. "గంగాయాం ఘోషః" యనునపుడు అభిధాగము బాధ్యమగుటచే లక్షణావృత్తి గంగాతటమని యర్థముచెప్పి విరమించినది. ఇట్లభిధాలక్షణలు విరమింపఁగా నింకను దెలియవచ్చు నన్యార్థమే వ్యంజనాబోధ్యమగు వ్యంగ్య మగుచున్నది. ఎట్లన లక్షణచే గంగాతటముననున్న గొల్లపల్లెయని యర్థము. నిశ్చితముగాఁగా గంగాతటమును సంబంధించిన శీతత్వపావనత్వాదులు గమ్యమానము లగుచున్నవి. అట్టియన్యార్థమును బోధించునదియే వ్యంజనావృత్తి. తాదృశవ్యంజనచే బోధ్యములగు శీతత్వపావనత్వాదులే వ్యంగ్యము లగుచున్నవి. ఈవ్యంజనయభిధామూలకమనియు, లక్షణామూలకమనియు రెండువిధములు. అభిధామూలకవ్యంజన యనఁగా నభిధాశక్తిచే గమ్యమానమగు వ్యంగ్యార్థము గలది యని యర్థము.

"దుర్గాలంఘిత విగ్రహో మనసిజం
సమ్మీలయం స్తేజసా
ప్రోద్యద్రాజకలో గృహీతగరిమా
విష్వగ్వృతో భోగిభిః,
నక్షత్రేశకృతేక్షణో గిరిగురౌ
గాఢాం రుచిం ధారయన్
మా మాక్రమ్య విభూతిభూషితతనూ
రాజ త్యుమావల్లభః."

ఇది యుమావల్లభుఁ డను రాజు వర్ణనము. పరిఖ మొదలగు దుర్గములచేఁ బ్రతిరోధింపఁబడని యుద్ధము గలవాఁ

డును, కాంతిచే మన్మథుని పరిభవించువాఁడును, అధికా భ్యుదయముగలరాజులను లోఁగఁదీసికొనువాఁడును, గొప్ప గౌరవము గలవాఁడును, భోగవంతులగు పురుషులచేఁ బరి వేష్టింపఁబడువాఁడును, క్షత్రియ శ్రేష్ఠులనుగూడ నిగ్ర హ్యముగాఁ జూచువాఁడును, గంభీరవాక్యములందు మిక్కిలి యభిరుచి గలవాఁడును, భూమి నాక్రమించుకొ న్నవాఁడును, ధనసంపదచే నలంకృతమగు దేహము గల వాఁడును నగు నన్నూవల్లభుఁ డనురాజు ప్రకాశించుచు న్నాఁడు. పై శ్లోకమున కిది యభిధాశక్తిచే గమ్యమాన మగు నర్థము. ఈ యభిధాశక్తి బోధ్యమగు నర్థమందు గౌరీవల్లభరూపమగు నర్థము వ్యంజనావృత్తిచే లభ్యమగు చున్నది. దీనికే యభిధాశక్తి మూలవ్యంజన యని పేరు. లక్షణామూలవ్యంజన గంగాయాం ఘోషః అను చో నిరూపింపఁబడినది. అం దభిధామూలకవ్యంజన శబ్దశక్తి మూలమనియు, నర్థశక్తిమూలమనియు రెండువిధము లయినది.

శబ్దశక్తిమూలవ్యంజన

కం. "ఘనతర నృసింహుని కరమునఁ
 బెనరేఁగు నసి నిజ సమగ్రధారాగ్ర నిమ
 జ్జన తత్పరులగు నరులకు
 ననిమిషభావం బొనర్చు ననవరతంబున్."

ఇందు నరసింహునిచేతి కరవాలముచే శత్రువులు రణమునఁ గూలి దేవత్వ మందుచున్నారని భావము. ఈ పద్యమున నున్న ధారానిమజ్జనశబ్దముల శక్తివలన నదీప్రవా హమునందుఁ దానమాడిన నరులు దేవత్వమును బొందుచు న్నారను వ్యంగ్యముగూడ గమ్యమాన మగుచున్నది. ఇట వ్యంజన ధారానిమజ్జన శబ్దముల శక్తినిబట్టి కల్గుటచే శబ్దమూలక మగుచున్నది.

అర్థశక్తిమూలవ్యంజన

గీ. "అలఘుపరాక్రమక్రమ స
 మగ్రభుజాగ్ర నృసింహభూప నీ
 విలసదనూనదానగుణ
 విభ్రమ మెంతయు నాలకించి తా
 వెలవెలఁబారె మేఘ మర
 విందవిరోధియుఁ గందువారె నా
 కులపడెఁ గల్పశాఖి తృణ
 కోటి గ్రసించె నమర్త్యధేనువున్."

ఇందు నరసింహరాజు దానగుణము విని ఘనచంద్రకల్ప వృక్షకామధేనువులు క్రమముగా వెలవెలఁబాటును, మాలి న్యమును, నాకులపాటును, తృణగ్రసనమును బొందెననెడి యర్థశక్తిచే మేఘాదులు దానగుణమున నరసింహునిఁ బోలలే వనెడివ్యంగ్యమును లభింపఁజేయు వేఱొకశక్తి గూడ నిందు ద్యోత్యమాన మగుచున్నది. ఆశక్తియే వ్యం జన. దానికర్థశక్తి హేతు వగుటచే నది యర్థశక్తిమూల వ్యంజన యనఁబడుచున్నది. శబ్దార్థముల రెండింటివల నను గల్గిన వ్యంజన యుభయశక్తిమూలక మనఁబడు చున్నది.

క. "అరినరకరుఁడై సుమనో
 వరవరధురీణుఁడై యవారితలక్ష్మీ
 స్థిరవాస భాసురుండై
 నరసింహుఁడు పొల్చుఁ ద్రిభువనస్తుతమహిమన్."

ఈపద్యమున నరసింహరాజును, నరసింహమూర్తి ని గూడ వర్ణించెను. శత్రువులకు భయమును గలిగించు వాఁడై, పండితశ్రేష్ఠులను బోషించువాఁడై, సంపదచే స్థిరముగా నుండుటచేఁ బ్రకాశించువాఁడై, నరసింహభూ పతి ముల్లోకములచేతను బొగడఁబడుచున్నాఁ డని యర్థము. ఇది యిట్లుండఁగా, శంఖచక్రములు చేతఁ గల వాఁడై, దేవతాశ్రేష్ఠులను బోషించువాఁడై, లక్ష్మీదేవి స్థిరముగా నివసించుటచేఁ బ్రకాశించువాఁడై, ముజ్జగములచే నుతింపఁబడు నరసింహమూర్తి యనిగూడ నర్థము కలదు. ఇందున్న "అరినర, సుమనోవర, లక్ష్మీ" శబ్దములు శ్లిష్ట ములై, రెండర్థములను బోధించుచున్నవి. రెండవ యర్థము శబ్దశక్తివలనఁ గల్గినది. ఈ నరసింహరాజు నరసింహముతో సమానుఁ డనునది యర్థశక్తి వలనఁగలిగినది. ఇట్లు నరసింహ, నరసింహమూర్తుల కుపమానోపమేయ ధర్మము కలిగిం చుటచే నరసింహమూర్తియందున్న యుత్కృష్టగుణము లు నరసింహరాజునందుఁగూడ నున్న వనునర్థము వ్యం

జనచేఁ గల్గినది. కావుననే యిది యుభయశక్తివ్యంజన యైనది. ఇట్లభిధాలక్షణా వ్యంజనాశక్తులచేఁ గల్గు వాచ్యార్థ లక్ష్యార్థ వ్యంగ్యార్థములను బట్టియే కావ్యాదుల యుత్తమత్వాదులు తెలియనచ్చుచున్నవి.

"కావ్యం ధ్వని ర్గుణీభూతవ్యంగ్యం చేతి ద్వివిధామతం,
వాచ్యాతిశాయిని వ్యంగ్యే ధ్వని స్తత్కావ్య ముత్త
[మం."

ధ్వనినిబట్టియు, గుణీభూత వ్యంగ్యమునుబట్టియుఁ గావ్యము రెండువిధము లగుచున్నది. అందులో వ్యంగ్యార్థము వాచ్యార్థమును మించుచున్నచో ధ్వని యుత్తమ కావ్య మనఁబడుచున్నది. ధ్వనిశబ్దార్థమును గుఱించి యనేకు లనేకవిధములుగా నిర్ణయించిరి. ఘంటానాదమునందు స్ఫుటధ్వని క్రమముగాఁ దగ్గి, యవ్యక్తరూపమగు ననురణనరూపమగు ధ్వనిగా మాఱి యానందము గొల్పువిధమున నభిధాలక్షణాదులచేఁ గల్గు బాహ్యార్థములు క్రమముగా విరమించి, వ్యంజనాబోధ్యమగు వ్యంగ్యార్థము మధురమై రసాదులను గల్గించును. ఆ వ్యంగ్యమే ధ్వనియని కొందఱి మతము. "ధ్వనతి వ్యంజనయా రసాదీన్ ప్రత్యాయయతీతి ధ్వని" యను వ్యుత్పత్తిచే వ్యంజనచే బోధ్యమగు శబ్దార్థసముదాయమే ధ్వనియని యర్థము. "ధ్వన్యతే అసా వితి వ్యుత్పత్త్యా రసాదిరపి" యనుటచే రసాదులు ధ్వనియని కొంద ఱనుచున్నారు. "ధ్వనంచ ధ్వన్యతే అనయేతి వ్యుత్పత్త్యా వ్యంజనాపి ధ్వని రిత్యవధేయం" అనుటచే దీనివలన ధ్వనింపఁజేయఁ బడుచున్న దనువ్యుత్పత్తిచే వ్యంజనయు ధ్వనియే యని తెలియఁదగినది. మఱి కొందఱు ధ్వనిగూడ నభిధాదులవలెనే శబ్దమునం దుండు శక్తి యనుచున్నారు. ఈ పక్షము ననుసరించి యభిధాది శక్తులవలెనే యిదియు వివరింపవలసి యున్నది. అయిన నిఁక నా విషయము విడిచి ధ్వనియన నెట్టిదియో దిఙ్మాత్రము నిరూపించి విరమించెదను.

సీ. "తల యెత్తుకొనఁగఁగల్గెఁ గులమువారలలోనఁ
బడినూఱుశిరముల పాఁపఱేని
కనుపమచ్ఛాయా విహార మందఁగఁగల్గెఁ
జిమ్మచీఁకటి మ్రింగు నెమ్మికాని
కమృతాబ్ధిలో నిద్ర యవధరింపఁగఁగల్గె
వెలిదమ్మి పొక్కిటి వేల్పుసామి
కలమహానట జటావలభి నుండఁగఁ గల్గె
నెలకొన్న వల్లని వెలుఁగువాని
కవుర భువనాతి శాయి వైభవవిభూతిఁ
బూని జగదేక జేగీయమానుఁ డైన
యోజ భూపాలు నరసింహుఁ డుర్వియందు
నవతరించి శుభస్ఫూర్తి నతిశయిల్ల."

నరసింహరాజుర్వి నవతరించుటచే నదివఱకు భూమి మోయుచున్న శేషునకు విశ్రాంతి గల్గెనని చెప్పుటవలన నరసింహుఁడు భూభరము వహించెనని తోఁచుచున్నది. అట్లే సూర్యాదులు విశ్రమించుచున్నా రని చెప్పుటచే నతనిప్రతాపాదులు వెలయుచున్న వనుధ్వని వ్యక్తమగుచున్నది. ఇట్లు ధ్వని ప్రధానమగు కావ్యమే యుత్తమ మనఁబడు చున్నది.

"న్యక్కారో హ్యయ మేవ మే యదరయ
స్తత్రా ప్యసౌ తాపసః
సో ప్యత్రైవ నిహంతి రాక్షసకులం
జీవ త్యహో రావణః,
ధిక్ధిక్ఛక్రజితం ప్రబోధితవతా
కిం కుంభకర్ణేన
స్వర్గగ్రామటి విలుంఠనవృథో
చ్ఛూనైః కి మేభి ర్భుజైః."

శ్రీరాముఁడు లంకలో రాక్షసులను జంపుచున్నపుడు రావణుఁడు నొందు నిర్వేద మిందుఁ బొందుపఱుపఁబడినది. నాకు శత్రువు లున్నా రనుటయే తిరస్కారము. అందు మునివృత్తి నవలంబించినవానితో విరోధము సంభవించుట మఱియుఁ దిరస్కారము. వాఁ డిక్కడనే రాక్షసులను జంపుటయు, రావణుఁడు బ్రతికియుండుటయు మఱింత పరాభవము. ఛీ, ఛీ, ఇఁక నింద్రజిత్తేల? నిద్రనుండి మేల్కొలుపఁబడినను గుంభకర్ణుఁ డేల? స్వర్గపట్టణ మనెడి చిన్న కుగ్రామమును ధ్వంసముచేసి వృథా గర్వము నొందుచున్న యీ నాభుజము లేల?—అని భావము. ఇందు ఈర్ష్యవలనఁ గల్గిన తనయవమానరూప

నిర్వేదభావము ధ్వనించుటచే విధేయావిమర్శ దోషముచే దుష్టమయినను, నుత్తమకావ్యత్వము గల్గుచున్నది. ఇందు వలన ధ్వనియే యుత్తమకావ్య మనఁబడుచున్నది. మన పూర్వగ్రంథములం దుత్తమకావ్యత్వ హేతుకమగు ధ్వని యంతటను గలదు. అట్లే మనము రచించు కావ్యములను ధ్వనిమయములుగా నొనరించునట్టి శక్తి మనకుఁ బ్రసాదించి కావ్యయువతికి జీవితము పోసి వృద్ధిపొందించుఁగాక యని పరమేశ్వరునిఁ బ్రార్థించెదను.

పద్మనాభము

పురిపండా అప్పలస్వామిగారు (కవితాసమితి)

తెనుఁగు వీరుల విమల కీర్తిప్రభావ
మతుల విజయ ప్రతాప శౌర్య ప్రశస్తి
పోయె నకట! నిర్మూల మై పోయె నిచట
లంచగొండుల కుటిల కల్పనమువలన
మాతృదేశ విద్రోహుల మాయవలన.

నిర్నిరీక్షప్రతాప సందీప్తశాలి
పూసపాటి విజయరామ భూపమౌళి
తొలఁగి చనె నిట సూర్యమండలము దాఁటి
విపుల సామంతగణ పరివేష్టితుఁ డయి.

వఱదలై భూతముల మెడబంటి గాఁగ
శూరజనకంఠనిర్గత శోణితమ్ము
పాఱె నీపూతధాత్రి నిబ్బరము తొలఁగి
స్వర్గవాసులు తెప్ప వాల్పకయె కాంచ.

అవ్వి భారతస్వాతంత్ర్య హారణయోగ
వాసరము లోట నాంధ్ర సర్వస్వతంత్ర
రాజ్యలక్ష్మి పాశ్చాత్యుల ప్రాపు చేరె
నిచట; దైవయోగమునకు నెదురు కలదె!

ఆనితాంతకఠోర దృశ్యావలోక
నమున సహృదార్ద్రమృదుల మానసము చెదర
కంట నీ రొట్టి నిలువక కరఁగి వాఱు
నేఁటికిని సైత మీ గోస్తనీ స్రవంతి.

భయద దాస్య విశృంఖలా బంధితుఁడవు
ఓయి! జీవచ్ఛవాంధ్రుఁడా! ఒక్కమారు
ఒలుకని మ్మిట నింత కవోష్ణభాష్ప
మలినధార స్వాతంత్ర్య సంప్రాప్తకొఱకు.

తిక్కన విరాటపర్వము

గుత్తిం వెంకటసుబ్బరామయ్య గారు

వర్ణనవిశేషము

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

రసము చిప్పిలు ప్రౌఢవర్ణనలకుఁ దిక్కన కవిత పుట్టినిల్లు. కథయం దవకాశ మొదవి నపుడెల్ల నిజప్రతిభాస్ఫోరకములగు వర్ణనల నెలకొల్పుటయందుఁ దిక్కన యితరకవుల సరణినే పాటించినాఁడు. కాని యనన్యసాధ్యములగు విశేషము లిక్కవిశోల్లజుని వర్ణనలందుఁ గాన్పించును. వానిం గొన్నింటి నిచ్చోఁ దడవుట యుక్తముగఁ దోఁచును.

i. భావనాశక్తి (Imagination కి రెండవది వర్ణనిరూపణశక్తి (Colour Sense).

ఇయ్యది నయనైక సాధ్య మగుటచే "సర్వేంద్రియాణాం నయనం ప్రధాన"మను నాభాణమక ముప్పతిలి యుండనోపును. కావుననే వర్ణాత్మికమగు చిత్రలేఖనమునకుఁ గొందఱి మతమున లలితకళలయం దగ్రస్థానము లభించినది. వస్తుస్వరూపముకన్న వస్తుప్రకాశమును వర్ణించుట కెక్కుడు సామర్థ్యము వలయునను విషయ మనుభవవేద్యము. ఈ వర్ణనలయందుఁ దిక్కన యసమానుఁడు. వర్ణ్యగుణములలో "నునుఁగాంతితీపి" తిక్కన హృదయమును మిగుల నాకర్షించినది. శృంగార వర్ణనలలో నంగసౌష్ఠవాదులకన్న మైనిగ్గుల నుగ్గడించుట యిక్కవికిఁ గడుం బ్రియము. ఇందులకు లక్ష్యములు:—

౧. మత్స్యరాజ సౌధముం బ్రవేశించు సైరంధ్రి వర్ణనము:

సీ. "పదతలంబుల కెంపు పగఁగిన తలము కుం
కుమ లిప్తమైన చందము వహింప,
అంగంబు నునుఁగాంతి యడరిన గోడలు
వేదులు మణిమయ విధము నొందఁ,
గనుఁగవ మెఱుఁగులు గదిరిన ముందఱఁ
బుష్పోపహారంబు పోలుపు దాల్ప,
వేనలి కప్పు పర్వీన మీఁదు నీలదు
కూలంపు మేల్కట్టు కొమరు వడయఁ,
దాను జొచ్చినకతన మత్స్యక్షితీశు నింట
నిమ్మెయిఁ గ్రొత్త యొప్పెసక మెసఁగ
నమ్మహాదేవి యున్నెడ కల్లనల్లఁ
బాండురాజ తనూభవ పత్ని యరిగె."

పై "క్రొత్తయొ" ప్పంతయు ద్రోవది మేని లువన్నెలు పన్నిన యింద్రజాలమే కదా!

౨. కీచకుఁడు సైరంధ్రిని దొలుసారి గాంచుట:

చం. "పొలఁతుక కాంతి యింత పొలి
పోవఁగ నీ కొసలారు తొరని
శ్చలతఁ గడంగి క్రోలి కొనఁ
జాలుటఁ గీచకముఖ్యు లోచనం
బులు 'నయన ప్రధాన' మను
పూర్వ వచస్స్థితి దప్పకుండఁగా
నలమి వహించెఁ దక్కుఁగల
యింద్రియ వర్గము ధిక్కరించుచున్."

ఇందు వర్ణ్యకాంతి 'యింత పొలిపోవఁగ నీక' గ్రోలికొనుటకుఁ దిక్కనయు నెంత తమక పడెనో సువ్యక్త మగుచున్నది.

3. కీచకుఁడు మోహ పరవశుఁ డగుట:

సీ. "తన్వంగి యవ్వంపుఁ దనులత నెసఁగెడు
  నునుఁగాంతి వెల్లువ మునుఁగఁ బాఱఁ,
గిసలయ హస్త కెంగేల నేపారు క్రొ
  మ్మిం చను లేయెండ మిసులఁ బర్వఁ,
గమలాస్య ముద్దుమొగంబు లేమెఱుఁగుల
  మొత్తంబుపరి చుట్టు ముట్టికొనఁగ,
ధవళాక్షి తొంగలితఱచు ఱెప్పలచెన్ను
  కప్పను చీఁకటి కవియుఁ దేర........."

ఇట నిజధాటికి సింహబలుని గ్రుక్కించి లోఁ గొనినవి యా చెలువ యంగకములం దుఱం గలించు పలుతెఱంగు మెఱుంగుల కావె?

ii. చిత్రలేఖనమునకును, గవిత్వమునకును ఒక గొప్పభేదము కలదు. చిత్రలేఖకుఁడు లేఖ్య వస్తువునఁ దన మదిం జూఱగొన్న యొక నిముసంపు టచంచలస్థితి (static pose)నె చిత్రింపఁగలఁడు. కవియో పైయచంచలస్థితినె గాక యనుక్షణ చాంచల్యమాన మగు దశావిపర్యయమును (dynamic movement)గూడ నిజకవనమునఁ జిత్రింప నేర్చును. ఇదియె చిత్రలేఖనముపైఁ గవిత్వమునకుఁగల యాధిక్యము. ఇట్టి వర్ణనలఁ దిక్కన కడు నేర్పరి. తార్కాణములు-

౧. కీచకుఁడు సైరంధ్రిం బలుకరించుట:

సీ. "తెలి కన్నుఁగవ కాంతి సొలుపొగ నించుక
  గను విచ్చి చూచినఁ గాదె యబల,
చెలువంపు నెమ్మోము నెలమి సొం పినుమడి
  గా నల్లనవ్వినఁ గాదె యింతి,
దంతమౌక్తికరుచి దలకొన మఱుమాట
  పలికినఁ గాదె యుత్పలదళాక్షి,
యుల్లంబుసరసత యెల్లంబుగా లీలఁ
  గైకొన్నఁ గాదె పంకరుహవదన..."

ఇందు "ఇంచుక గనువిచ్చిచూచుట", "అల్లనవ్వుట", "మఱుమాట వలుకుట","లీలఁ గైకొనుట"—ఇయ్యవి ద్రౌపది సహజ సౌందర్యమునకుఁ బోషకములుగ వర్ణింపఁబడినవి.

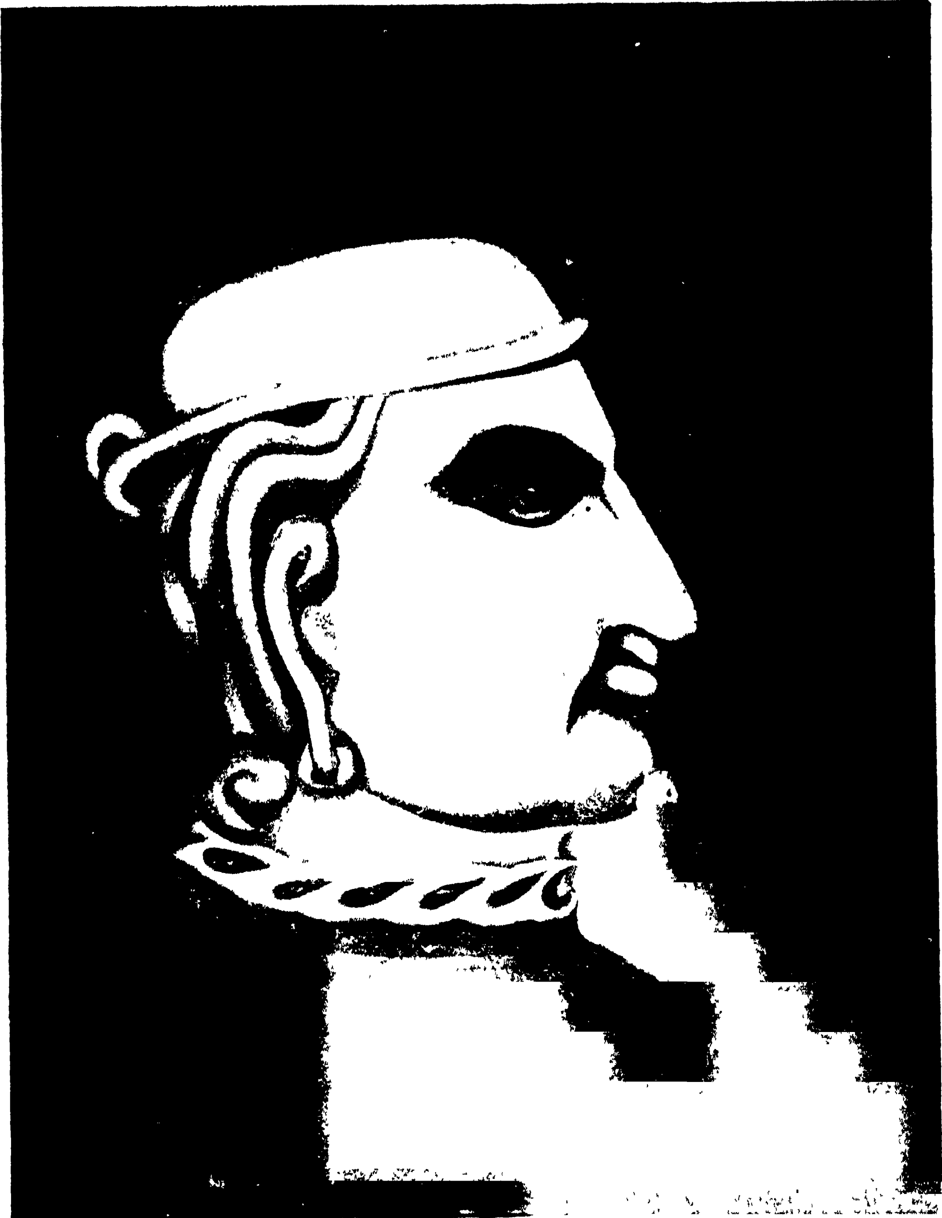
౨. విరాట సుశర్మ సైన్యముల సంకుల సమరము:

సీ. "నొగ నొగతోఁ దాఁకి పగులంగ నరదంబుఁ
  బఱపి యౌ తేరిపై కుఱుకువారు
రథ్యముల్ పడ్డ విరథు లయ్యు నసిముద్గ
  రాదుల నడరి పోరాడువారు
సారథి నొచ్చినఁ దేరును గడపుచు
  నేయుచుఁ గయ్యంబు సేయువారు
నగదంబుపై గ్రాలి యాలోనఁ జెలిసి
  త న్నేసినాతనిఁ బడ నేయువారు
నగుచు రథికనికాయంబు లడర..."

దీనిని ఫలకముపైఁ జిత్రింపఁ బూనుదుమేని అందలి యసాధ్యత గోచరమగును. దీనిని జిత్రించుటకు మనఃఫలకముదక్క నొండు వలనుపడదు.

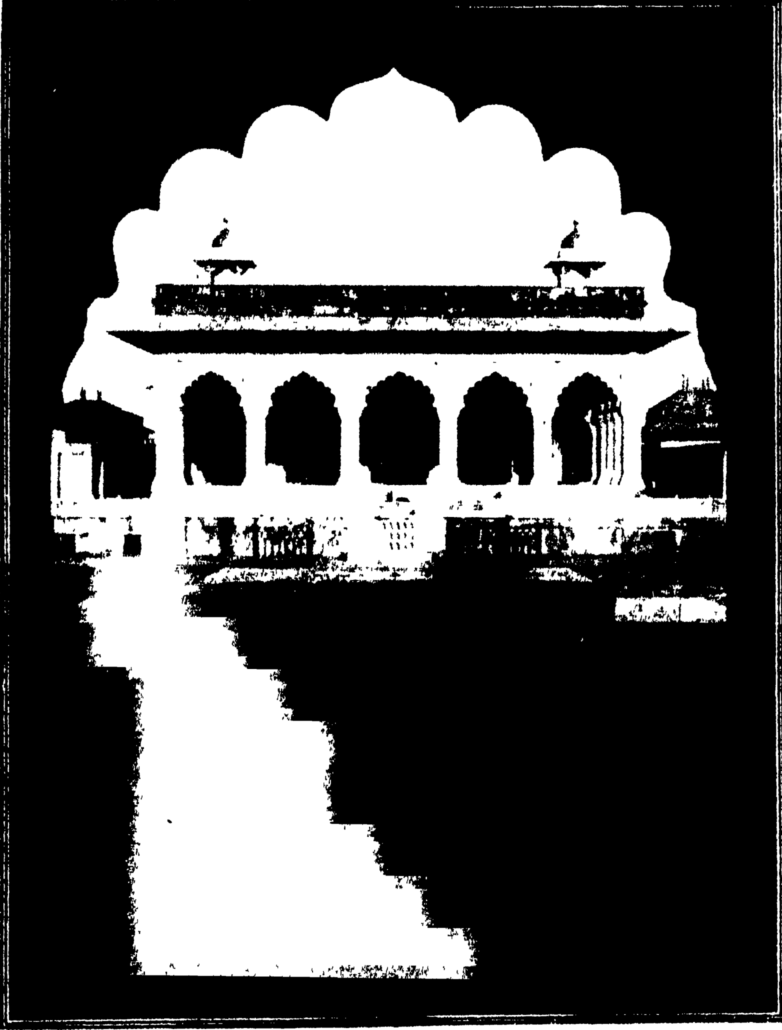
iii. కవులు నిజవ్యాపారము సాగించుటకుఁ గొనుసర కనఁదగు కవిసమయపరికర మెల్లరకు సామాన్యమె. కాని యుత్తమకవులు నిజ కల్పనమహిమచే వానినే నూతనములం బోలెఁ దోఁపించి రసికుల మెప్పు వడయుదురు.

క్షత్రపరాజులు

3. మహాక్షత్రప యశోదాముడు

క్రీ. శ. ౨౩౮. క్షత్రపవంశమున నొక ప్రసిద్ధపాలకుడు

'దివాన్-ఇ-ఖాస్'

ఆగ్రాకోటలో నున్నది. ఇచ్చట మొగలుచక్రవర్తులు రహస్యమంత్రాంగసభలు చేయుచుండిరి. ఇది చలువరాతి కట్టడము. ౬౪ అ. పొడవు, ౩౪ అ. వెడలుపు, ౨౨ అ. ఎత్తు గల రెండంతర్భాగములు గలవు. ఇది ౧౬౩౭-వ సంవత్సరమున నిర్మింపబడినది. భారతదేశమునందలి సుప్రసిద్ధ సుందరభవనములలో నిది యొకటి.

ఇందుఁ దిక్కనకు లోకోత్తర ప్రతిభ కలదు. నిదర్శనములు-కీచకుఁడు ద్రౌపది సౌందర్యమును వర్ణించుట:

సీ. "నెత్తమ్మిరేకుల మెత్తఁదనముఁ దెచ్చి
యచ్చునఁ జేట్టిన ట్లుండ మెంచి
చక్రవాకంబుల చందంబు గొని వచ్చి
కుప్పలు సేసిన ట్లొప్పు మెఱసి
నందురు నునుఁగాంతికిం దేర్చి కూర్చి బా
గునకుఁ దెచ్చినయట్లు గొనుగు మిగిలి
యళికులంబులకప్పు గలయంతయును బుచ్చి
నారు వోసినభంగి నవకి మెక్కి
యంఘ్రితలములుఁ గుచములు నాననంబుఁ
గచభరంబును నిట్లున్న రుచిరమూర్తి..."

స. "గండుమీలకుఁ బుట్టి కాము బాణములతోఁ
గలసి యాడెడు నట్టి కన్నుఁగవయు
బిసకాండముల శిక్షఁ జేరిఁగి లేఁదీఁగల
మెచ్చక యున్నట్టి మృదుకరములు
చిగురులతో సంధి నేసి యంబుజముల
పైనెత్తి చనునట్టి పదతలములు
కలకంఠముల చేతఁ గఱచిన విద్య వీ
ణల కిచ్చునట్టి తిన్నని యెలుంగు..."[1]

ఇం దుపమానికాయము "బాణోచ్ఛిష్ట"మ యయ్యు, వర్ణన మద్భుత మపూర్వ మనిపించునది యిక్కవీశ్వరుని కూర్పునేర్పె కదా!

iv. కావ్యములకును శాస్త్రగ్రంథములకును గొప్పభేద మేమన, శాస్త్రములందు వస్తుస్వరూప మున్నది యున్నట్లు నిరూపింపఁబడును. కావ్యములం దన్ననో, అతిఘోరములు, జుగుప్సావహములునగు వస్తువులుసైతము కవిభావనామహిమచే భావన నొందుటచేతంబలె నొక విలక్షణశోభం దాల్పవలయును. అదియే రససృష్టి... దుచేతనే Romeo and Juliet అను నాటకము ఘోరాంతమయ్యుఁ, దత్కవి... హృదయంబుల శృంగార రసమే నెలకొల్పఁగలిగినాఁడు. ఇట్లు వర్ణ్యమందలి కటుతను మాటి, రోఁతకు మూఁతవైచి, మనోహరత్వముం బ్రకటించుటయందుఁ దిక్కన కపార ప్రతిభ కలదు. దృష్టాంతములు:

౧. కీచకునిచేఁ దన్నుపడిన ద్రౌపది వర్ణనము:

సీ. "ఎలదీఁగఁ గప్పిన లలిత పరాగంబు
క్రియ మేన మేదినీరేణు వొప్పఁ
జంపకంబున నవ సౌరభం
కరణి నాసిక వేఁడిగాడ్పు నిగుడఁ
దోయజదళములఁ దుది మంచుదోఁగెడు
గతిఁ గన్నుఁగవ నశ్రుకణము లురుల
నిండు బింబము మీఁది కందు చందంబునఁ
గురులు నెమ్మొగమున నెరసి యుండ..."

౨. భీముఁడు కీచకునిఁ జంపుట:

ఆ. "పల్లవప్రసూన ఫలభరితం బగు
మ్రాను గూలఁద్రోచు మత్తగజము
పోల్కి వివిధరత్న భూషణ భూషితుం
డైన సూతుఁ గూల్చె ననిలసుతుఁడు."

3. విరాట సుశర్మ యుద్ధానంతరము పొలికలను వర్ణనము:

... గుత్తులకోలందికిఁ గ్రొత్తంబులై పడియున్న పాదంబులవలనం గొదలిరులసెజ్జల చందంబులగు చోట్లును, దునిసి దిక్కవడి

యున్న యూరుకాండంబులవలన మదగజంబులు సొచ్చిన కదలీవనంబులం బోనియెడలును, బ్రోవులుగొనియున్న ప్రేవులవలన లావుగల యంచపెండు పేరాఁకలి నఱిముఱిం బెఱికిన గుఱుకులు గట్టిన మృణాళనాళంబుల నొప్పు కమలాకరోద్దేశంబులఁ గ్రేణిసేయు ప్రదేశంబులును, నంగుళీయకరుచు లుపర నెఱిం జాఁగి పడియున్న బాహుదండంబులవలన నురగనివాసంబుల ననుకరించు తలంబులును, గీలాలజలంబులఁ బయిం దేలుచు నవ్విన ట్లున్న శిరంబులవలన వికచారవిందదీర్ఘికల విడంబించు తావులును..."

సహజముగ ఘోరభీకరములు, జుగుప్సావహములునగు పైమాఁదువర్ణ్యములును మనోహరోపమానములఁ గవి సృజించిన సౌందర్యవాతావరణము (atmosphere of beauty) నం జేసి యెల్ల హృదయంగమములుగ మారెనో యరసిన నిక్కవీంద్రుని యుదాత్త ప్రతిభ యెఱుకపడును.

శైలిపరిపక్వత

తిక్కనార్యుని భావనవలెనె శైలియు బాల్యతారుణ్యాద్యవస్థలం దాఁటి, సంపూర్ణపరిణతి గాంచినది. ఎయ్యెడ నాత్మస్తుతి పొంతఁబోవని యిక్కవియె తా "నుభయకవిమిత్రుఁడ" నని తెలిపికొనుటచే, నీతని యుభయభాషావైదుష్యము తెల్లమగుచున్నది. కుమ్మరగురునాథుఁడు వ్రాయసకాఁడగుట మున్నగు పుక్కిటి పురాణములేగాక, యిక్కవీంద్రుని యసద్గళధారయు, రసావేశమును ఇతని కవన మాశువేయని నమ్మించును. ప్రయత్నపూర్వకముగ నిజమహిమం బ్రకటించి పాఠకపరితోషమును సాధింపవలయునను తలం పిక్కవికిం గలదని పొడమినట్లు తోఁపదు. ఎవరో కొందఱాంధ్రవిద్వాంసులు తన్ను మెచ్చుకొనుటగాక, "భారతామృతము కర్ణపుటంబుల నారఁ గ్రోలి యాంధ్రావళి మోదముం బొరయు"ట యిక్కవికి ముఖ్యోద్దేశ్యమగుటచే నీతని కవనమునఁ బాండిత్యప్రకటనముకన్నఁ బాండిత్యనియమనమే యెక్కుడుగఁ దోఁచును. అజ్ఞన కిరీటసిద్ధితుం బలెనె సవ్యాపసవ్య వాక్ప్రయోగ ధురీణుండగు నిక్కవి సార్వభౌముని శైలిమెఱుఁగులును ప్రయత్నసాధితములగు నెరవుసొమ్ములుగాక, "పెట్టక కట్టక స్వయముగఁ బుట్టినవలుంగొందు" నట్లున్నవి. కావుననే తిక్కనకవనమును 'పండిన పెరటి కల్పక' మనఁదగును.

ఇఁక దిక్కన కవితాపరిపక్వతకుపలక్షణము లనఁదగు శైలివిశేషములఁ గొన్నింటి నిట దిక్ప్రదర్శనమాత్ర ముదాహరించుచుఁ దిక్కని, యీ వ్యాస ముపసంహరించెదను.

౧. ఉభయభాషామనీషాఢ్యసంపదచేతం గాఁబోలు, వాగర్థసంబంధపరిజ్ఞానమును, 'భావమున కెలుఁగిచ్చు భాష'ను రచించు నేర్పునందును దిక్కన యసమానుఁడు. రసోచిత శైలి యిక్కవి యొక్కనిసొమ్మే యని నుడువవచ్చును. ఇందుల కుదాహరణములు:

శృంగారమునకు (కీచకునకు సుదేష్ణ యుద్బోధము)—

సీ. "లలితంబు లగు మట్టియల చప్పుడింపార
నంచకైవడి నడ నల్ల వచ్చి
యెడ మేనిచెత్తావి సుడియంగఁ బయ్యెద
సగము మూలించి పై మగుడఁ దిగిచి
సోలెడు నెలదీఁగె లీలఁ గ్రాలుచు వింత
చెలువంబు దలకొనఁ జేరి నిలిచి
తెలిగన్నుఁగవకు వెచ్చెలి యైన లేఁత న
వ్వొలయంగ సరసంపుఁ బలుకు పలికి
మెఱయుచెయ్యుల రాగంబు మిఱుకొనంగ
నెఱఁప సొగయించు మాటల నెలమి మిగుల
నిన్ను ననురక్తిఁ గొలుచు నన్నేలఁ దలంప
నీక సాకాఁగ సైరంధ్రిఁ గోరఁ దగునె?"

(ఇప్పద్యమున మోహావతారము ప్రాస పుష్టియూ, తెనుఁగు నుడికారమున నెల కొన్న పదలాలిత్యమూ చదువరులు నిశ్చయింతురు గాక.)

వీరమునకు (కీచకుఁడు సైరంధ్రిని బరిభవింపఁగాఁ జూచిన వలలుని వర్ణనము)—

ఉ. "కనుఁగొని కోపవేగమునఁ
గన్నుల నిప్పులు రాల నంగముల్
గనలఁగ సాంద్ర ఘర్మ సలి
లంబులు గ్రమ్మ నితాంతదంత ఘ
ట్టనరటదాస్యరంగ వికట
భ్రుకుటీ ఘటుల ప్రవృత్త న
ర్తన ఘనతా ప్రకార భయ
దస్ఫురణాపరిగూఢ మూర్తియై."

(ఇందు వర్ణితుఁడు భీముఁడా, వీరరసాధిదేవతయా!)

కరుణకు (కుంతి సహదేవుని ద్రౌపది కిల్లడ వెట్టుట)—

చ. "కనుఁ బసిబిడ్డ వీఁ డొకటి
గాదవు నా నెఱుఁగండు ముందఱె
య్యెడ నొకపాటెఱుంగఁ డెవ
యెంతయుఁ గోమల మెప్పుడైన నేఁ
గుడువఁగఁ బిల్తుఁ గాని తన
కుం గల యాఁకటి ప్రొద్దెఱుంగఁడీ
కొడు కిటు వోకకుఱ్ఱ మనము
గుందఁగ నిట్టి గని యూఱడిల్లెదుఁ."

(ఇది చదువునప్పు డాతల్లిహృదయము చదువరి యాత్మలోఁ బ్రవేశింపకుండునా?)

౨. "కవి ఋషి యే" అనియు, "వాక్కు వెంబడి నర్థంబు పఱచి వచ్చు నాద్యులయినట్టి పరమ మహర్షులకును" అనియుఁ బరఁగు నార్యోక్తులు తిక్కనపట్ల నెంతయుఁ జెల్లును. ఆశుకవనము చెప్పుచున్నను, తిక్కన ప్రయోగించు పదజాల మేర్చి కూర్చినదియుంబోలెఁ బ్రాయికముగ సాభిప్రాయమై యుండును. నిదర్శనములు:

సీ. "ఇయ్యింతి ప్రాపున నయ్యనంగుఁడు పార్వ
తీశు నైనను డక్కనేల కున్నె!
యిన్నాతి చెలువంబు గన్న శచీప్రియుం
డైనను గను గల్గి నవయ కున్నె!
యిత్తన్వి కనలేమి కదిరి పన్నిదము భా
మావిభుతో నైనఁ జెఱువ రాదె!
యిత్తలోదరి జీవితేశున కిందిరా
పతి నైనఁ మెచ్చక పలుకఁ జనదె!..."

సీ. "తన్వంగి మవ్వంపుఁ దనులత నెసఁగెడు
నునుఁ గాంతి వెల్లువ మునుఁగఁ బాఱఁ,
గిసలయహస్త కెంగేల నేపారు క్రొ
మ్మించు దను లేయెండ మిగులఁ బర్వఁ,

"కమలాస్య ముద్దుమొగంబులే మెఱుఁగుల
    మొత్తంబుపరి చుట్టు ముట్టికొనఁగ,
ధవళాక్షి తొంగలి తఱచు ఱెప్పల చెన్ను
    కప్పను చీఁకటి గవిసి దేర........."

పైపద్యములఁ "పార్వతీశు", "శచీప్రియు", "భాషావిభు", "ఇందిరాకాంతి", "తన్వంగి", "కిసలయహస్త", "కమలాస్య", "ధవళాక్షి" యిప్పదములు సాకూతములు.

తే. "సింహబలుఁ డత్యుదగ్రుఁ డై చిగురుబోఁడి
పజ్జఁ గడువడి వగిలి కోపంబు నిగుడ
నొడిచి తలపట్టి తిగిచి మహోగ్రవృత్తిఁ
గొంకు కొస రించుకయు లేక కాలఁ దాఁచె."

ఇట "సింహబలుఁడు" "చిగురుబోఁడి" పదప్రయోగౌచిత్యంపు సొంపుఁ దిలకింపుఁడు.

"........................తి
స్ఫురిత మహాయుధోగ్ర రుచి
    పుంజ విజృంభణ ఘోరమయ్యె నం
తరము సహస్రనేత్ర ముఖ
    దైవత మండల దుర్నిరీక్ష్య మై."

"సహస్రనేత్ర"- ఆయుద్ధమును వీక్షించుటకు వేయికన్నులును గావలయును!

"శరజాలములు పటుజ్వాల లై నిగుడ న
    ర్కతనూభవోగ్రాగ్ని ప్రజ్వరిల్లు-"

"అర్కతనూభవోగ్రాగ్ని"-అర్కతనూభవుఁడు గావుననే అర్కస్వభావమగు నుగ్ర తేజము వచ్చినది.

"శిఖిఁ బోలెడి కనకలిప్త ఘనబాణంబు వనచర కేతువుం దాఁకించి-"

ఇట "వనచర" పదము సాభిప్రాయము.

"శిఖి" "వనచర" పదములు రావణానుచరులు హనుమంతుని తోఁకకు నిప్పంటించిన కథను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచున్నవి.

3. తిక్కనంగూర్చి "యే ముఖంబునఁ దాఁ బల్కినపల్కు లాగమములై పొల్పొందు" నను నెట్టినవాక్య మెంతయుఁ దగియున్నది. షేక్సుపియరు వాక్కులు ప్రమాణములనోట నాని వారి కింటివాడుకబాస యైనట్లే తిక్కన యమృతవాణియుఁ దెనుఁగువారికి నుగ్గుఁబాలతోఁగూడ నలవడుచున్నది. జాతీయోక్తి రత్నములకుఁ దిక్కన కవనము మహోదధి యనఁదగును. తఱపి జున్నుంబోలు తెనుఁగు నానుడుల తీపి నియ్యాంధ్రకవి వాక్కులనె చవిఁజూడనగును. ఉక్త్యములు:

"ఏనుఁ జన పని చూడక యుం
డని ప్రమాదుల పంక్తిఁ గోయఁ దలఁచుట హితమే!"

"విరటుఁడు మాచుచుండ నిను
    వేపుగ ముంగట నట్లు ద్రోవ నో
క్కరుఁడును గాదు గూడ దనఁ గల్గెనె?"

"గంధదంతావళ కర్ణమారుతహతిఁ
    గాంతారములు చాఁపకట్టువడఁగ-"

"కయ్యమునకు యెపుడుఁ గాలు ద్రవ్వుదు కార్య
గతిఁ గోరవు......"

ఇత్యాదు లసంఖ్యాకములు కలవు.

4. పద్యము లల్లుటయందుఁ దిక్కనకుఁ గల కౌశల మనిర్వచనీయము. రెండు మాత్రోదాహరణములు:

సీ. "కాంతి దళ్కొత్తు నీ కడకంటి చూడ్కితోఁ
బొందఁ గానని మేను పొగులుటయును,
దీపారు నీ పల్కు దెల్లంబుగా వినఁ
గానని వీనులు గందుటయును,
నింపగు నీ చెయ్వు తెలమి మైఁ గొనియాడఁ
గానని కోర్కులు గనలుటయును,
సొగయించు నీకేళిఁ దగిలి యానందంబుఁ
జెందఁ గానని మది కుందుటయును,
బాయ, నాదగు జన్మంబు ఫలము నొంద,
భావజన్మని పూనికి పార మెద్దు,
నన్ను బంటుగా నేలుము నలినవదన,
యింక నీ సిగ్గు డిగ గొలాల మేల నీకు?"

సీ. "తని కాడు నారటంబున నంతి కంతకు
వెమ్మచు మనికికి విసు వరయును,
గోలు మసంగెడు కోర్కుల వెనువెంటఁ
బాఱుచు మనికికి నూఱటయును,
వావిరిఁ బొదివెడు వగల సందడిఁ బడి
యురియుచు మనికికి నుడుకుపయును,
నంకించి కవిరెడు కొంచలపాటుచేఁ
గలఁచుకు మనికికి నిలుకడయును,
లేమిఁ, దాల్మి కొనఁగ లేక యలంమరి
తనువు నింద్రియములు మనము ధృతియుఁ
దన వశంబు గాక తల్లడపడి, సింహ
బలుఁడు విషమ బాణు బారిఁ బొలె."

పై పద్దెముల నాలుగుపెద్దగీట్లును నాల్గు స మస్యలవలె నున్నవి. వానిని జదువునప్పుడు భావసమన్వయముంగూర్చి సందేహావిస్మయము లు పొడమును. వరుసగ గీతాదినుండు "పాయ", "లేమి" యను సూక్ష్మపదములు సమస్యాపూ రణములుగను, పద్యభావపేటకను దెఱచుబీగ పుఁ జెవులుగను ఉన్నవి. ఇమ్మహాకవిని గూర్చి యెంత నుడివినను తీఱదు. కాని గ్రంథవిస్తర భీతిచే నింతటితో విరమించెదను.

ముగింపునకు ము న్నొకవిన్నపము. నేను దొల్త నుడివినట్లు, నా యల్పజ్ఞత నెఱింగియు, ని క్కవి కమలాసనకీర్తిమూర్తి కొక యాడిగ ముగను, నా యిష్టదేవతయగు సరస్వతీదేవి కొక యారాధన విశేషముగను భావించి ఈ విమర్శనమును వ్రాసినాఁడను. ఇఁక మును ముందు నా కన్న నన్నివిధముల మిన్నలగు పెద్దలు దీనిచేఁ బ్రోత్సహితులై, తిక్కనా ద్యాంధ్ర మహాకవి సందర్భములం దఱచి యం దలి 'నిధుల్ నెఱచూఱలిచ్చు' విమర్శనరాజ ముల, షేక్సుపియరు మున్నగు హూణమహా కవులగుఱించిన ప్రౌఢవిమర్శనలం బోనివానిని, రచింపఁ దలంతురేని, యీ నాసేవ సఫల మయ్యె నని యెంచువాఁడను.

హృదయావేదనము

జనమంచి సీతారామస్వామిగారు

(౫-వ సంపుటము, ౪-వ సంచిక తరువాయి)

లోకంబందున నెందఱెందఱొ గుణాఢ్యుల్ భక్తిసంపన్నులున్
నాకంటెం గడుఁ గష్ట మొందఁ గనుచున్నాఁడం గదా నిచ్చలున్;
నీకారుణ్యము గాంచ నాఘనులకంటెన్నేను పాత్రుండనే
నాకే సిగ్గగు నిన్ను వేఁడునపు డైనన్ మానలే నీశ్వరా.

ఎన్ని ప్రశస్తపుస్తకములేని పఠింపఁగవచ్చుఁ బూర్తిగా;
ఎన్ని సునీతివాక్యములనేని వచింపఁగవచ్చుఁ జక్కఁగా;
ఎన్నివిధాల యత్న మొనరించిన, స్వార్థపరత్వమున్ సరుం
డెన్నఁడుఁ బాయఁ జాలఁ డని యెంచెద, నిక్కము గాదె యీశ్వర

కొందఱు బుద్ధిమంతులును కొందఱు మూఢులు కొంద ఱుత్తముల్
కొందఱు నీచవర్తనులు కొందఱు భాగ్యము గల్గువారలున్
కొందఱు పేదలున్ మనుజకోటిని గల్గుట చూడ వింత యౌ!
అందఱు నీసృష్టులెగదా మఱి భేదము గూర్ప నేటికో!

గానముచేత నిన్ దనుపఁగల్గుట కే నొక నారదుండనే?
దానముచేత నీకుఁ బ్రమదంబును గూర్ప బలిప్రభుండనే?
మానముచేత నీదు బహుమానము గాంచుట కర్జునుండనే?
ఏ నొక నిష్ప్రయోజకుఁడ, నెట్టులు నిన్నలరింతు రక్షకా?

ఏదో కారణ ముండితీరవలె నే నీ క్లేశదల్ పొంద, స్వా
మీ, దానిన్ గ్రహియింపఁజాల; నయినన్ మేలే తుదం గల్గ నం
చేదైనన్ భరియింపఁబూనెదను తండ్రీ! ఔషధం బెంతయో
చేఁదైనన్ హిత మంచు నమ్మవలెఁగా చిత్తంబులో రక్షకా!

సారవిహీన సంసరణసాగర మీఁదఁగఁ జాల నంచు నే
భీరుఁడ నై యహర్నిశము వేగుచు నిన్నును వేచుచుంటి; నా
నేరములన్ క్షమించి కరుణించుట నీవిధి గాదె తండ్రి? నన్
ధీరునిఁ జేయ నందుల కిదే ఫల మంచు గ్రహింపు మీశ్వరా!

అప్పకవి సాహసము

జాస్తి శ్రీరాములుచౌదరిగారు

ఆంధ్ర వాఙ్మయోద్ధరణమునకై భూమియందవతరించిన ప్రాబంధికకవి యగు శ్రీనాథుఁ డెట్టి నిరంకుశుఁడో, యెంతిసాహసుఁడో, యాంధ్రలాక్షణిక గ్రంథములలో నెల్ల మిన్న యనందగు నప్పకవీయమును వ్రాసి ప్రఖ్యాతిపురుషుండయిన కాకునూరి అప్పకవియు నట్టి నిరంకుశుండును, నంత సాహసుఁడు నని నిశ్చయముగ గ్రుద్ది చెప్పవచ్చును. ఈ యప్పకవి తనకాలమునఁ బాండిత్యమందుఁగాని, కవిత్వము చెప్పుటయందుఁగాని, యెవ్వరును దన కెనగా రనునంత మనోనిశ్చయమునఁ బ్రవర్తించె ననుట నిస్సందేహము. అట్లే తా రచించినట్టి యప్పకవీయమున నందందు నాతనిసాహసములు పెక్కులు మనకుఁ గానవచ్చును. అప్పకవీయమునందు నాకుఁ దోఁచిన యప్పకవి సాహసకృత్యముల నిందుదాహరింపఁదలఁచి యనేనీవ్యాసము వ్రాయఁ బూనితి నని మున్ముందుగ విన్నవించుకొనుచున్నాఁడను.

(1) అప్పకవి నన్నయభట్టారకునిచే రచియింపఁబడిన యాంధ్రశబ్ద చింతామణిని దెనిఁగింపుచు నందు లేని యంశములను బెక్కింటిని జేర్చి యాంధ్రభాషకు లక్షణము మిక్కిలిగాఁ బెంచి వ్రాసిన కవి. చింతామణి లోని ప్రప్రథమముపద్యమైన "విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్" అను సూత్రమును నప్పకవి విపులముగఁ జర్చించుచు,

గీ. ఉపమ గలిగిన శయ్యల నొప్పియున్న
నంత్రఘిభవునికావ్యంబు గ్రాహ్యంబు గాదు
పాయసంబైన సంస్కారపక్వమైన
కాకజుష్టంబు హవ్యంబు గానియట్లు.

అని సెలవిచ్చియున్నాఁడు. కావ్యము ధర్మాద్యఖిల పురుషార్థప్రదంబయి విశ్వమునకు శ్రేయోదాయకమై యుండవలయునని భట్టారకుని యభిప్రాయమే కాని యప్పకవి చెప్పినవిధమునఁ గావ్య మెంత బాగుగా వ్రాయఁబడినను నంత్రఘిభవుని దైనట్లయినఁ గాకి యెంగిలి చేసిన హవ్యము వలె గ్రాహ్యము కావని కాదుగదా! ఒక నన్నయభట్టారకుఁడే కాదు, అప్పకవికిఁ బూర్వమున నున్న లాక్షణిక కవు లెవ్వరును "శూద్రునిచే వ్రాయఁబడిన కావ్య మొప్పియున్నను గ్రాహ్యముకా"దని చెప్పియుండినట్లు చూడఁజాలము. "చెప్పునది యొకటి, చేయునది యొకటి" యను నట్లు లాక్షణికగ్రంథమును వ్రాయఁ దలఁచిన యప్పకవికి "బ్రాహ్మణులు చెప్పినదియే కావ్యము; ఇతరము కాదు" అని నిర్ణయము చేయుట యేల సంభవించెనో తెలియరాదు. ఆ కాలము మాహాత్మ్యమే యప్పకవి నిట్లు సాహసంపఁ జేసినదని తలంపవచ్చు.

(2) మఱియొకచో సత్కవిలక్షణమును జెప్పుచు,

క. ధరణీసురుఁడు ప్రగల్భుఁడు
సుకవిస్తుతుఁడు శుచియుఁ గల్పకుఁడు పూర్వకవీ
శ్వర వాక్ప్రయోగదక్షుఁడు
గరుణావతి నొప్పఁ బెంపఁగు కవి యనఁ బరఁగున్.

మొదట నప్పకవి కావ్యలక్షణమును జెప్పుచు, నొప్పియున్నను గావ్య మంత్రఘిభవునిచే వ్రాయఁబడినటయినఁ బరిగ్రహింపరాదనియు, సద్దానఁ బాప మొడిగట్టుకొనెదమనియుఁ జెప్పి, మంచి దెగా, మఱి యేకారణముననో, క్షత్రియ వైశ్యులను విడిచెను. కాని కవుల లక్షణమును జెప్పు నపుడుమాత్రము క్షత్రియ వైశ్యులను విడువక వారిగుట్టును బట్టబయలు చేసెను.

కవి బ్రాహ్మణుఁ డయియే యుండవలయునఁట. క్షత్రియులు, వైశ్యులు మొదలగు నితరజాతులవారు కవిత్వము చెప్పియున్నను గవులు కాఁగూడదఁట. కవుల లక్షణములలో నిది యొకటి. కవి యైనవాఁడు తప్పక బ్రాహ్మణుఁ డయియే యుండవలయునను నప్పకవి వ్రాఁత తనకుఁ బూర్వమున నుండుకవు లందఱు బ్రాహ్మణజాతిలోనే యుండిరని తెలియఁజేఁ తన్వనోక రాయచీనులగు

కవులందఱు బ్రాహ్మణజాతులవారే కావలయునని నియమించునో బోనపడదు. అప్పకవి మతి ననుసరించిన చో, సంస్కృతమునఁ జంపూ రామాయణమును వ్రాసిన భోజుఁడు మొదలగు క్షత్రియకవీశులను బ్రాహ్మణులుగ నైనఁ జేయవలె, లేకున్న నట్టి మహాకవులను సయితము కవులు గారనియైన భావింపవలె. అంతదూరము పోనేల? ఈ యప్పకవికి నేఁబది యిరువది సంవత్సరములకు మాత్రమే పూర్వమున నుండు కృష్ణరాయకవిని, రామరాజభూషణకవిని నేమి చేయుదము? మొదటినుండియు నిట్టి జాతివైషమ్యము గలవాఁడగుటచేతనే కావలయు, నప్పకవి ఆముక్తమాల్యద కృష్ణరాయ రచితము కాదనియుఁ, బెద్దనకవిప్రణీతమనియుఁ జెప్పుట. భావమందైన నేమి, శైలియందైన నేమి, భాషయందైన నేమి, మనుచరిత్రము రచియించిన పెద్దన కవిత్వమునకును, నాముక్తమాల్యద రచియించిన కృష్ణరాయల కవిత్వమునకు నెట్టి సామ్యమును గన్పడదు. ఈ విషయమై పగమాఘుని కులలో విమర్శకులు పెక్కండ్రతివిపులముగను, సవిమర్శకముగను విమర్శించియుండిరి. తుదకు నాముక్తమాల్యద కృష్ణరాయ రచితమనియ నిర్ధారించిరి.

అప్పకవి మూర మాలోచింపక బ్రాహ్మణేతరుల యందుఁ దనకుఁగల నిరసనభావముచే రాయల యాముక్తమాల్యదను బెద్దన దనుట కడుంగడు సాహసమనుట యసంగతము కాదు.

(3) కృష్ణరాయలట్లు బ్రాహ్మణేతరుఁడయి, మహాకవియయి, యందఱిలోనఁ బేర్వడ్డ రామరాజభూషణు నియందును నప్పకవికి ద్వేషము లేకపోలేదు. అట్లు ద్వేషము లేనియెడల నప్పకవి తనగ్రంథమందించుమించుగాఁ బ్రబంధాంక మూర్తి కవితో సమకాలీన కవులగు పెద్దన, సూరన మొదలగు కవీశులచే వ్రాయఁబడిన మనుచరిత్రము, కళాపూర్ణోదయము, ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము, రాఘవ పాండవీయము, పారిజాతాపహరణము, పాండురంగమహాత్మ్యము మొదలగు ప్రబంధములనుండి పద్యముల నెన్నింటినో తీసికొని లక్ష్యములనుగా నుదాహరించి, వసుచరిత్రమంత పెద్దప్రబంధములోని యొకపద్యమైనను దన గ్రంథమం దుదాహరింపకుండుటకుఁ గారణ మేమి? అప్పకవి యుదాహరించిన ప్రబంధములకంటె వసుచరిత్ర మెందును దీసిపోదని చదువరులకుఁ దెలియక పోదు. ఒకచో మాత్ర మప్పకవి యగ్రాహ్యవర్ణయతులు చెప్పుసందర్భమున వసుచరిత్రములోని

శా. ఓలంబాలక యోలయోలయన నో
లోలంచు మేలంబునన్
లోలంబాలక యోర్తు గ్రుంకి బిసపు
ల్లుద్దన్మి తూఁ ...ాడి కం
గేలం బూని తేఁ ...లున స్నిగ ... న
శ్రీణాంబు నాథాంబుజా
త్రిలోకంబు జయించి వారల యశ
శ్శ్రీఁ దెచ్చుచందంబునన్.

అనుపద్యము నుదాహరించి— "ఈ పద్యము రెండవ చరణము మొదలను లోలంబాలక యోర్తు గ్రుంకి యని కవి హృదయము ఇది గానక కొందఱు 'ఇందిందిర శ్చంచరీకో గోలంబో బంభరో౽ళిచ' అని నిఘంటువున ఉన్నదని గోలంబాలకయని చదువుదురు. ఇట్లని రామరాజభూషణు తలంపు కాదు." అని తెలివిడి వ్రాసియున్నాఁడు. అప్పకవికిఁ బ్రాచీనుఁడగు నెవ్వఁడో యొక యనామధేయుఁ డీపద్యమునందున్న "గోలంబాలక యోర్తు గ్రుంకి బిసపల్లుద్దన్మి" అను పాఠాంతర మొప్పిరయ, ప్రాస మంగీకరించియుండ, నీ యప్పకవి కది సమ్మతము కానందున, భూషణము తలంపు లోలంబాలక యనియే కాని గోలంబాలకయని కాదని చెప్పి యన్యమతమును ఖండింపవలసి వచ్చినందునఁ దనపట్టుఁ గడపుకొనుటకయి వసుచరితములోని యీ యొకపద్యమును మాత్ర ముదాహరించియున్నాఁడు. దీనిచే బ్రాహ్మణేతరుఁ డైనందున భట్టుమూర్తియందు నప్పకవికి ద్వేష మున్నట్లు సూచితమగుచున్నది. ఇవ్విధమున నప్పకవి తెగించి బ్రాహ్మణేతరకవులు కవులు గారనియు, వారి కావ్యములు కావ్యములు గావనియుఁ జెప్పుటకు నాకాలమున నుండు బ్రాహ్మణప్రభావము, బ్రాహ్మణేతర తూష్ణీంభావమును గారణము లై యుండవచ్చునని యూహింపవచ్చును.

(4) తే. చెల్లు నని ముందు భీమన చెప్పె ననుచుఁ
గలుపుదురు రేఫములను ఱకారములను
దుష్టకవు లవి యొక్కటైనఁ గొంటె పెద్ద
లందఱును నేల విసర్జింతురని తెలియరు.

భీమన రేఫ ఱకారముల మైత్రిని జెప్పెనని తలంచి కొందఱు దుష్టకవులు రేఫఱకారములను యతిప్రాసము లందుసమానములుగఁ జేతురే కాని శిష్టకవులుమాత్రము రేఫఱకారముల మైత్రిచేయరని యప్పకవి చెప్పియున్నాఁడు. రేఫఱకారములకు మైత్రిని గల్పించి యప్పకవిచే దుష్టకవి యని పేర్కొనఁబడిన కవి యెవరు? భక్తాగ్రేసరుఁడును, కవిపుంగవుఁడును నగు బమ్మెర పోతరాజామాత్యుఁడు. భాగవతమం దీదోషము లేదట. కాని రేఫద్వయమైత్రి చేసినంతమాత్రమున నందలి పద్యములలో నేనిని గూడ లాక్షణికు లుదాహరింపరాదట. చెలువుమీఱ నలుకఁ జూపిన నప్ప మేనరికి? లాక్షణికు లుదాహరింపకపోయినంతమాత్రమున భాగవతము ప్రఖ్యాతికి వచ్చియుండలేదా? లేచినది మొదలు బాలగోపాలమునకుఁ బారాయణ గ్రంథమై యుండుటలేదా? వేయేల! భక్తిరసప్లావితము, శబ్దాలంకారశోభితము, నిరర్గళ ధారావాహియునగు కవిత్వముతో నిండియున్న భాగవతమువంటి సద్గ్రంథము మన యాంధ్రవాఙ్మయమున నిప్పటికి నెవరైనఁ జేయఁగల్గిరా? వినఁగల్గితిమా?

అప్పకవి భాగవతమును గూర్చి వ్రాసినపద్యము:

ఉ. బమ్మెర పోతరాజకృతి
భాగవతంబు సలక్షణంబుగా
కిమ్మహి నేమిటం గొఱఁత
నెంతయు నారసి చూడఁగాను రే
ఫమ్ములు ఱాలునుం గలసి
ప్రాసము లైన కతంబునం గదా
యిమ్మల నాదిలాక్షణికు
లెల్లను మాని రుదాహరింపఁగన్.

ఇట్లు రేఫద్వయమైత్రి చేసిన పోతరాజు లక్షణకవి గాఁడని చెప్పిన యప్పకవిని విమర్శించి, బమ్మెరపోతనార్యుని విమర్శించి, కూచిమంచి నరసింహాకవి తన సర్వలక్షణ సారసంగ్రహమున వానిని ప్రమాణీకరించెను. ఈ రేఫద్వయమైత్రి యాముక్తమాల్యదయం దనేకస్థలములఁ జేయఁబడియున్నది. అయినను నప్పకవి యందలి పద్యముల నెన్నింటి నుదాహరించి యుండలేదు? ఇంకను ననేకగ్రంథములం దీమైత్రి చేయఁబడియున్నను నొక భాగవతమునే యప్పకవి నిరసించుట చూడ నీతని కుండు మొండిపట్టుదలయుఁ, గొందఱు మహాకవులయెడఁ గల్గు మాత్సర్యమియుఁ దెల్లములు కాఁగలవు.

(5) ఇఁకను బండితులు ప్రతిజ్ఞఁ బట్టి కట్టించిన కంచుఢక్కలను బగులఁగొట్టించి, రాజులచేఁ గనకాభిషేకములనొంది, యెదురు నిలిచినవారెవరును లేరని యనిపించుకొనిన శ్రీనాథమహాకవి నప్పకవి యేపాటి వానిగాఁ జూచెనో చూతుము. శ్రీనాథుఁడు ధూర్తకవియఁట; క్రిందువీఁగులు గానక ప్రయోగములను బ్రయోగించునఁట. అప్రశస్తప్రాసములను జెప్పుచుఁ గవి

గీ. అప్రశస్తము లగుప్రాసజాలము లలం
కారవిస్మృతములు కావు గానఁ
దివిరి ధూర్తులైనకవులు కల్పనఁ
యొప్పిదంబు లనుచుఁ జెప్పరాదు.

అని వ్రాసి, దీనికి లక్షణము వీథినాటకమునందలి దని యీ క్రిందిపద్యమున వ్రాసియున్నాఁడు:

ఉ. కందుకకేళి సల్పెడు ప్ర
కారమునం బురుషాయితక్రియా
తాండవకేళి సల్పెడు వి
దంబనఁ బాపగభావ లేఁత నీ
రెండఁ బ్రభాతవేళ రచి
యించెను గుబ్బలమీఁది హారముల్
కుండలముల్ కురుల్ గదల
గోమయపిండము లింటిముందటన్.

ఇందు ద, డ, ప్రాసము చేయఁబడినది. దీనినొప్పుకొనుట కప్పకవి యిష్టపడనందున ధూర్తకవులు చెప్పిన యప్రశస్తములగు ప్రాసములు సరియని యంగీకరింపరాదని చెప్పెను. వీథినాటకము శ్రీనాథరచితమే

కదా! అప్పకవి పేరుకొనిన ధూర్తకవి శ్రీనాథుఁడే కదా? శ్రీనాథుఁడు ధూర్తుఁడయినట్లయిన నట్టిధూర్తుని చే రచింపఁబడిన కాశీఖండము, నైషధము మొదలగు ప్రబంధములలోని పద్యముల నేల యప్పకవి లక్ష్యములుగ నుదాహరించెను? ఒకవేళ వీథినాటకము శ్రీనాథరచితము కాదని యప్పకవి యభిప్రాయ మందుమేని, మఱొకచో నిత్యసమాసవిశ్రాంతులను జెప్పునప్పు డప్పకవి కర్ణాటశబ్దమున నుదాహరణ మిచ్చుచు శ్రీనాథుని వీథినాటకములోనిదని యీదిగువ పద్యము నుదాహరించియున్నాఁడు:

మ. కుసుమం బద్దిన చీరకొంగువొలయం
గ్రొవ్వారు పాలిండ్లపైఁ
బ్రసరంబుల్ సొలుపార వేణి యవటూ
దేశంబునన్ రాయఁగాఁ
బస నెవ్వాఁడో యొకండు రాత్రి గతులం
బల్గాసి కావించినన్
వసివాళ్వాడుచు వచ్చుచున్న యది క
ర్ణాటాంగనం గంటిరే.

కనుక నప్పకవికి వీథినాటకము శ్రీనాథునిదని తెలియదని చెప్పుటకు వలనుపడదు. అయినను ఇంటిలోఁ దూటి యింటివాసములను లెక్కించిన విధమునఁ దనకుఁ గావలసిన చోటులన్నిల్ల శ్రీనాథుని పద్యముల నెన్నింటినో లక్ష్యములనుగాఁ దీసికొని, యొక ద, డ, ప్రాసమంగీకరింపవలసి వచ్చినందునమాత్రము శ్రీనాథునివంటి మహాకవినిసయితము జంకక "ధూర్తకవి" యనిన నప్పకవిని మనము సాహసుఁ డనుట సాహసమా?—

(౯) శ్రీనాథుఁడు ధూర్తుఁడగుటయ కాక, ప్రయోగములను గానక ప్రయోగించునఁట. భూతార్థక్రియాసంధిని జెప్పు సందర్భమున నప్పకవి

గీ. వసుధ నుత్తమపురుషైకవచనమునను
దక్క భూతక్రియాపదాంతములఁ గల్గు
నిత్తులకు మీఁద నచ్చులు హత్తునపుడు
నిత్యముగ సంధులు ఘటించు దైత్యదమన

అని వ్రాసి యుత్తమ పురుషైకవచనమునందు నికారమునకుఁ దప్ప మిగిలిన భూతార్థక్రియాపదాంతములఁ గల్గు నికారమునకు నిత్యముగ సంధివచ్చునని "నిత్యమనుత్తమపురుషక్రియాస్వితః" అనియున్న నన్నయభట్టీయసూత్రమునకు సరిగాఁ బరివర్తించియున్నాఁడు. కాని శ్రీనాథుఁ డీనియమమును బాటింపక పరపురుషక్రియా ఇకారమునకు సంధిచేయుట మానెను. దానినే యప్పకవి

క. నిగమించెను శ్రీనాథుఁడు
నగణేని శృంగారనైషధంబునఁ గొన్నిం
శిరి యొండొరునని పర
పురుషక్రియలఁ బ్రకృతి భావము గలదే—

అని యుదాహరించి శ్రీనాథుఁడేమియు నెఱుఁగనివాఁడగుటచేఁ బరపురుషక్రియల యికారమునకు సంధిచేయుట మానెనని తన యభిప్రాయమును వెలిబుచ్చెను. ఈసంధిని చేయుట యొక శ్రీనాథుఁడే కాక తక్కుంగల కవులెల్లరును మానిరి. కనుకనే యిటీవలి చిన్నయసూరి తన బాలవ్యాకరణమున "నిత్యమనుత్తమపురుషక్రియాస్వితః" అనియున్న భట్టారకుని సూత్రమును మార్పుచేసి క్రియాపదాంశంబులం దిత్తునకు సంధి వైకల్పికముగ నగు; మధ్యమపురుషక్రియలయం దిత్తునకు సంధియగును— అని రెండు సూత్రములుగా సూత్రించియున్నాఁడు. ఇట్లె యప్పకవికిఁ బ్రాచీనుఁడగు నథర్వణుఁడును

శ్లో. ప్రథమే చోత్తమేచైవ క్రియేతో వా భవేచ్చ్యుతిః,
నిత్యమన్యస్యవికృతౌ క్త్వార్థతో నభవేత్సదా.

అని వ్రాసియున్నాఁడు.

వికృతౌ=తెనుఁగునందు, ప్రథమేచ=ప్రథమపురుషమందుండునట్టియు, ఉత్తమేచ=ఉత్తమపురుషమందుండునట్టియు, క్రియేతః=క్రియల యికారమునకు, వా=వికల్పముగ, చ్యుతిః=జారుట (సంధియగుట), భవేత్=అగును; అన్యస్య=ప్రథమోత్తమపురుషముల కితరమైన మధ్యమపురుషేకారమునకు, నిత్యం=సంధినిత్యము; క్త్వార్థేతః=క్త్వార్థక ఇకారమునకు, సదా=ఎప్పుడును, నభవేత్=సంధి

పొందదు. ఇట్లు స్పష్టముగఁ దనకంటెఁ బూర్వులగు నథర్వణాదులు వ్రాసిన వ్రాఁతలనైనఁ గానక యప్పకవి "కానకపరపురుష క్రియల యికారమునకు సంధిచేయుట మానెనని" శ్రీనాథునిమీఁదికి దాడివెడలుట మంచిపనికాదు.

పైవిషయముల నన్నింటిని నిష్పక్షపాతమున విమర్శించినవా రప్పకవిని సాహసుఁడు నిరంకుశుఁడు నని యనకమానరని తలఁచెదను. ఇంకను నప్పకవీయమున నందందు బాలకడలియందు నత్తగుల్లలవలెఁ గొన్నియైన దోషములు లేకపోలేదు. వానినన్నింటిని యప్పకవీయ విమర్శనమున రావుసాహేబు గిడుగు. వెంకటరామమూర్తి పంతులుగారిచేఁ దెలియ వ్రాయఁబడినవి. జిజ్ఞాసువు లప్పకవీయమునందు వారు వ్రాసిన పీఠికను జూచునది.

అంధకారము

శ్రీ. శ్రీ. (కవితాసమితి)

సాయంసంధ్య

దివసమ్మునకు వయోధికత ప్రాప్తించినది
తీక్ష్ణదీప్తులడంగి దినరాజు కృశియించె
వృద్ధాప్యమిడిన దీవెనచేత జనియించి
ఔద్ధత్యమునచే అహర్పతిన్ మ్రింగితిని
ఈ నా భవమ్ము లోకానంద మొసగునా
ఏనెప్పటికి కూడ ఇటు వికాసింతునా
నాకెన్నటికైన లేకుండునా మృతి
ఈకాంతి నశియించి చీకటులు క్రమ్మవా!

*   *   *   *

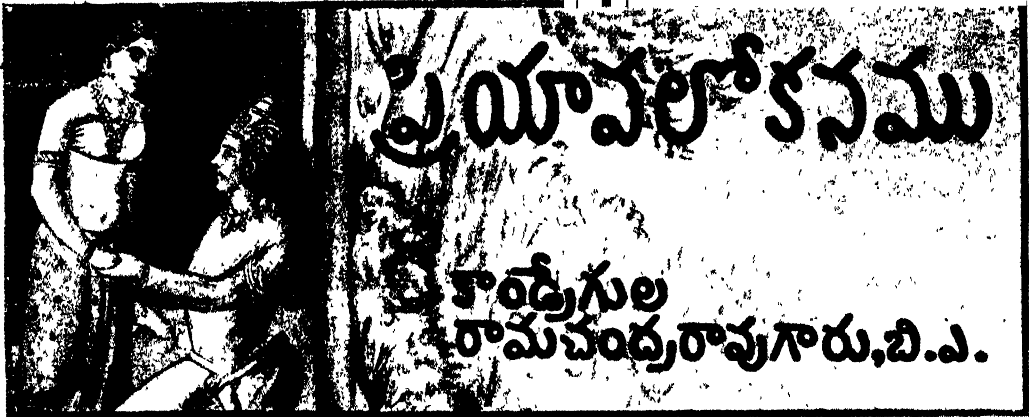
అంధకారము

ఈ దవారోచిస్సుధాధామముం గూల్చి
ప్రాదుర్భవించి నీ బయలుదేరినయంత
జగతి యేమోకాని
నగవే మరచిపోయి
వగపుచే నిట్టూర్చి
వనటచే చలియించు
నా మేలిముసుగులో నలుపులూరెడునంట
నా మీద జగతి కింతయు ప్రేమలేదంట!

*   *   *   *

నక్షత్రము

ఈ గభీర నిశీథిని గర్భకుహరాన
నెలుగెత్తి ఏడ్తువెందుల కంధకారమా
వాగులై నా ప్రేమ వరియించునే నిన్ను
స్వాగతమ్మొసగు నాశాగంధవాయువుల్
నిలువలేనే నీవు
నిలిచియుండని వేళ
వెలుగలేనే నీవు
విస్తరించని వేళ
నీ కాటుకలచేత నా కనుల్వికసించు
నీకు నేనే, నాకు నీవె యీలోకాన!

పాంచాలదేశమందలి కొండ ప్రదేశములలో నొక సుందరమైన వనము కలదు. అది వసంతఋతు వగుటచే చెట్లన్నియు పచ్చనియాకులతో నిండియుండెను. పుష్పజాతులు వనమునందంతటను మనోజ్ఞ సుగంధమును వెదజల్లుచుండెను. కోయిలలు మధురగానము లొనర్చుచుండెను. ఆ వన మధ్యమున నొకకోన గలదు. ఆ సామీప్యముననే ఒక పటకుటీరము నేత్రానందకరముగ నుండెను. ఒకనాటి ఉదయకాలమున రణపుత్రయోధు డొకడు సాయుధుడై, అశ్వముపై స్వారిచేయుచు వచ్చి, ఆ కుటీరము ప్రక్కనే గుఱ్ఱముదిగి, ఒకచెట్టునకు దానిని కట్టివేసి, కుటీరద్వారముకడ కేగి, తన కరవాలముతో ముమ్మారు తలుపుపై కొట్టెను. వెంటనే కవాటము తెరువబడెను. యౌవనవతియగు నొక రమణీమణి చిరునగవుతో నాతని సమీపించి, అర్ఘ్యపాద్యాదు లొసంగి, సుఖాసీనుం జేసి; అతని ప్రక్కనే మనుసిగ్గుతో నిల్చియుండెను.

"సుందరీ! నీలోనే దేమియో నూత్న సౌందర్యము పొడసూపుచున్నదే. అదేమో కాని, యిచ్చటకు వచ్చి నిన్ను గాంచని దినమున మన మెంతయు కలకబారి, పిచ్చివానివలె తిరుగుచు, నా విధ్యుక్తధర్మమునే మరచుచుందును."

"విజయా! అది ప్రణయ లక్షణమేగదా! ప్రేమాస్పదులగు యువతీ యువకులు ఒండొరులను బాసి సహింపగలరా?'

"నీ పలికినమాట నిక్కువము. నీదర్శనభాగ్య మబ్బిన దినమున యుద్ధములో సంపూర్ణ జయ మొందుచుంటిని. లేనినాడు, అది యేలాగో కాని, శత్రువులు నా సేనపై కురికి, నా వారిని తమ వాడి కరవాలముల కెరగా చేయుచుందురు"

"ఇంకను యుద్ధ మెన్నినాళ్లు సలుపవలెను?"

"అది యేమి చెప్పగలను? శత్రుసంహారము పూర్తి యగువరకు యుద్ధభూమి వీడుటకు వీలు లేదు."

"అట్లయిన నిచ్చోట నున్నంతకాలము తమ దర్శనభాగ్యము కల్గునని యాశించుచుంటిని."

"సుశీలా! నిన్ను బాసి నే నుండగలనా? వీలగునప్పుడెల్ల వచ్చుచునే యుండగలను. చాల ప్రొద్దుపోయినది. సైన్యాధ్యక్షుడు నాకై ప్రతీక్షించుచుండును. నీ తండ్రి గృహమునకు వచ్చు వేళగూడ సమీపించుచున్నది. పోయి వచ్చెద"నని, ఆమె నాలింగనమునర్చి, అధరసుధారసముం గ్రోలి, తిరిగి అశ్వారూఢుడై అతడు చిటికలో మాయమయ్యెను. ఆ కుసుమకోమలియు విజయుని గుఱ్ఱపు డెక్కల ధ్వని వినవచ్చునంతవరకు నచ్చటనే యుండి, ఆపిదప [illegible] పెంపుడు లేడి పిల్లను ముద్దుగొని లోని కేగెను.

సుశీల నందవంశీయు డగు మాధవుని యేక పుత్రిక. నవయౌవనవతి. సుకుమారశరీర. అపూర్వ సౌందర్యవతి.

పాపము, చిన్నతనముననే తల్లి స్వర్గస్థురాలయ్యెను. నాటి నుండియు సర్వము దానయై, మాధవుఁడామె నతిగారాబముతో పెంచుచుండెను. మాధవుడు మహాపద్మనందుని కొలువున నున్నతోద్యోగమునం దుండెను. కాని కాల మహిమ కొనియాడ నేరితరము! నందుని కుమారులు చాణక్యుని నిండు సభలో నవమానపరచుటచే నాతఁడు వారిని రాజ్యభ్రష్టులుగ చేయ శపథ మూని, పద్మనందుని యాగ్రహమునకు గురియైన చంద్రగుప్తుని జేరి, సైన్యములు చేకూర్చి వారిపై కత్తికట్టెను. ఆనాటినుండియు దేశములో రెండుపక్షము లేర్పడెను. రాజభక్తులెల్లరు నందుని పక్షము. దేశభక్తులెల్లరు చాణక్యునిపక్షము. నానాటికి చంద్రగుప్తుడు పరదేశీయులగు యవనులను జయించి, రాజ్యము నాక్రమించుకొనుచుండెను. మాధవుడు నందపక్షపాతి. అతఁడు చంద్రగుప్తుని దినదినాభివృద్ధి గాంచి, రాజకొలువు చాలించుకొని, రహస్యముగా వనవాసము చేయుచుండెను. తాను నందపక్షపాతి యని పరు లెవ్వరికి తెలియకుండ కాలక్షేపము చేయుచుండెను. ఇట్లుండ నొక నాడు మాధవుడు తన యేకపుత్రికయగు సుశీలను వీడి పొరుగు దేశము కార్యార్థియై పోయెను. అట్టి సమయమున నొక యోధుడు కొలదిమంది సైనికులతో త్రోవ తప్పి, సాయంత్ర మగుటచే ప్రయాణము సాగించుటకు వీలు లేక, ఆ పటకుటీర ప్రాంతమున విడిసెను. కుటీరమునం దెవ్వరో యుందురని గ్రహించి, యం దేతెంచి సుశీలం గాంచెను. ఆమెయు నాతని కర్ఘ్యపాద్యాదు లొసంగి, యేవియో కొన్ని రసఫలములను, క్షీరములను ఒసంగి, అతిథిపూజ యొనర్చెను. ఆయువతీయువకులు ప్రథమావలోకనము వలననే పరస్పరానురాగులైరి. ఆనాటినుండియు విజయుడు నిత్యము సుశీలాదర్శనాపేక్షితుడై వచ్చుచు పోవుచుండెను. సుశీలతండ్రి నందపక్షపాతియని గ్రహించినపుడు విజయుడు చాల కటకటంబడెను. ఈతడు చంద్రగుప్తుని పక్షమువాఁడె నేమో! తండ్రి లేనిసమయముననే వచ్చి, కొంత కాలమామెతో గడపుచుండెడివాడు. వారి ప్రణయము నానాటికి అధికము కాజొచ్చెను. శకుంతలాదుష్యంతులకుబోలె, వీరిర్వురకు గాంధర్వవిధిని వివాహమయ్యెను. ఈ విషయము తండ్రికిమాత్రము తెలియదయ్యె. ఈవిజయుఁడే పైని వర్ణింపబడిన యోధుఁ డని చదువరు లీపాటికే గ్రహించియుందురు.

౨

మాధవుడు మార్గప్రయాణమొనర్చి అప్పుడే వచ్చియుండెను. అతఁడు చాల డస్సియుండుటయేకాక, మిగుల చింతాక్రాంతుడై యుండెను. సుశీలయు తండ్రిని చూచి మిగుల దిగులొందుచుండెను.

"అమ్మా! చాణక్య చంద్రగుప్తుల విజయధ్వని దిగంతముల ప్రాకుచున్నది. మనకు సామీప్యముననే శత్రుసేనలు విడిసియున్నవి. మన మిచ్చోట నుంటిమని వారికి తెలిసెనా, మన ప్రాణములు మనకు దక్కవు. కనుక రేపు ప్రాతఃకాలముననే యిచ్చోటు బాసిపోవ వలెను." అని యతడు చెప్పెను. సుశీల మనస్సు చివుక్కు

మనెను. ప్రాణరక్షణార్థమై అచ్చోటు బాసి పోవుట న్యాయమే. కాని తన ప్రాణప్రియుడు తిరిగి తన కెట్లు కాన్పించును? వీ రెచ్చటికి పోయినది అతని కెట్లు తెలియును? పోనీ, అతనికి వర్తమానమంపుదుమన్న, తన రహ

స్మృతము వెల్లడియగునుగదా! కష్టము వ్రాయుదుమన్న, తన ప్రియుడెవ్వరో, ఆతని వాసస్థలమెద్దియో ఆమెయెన్నడు కనుగొనియుండలేదు. తనపేరు "విజయు"డని మాత్రము ఆతడు నుడివియుండెను. ఇపుడు కర్తవ్యమేమి? తామీ స్థలము విడిచిపోవుచున్న ట్లాతనికి తెలియుటెట్లు? ఆమె దీర్ఘాలోచనచేసి తుదకిట్లు తెంపుజేసెను: "విజయుడు సైన్యమునందే యుండును. సైన్యము సమీపమునందే విడిసియుండెనని తండ్రి చెప్పెనుగదా! రాత్రిసమయమున నేనొక్కతెనే పోయి, ఆతని నచ్చోట కలిసికొని, యీ విషయ మాతని కెరుకపరచెదను".

౪

రాత్రి గాఢాంధకారముగ నుండెను. పదిగంటలు దాటిపోయెను. యుద్ధక్షేత్రమందలి డేరాలలో సైనికనికాయమంతయు విడిసియుండెను. చాలమంది భోజనాదికృత్యములను గావించి శయ్యలపై జేరిరి. అంతయు నిశ్శబ్దముగ నుండెను. అట్టి సమయమున నంగనామణియొకర్తె శరీరమునిండ బట్టకప్పుకొని మేలిముసుంగు వైచికొని, ఆ డేరాలమధ్యనుండి యేదియో వెదుకుచున్నదానివలె బోవుచుండెను. ఆమె రెండు మూడు డేరాలను వీక్షించి, తనకు వలసిన వస్తువు లభింపమి, నిస్పృహ చెందుచు, తిరిగి మరియొక డేరాలోనికిబోవ నడుగిడుచుండెను. ఇంతలో "సుశీలా" యని యెవ్వరో సంబోధించినట్లాయెను. వెనుదిరిగి చూచునప్పటికి విజయుడు సాక్షాత్కరించెను. ఆమె యాతని వక్షమునజేరి దుఃఖాశ్రువులు రాల్పసాగెను.

"సుశీలా! ఇంత రాత్రివేళ నొంటరిగా నేల వచ్చితివి? కంట నీరిడుచుంటివేమి?"

సుశీల చాలవరకేమియు పలుకలేదు. రెప్పవాల్పక యాతని ముఖమువంక చూడ దొడంగెను. శరీరమంతయు కంపమునందుచుండెను.

"ఏమి, పలుకకుంటివి?"

"విజయా! నీకొరకే వచ్చితిని. మన మొకరినొకరు విడిపోవలసిన దురదృష్టము సంభవించినది. శత్రువులు తన్ను కనుగొందురను భీతిచే మా జనకుడీవనమును బాసిపోవ నుద్యమించెను."

"ఎప్పుడు?"

"రేపుదయముననే పోవలయునట. ఈ సంగతి నీకు దెలిసియుండిన ఆశాభంగము కలుగకుండునని తోచి యిటు వచ్చితిని."

"ఇకముందెచ్చట నివసింప దలంచెను?"

"ఆ సంగతి నాకేమియు చెప్పలేదు. నాకేమియు తోచకున్నది. మనము తిరిగి కలిసికొనుట యెన్నడో?"

"ప్రేయసీ! భీతిల్లకుము. నీవెచ్చట నున్నను నీప్రియుడు రెక్కలు కట్టుకొని వ్రాలునని నమ్ముము."

"మనోహరా! మన మీ కష్టముల పాల్పడకుండ నుండుటకు వీలులేదా? వెంటనే నన్ను నీయండ చేర్చుకొనరాదా?"

"అది నాకంగీకారమే! కాని ప్రస్తుత మీయుద్ధభూమియందు జీవనము గడపుచు, నిన్ను చేకొని యెచ్చట నుంచుదును? అదియుంగాక, సైనికులు స్త్రీలోలురై యుండరాదను శాసనమున్నది యెఱుగవా?"

"అట్లయిన, నే నీవిధముగ నెంతకాల ముండవలయును?"

"యుద్ధము ముగిసినవెంటనే నిన్ను తప్పకగొనిపోయి నా గృహము చేర్చెదను. అందాక—"

"అది యెన్నడో? ఈలోన మీకు బిడ్డకలిగిన—"

"భయపడకుము. ఈలోననే వచ్చి కొనిపోయెదను. చాలరాత్రి గడచినది. నా అశ్వశకటము నెక్కిపొమ్ము. అది నిన్ను మీగృహసమీపమున విడిచివచ్చును.

"వద్దు- వద్దు- నేను కాలిబాటనే పోయెదను. విజయా! నన్ను మరువవు గదా?"

విజయుడు ఆమెను తన బాహువులలో చేర్చికొని విశాలఫాలభాగమును తనహస్తముతో రాయుచు, ముద్దుగొని వీడ్కొల్పెను. ఆమెయు మెలమెల్లగ నేగుచుండెను. ఇంతలో విజయుడు తిరిగివచ్చి, ఆమె నాలిం

గనమొనర్చి, తన అశ్వముపై నిడికొని ఆమె గృహసమీపమున దింపెను.

"విజయా! ప్రతి నిమిషము నీకై యెదురుచూచుచుండెదను. నా ప్రాణములు నీ చేత నున్నవి. జ్ఞాపకముండునా?" అని చెప్పుచు, ఆ గాఢాంధకారములో నదృశ్యుడాయెను.

నెలలు గడచిపోయెను. సుశీలకు ఆరవమాసము కూడ వెళ్లిపోయెను. ఆమె తండ్రి కీసంగతి యేమియు తెలియకుండెను. ప్రియుడింకను తన్ను చేరకపోవుటవలన సుశీల చాల కటకటం బడుచుండెను. ఈలోన దేశములో చాలమార్పులు కలిగినవి. చంద్రగుప్తుడు యవనులను పాంచాలమునుండి పారద్రోలి చాణక్యసహాయమున ఉత్తర హిందూస్థానమంతయు జయించి నందవంశీయుల నంతరినాశ మొందించి, మగధరాజ్యమునకు పట్టభద్రుడాయెను. ఆకారణమున సుశీలామాధవులు తమ ప్రాణము లరచేతులం దుంచుకొని యేనిముషమునకేమి వాటిల్లునోయని మిక్కిలి భయపడుచుండిరి. తన ప్రియుడు శత్రువైన ప్రాయడ య్యెనని సుశీల చాల దుఃఖించుచుండెను. ఆ సమయముననే సైనికుడొకడు లేఖ నొకదానిం గొనితెచ్చి సుశీల కొసంగెను. ఆమె యాతురతతో దానిని విప్పి యాక్రిందివిధముగ జదివికొనెను—

"సుశీలా,

నిన్ను సందర్శింపవలెనని చాల యత్నించితి. మీరున్న ప్రదేశముకూడ నాచారులవలన గ్రహించితి. కాని దేశములో కలిగిన మార్పులవలన నాకార్యభారము నధికమాయెను. ఇకముందు నిన్ను చూడగల్గుదునన్న యాశలేదు. మనకు కలుగబోవు బిడ్డనుగూర్చి నాకు వీలగునంతవరకు శ్రద్ధతీసికొందును.

—విజయుడు"

ఈ ఉత్తరము చూచుటతోడనే, సుశీల మొదలు నరకిన కదళీ వృక్షమువోలె నేలగూలెను. "బిడ్డనుగూర్చి వ్రాసెను. కాని తల్లిగతి యేమికావలయును?" కొంతవరకామె స్పృహతప్పి పడియుండెను. ఉత్తరము కూడనామె ప్రక్కనే గాలి కెగురుచుండెను. ఇంతలో ఆమె

తండ్రి అచటికరుదెంచి నేలపై పడియున్న తనూజను, ఆమె ప్రక్కనేయున్న ఉత్తరమును కనుగొనెను. తోడనే ఆలేఖందీసి ఆమూలాగ్రముగ జదివికొని నివ్వెరజెందెను. సుశీల కన్నుల విప్పెను. ఎదుటనున్న తండ్రిని కనుగొని లజ్జాభయములు తన్నావహింప, తల వంచుకొనియెను.

"సుశీలా! ఈ లేఖమూలమున నీవు చెప్పకుండగనే సర్వము విదితమయ్యెను. నీవొనర్చిన కార్యము మన క్షత్రియ కులధర్మమునకు తగియే యున్నది. కాని యీ విజయుడెవ్వరు?"

"తండ్రీ! క్షమింపుము. ఆతని విజయుడనుట తప్ప ఆతడెవ్వడో నాకు దెలియదు. ఆతనికి నా యాత్మను ప్రేమపూర్వకముగ సమర్పించియుంటిని"—

"ఎంతవెఱ్ఱిదానవు! ఆతని వంశనామము లెవ్వియో తెలియకుండ ఏల చేపట్టితివి?—దీనివలన నీకగు నష్టమేమియో గ్రహించితివా? నీ బిడ్డ అనామకుడై తండ్రికి దూరస్థుడై యుండవలసివచ్చును—"

సుశీల యేమియు మాఱు పలుకలేదు. కాలము గడచిపోవుచుండెను. ఆమెకు పదిమాసములు నిండెను. ఒకశుభముహూర్తమున ఆమె యొక తేజోవంతుడగు పుత్రుని గనియెను. అతని కేమియు పేరిడలేదు.

దేశములో కల్గిన మార్పులవలన నందవంశీయుడగు మాధవునకు కష్టదశలు సంప్రాప్తమాయెను. శత్రువు లాతని వెదకి పట్టుకొనిరి. అతనిపై నభియోగము దెచ్చి న్యాయస్థానమున విచారణ జరుప నెంచిరి. సుశీల చాల దుఃఖితయై యుండెను. నేడో రేపో విచారణ ప్రారంభ మగునని తలచుచుండిరి. ఇంతలో నెవరో యొక సేవకుడు ఒక లేఖం గొనివచ్చి మాధవున కొసంగెను అం దిట్లుండెను—

"దీనియందు అనుమతిపత్రము కలదు. దీనివలన మీరు వెంటనే ఈదేశము వీడి పోవచ్చును. మిమ్ముల నెవ్వరు నిరోధింపరు. విజయుని కోర్కెవలన నిది మీకొసంగబడెను.

చంద్రగుప్త."

దానింజూచి, సుశీలామాధవులు చాల సంతసించి, కరుణార్ద్రహృదయుడగు చంద్రగుప్తుని కొనియాడుచు, నాడే దేశము వీడి, దక్షిణదేశమునకు బోయిరి.

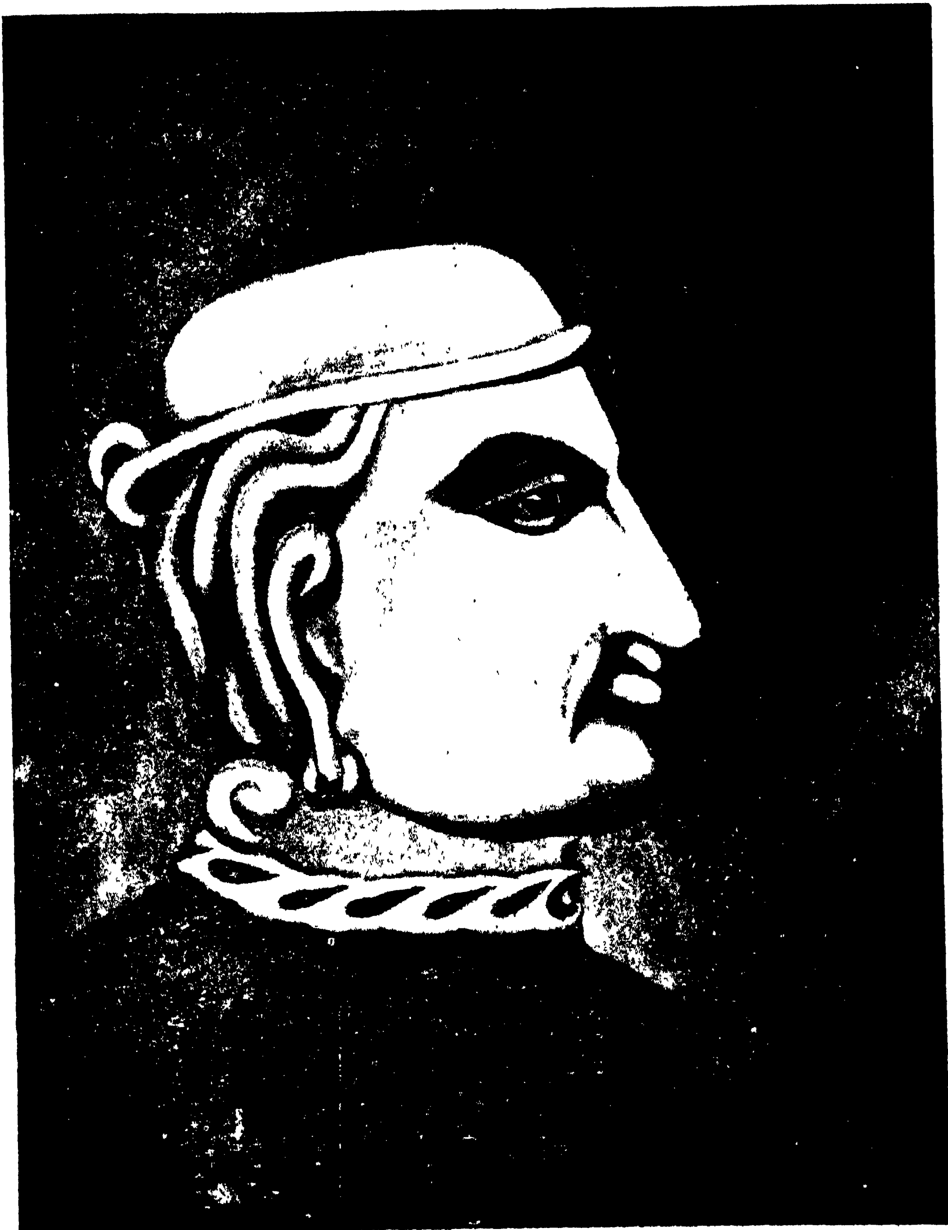
కొంతకాలము గడచెను. సుశీల కుమారుడు శుక్లపక్ష చంద్రునిరీతి దినదిన ప్రవర్ధమాను డగుచుండెను. తల్లికిని, తాతకును తన బాల్యచేష్టలచే చాల నానందము చేకూర్చుచుండెను. కాని సుశీలమాత్రము భర్తృవియోగముచే చాలకృశించి, ఖిన్నురాలై యుండెను. ఎట్లయినను తన బాలుని తండ్రిని కనుగొను నుద్దేశముతో తిరిగి ఉత్తర దేశమునకు పోవలెనని సుశీల ప్రోత్సహించుటచే మాధవు డంగీకరించెను. తిరిగి పది దినములలో పాంచాలదేశము చేరిరి. కాని వెంటనే యీతడు నందవంశీయు డని గ్రహించి పాంచాల దేశాధికారి, మాధవునకు ఉరిశిక్ష విధించి, చక్రవర్తి యాజ్ఞకై నిరీక్షించుచుండెను. కాని నియమితకాలము గడచిపోయినను చక్రవర్తి యొద్దనుండి యేమియు నాజ్ఞ రాదయ్యెను. అందుచే నొక యుదయమున మాధవుని ఉరిస్తంభ మెక్కించిరి. సుశీలయు, ఆమె చిన్నికుమారుడును ప్రక్కనే నిల్చి కన్నీరు మున్నీరుగా నేడ్చుచుండిరి. ప్రజలెల్లరు గుమిగూడి చాల విచారించుచుండిరి. ఇంకొక నిమిషములో మాధవుని తల తెగిపడుటకు సిద్ధముగనుండెను. ఇంతలో మార్గమున గుఱ్ఱపుడెక్కల ధ్వని వినవచ్చెను. శరవేగమున నశ్వికుడొకడు ప్రవేశించి, "ఆగుడాగుడు—

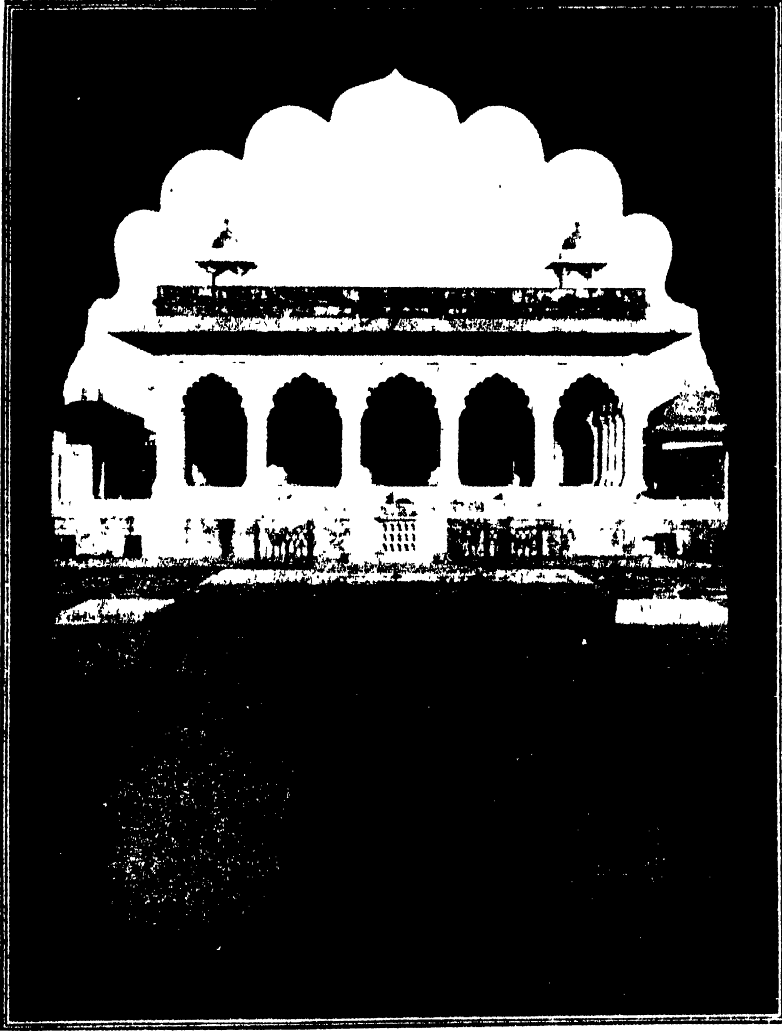
చక్రవర్తి యాజ్ఞ" అనుచు, అశ్వమవరోధించి, యొక యాజ్ఞాపత్ర మధికారిచేత నుంచెను. అది యాతడు పరిశీలించి, మాధవుని ఉరిస్తంభమునుండి క్రిందకు దింపి, యాతనిచేతికి చక్రవర్తియాజ్ఞాపత్ర మందించెను. దానిని చూచుటతోడనే మాధవుడు మందహాసమొనర్పసాగెను. చంద్రగుప్త చక్రవర్తి యాతని క్షమించి, తనవిశాల రాజ్యములో నితరులవలెనే నిరాక్షేపణగ నివసింపవచ్చునని యనుమతించియుండెను. ఈ క్షమాపణకు కూడ విజయుడే కారణమని ఉత్తరము వెనుక భాగముపై వ్రాయబడియుండెను.

క్షత్రపరాజులు

3. మహాక్షత్రప యశోదాముడు

క్రీ. శ. ౨౩౮. క్షత్రపవంశమున నొక ప్రసిద్ధపాలకుడు

'దివాన్-ఇ-ఖాస్'

ఆగ్రాకోటలో నున్నది. ఇచ్చట మొగలుచక్రవర్తులు రహస్యమంత్రాంగసభలు చేయుచుండిరి. ఇది చలువరాతి కట్టడము. ౬౪ అ. పొడవు, ౩౪ అ. వెడలుపు, ౨౨ అ. ఎత్తు గల రెండంతర్భాగములు గలవు. ఇది ౧౬౩౭-వ సంవత్సరమున నిర్మింపబడినది. భారతదేశమునందలి సుప్రసిద్ధ సుందరభవనములలో నిది యొకటి.

నేడు చంద్రగుప్తుని పట్టాభిషేకదినము. తత్కారణమున నాతని సైన్యమంతయు బారులుదీరి, రాజగృహమునకుబోయి, చక్రవర్తింగూడి, యూరేగ సంకల్పింపబడెను. దీనివలన సుశీల మనస్సులో క్రొత్త యాశలు మొలకలెత్తెను. ఈ అనంత సేనాసమూహములో తన విజయుని గుర్తింపవచ్చునను నాశ కల్గెను. ఈ సంగతి తండ్రితో మనవిజేసెను. ఒక యెత్తైన రమ్యహర్మ్యమున తండ్రియు, బిడ్డయు నాసీనులై యుండిరి. సేనావాహిని మెల్ల మెల్లగా కదలివచ్చుచుండెను. మొదట కాల్బలము నడుచుచుండెను. తన మనోనాథుడు అశ్వారూఢుడై యుండునని నమ్మియుండుటచే సుశీల కాల్బలమునందు శ్రద్ధగా చూచియుండలేదు. తరువాత అశ్వికులు చనుదెంచిరి. సుశీల తదేకదీక్షతో పరిశీలించుచుండెను. కాని విజయుడందును లేడయ్యెను. అటుపైని రథములు కదలిపోయెను. అందును విజయుడు లేడయ్యెను. చివరకు చక్రవర్తి యధిష్ఠించియుండిన మత్తగజ మొక్కటియే వెనుకబడియుండెను. సుశీల విజయుని గానక పోవుటచే చాల దుఃఖించుచుండెను. ఇంతలో మత్తగజముపై నమర్పబడిన అంబారీయందు చంద్రగుప్తచక్రవర్తి పరివారసమేతుడై యరుదెంచెను. సుశీల యేలాగో అతని గాంచినంతనే కంపితగాత్రియై, తన స్థానమునుండి లేవనోడంగెను. తండ్రియు నామె ననుకరించుచుండెను. ఆమె నిదానించి, చూచిచూచి, కెవ్వున నొక కేకవైచి నేల గూలెను. మాధవు డామెనుపట్టుకొని "ఏమమ్మా! అట్లంటివి?" అనెను.

"అతడే విజయుడు__నా బాలుని తండ్రి—చక్రవర్తి__తండ్రీ! క్షమింపుము" అని సుశీల ప్రాణములను విడిచెను.

లోకవృత్తము

పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులు గారు

ధర బెండువాతెఁ బాతాళలోకముఁ జేరె సత్యమ్ము ధర్మమా సన్న్యసించె
తపము మున్నైన యుత్తమకృతుల్ వనిఁ జొచ్చెఁ దోలుజాతి వక్త్రచాపలము హెచ్చె
తండ్రితోఁ గొమరుండు తగవాడఁగాఁ బాతెఁ బ్రభువులందు దురాశ ప్రబల మయ్యె
జఘనచాపలము స్త్రీజాతి కెచ్చుగఁ జేరెఁ బురుషుండు స్త్రీలకింకరతఁ గోరె
కష్టములు చుట్టుకొనుచుండె శిష్టులకును - దుష్టులకుఁ బ్రాభవమ్ము సందృష్ట మయ్యెఁ
గలికిఁ బదునాల్గునెలలైనఁ గాకమునుపె - యిట్టు లగుచుండ నింకముం దెట్టు లగునో?

యుగధర్మము

ప్రియసోదరి రాజ్యలక్ష్మికి—

ఆశీర్వాదములు.

మీరు ఇంగ్లండునుండి తిరిగివచ్చి రెండువత్సరము లైనది. అప్పుడు మీరు మూడువత్సరములు నివసించితిరి. నీవు నా కిరువైన వత్సరములనుండి క్రమముదప్పక నెల కొక యుత్తరము వ్రాయుచున్నావు. అందలి విషయముల గాంచి మేమందరము సంతసించుచున్నాము. నీయుత్తరము వచ్చుట యొకదిన మాలస్యమైనయెడల నాకు పిచ్చియెక్కినటు లుండెను. పిల్లలు 'అత్తయుత్తరము రాలేదేమి' అని పలుమారులు నన్నడుగుచుండిరి. కాని ప్రత్యుత్తరము వ్రాయనైతిని. కారణ మేమన ఏమి వ్రాయుదును. నీకుత్తరము వ్రాసిన నిన్ను చూచుటకు వచ్చినను మాకు వెలితప్పదు. ఏమిచేయుదును. మీ రింగ్లండు బయలుదేరినప్పటినుండియు మీ బావగారి మౌనము దినదినప్రవర్ధమాన మగుచుండెను. కాని నీయుత్తరము లాయన తప్పక చదువుచుండెను. నీభర్త వ్రాయు వివిధవిషయములుగల పెద్దయుత్తరములను చదివి చేతి పెట్టెయందు దాచుకొనుచుండిరి. ఆయన మీకు ప్రత్యుత్తరములు వ్రాయుచుండెనని నే నింతవరకు దలంచుచుంటిని. కాని నీచివరయుత్తరమువలన ఆయనగూడ మీకు ప్రత్యుత్తరములు వ్రాయుట లేదనువిషయము స్పష్టమైనది. అయినదేమో యైనది. గతించినదానినిగూర్చి విచారించుట నిష్ప్రయోజనముగదా? ఏమైనగాని నామనోవ్యాకులత్వము మున్నటితోడ నంతరించినది. భగవదనుగ్రహమువలన కొలదిదినములలో మేమందరము మీయింటికి రాగలమనుకొనుచున్నాము. ఆప్రయత్నమందే యున్నాము. రెండుమూడు నెలలయిన నీతో గలసి మెలసి యుండినగాని నాకు తృప్తియుండదు. వచ్చిరాని మాటలతోడ గందరగోళము చేయుచుండు చి॥ కృష్ణునిచూచుటకిప్పటి కవకాశము చిక్కినది. పిల్లలిద్దరు పిన్నీ పిన్నీ యని కలవరించుచున్నారు. నెల దినములలో తప్పక బయలు దేరి రాగలము.

అయిదారు మాసములుగ మాయిల్లు సంతబజారయి పోయినది. ఎప్పుడును గందరగోళమే. చి॥ వెంకటలక్ష్మికి వచ్చే విదియతోడ పండ్రెండువత్సరములు నిండును. మాఘమాసమునమాత్రము రెండుమూడు పెండ్లి లగ్నము లున్నవి. అటుపిమ్మట మూఢమి. పిమ్మట నొకటి రెండు నెలలవరకును మంచిలగ్నములు లేవు. మనయింటి కానువాయి పండ్రెండేండ్లకేగదా రజస్వలయగుట. ఎన్నో సంబంధములు వచ్చినవి. అందు నాల్గుసంబంధములు సర్వోత్తమమైనవి. చింతాకువారి పిల్లవాడు. ఇరువది వత్సరములకులోపు వయసు. బి. ఏ. చదువుచున్నాడు. ఏబదివేల రూప్యముల యాస్తియున్నది. ఒక్కడే పుత్రుడు. తల్లి లేదు. తండ్రి ముసలివాడు. ఇది సర్వవిధముల నుత్తమమగు సంబంధము: పొలాలు, తోటలు, కోడరికము మొదలగునవి యుండవని మీ బావగారి కన్ని విధములనో నచ్చచెప్పితిని. వారు మూడువేల రూప్యముల నగలు పెట్టుదుమనిరి. వేయిన్ని నూటపదార్లు కట్నమును కోరిరి. ఇంతకంటె మంచిసంబంధ మెక్కడనుండి వచ్చును? కట్నమీయగల శక్తి మీ బావగారికి లేదా. మేము చేయబోవునది యిద్దరు పిల్లలకు పెండ్లి చేసి యత్తవారిండ్లకు బంపుటయేగదా. అంతకంటెను మాకు వ్యయ మేమున్నది? భగవంతుడు రక్షించిన నాలుగేండ్లవాడైన రామచంద్రుడు. వాని పెండ్లి పది పండ్రెండువత్సరముల తర్వాతమాటగదా. కాని యేమి లాభము. సంవత్సరమునుండి నెత్తిన నోరుబెట్టుకొని మీ బావగారికి పెద్దపిల్ల పెండ్లివిషయమును చెప్పుచుంటిని. అది యేమి కర్మమోగాని 'ఆ' అనరు 'ఊ' అనరు. చింతాకువారు రెండు నెల లాగి చివరకు వెల్లంకిలో సంబంధము కుదుర్చుకున్నారు. మీ బావగారికి నే నేమి చెప్పుదును. ఆయనకు తెలియని దేమున్నది. కాని నాకర్మ మిట్లున్నది. గుమ్మములోనికి వచ్చి తలయెత్తుటకే నాకు వీలు లేకుండెను. గ్రామములోని వారందరు నన్ను వ్రేలు పెట్టిచూపి హేళన చేయుచుండిరి. నూటిపోటిమాటల

వెక్కిరింపుచుండిరి. "అక్కా! ఇది బ్రహ్మసమాజమమ్మా ఇదేం పాపకర్మమమ్మా? పండువంటి బ్రాహ్మడికి పాడు బుద్ధులు పుట్టినవి. కిరస్తానులలో కలుస్తారా యేమిటే? వాడున్నాడు గావటే, పెద్దయుద్యోగం కలెక్టరు, ఇంగ్లండు పోయి మాలమాదిగలతోడ మాంసము తిన్నాడు, వెలివేశారు. వాడిమూలాన యీ బ్రాహ్మడికొంప మునిగిందే." అని యనేకవిధముల మిమ్ము మమ్ము తిట్టి దుమ్మెత్తిపోయని యాడుదిగాని మొగవాడుగాని మావూళ్లో లేరనుట వింతగాదు. అందువలన మాయింటికివచ్చు వరపురుగు కానరాదు. పిల్లలుగూడ ఆడుకొనుటకు రామానిరి. అందువలన పిల్లలిద్దరు సిగ్గుపడి వీధిగడప దాటకుండిరి. నేను చీకటిపడిన తర్వాత మంచినీళ్లు తెచ్చుకొనుచుంటిని. ఉన్న బ్రాహ్మణ కొంపలు పది. అహోరాత్రము లిదే గొడవ. తిట్లు, శాపనార్థములు, వెక్కిరింపులు, హేళనలు- ఏమిచేయుదును.

మీ బావగారికి బుద్ధి చెప్పవలయునని చుట్టుప్రక్కల గ్రామములనుండి ముసలి ముతక వచ్చుచుండిరి. కాని యాయన చెంలిగూర్చుండి యేమియు మాట్లాడజాలక కొంపపడి మౌనముగనుండి చివర కాయన గాంభీర్యమునకు జోబడి వచ్చినదారిని బట్టుచుండిరి. మీ బావగారు మాత్రము వినుచున్నను విననివారివలెను, చూచుచున్నను చూడనివారివలెను నటింపుచుండిరి. నాకాయన పద్ధతి యణుమాత్రమైనను అర్థముగాకుండెను. దుఃఖతరంగములుప్పొంగుచుండెను. జగత్తంతయు సానందోపాఖ్యానమందలి నరకలోకమును బోలి భయంకరముగ గన్పడసాగెను. అందువలన నా కారుమాసములుగ నిద్రాహారములు లేవనుట యతిశయోక్తి కాదు. దోవ తెన్ను తెలియకుంటిని. పిల్లలు బిక్కమొగము బెట్టుకొని యిల్లు దాటకుండిరి. ఏమిచేయుదును, ఎవరిమొరగుదును. ఈదుఃఖసాగరమునుండి యేదేవుడు ఒడ్డున పడవేయును. శ్రీరామచంద్రమూర్తిని ధ్యానించుట దప్ప గత్యంతర మేమి?

క్రమక్రమముగ గ్రమ్ముకొనుచుండిన కారుమేఘములు మెన్నటితోడ విడిపడినవి. ఘోరాంధకారమంతరించినది. ఉషఃకాలమందలి సుమధుర గీతానినాదము వీనుల విందు గొల్పినది. జగత్తంతయు ఫలపుష్పభరితమై నయనానందకరముగ గన్పట్టినది. శ్రీమన్నారాయణుడు వివిధరూపరేఖావిలాసముల భావవీధియందు గోచరించెను. జయము శ్రీజగన్నాధా జయము. ఆర్తజనరక్షకా జయము.

వారము దినముల క్రిందట అమ్మ నాయనలు వచ్చి పదహేను దినములుండి తిరిగి యింటికి వెళ్లిరి. ఆపదిహేనుదినములయందు అమ్మ పట్టెడన్న ముక్కపూటయైనను తిన్నగ తినలేదు. అరగడియయైన నిద్దుర బోలేదు. నన్ను పిల్లల కౌగిలించుకొని యావురుమని యేడ్చుట తప్ప మరియొకపని యామెకు లేకుండెను. అందువలన మాయిల్లంతయు దుఃఖసాగరమున మునింగెననుట యందతిశయోక్తి గాన్పింపదు. రాజ్యలక్ష్మీ! అప్పటి నాస్థితిని చూడవలయునేగాని వర్ణించి చెప్పుటకు వీలులేదు. ఇంతయును పూర్వజన్మసుకృత దుష్కృతములనుభవింపక తీరదుగదా!

అమ్మ నాయనలు వచ్చినప్పటినుండియు మీ బావగారితోడ నిట్లు చెప్పుచుండిరి: "పెద్దవాండ్రము; వృద్ధులము; మామాటలు వినుము. పిల్లలుగలవాడవు. వేదాధ్యయన నిరతుడవు. షట్ఛాస్త్రముల చదివితివి. శిష్టాచార పరుడవు. ఇంగ్లీషు చదువుకొనినవాండ్ర గొడవ నీకెందుకు. స్వరాజ్యమా, మాలమాదిగలలో బ్రాహ్మణులు గలియుటయేనా? స్వరాజ్యము కావలయునని యరచుచుండు వాండ్రదరి చేరకుము. వాండ్రు కులభ్రష్టులు; వర్ణభ్రష్టులు. ఇంతవు ఎవరినని యేమిలాభము? రాజ్యలక్ష్మి కర్మ మట్లు పట్టినది.

"ఫలానాశాస్త్రుల్లుగారి కుమార్తె దొరసానులవలె బూట్సులు దొడుగుకొని సభలయందుపన్యసింపుచున్నదనుమాటలు నా చెవులకు ముల్లులగుచున్నవి. హృదయము బ్రద్దలగుచున్నది కాని యెవరినందును? ఏదైవమును దూరుదును, స్వయంకృతాపరాధమునకు శిక్ష యేమి? కుళ్లికుళ్లి చచ్చుటే శిక్ష. వేదశాస్త్రాధ్యయన మొనర్చిన వరునికొరకు బ్రయత్నింపక పాడుమేటు పరీక్ష

నిచ్చినాడని 1116 కట్నమిచ్చి కన్యాదాన మొనర్చుట యెవరితప్పు. ఇది నాబుద్ధితక్కువగాదా ? దానిఫలమును నేడనుభవింపుచున్నాను. పండుగయని పర్వమని రాజ్య లక్ష్మిని బిలుచుకొనివచ్చుటకు నాకర్మము గాలినది. నాయనా! చిన్నప్పటినుండియు నాకడ చదువుకొంటివి. షట్ఛాస్త్రములయం దద్వితీయుడవని పేరు గాంచితివి. భగవదనుగ్రహమువలన నీకు సంతానము గలిగినది. సంసారపోషణకు తగిన వసతి యున్నది. అపకీర్తిపాలుగాకుము. నీకడ చదువుకొనుచుండిన పదిమందిశిష్యులు పారిపోవుటకు కారణ మేమి ? నాకర్మమును గాంచుచు నేయున్నావుగదా? కొంతమంది శిష్టాచారపరుల మనుకొనువారు నన్ను పంక్తికి రానిచ్చుటలేదు. మాయింటి వ్వరును భోజనమునకు రారు. పైకి చెప్పరుగాని దాదాపుగ నాకు వెలిబెట్టినారు. కాని యీ కలికాలమున అల్లుడింగ్లండునకుబోయిన మామగారిని శిక్షించుట న్యాయమా యని యడుగువా డెవ్వడు! అడుగువాడున్నను వినువా డెవ్వడు ? ఎవరికివారే యమునాతీరే అనునటులున్నది మనసంఘస్థితి. ఇంతకు నాకు తెలియనివిషయమున బ్రవేశించితిని. తగిన ఫల మనుభవింపుచున్నాను. అల్లునకు నెలకు రు 800-0-0 ల జీతము . నిజమే; సంతసమే. కాని నాపాపఫలమును నే ననుభవింపక తప్పదుగదా! బాబూ, మామాట వినుము. మూడునాలు గేండ్లయిన బ్రతుకుదుమోలేదో, ఇద్దరాడు పిల్లలకు మాయెదుట వివాహము చేయుము. సంతసింపుచు బ్రాణముల విడిచెదము. ఇంగ్లీషు చదువుకొన్నవాండ్రమాటలు నమ్మకుము. వాండ్రవేషము వేసినను దొరలపద్ధతి యని మరువక నే ననుభవపూర్వకముగ జెప్పుచున్నాను. వివాహములు చేయవా, మే మిర్వుర మిచ్చటనే మరణింతుము. తప్పదు" అని యనేకవిధముల బోధించిరి. భయపెట్టిరి. కష్టసుఖముల విప్పిచెప్పిరి. పాపపుణ్యముల వివరించిరి. వర్ణించిరి. ఫల మేమి? వారెన్నివిధముల బోధించినను, విలపించినను మీ బావగారు మౌనముగ నుండిరేగాని పల్లెత్తి పలుకలేదు. శ్రద్ధగ వినుచుండిరి. కాని ప్రత్యుత్తరము లేదు. అమ్మ నాయనల యుపన్యాసములతోడ ఎప్పుడు ప్రొద్దుగ్రుంకెనో, ఎప్పుడు తెల్లవారెనో తెలియకుండెను. గ్రామములోని పెద్దలుగూడవచ్చి గూర్చుండి తలయూపుచుండిరి. చేతనైనంతవరకుపదేశము లొనర్చుచుండిరి. కాని మీ బావగారిచేత 'అవును కాదు' అని యనిపించగలిగినవాడుమాత్రము కానరాకుండెను.

ఇట్లు పదమూడు దినములు గడచెను. పదునాల్గవదినమున తెల్లవారుజాముననే నాన్నగారు లేచి స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానముల నిర్వర్తించుకొని అమ్మను వెంట నిడుకొని పడమటింటియందు దేవతార్చన చేయుచున్న మీ బావగారి కెదురుగ బోయి గూర్చుండిరి. చుట్టుప్రక్కలనున్న అమ్మలక్కలు పిన్నపెద్దలుగూడ వచ్చిరి. అప్పు డది యొక చిన్ని సదస్యమువలె నుండెను. రెండు మూడు గడియలు గడచినపిమ్మట మీ బావగారు పరమశివునిబోలి నిమీలితనేత్రములు దెరచి లేచి నిలిచి నడుమునకు శాల్లాయిగుడ్డను బిగించుకొని యెదుట వీరాసనాసీనులై గూర్చుండిన అమ్మ నాయనల పదములకు సాష్టాంగపడి "జ్ఞానదానం బొసంగిన గురుదంపతులకు నమస్కరింపుచున్నాను. ఆశీర్వదింపుడు." అని లేచి చేతులు జోడించుకొని సమ్ముఖమందు గూర్చుండిరి.

అప్పుడు నాయనగారి మోమును పలకింపవలయును. నేత్రద్వయమునుండి యగ్నిస్ఫులింగములు బహిర్గతములగుచుండెను. అచ్చట నున్నవార లాయన మోము గలకింపజాలకుండిరి. దూర్వాసమహర్షిని మరపించుచూపుల నొకింతకాలము మేనల్లునిమీద బ్రసరింపజేసిరి. కాని మీ బావగారుమాత్రము స్థిరగంభీర శాంతచిత్తమున మూర్తీభవించిన ధర్మమూ యనునటుల గురుదంపతుల పాదములమీద దృష్టి నిల్పి చూచుచుండిరి. ఆదృక్కులనుండి యమృతస్రవంతి బయల్వెడల నచ్చట నున్నవారి హృదయసీమల బ్రవహించినకొలదిని కామక్రోధ లోభ మద మాత్సర్యముల ప్రకోపము సన్నగిలుచుండెను. కుతర్కేచ్ఛ కట్టువడెను. అనిర్వచనీయశాంతియం దెల్లరు మునింగియుండ ఆక్రోశము, ఆతాపము, ఆపట్టుదల, ఆసంక్షుభితము మొదలగునవన్నియు నొక్కత్రుటిలోన నాయనగారినుండి పలాయనంబైనంతనే శరీరమున చెమట పట్టెను. పిల్లలిద్దరు వికసకవ్రలతోడ విక

రుచుండ నాయనగారు సుశాంతస్వరమున "వత్సా! దీర్ఘాయుష్మాన్భవ" అని దీవింప అప్పుట నున్న వా రెల్లరు స్మితవదనారవిందులైరి. మా బావగారు చేతు లుజోడించుకొని యాయాశీర్వాదమును శిరమున ధరించిరి అటుపిమ్మట నాయనగా రిట్లు నుడివిరి:—

"వత్సా! పండ్రెండు వత్సరములు నాకు సేవ జేసితివి. వేదశాస్త్రముల నభ్యసించితివి. నీవినయవిధేయతలు, సత్యనిరతి, కార్యనిపుణతకు మెచ్చి కాళ్లు కడిగి కన్యక నిచ్చి వివాహ మొనర్చితిని. ధన్యుడనని తలంచితిని. కాని గురుదక్షిణ నప్పుడు కోరలేదు నీవీయలేదు. ఇప్పుడు కోరుచున్నాను. గురుదక్షిణ నిమ్ము."

అని నటనున్నవా రెల్లరును నొక్క మారుగ మా బావగారికేసి నిశ్శబ్దముగ దిలకింపుచుండ ఆయన లేచి ముమ్మారు గురుదంపతులచుట్టు దిరిగి సాష్టాంగపడి "నాప్రాణమును మీకర్పించుచున్నాను గైకొనుడు" అన అమ్మ లేచి యల్లుని లేవనెత్తి కూర్చుండబెట్టెను. అప్పుడు నాయనగా రిట్లనిరి: "వత్సా! నాకు గావలసినది నీయైశ్వర్యము కాదు, నీవుకాదు; నీపుత్రికల నాకొసంగుము. అదయే గురుదక్షిణ. గురువును సంతృప్తిపరచనివాడు రౌరవాది నరకముల బడునువు. జాగ్రత్త. నీబిడ్డల నిద్దర మాకొసంగనంత వరకు మేము భుజింపము. ఈపీఠాసనమున మరణించుట తప్ప గత్యంతరము లేదు."

అనుచుండ నటనుండువా రెల్లరు నిశ్చేష్టులైరి. మామ యల్లుండ్రిద్దరు సమానపండితులు. తపోనిరతులు. అందువలన ముందేమి జరుగునో యని నిశ్శబ్దముగ రెప్పవాల్పక చూచుచు కూర్చుండియుండిరి. పెదవి పెదవి కదపకుండిరి. చంటిపిల్లలుగూడ కొయ్యబొమ్మలబోలి యాదృశ్యము దిలకింపజొచ్చిరి.

అప్పుడు మా బావగారు లేచి నిలిచి యటనున్న వారికెల్లరకు నమస్కరించి వేదగాన మొనర్చుచు అమ్మ నాయనల చుట్టు ముమ్మారుదిరిగి సాష్టాంగదండప్రణామం బాచరించి లేచి సమ్ముఖమందు కూర్చుండి మూర్తీభవించిన వినయవిధేయతలా యని చూపరులు తలంపుచుండ ఇట్లు నుడువం దొడంగిరి:—

"గురువతంసమా, పూర్వజన్మ సుకృతమువలననే మీకు నేను సేవజేయు భాగ్యమబ్బినది. ధన్యుడను. మీకు గురుదక్షిణ నిచ్చుటకంటెను నేనొనర్పదగిన సత్కార్య మేమున్నది. అన్నిటికంటెను ప్రియమైన పదార్థమును గదా గురుదక్షిణ యొసంగవలయును. నా ప్రాణముల గైకొనుడు. సంతసముగ నొసంగుదును. పరమసంతోషమున నిత్తును. కాని నన్ను సంకల్పవిచ్యుతునిగ జేయదలంపకుడు. సంకల్పచ్యుతుడగు వానికంటెను దరిద్రుడు మఱియొకడుండబోడు; నీచుడు గానరాడు. శిష్యుడొనర్చు పుణ్యపాపములు గురువర్యునకుగూడ జెందును. సంకల్పమేగదా సర్వధర్మములకు మూలము. కావున శిష్యుని సంకల్పము నెరవేరుగాక యని యాశీర్వదింపుడు. మీరు నాకు పార్వతీపరమేశ్వర తుల్యులు. అందువలన ననుక్షణము మీచరణధ్యాన మొనర్పుచుందును. మిమ్మారాధింపుచుందును.

"పండితాగ్రణీ, మీహృదయవేదనను నే నెరుంగుదును. గురువర్యుని కలవరపఱచుచున్నానని నిరంతరము విలపించుచుందును. కాని చేయునదేమి? అయిదారుమాసముల నుండి నాహృదయమున మహత్తరసంగ్రామము జరుగుచున్నది. అది రామరావణయుద్ధమును మించినదనుట యతిశయోక్తి కాదు. విచారించితిని. వివేకమునకు బట్టముగట్టితిని. కాని నాసంకల్పము మాత్రము చెదలేదు. దృఢమగుచున్నది. ఇప్పటికొక సత్సరముగ నాకు నిద్దుర లేదు. నిరంతరము నన్ను కలవరపరచుచున్నది. 'నాధర్మమేమి? నాధర్మమేమి?' అను ప్రశ్నయే. ఆడుపిల్లలవిషయము మనమునకు వచ్చినప్పుడెల్ల వేనవేలు శంకలు గలుగుచున్నవి. వాని సంఘట్టనమున వివశుడనగుచుంటిని. కాని సమస్తమును భగవానున కర్పించుటతోడ శాంతి చేకూరుచుండెను. ఇంతకును భగవత్సంకల్పమున నాసంకల్పము విలీనమగునప్పుడేగదా యది యదార్థమగును. లేనిచో నది భ్రమ కావచ్చును? కాకపోవచ్చును. కాని యిదమిత్థమని నిర్ణయించు టెట్లు? భావరాగతాళముల సమ్మేళనమేగదా సంగీతము. పిల్ల వివాహవిషయము మనమునకు వచ్చినంతనే సంతసము గలుగుటలేదు. దుఃఖము వచ్చుచున్నది. పలు

శంకలు పుట్టుచున్నవి. బాల్యవివాహము లీకాలమునకు పనికిరావని నాయంతరాత్మ బోధింపుచున్నది.

"ఇది గణతంత్రయుగము. కావున సమస్తమును గణతంత్రానుసారముగ జరుగవలదా. అందువలన యుక్త వయసురాని బాలికను నేనెట్లు వివాహమొనర్తును? తగినంత లోకజ్ఞానము;యుక్తాయుక్త విచక్షణతనుగలిగించి వివాహము చేసికొన దలచినప్పుడు తగినసహాయ మొనర్చుటయే నాధర్మము. కాని పణ్యద్రవ్యములబోలియొకవ్యక్తిని యింకొకని హస్తమునం దిడుటకు నా కెట్టి హక్కును లేదు. ఉన్న దనుకొనుట భ్రమ. గడచినకాలమం దట్టి హక్కు పురుషున కుండిన నుండవచ్చును, లేకపోవచ్చును కాని ఈయుగమున మాత్రము అట్టిహక్కు లేదు.

"గణతంత్రమునకు వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము పునాది. పునాది సుస్థిరముగ నేర్పడినగాని గణతంత్రసౌధ మేర్పడదు. అప్పుడుగాని వ్యక్తి, సంఘము, జాతి, దేశములు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమున నోలలాడజాలవు. కావున నీయుగధర్మమునకు భిన్నముగ నెట్లు ప్రవర్తింతును. సజీవముగ మెలంగవలయుననిన యుగధర్మమున భాసిల్లవలయును. అందువలననే నా కర్తవ్య మేమి అను ప్రశ్న తనంతట తానుగ నుద్భవించు చున్నది. సంఘనాశన కారణములలో ముఖ్యమైనది బాల్యవివాహమని నాయంతరాత్మ బోధింపుచున్నది.

"పండితాగ్రగణ్యా! ఇట్లనుటవలన బాల్యవివాహములు తప్పనుచున్నానని తలంపవలదు. ఒప్పనుచున్నానని యెంచరాదు. ఈయుగమునకు బాల్యవివాహములు పనికిరావని నానమ్మకము; విశ్వాసము; శాస్త్రపరిచయ ఫలితము; వివేకమువలన గలిగిన యుపలబ్ధి. అందువలననే నాసంకల్పము భగవత్సంకల్పమున విలీనమైనదని విన్నవించుకొనుచున్నాను. బ్రహ్మవాదిని యటులనే చాటుచున్నది. విశ్వకవి యటుల గాన మొనర్చుచున్నాడు. మహాత్ముడటుల నుడువుచున్నాడు- అంతేకాదు, ఆజ్ఞాపింపుచున్నాడు. మానవకోటిని పట్టి పీల్చి పిప్పిచేయుచున్న సమస్తసమస్యలకు సమన్వయము మహాత్మునినోట నెగడా పెల్వడి విశ్వశ్రుతియందు విలీనమై సజీవమానవ హృదయఫలకములయం దంకిత మగుచున్నది. కావున మహాత్ముడు యుగావతారము. నాకున్న స్వల్పశాస్త్రజ్ఞానము, విచారణశక్తితోడ యోచించితిని. వివేకమును పయోగించితిని. పరిశీలించితిని. కాని యుగధర్మము నాశ్రయింపక తప్పదు. ఇట్లనుటవలన శాస్త్రములను దూషింపుచున్నాననిగాని, శాస్త్రకారుల దూలనాడుచున్నాననిగాని తలంపరాదు. త్రికాలజ్ఞులగు మహాఋషులు శాస్త్రకారులు. వారెప్పుడును వర్తమానమును మరువలేదు. ధిక్కరింపలేదు. అందువలననే యాయా యుగములకు సంబంధించిన యాచరణను ఆ యాఋషులు నిర్ణయించిరి. కాదనుటెట్లు? పలు ధర్మశాస్త్రము లుండుటకు కారణ మేమి; ఇదివర కెన్నియోకారభేదము ననుసరించి ధర్మశాస్త్రములు రచింపబడినవి. ఇపుడు వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమును పునాదిగ గైకొని ధర్మశాస్త్రములు రచింపబడవలయును. యుగప్రభావమునకు లోబడి మానవులు నడచుచుందురు. మానవసంఘపు గమనమునకు తీవ్రతనుగలిగించుటకు ధర్మశాస్త్రము లేర్పడుచుండును.

"సంశయాత్మా! తెలియని దేమున్నది? తెలుకం టెను అనుభవజ్ఞు లెవ్వరున్నారు? కాలచక్ర మత్యంత వేగమున పరుగిడుచు మార్పుజెందుచున్నది. నటరాజు తాండవ మాడుచున్నాడు. శ్రీ మహావిష్ణువు నేత్రముల దెరచుచున్నాడు. ఇక్కాలమున మన కర్తవ్య మేమి? సర్వజ్ఞులగు తామే నిర్ణయింపుడు. జయ జగన్నాథా యని జయజయనినాదము లొనర్చుచు జగన్నాథుని రథము నీడ్చుటయా, లేక యెదురేగి రథచక్రముక్రింద బడి నశించుటయా? కర్తవ్య మేమి?

"పరమానందముగ నేను వర్తమానకాల ప్రవాహమునబడి మునింగెదను. మంచి చెడుగుల విచారణతోడ బనిలేదు. నిందాస్తోత్రముల చెవి నొగ్గనీయను. పలుగోత్రముల నర్చనకు గడంగను. అమృతమైనను విషమైనను భగవత్ప్రసాదముగ స్వీకరింతును; శంకింపక మ్రింగెదను. కర్తవ్యకార్యము నొనర్చితినని సంతసింతును. పరమానందముగ ఫలితము ననుభవింతును.

"గురువర్యా! తాము పెద్దలు. సమస్తశాస్త్రపారంగతులు. తపోధనులు. మీతోడనా వాగ్వాదము! శాస్త్రవాదమా! వాదిదౌర్బల్యముగాని వాదదౌర్బల్యమెందయిన గలదా? తమ రొనర్చు శాస్త్రవ్యాఖ్యానమంను ప్రతిముక్కను సంపూర్ణముగ విశ్వసింతును. ఋషుల లోకకల్యాణవాంఛను గాంచి మైమరచుచుందును. కాని యాధర్మగ్రంథము లీయుగమునకు సంబంధించినవికావు. మానవకళ్యాణమును గోరి యీయుగమునకు తిరిగి ధర్మశాస్త్రముల రచించుకొనవలయును. యుగానుగుణ ప్రారంభమైనది. ఇది తీవ్రమైనకాలదని పురాతన మందిరింపను. ధర్మశాస్త్రరచన ప్రారంభమగును. కాని ముందు శాస్త్రములు పుట్టునా?

"మానవకోటి యుగసంధ నతిక్రమింపబోవుచున్నది. ఆయుమఃకాంతులవలన జగత్తు స్వర్ణకాంతుల నీనుచున్నది. పక్షులు మృదుమధుర గీతానినాదము లొనర్చుచున్నవి. పిల్లమంసలు చెంగు చెంగున దుముకుచు పరువిడుచు సంగీతమందు విరామమునుబోలి కనురెప్ప పాటు నిలిచి నలుదిక్కుల బరికింపుచు నేత్రపర్వం బొనర్చుచున్నవి. విశ్వశ్రుతియందు గలిపి బాలబాలికలు పాడుచున్నారు. ఆడుచున్నారు.

"మానవుడేకార్యమొనర్చినను వర్తమానమునకు గతి గలియవలదా? వర్తమానమున జీవింతేనా? భూతకాలమును గూర్చి యోచనయా? గతించినది గతమే కాని భూతకాలము వర్తమానకాలము కాదు. కాజాలదు. అయినను భూతమును గమనింపుచు స్థిరచిత్తమున వర్తమానకాల ప్రవాహమందు నిలిచి భవిష్యత్తును తిలకించుటకు తీవ్రతపమున మునుంగవలయును. ఇదియే మానవ ధర్మము.

"కావున నేనీయుగధర్మము నాశ్రయించెదను. అందువలన గలుగు సమస్తకష్టములను పరమానందముగ భరించెదను. సంఘము—దేశము—మానవకోటి—వీనియున్నతికి కష్టపరంపర లేగదా సాధనములు; దివ్యబృందావనమును జేరుటకు సోపానములు. కావున మీమనోవ్యాకులతను వీడుడు. నన్ను వశపరచుకొనుటకు ప్రయత్నింపకుడు. సంకల్పచ్యుతునిగ జేయదలచిన దీక్షనువీడి నన్నాశీర్వదింపుడు.

"నేనీయుగధర్మము నాశ్రయించెదను. అందు విలీనమై పోదును. దీనిని పచ్చికలి యనుడు, లేక స్వర్ణయుగమనుడు—నాకు రెండును సమానములే. సమానాదరణీయములే. ఈరెండు నొక్క మూర్తియొక్క ముఖములుగావా? భూతకాలముమీదనుమాత్రమే దృష్టినిల్పి వర్తమానకాలమున జరుగు తీవ్రమగుమార్పులకు జంకుచు, భయపడుచు, భవిష్యత్కాల సందర్శనమున కాతురతలేనివారి కిది కలియుగము; ఘోరకలియుగము. వివేకవిచారము లెరుంగక సామాన్యమనస్తర్కము నాశ్రయించి యాందోళనపడుచుండువారికి భారతవర్షము నరకరూపము. విదేశములు స్వర్గతుల్యములు. శిశిరఋతువునందు వసంతమునుగాంచి యానందించు కవిసార్వభౌముని బోలి వర్తమానమున భవిష్యత్తును సందర్శింపుచుండువారి కిది స్వర్ణయుగము.

"కాని ప్రతియొక్కసిద్ధాంతమందునను సత్యమున్నది కాని యది పూర్ణసత్యముగాదు. భూతభవిష్యద్వర్తమానముల సంతతధారగ ప్రకాశించునదే దివ్యసత్యము; పూర్ణసత్యము. అందు ప్రతిగలుపగలిగినవాడు మాత్రమే భవిష్యత్తును సందర్శింపగలడు. వానికి విశ్వరూప సందర్శనమగును. ఆ మహాదృశ్యమున అధోగతినొందుచుండు అనంతజీవరాసుల గలకించును. ఊర్ధ్వగతిని పరువిడుచు పకపకనవ్వుచుండు జీవకోటినిజూచి చరితార్థుడగును. అప్పుడు సమస్త సంశయములు తీరును. ఇక శంకలకు తావెచ్చట?

"గురువర్యా! భారతవర్షమే నాకు స్వర్గము—మోక్షము—భారతవర్షమంతయు నాకాదరణీయము. భారతవర్షదాస్యవిముక్తికి నే నేకార్యమునైన నొనర్తును. నా సర్వస్వ మర్పించితిని. ఈ ప్రాచ్యపాశ్చాత్య నాగరికతా యుద్ధమున ఉపమాత్రము మపచరింపగలిగిన నేను ధన్యుడను. నాగృహము—వంశము—సంఘము ధన్యము. కల్పిత నాగరికతాశిఖరముల పటాపంచలుగ నొనర్చు ప్రజాయుధమును ధిక్కరించు రాటమును చేబూనితిని. ఇదియే నాకును నా దేశమునకును మోక్షమునిచ్చును. స్వాతంత్ర్యమొసంగును. పండితోత్తమా! మీరు కన్నదెరచిన నే నెంతటివాడను. మీరు నాకు మేనమామలు. తలిదండ్రులు

గతించిన నన్ను దగ్గర దీసి పెంచి పెద్దవానినిగ జేసి విద్యా బుద్ధులు చెప్పితిరి. కుమార్తె నిచ్చి వివాహ మొనర్చితిరి. అట్టి మీయాజ్ఞలను శిరసావహించుట నాకును పరమ ధర్మము, న్యాయము. కాని యేమిచేయుదును; తామ వెలిగించిన స్వల్పజ్ఞానముతోడ గాలించితిని. పరిశీలించితిని. ప్రతివిషయమును శ్రద్ధగ గమనించి మనన మొనర్చితిని. భారతవర్ష మందలి సమస్త తీర్థములకేగి పెద్దల సందర్శించి కొలదికాలము వారితోడ సాంగత్య మొనర్చితిని. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యసాంఘిక, ఆర్థిక, నైతిక, నానావిధ విషయములకూర్చి యుపన్యసించు పండితులలో ముఖ్యులకడ కొన్నిదినము లుండి వారి సిద్ధాంతములను సమన్వయసూత్రములను గమనించితిని; గ్రహించితిని. వారి మనోవేదనను హృదయంగమ మొనర్చుకొంటిని. నాకు వీలయినంతవరకు చిన్న పెద్దయను భేదములేక గ్రంథముల నన్నిటిని చదివితిని. ఫలిత మేమి? పర్యవసాన మేమి? కాలమునకు లోబడి కాలాతీతులముగా ప్రయత్నింపకుండుట మహా తరదోష ముగ తోచినది. అనేక జాతులు, సంఘములు రోదనముచేయుచు హృదయవిదారకమున పడుట నుపలబ్ధి నొందితిని. కర్తవ్యమేమి? నాదేశము, నామాతృదేశము, నాపుణ్యదేశము శ్మశానతుల్య మైనది. ఈమహాశ్మశానమునుండియేగదా శక్తినిపుట్టింప వలయును. అందువలననే భారతజాతీయ మోక్షమునకు తపమాచరింపుచున్నాను. సత్యాగ్నిని ప్రజ్వలింపజేయుచున్నాను".

అని నుడువుచు కన్నీరు కాల్వలై పారుచుండ "జయము. భారతవర్ష మునకు జయము". అని నుడువుచు నాయనగారి పాదములమీద బడిరి. ఈ దృశ్యమును చూచుచున్న యా బాలన్యదనవితలు రోదనము చేయ

"పండితాగ్రగణ్యా! క్షమించుడు. క్షమించుడు. ఈదాసుని తప్పులను మన్నించుచుండవా రన్నారు? సంకల్పవిచ్ఛిన్నునిగ జేయకుడు. స్వయముగ వెలిగించిన జ్ఞానదీపమును స్వహస్తముల నార్పుటకు ప్రయత్నింపకుడు. నాప్రాణముల గైకొనుడు. అవలీలగనిత్తును. పరితోషుడ నగుదును.

కాని బాల్యవివాహములు చేయుమని యడుగకుడు. నిర్బంధింపకుడు. శిష్యునిరక్షింపుడు. ఆశీర్వదింపుడు."

ఆదృశ్యమును చూచితీరవలయునేగాని వర్ణింప వలనుగాదు. అప్పు డమ్మనాయనలు లేచి మీబావగారిని లేవదీసి కౌగిలించుకొనిరి. అమ్మ యల్లుని కన్నీరు తుడిచెను. నాయన "నాయనా, భగవదాజ్ఞానుసారము సత్యము దప్పక ప్రవర్తింపుము " అని యాశీర్వదించెను. నలువైపుల నుండి హర్షధ్వనులు మిన్నుముట్టెను. ఎల్లరిముఖమండలములు నిర్మలవ్యాపారముగా శిన గాంభీర్యమున నలరారజొచ్చెను. అప్పుడు మీ బావగారు చివ్వునలేచి కంఠమున నున్న పుష్పమాలను నాయనగారి మెడయందు వైచి "నాలుగుపాడిపశువులను సర్పించితిని. గురుదక్షిణగ గొనుడు." అన నాయనగారు హర్షాశ్రువుల నిండ "గురుదక్షిణగ గొంటిని. సంతృప్తచిత్తుడ నైతిని. చిరంజీవివై వర్ధిల్లుము.' అని యాశీర్వదించి మాతో పెండ్లి ప్రయత్నములు చేయుమనిరి. అప్పటికి పగలు పండ్రెండుగంటలాయెను. సగముసుంది గృహముల కేగిరి. మిగిలినవా రచ్చటనే నుండి భగవద్విలాసమును దలపోయుచుండిరి.

అప్పుడు దివ్యతేజోమయమూర్తియై వెలుగుచున్న మీ బావగారు పద్దులగాంచుచు నిట్లు నుడువ దొడంగిరి: "పెద్దల సంతృప్తి పరచజాలని వాని జన్మవ్యర్థము. కాని యేమిచేయుదును? రెండువత్సరములుగ గనుచున్నాను. పిల్లవివాహము తలంపునకు వచ్చినంతనే ప్రకృతి నన్నపహసింపుచున్నది. కలవరపరచుచున్నది. భగవత్సంకల్పమున నాప్రయత్నము విలీనముగాకుండుట వలన నిరీ పనిగానము నాహృదయమును బీభత్స మొనర్చుచున్నది. గత్యంతర మేమి? ప్రకృతి నిరంతరము మారుచున్నది. అటులనే మానవుడు నిరంతరము మారుచున్నాడు; అభివృద్ధి గాంచుచున్నాడు. అది నేటితోడ నాగుననికాని, యాగినదనికాని, తలంపజనునా?

"మానవుడు మహాజలధియం దాడి యాడి, మహదరణ్యములయందు దిరిగి తిరిగి, దుర్గమకందరములయందు విశ్రమించి ఆకాశమునం దానందముగ సంచరించి, తద

సంతరము వృక్షాగ్రముల కెగబ్రాకి, యొకదానిమీద నుండి మరియొకదానిమీదికెగసి యెగసి, వానిమీదనే విశ్రమించి శయనించి కిలకిల నవ్వుచు, ఆకాశమున విహరించి పర్వతాగ్రముల జేరి తప మొనర్చి క్రమముగ వన్యమృగములనుండి వేఱుపడి, గుంపులు గుంపులుగ జేరి స్వీయరక్షణకు పరికరముల నేకరించుకొని మృగముల స్వభావాదుల గుర్తించి అందు సాధుమృగముల నాశ్రయించి వానివలన పలుప్రయోజనము లొందుచు దుష్టమృగ సంహారమునకు గడంగ గుహలు మొదలగు వానిని వీడి పర్ణశాలనిర్మించుకొని యందు నివసింపుచు సాధు మృగముల పక్షుల సహవాసమున సంతోషానందమును బొందుచు గుళ్లుగోపురములు నిర్మించుకొని క్రమముగ నభివృద్ధినొంది పంచభూతముల గ్రహించి వానిశక్తులగని పెట్టి, వానికన్నిటి కాధారభూతమై యున్న మహత్తర సత్తా నుపలబ్ధినొంది గృహము, వంశము, కులము, సంఘము మొదలగు వాని నేర్పరచుకొని వ్యక్తి-సంఘము-జాతి-సంఘము సంబంధముల సంరక్షించుకొనుచు, స్వీయాభివృద్ధికై ప్రకృతి నుపయోగపరచుకొనుచు పంచభూతముల ద్వారమున భగవానుని దర్శించువాడు, నేడు పంచభూతముల వశపరచుకొని యున్నాడు. వానిచేత తనకు గావలసిన సమస్తకార్యములను జేయించుకొనుచున్నాడు. అగణ్యములు-నదులు-కొండలు-సముద్రముల ప్రతిబంధకముల నతిక్రమించి మానవకోటి నొక్కచోటనుండి ఒక్కటే [illegible]మున నిరీక్షింపుచు మానవమండలియందు జరుగు అత్యద్భుత పరివర్తనమున శ్రుతిగల్పి గాన మొనర్చుచున్నాడు.

"ఇప్పటికి మానవునకు సగముకాలము చెల్లినది. మానవకోటిని విడిపడజేయుచున్న హద్దులు-ఆటంకములు-పటాపంచలైనవి. అందువలన మానవుడు భౌతిక నేత్రములతోడ హృదయము పులకరింప బృహత్తర మానవ కోటియై వెలుంగు శ్రీమన్నారాయణుని సందర్శింప పరువిడుచున్నాడు. ఇదివర కభివృద్ధికొఱకు రక్షణకొఱ కవలంబించిన మార్గములను పరికరములను పద్ధతులను బరిత్యజించి పంజరమునుండి విడిపడినపక్షివలె యత్యానందమున విహరింపుచున్నాడు. ఇక జాతులు-సంఘములు-శాఖలు-రంగుల భేదమెచ్చట? మానవత్వము-సంపూర్ణమానవత్వము-నూతన భావమున దివ్యతేజమున వికసింప బోవుచున్నది. ఈ శుభముహూర్తమున-ఈస్వర్ణయుగమున జయజగన్నాధాయని జయజయనినాదము లొనర్చుట ధర్మముగాదా? ఆనందముగాదా?

"మానవకోటి నావరించియుండిన యనంతభేదములు దొలంగినను స్త్రీపురుష భేదముమాత్రము నశింపదు. లక్ష్మీనారాయణుల - పార్వతీ పరమేశ్వరుల - సీతారాముల యాదర్శమున మానవుడు పరువిడి నేడు రాధాకృష్ణుల పదకమలములకు నమస్కరింప నేగుచున్నాడు. కాని యావేగమునకు హద్దులేదు. అంతులేదు.

"మానవజీవితమునందలి నాల్గుపాదములలో రెండు పాదములు పూర్తియైనవి. ఇప్పుడు మూడవపాదమున ప్రవేశింపబోవుచున్నాము. ప్రథమపాదమున స్త్రీయే మానవమండలికి నాయకురాలు, సర్వాధికారిణి, సర్వ శక్తి సంపన్న, సర్వకార్య నిర్వాహణియై యలరారుచుండెను. స్థూలదేహము సన్నగిలి సూక్ష్మదేహ మభివృద్ధి నొందిన కాలందిని కారణదేహవిషయకచర్చ ప్రారంభమాయెను. వివాహము, గృహస్థాశ్రమము, సంఘము మొదలగునవి యేర్పడి పరస్పరసంబంధములు నిర్ణయమైన కాలదిని స్త్రీపురుషులు సమానస్థితికి వచ్చిరి. అప్పుడు స్త్రీ పురుషుని కర్ధాంగిగ మారిపోయెను. సమస్తవిషయముల యందిరువురు సమాన భాగస్వాములై యుండిరి. వినయ విధేయతలు, కరుణాప్రేమలు, త్యాగ సత్కారములు, బాధ్యత మొదలగు గుణములు స్వభావసిద్ధముగ నుండిన నారీమణి గృహిణియై, గృహలక్ష్మియై, గృహసంబంధమగు సమస్తకార్యములకు రాణియై సంఘము దేశసంబంధమగు సమస్త కార్యములయందును, యుద్ధములయందును, పురుషునితో గలసి పనిచేయుచుండెను. నియతి నియమములు బెరుగజొచ్చెను. శిల్పసాహిత్యము లభివృద్ధికి రాసాగెను. నియతి నియమములు స్వాతంత్ర్యమందిరమును జేరుటకు సోపానములని గ్రహించిన కాలందిని సంఘము వికసింప జొచ్చెను. సంతానపాలనము, పశురక్షణము, అతిథిఅభ్యాగతుల సేవ మొదలగు కార్యములతోడ స్త్రీకి కాలము గడవజొచ్చెను. స్త్రీ గృహకార్యముల

యందు మునింగిన కాలదని పురుషుడు స్వేచ్ఛాచారియై రక్షణయను నెపమున తనంతట తానుగ స్త్రీరక్షకుడై యుద్ధములు మొదలగు వానియందు ధనకనకవస్తువాహనములతోడ స్త్రీలనుగూడ దొంగిలించు రాక్షసప్రవృత్తికి దిగినకాలందిని స్త్రీలు దాసురాండ్రైరి.

"రెండవపాదమున స్త్రీ పురుషునిచేతి కీలుబొమ్మయై, బొంగరమై, పణ్యద్రవ్యమై సంపూర్ణముగ స్వశక్తిని గోల్పోయెను. పురుషునిదౌర్జన్యము మిన్నుముట్టెను. పురుషుడు కర్త, భర్త, హర్తయై ప్రవర్తింపసాగెననుటకు రామాయణ భారతాది గ్రంథములే ప్రబల నిదర్శనములు.

"ఇప్పుడు మానవుడు తృతీయపాద ప్రవేశమందున్నాడు. ఇక నిమ్నోన్నతముల కవకాశములేదు. ధనికుడు, నిర్ధనుడు, కూలి, యజమాని, ఉత్తమకులము, నీచకులము, అస్పృశ్యత, దృష్టిదోషము, తెలుపునలుపు రంగులు ఇక మానవసంఘమును విడదీయ జాలవు. ఒకదానినొకటి యణగద్రొక్కుటలేదు. స్త్రీని అబలయని, మూర్ఖురాలని, స్వాతంత్ర్యములేనిదని నుడివి పంజరమందుంచుకాలము దాటిపోయినది. స్త్రీ స్వాతంత్ర్యమును హరించుటవలన గలిగిన నష్టమును పురుషు డిప్పుడిప్పుడు గ్రహింపుచున్నాడు. ముఖ్యముగ మనదేశమందు స్త్రీని వదలి పురుషుడే సమస్తకార్యముల నొంటరిగ జేయ గడంగుటవలన ఆయాకార్యముల నిర్వహింపజాలక మానవకోటి దృష్టికి నధముడాయెను. అందువలన గలిగిన నష్టము నిప్పుడు పురుషుడు గ్రహింపుచున్నాడు. స్త్రీబాణము సంధింపుమండినగాని వింటబాణమును సంధించి గురితప్పక కొట్టుటకు వీలులేదని పురుషుని యనుభవము నకు వచ్చెను. మానవకోటి వికాసమునకు స్త్రీ పురుషులిద్దరు సమాన బాధ్యులని గ్రహించిన కాలందిని స్త్రీల బంధనములు పటాపంచ లగుచున్నవి. నారీమణి తలయెత్తి యనంతాకాశమందలి గ్రహనక్షత్రముల దిలకించినకాలందిని హృదయ ముప్పొంగ దివ్యగీతముల బాడుచు మాతృపూజకు పురస్కరించిన మొనర్పుచున్నది. కావున నిక బంధింపబడి యుండదు, ఉండరాదు, ఉంచలేదు.

గార్గి, మైత్రేయి, సత్యభామ, సావిత్రి, మీరాబాయి, కుమ్మరమొల్ల మొదలగు మహానారీమణులు తిరిగి భూమండలమం దవతరించి విశ్వవేదనను హృదయంగమ మొనర్చుకొని బృహత్తర మానవరూపము నుపలబ్ధినొంది మృదుమధుర గీతానినాదము లొనర్చుచున్నారు. ఆ గీతానినాదము మానవలోకమును బట్టి పీల్చి పిప్పిచేయుచున్న దుర్ఘటసమస్యలకు స్వస్తి చెప్పుట కాదా? స్త్రీలు స్వశక్తిమీదనే యాధారపడుదురు. స్వీయాభివృద్ధి కాటంకముల గలిగించు వాటినన్నిటిని స్వశక్తితోడనే యెదుర్కొందురు. బాహుబల జ్ఞానబలముల నద్వితీయలై ప్రకాశించెదరు. ఆనూతన గాన మానవసముండలి యందు నన్నుట మూచినను గాన్పింపుచున్నవి.

"ఇక నాకర్తవ్యమేమి? నా ధర్మమెట్టిది? మహాకాల గర్భమునందు బడిపోవుచుండు కామధేనువునైన నను రక్షించుటకు ప్రయత్నింపను; విచారింపను; చింతింపను. భగవద్విధానము నడ్డగించువాడెవ్వడు? కాలమే మృత్యువు; కాలమే జీవితము; కాలమే స్వర్గము; కాలమే యనంతపథమున పయనించుటకు రాజమార్గము. పలురంగులు పలుపేర్లుగల చీట్లముక్కలను గలుపువాని యుద్దేశ్యమేమి? తిరిగి ప్రస్తరించుటకే గదా? జగజ్జనని మానవులనందర గలుపుచున్నది. ఎందుకు? తిరిగి ప్రస్తరించుటకే గదా? ఆవికసనము పూర్తియగుటతోడ మానవత్వము పరిపూర్ణమగును. సార్థకత జెందును. తదనంతరము — .

"పండితాగ్రగణ్యా! బొమ్మల పెండ్లిండ్లు చేయుమందురా? లేక ఈ మహాప్రళయమునుండి తీవ్రవేగమున భవిష్యత్తు నాకర్షించుటకు స్వేచ్ఛగా విహరింప నీయమందురా? తమ యాశీర్వాదమువలన హిందూసంఘ రక్షణకు, భారతవర్ష స్వరాజ్యప్రాప్తికి నా సర్వస్వ ముత్సర్గ మొనర్చితిని. అందు నాసంతానము గూడ ఇమిడియున్నదని వేరుగ నుడువుట యనావశ్యకము. నాపుత్రికల కిద్దరకిరువది వత్సరములు వచ్చువరకు తగిన నడవడికను, కష్టపడి పనిచేయుటయును, స్వశక్తిమీద నాధారపడి లోకకల్యాణముకొఱకు నిరంతరము కృషిసల్పుపు వారినిగ జేయుట నాకర్తవ్యము, నావిధి,

"ఇంతవరకు మనము ఖండసత్యమును దిలకించితిమి. ఇక పూర్ణసత్యమును దిలకింప వలయును. ఇందు "నేతి" యను పదమునకు తావులేదు. ఒకసంఘమును వీడి మరియొకసంఘము, ఒకజాతిని వీడి వేఱొకజాతి పూర్ణ సత్యమును గ్రహింప జాలదు. అట్లు గ్రహించితిమనుట మనఃకల్పన; భ్రమ.

"గురువర్యా! పరితపించుచున్న శిష్యున కిదమిత్థమని చెప్పి కర్తవ్యమును జూపుట ధర్మముగాదా? నా పుత్రికలకు నేను వివాహము చేయను. వివాహమొనర్చుకొనదలచిన వలదనను. సాంఘిక రాజకీయ ఆర్థిక నైతిక విషయజ్ఞానమును గఱపించుటకు బ్రయత్నించెదను. జాతీయ స్త్రీత్వమును యోచనపద్ధతియు నలవడునట్లుల మాతును. నారీలోకోద్ధరణకు నా పుత్రికాద్వయము నర్పించుచున్నాను. అందుకు తగినట్టుల వర్తింపగలవారినిగ జేయుట కహోరాత్రములు పాటుబడుదును. 'జయ జగన్నాథా' మానవకోటి పాపభారమును నా శిరమున మోపుము. ఆ భారమువలన గ్రుంగి కృశించుచు సంతసింతును. పలు బాధలకులోనై పరితపించబడు మానవులకు శాంతి గలుగును" అని తిరిగి గురుదంపతుల పదకమలములమీద బడిరి. నాయనగారల్లుని ఆనందబాష్పముల నభిషేక మొనర్చుచు "తథాస్తు" అని మువ్వురనిరి. సదస్యులు హర్షాశ్రువులు నించిరి. అప్రయత్నముగ జయజయని నాదము లొనర్చిరి.

మా బావగారు కర్పూరమును పళ్లెమున వెలిగించి శ్రీరామచంద్రమూర్తి సమ్ముఖమున నిలుచుండ ఆయన కిరువైపుల నిర్వురుపిల్లలు నిలిచి మంగళహారతి బాడజొచ్చిరి. అప్పుడు అమ్మ నన్ను పిలిచి యల్లుని కుడిప్రక్కను నిలుచుండబెట్టెను. నా వెనుక నామె నిలుచుండెను. నాయనగారల్లుని వెనుక నిలిచిరి. అప్రయత్నముగ నేను "జయతి జగన్మంగళం హరేర్నామం" అను మహాగానమును బాడజొచ్చితిని. ఎల్లరును లేచి నిలిచి చప్పట్లు చరుచుచు మైమరచి హరినామస్మరణ చేయ జొచ్చిరి. టెంకాయలు గొట్టిరి. పరస్పరము కౌగిలించుకొనిరి. హృదయముల విప్పి మాట్లాడుకొనిరి. ఒకరి నొకరు దోష విరహిత దృక్కుల దిలకింపజొచ్చిరి. అప్పటికి సాయంతనము మూడుగంట లాయెను. మా గృహమున శాంతి తరంగములు మిన్నుముట్టజొచ్చెను. మృత్యువును తృణప్రాయముగ చూడగలిగినవాడే గదా మృత్యుంజయుడగును. గరళమును చవిచూడగలిగినవాడే గదా యమృతమును చవిచూడగలుగును!

రాజ్యలక్ష్మీ! ఏమిచెప్పుదును; వ్రాయుటెట్లు? అప్పటి యానందము, ఆసంతసము- అనిర్వచనీయము! సాక్షాత్ అన్నపూర్ణనుబోలి యమ్మగారు బోసినోట నవ్వుచు వంటయింట ప్రవేశించిరి. ఏడుగంటలకు వంట సిద్ధమాయెను. స్త్రీపురుషులు ముప్పదిమందివరకు భోజనమునకు గూర్చుండిరి. పిల్లలిద్దరు స్నానమొనర్చి వ్రేలుముడులు వీపుమీద తాండవమాడుచుండ మోమునందలి చంద్రరేఖకు కాటుక కన్నులకమనీయకాంతి వన్నెదెచ్చుచుండ ప్రతియొక్కని సమ్ముఖమునకు పిండితోడ అష్టదళపద్మములను, షోడశదళపద్మములను రచించిరి. శిల్పనైపుణ్యముతో గూడిన హస్తకౌశలమువలన పదినిమిషములలో పద్మములువేసిరి. వానిమీద విస్తళ్లు పరచితిని. ఇంతలో దేవతార్చనలు జపములు పూర్తియాయెను. వేదగానము జరిగెను. పిమ్మట మా బావగారు రామచంద్రమూర్తికి మహానైవేద్యమును బెట్టిరి. మంగళహారతులిచ్చిరి. భోజనమునకు గడంగిరి. వంతులువేసికొని కృష్ణకర్ణామృతము, రామకర్ణామృతము, గీతగోవిందము, శ్రీకృష్ణలీలాతరంగిణియందలి శ్లోకముల చదువుచుండిరి. ఇద్దరు పిల్లలును, మా బావగారును విసనకఱ్ఱలతోడ విసరుచు కావలసినపదార్థముల నడుగుచు, సరస సల్లాపములు చలోక్తులు మొదలగువాని ద్వారమున భగవానుని లీలావిలాసముల వర్ణించుచుండిరి. భగవన్నామ స్మరణవలన గృహమంతయు ప్రతిధ్వనించుచుండెను. ఎల్లరును లేచి చేతులు కడుగుకొనివచ్చి పంచయరుగులమీద గూర్చుండిరి. దక్షిణ, తాంబూలముల నిచ్చినపిమ్మట మా బావగారును, పిల్లలును, మేమును భుజించితిమి.

అప్పటికి రాత్రి పదిగంటలు దాటెను. చంద్రోదయమాయెను. తమ మంతర్హితమగుచుండెను. పనివాండ్రకు భోజనము పెట్టితిని. జోడుకోడెల సవారిబండి సిద్ధ

ముగ నుండెను. లేగలతోడి నాలుగు పాడియావులను దోలుకొని యిర్వురు పాలేళ్లు బయలుదేరిరి. అప్పుడు నాయన మెడయందలి స్ఫటికహారమును సువర్ణరుద్రాక్షమాలను అల్లుని మెడయందు వైచిరి. చేతిసింహతలాటపు మురుగులు రెండుచేతులకు దగిలించిరి. చెరువుక్రింద పదునారు ఎకరములభూమిని ఇద్దరు పిల్లలకు నిచ్చితిమని చెప్పి నాలుగు పాడియావులు నావని చెప్పిరి. రామచంద్రునకు వ్రేలికొక యుంగరమును బెట్టిరి. మే మిచ్చిన నూతనఖాదీవస్త్రముల ధరించి బండి యెక్కబోవుచు పిల్లలమువ్వుర నెత్తుకొని ముద్దాడి యానందబాష్పములు గురియుచుండ రామస్మరణచేయుచు బండిమీదగూర్చుండిరి. చూచుచుండగనే యాబండి పండువెన్నెలలయం దదృశ్యమాయెను.

రాజ్యలక్ష్మీ! భగవల్లీల లచింత్యములుగదా! ఆదినమునుండియు నామనోవ్యాధి యంతరించినది. మీ బావగారు మానమును వీడి యాయనకడజేరువారల కనేకవిషయములు చెప్పుచున్నారు. నేను నిశ్చింతగ కాలముగడుపుచున్నాను. పిల్లలానందముగ ఆడుకొనుచున్నారు. చదువుకొనుచున్నారు. పిల్లలవివాహవిషయము నాహృదయమునుండి తరలిపోయినది. సమస్తమును భగవానున కర్పించినాను. బాలకృష్ణుని గాంచుట కాతురతనొందుచున్నాను. కొలదిదినములలో భగవదనుగ్రహమువలన బయలుదేరగల ననుకొనుచున్నాను.

"జయతి జగన్మంగళం హరేర్నామ".

ఇట్లు ఆశీర్వాదములు
పెద్దక్క రామలక్ష్మి,
[సి. పద్మావతీదేవి.]

దురదృష్టము

మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి గారు

జనని యంకాన నేనున్న సమయమందె
కాంచి కామించి పొంచి వరించి మించి
యుగ్ర దురదృష్టదేవత యోర్వలేక
ప్రేయసీ! వేధించె నికృతి మనం.

కనులకుం గానరాక యే నను కరాళ
పీనలోహార్గళోపమాభీల నైజ
కరసహస్రమ్మునం బిగ్గ గౌగిలించి
విడువకున్నది సర్వదా వెంటనంటి.

దేవి! యీ దృశముగ నాదు జీవితంబు
తావక మనోజ్ఞ బాహు బంధమున గాక
దుష్ట దురదృష్ట దేవతా దోస్సహస్ర
గాఢతర పీడనంబున గడపనాయె.

బాల్య యౌవన లహరీ ప్రవాహ పూర్తి
మైన యిరువదినాలుగు హాయనముల
ప్రాయమును దాని కర్కశ బాహుబంధ
మున నెగతియుంచ నెన్నో బాములను బడుచు.

తత్కర విముక్తి గాంచు విధాన మేమొ?
లేమ! తెలియంగరాదు నా ప్రేమహృదికి
తావకీన దృఢాశ్లేష తన్మయత్వ
గరిమ సుఖియించు భాగ్యంబు గలుగకుంట.

(ప్రేమగానము నుండి)

నిక్షేపము

రాయసం వెంకటశివుఁడు గారు

౧

మాది పండితవంశము. మా ముత్తాత ముత్తాత రాజునొద్ద ఆస్థానపండితుఁడై, అపారధనము నార్జించి, వంశీయులవశముచేసి మరల దివికేగెను. ఆయన కుమారుఁడు జనకునికిఁ దీసిపోని ప్రతిభావంతుఁడైనను, వేదాంతాధ్యయనమునందే మనసు లగ్నముచేసి, దాన ధర్మములకే తన సర్వస్వమును ధారవోసి, పరిత్యాగుఁడయ్యెను. వీరి తరువాతివారు అట్టి విద్యానిష్ఠలకు నోఁచుకొనకున్నను, అంతటి ప్రజ్ఞావంతుల వంశమువారమను గర్వమును మాత్రము విడనాడలేకుండిరి. కస్తూరి కట్టిన పుట్టమువలె, మా వంశము నిరతము సుగుణాభిజన్యముల కాకరమై, ప్రజల మన్ననల నందుచుండెను.

మా పై వంశకర్తలలో రెండవవారు సమర్థులు, జ్ఞానసంపన్నులును. తమ వంశీయులెన్నఁడును జన్మస్థానము విడిపోవలదని వారు శాసించిరట! వారినాఁటి జనవాటికయే సామాన్యముగ మా కుటుంబములోనివారు మెలంగుచు వచ్చిరి. కుటుంబములు పెరిఁగి, పాడిపాన్యములు సన్నగిల్లిన కొలఁదిని, ఈ గ్రామనివాస మతిదుర్భరమగుచు వచ్చినను, మా వంశీయులు 'అశక్యం పితురాచారం' అను నార్యోక్తి ననుసరించి యీపాటికిని యంటిపెట్టుకొని, యెటులో జీవితయాత్ర నడుపుకొనుచున్నారు.

మా యీ పూర్వీకుఁడు తనకు మిగిలిన ధనరాశి నెచటనో నిక్షేపించి, అది తన వంశము వారికే లభింపఁజేయుట కుద్దేశించి, వారి హృదయాలలో నేకీభావమునం దట్టి గాఢప్రేమ సూత్రముగ నుండుటకే పై నియమ మేర్పఱచెననియు, కావున మా వంశమువారెప్పుడును ఇంటిపట్టుననే యుండినచో, కర్మపరిపాకమైన తరుణమున మా పూర్వీకులధనము మరల మాకు చేఁజిక్కఁగలదనియు, మా వంశమున గాఢవిశ్వాసము కలదు. కాని యెంత పరిశోధించినను, మా గృహములందు నిధినిక్షేపముల జాడ లేమియుఁ గానరావయ్యెను!

౨

ఒకనాఁడు నే నధిక మనస్తాపమున కగ్గమైతిని. నా వంతునకు వచ్చిన చిట్టెడునేలయు ముగ్గురు కూఁతుల పెండ్లికొఱకు కుదువబెట్టితిని. ఇరువురు పుత్రులును చదువు సంధ్యలు లేక, వీథులంబల్లాడుచుండిరి. పట్టణమేఁగి యే పీఠ బడిగానో పెట్టుకొందునని యొకఁడును, పొరుగూరి వంపలి యే కాఫీశాలలోనో చేరి పొట్టపోసికొందునని యొకఁడును జెప్పి, కుమాళ్లు నా యనుమతికై వేధింపఁ జొచ్చిరి. ఇంటికిఁ గావలసిన వస్తువులపట్టి,—[illegible] పటమువలె ననంతమగుచున్న దొకటే;—గృహిణి నా మునుముఁ బట్టెను! క్రొత్తపరికిణీలు కట్టింపుమని గారాబు కూఁతురును, అప్పుల సొమ్మియ్యుఁడని వెంకయ్యశెట్టియును దీర్ఘోపన్యాసములు గావించి యప్పుడే నిష్క్రమించిరి.

ఈ కష్టములనుండి విముక్తి యెటులో యని విసిగికొని, ఏమియుఁ దోఁపక, ద్వారబంధపు కమ్మిమీఁద చేయి వైచి, అందుండి నొక తాళపత్ర గ్రంథమును దీసి చదువఁజొచ్చితిని. కన్నులు అక్షరములమీఁద నున్నను, మనస్సుమాత్రము విపిన హరిణమువలె దిగ్భ్రమణము సేయసాగెను. చదివిన పద్యముల యర్థము నాకు నచ్చకున్నను, మనోవేగము నరికట్టుటకును, నన్నావరించిన కష్టములు మనస్సునకుఁ దోఁపకుండుటకును, పుస్తక కాలక్షేపము నా కుపకరించెను. అంత నాకన్నులకు వింత దృశ్యమొకటి గానవచ్చెను. ఒకానొకపుట చివరను పద్యసంబంధము లేని విడి యక్షర మొకటి యుండెను. ఆ యక్షరమునకును, ముందువెనుకటి పత్రములలోని సంగతులకును, ఎట్టి పొత్తు కలియకుండుట కాశ్చర్యపడితిని. కథాసంవిధానమున నా మనస్సు లగ్నమై యుండినచో, ఆ విడియక్షరమును నా కన్నులు పరిశోధింప కుండెడివియె. కాని, వేరు పనిలేకుండిన హేతువున ఈ స్వల్పవిషయమే నా మనస్సును పట్టుకొని ప్రాఁకులాడుచుం

డెను. నవీనముద్రణ పుస్తకములవలె నీప్రాచీన తాళపత్ర గ్రంథములు లేఖక ప్రమాదముల కంతగఁ జోటీయవు. కావున నా యాశ్చర్యము ద్విగుణమై నే నంత పత్రములు తిరుగవేసి, యిట్టి యసందర్భాక్షరము లింకెచటనైనఁ గలవాయని శోధింపఁజొచ్చితిని. అంత నా యాశ్చర్య మేమని చెప్పను? కొన్ని పుటలు దాఁటినవెనుక నింకొక విడి యక్కర మిట్టిదియే కానవయ్యెను. అంతట వెనుకకు పుటలు త్రిప్పి చూడఁగా నిట్టి యక్షరములె ప్రత్యక్షమయ్యెను. వీనియన్నిటి నొక పత్రమున వరుసగాఁ గూర్చి వ్రాసితిని. కాని యా యక్షర సముదాయము అర్థరహితముగ నుండెను. ఈ సంజ్ఞాక్షరముల యర్థపరిశోధనముననే నే నాదినము గడపితిని, నాకు లాభ మేమియుఁ గలుగలేదు. తమ కార్యార్థము నాయొద్దకు పలుమారు వచ్చి నాకు చిరాకు గల్పించెడి నా కుమారుల నంత నే జూచి, "మీ రీయక్షర సమామ్నాయమునకు సమన్వయముచేసి యర్థము తెల్పితిరా, ఎట్లో మీ యభీష్టము నెరవేర్చెద!" నంటిని. అంత కొన్ని దినములవఱకును తండ్రియు, తనయులును ఈ క్రొత్త వ్యాపృత్తిని మునిఁగి యుండిరి. ఈలోపుగ మా యింటఁ గల తాటియాకుల పుస్తకములన్నియు నేను తిరుగవేసితిని. ఎందును నిట్టి వ్యర్థాక్షర ప్రయోగము గానరాకుండెను. అంత నొకనాఁడు నా చిన్న కుమారుఁడు ఈ యక్షరముల నిక్కు విడఁదీయు నుపాయము మాకు చెప్పెను. మొదటియక్షరము పిమ్మట నొక యక్షరము, రెండవ దానివెనుక రెండక్షరములు, మూఁడవసారి మూఁడక్షరములు, ఇవ్విధమున వరుసగా విడిచివైచినయెడల, మిగిలిన యక్షరములు అర్థవంతమయ్యెను! అవి వరుసగా కూర్పఁగా నిటు లయ్యెను: "నిక్షేపము పెరటిగుడిముందు పెద్దచింతక్రిం—!"

గ్రంథపారాయణమున కథామధ్యమున నెవ్వరు గాని నిలువరు. ఆ మఱునాఁటినుండియు నా కుమాళ్లు ఈ నిక్షేపాన్వేషణ కార్యము సర్వవిధముల సాధింపఁ బూనిరి. నాయొద్దనున్న తాటియాకుల పుస్తకము అసమగ్రముగ నుండెను. దాని రెండవభాగము మా బంధువులలో నొకరి వంతునకు ఇచ్చియుండుటచేత, మా చిన్న వాఁడు దాని నొకపరి చదువుటకుఁ బుచ్చుకొని, దాని లోఁగల యధికాక్షరముల నీచొప్పుననే కూర్చి, మొత్తముమీఁద తేలిన అక్షరసమామ్నాయము నిట్లు చదివెను:

"నిక్షేపము: పెరటిగుడిముందు పెద్దచింతక్రింద, తూర్పుదిక్కున తొమ్మిదిమూరలడవ్వున!"

అప్పటినుండియు మా యింట నెన్నఁడును లేని యైకమత్యము సమకూరెను. రేయుంబవళ్లు మా హృదయములు ఈ నిక్షేపాన్వేషణమునందె లగ్నమై యుండెను. మాకంటఱికిని కొన్ని దినములవఱకును కనులముందును, కలలందును వ్రాఁతిగుళ్లు, బంగరు పెరళ్లును నాట్యము సలుపసాగెను!

"పెరటిగుడి" అను పదసమష్టి దుర్గ్రాహ్యముగ నుండెను. గుళ్లుగోపురములును పెరళ్లలో నుండునా? మా వంశపు వారలకు విశాలమగు పెరళ్లు గ్రామమునఁ గలవు. వాని యందు దేవాలయములు లేవు. ఊరఁ గొన్నిగుళ్లు గలవు కాని యవి యిండ్లకు దూరమున వీధులలో నుండు నట్టివియె. కావున మా కృషియంతయు వ్యర్థమై, యీ నిక్షేపమునుగూర్చిన సదీజాక్షరము లెప్పుడును బీజాక్షరములుగనే యుండవలసివచ్చునట్లు తోఁచెను! అంత గ్రామమునఁ వృద్ధులగువారి నడుఁగఁగా, పూర్వమొకప్పుడు ఈ గ్రామము వేరుప్రదేశమున నుండుచు వచ్చినట్లును, అచట నేదో యొక విప్లవము సంభవింపఁగా, జను లందుండి లేచివచ్చి, యిక్కడ నూతనగ్రామము నేర్పఱచుకొనిరనియును, చాల కాలము క్రితమువఱకును గ్రామ ప్రదేశము "పాటిపెర" డని వ్యవహరింపఁబడుచుండెననియును దెలిసినది. కాని, యక్కడ గుళ్లేవియు లేవే! నే నొకనాఁ డాప్రదేశమునకేఁగి, నలుదెసలఁ బరికించి చూచితిని. ఎచటను పాడుగుడి జాడలు గానరాకుండెను. అంతట నొక చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండి, యాలోచనలలో మునిఁగియుంటిని. చేరువనుండి మేఁకలను మేపుచు ముసలిగొల్లవాఁడొకఁడు పోవుచుండఁగా, వానితో ముచ్చటింపఁదొడంగితిని. పాడు

గుడినిగుఱించి వానిని ప్రశ్నించితిని. శిథిలమైన గుడియొకటి చిరకాలముక్రిందట నిచట నుండెడిదని వాఁడు నాకొక

ప్రదేశము చూపించెను. అందిపుడు గుడి లేకున్నను, గుడి యానవాళ్లు లేకపోలేదు. పైరాళ్లన్నియు చెదరిపోయి అందిపుడు అడవిచెట్లలముకొనియున్నను, కఱ్ఱతో గొట్టినను, కత్తితోఁ బొడిచినను, నేల 'కంగు'మని మ్రోఁగసాగెను. అంత నేను చింతను గుఱించి ప్రశ్నించితిని. తా నాచెట్టు చూడలేదుకాని, పెద్ద చింతయొకటి యచట పూర్వ ముండుచు వచ్చెనని చిన్నప్పుడు పెద్దలవలన వినుచుంటినని యతఁడుచెప్పి నా కొకప్రదేశము చూపించెను.

ఎన్నఁడు నేను, నాపుత్రులు నింత జాగరూకతతోఁ బనులు సలుపుచుండువారము కాము. "దరిద్రునికి మనోరథము లధికము." మనోరథసాఫల్యమె మా దారిద్ర్యవిచ్ఛేదమునకు ముఖ్యసాధనమని నమ్మి, మే మమితోత్సాహముతో ఈనిక్షేపాన్వేషణకార్యము సాధింపఁ బూనితిమి.

మా బూరుగపాడునకీ ప్రాఁత పాటిపెరడు సుమారొక క్రోసుదూరమున నున్నది. పాటిపెరడు, దానిచుట్టు నుండు ప్రదేశమును నేఁటివఱకును మా వంశపువారి భుక్తములో నుండినను, పగటిపూఁట బహిరంగముగ మే మచట త్రవ్వవలను పడదుగదా. జ్ఞాతులు, లోకులును మాపని కడ్డంకులు వేయక పోయినను, దాని కనవసరముగు ప్రకటన గావింతురనుట స్పష్టము. అందువలన మా యుద్దేశమునకు విఘాతము సంభవింపఁగలదు. కావున రాత్రులె మే మీకార్యమును సాధింపఁ దలంచుకొంటిమి. మా కీవిషయమున నెంతో శ్రమగలిగెను. త్రవ్వుపని యొకపూఁటలో తెమలునది కాదు. రాత్రిపూఁట పాటిపెరడు అరణ్యసదృశముగ కనఁబడినను; పగలు సేద్యగాండ్రు, పసులకాఁపరులును అచట సంచరించుచునే యుందురు. వీరందఱును అసంపూర్ణమగు మా పని కనిపెట్టరేని, తమ ప్రేళ్లందుఁ జొప్పింపక పోయినను, ప్రజలకుఁ బ్రకటింతురనుట స్పష్టము. పగటివలెనే వెన్నెలరాత్రులును మా పనికి విఘ్నకరమె. చీఁకటిరాత్రులందును మాకు చిక్కులు లేకపోలేదు—దీపము లేనిచో మొదట కనులే కనఁబడవుకదా. పురుగు పుట్రలతో నిండియుండు నిర్జన ప్రదేశమునవెలుతురు లేక పని యెట్లు సాగును! ఇఁక దీప ముండినచో దూరముననుండువారు సయితము మాజాడలు గనిపెట్టరా? ఐనను ఎట్టి విషమసమస్యా పరిష్కారమునకైనను సాహసకార్యమె ప్రబలసాధనమని నేను కార్యనిర్వహణమునకుఁ గడంగితిని.

అమావాస్యనాఁడు రాత్రి రెండుజాములపుడు నా కుమాళ్లతో గ్రామమునుండి బయలు దేఱితిని. కాళ్లకు మెత్తని చెప్పులు తొడుగుకొని, చేతులందు త్రవ్వు పనిముట్లు, కిరసనాయిలుబుడ్డి, అగ్గిపెట్టెలు నుంచుకొంటిమి. మేము ప్రాఁతగుడిప్రదేశముఁ జేరి మ మ్మెవరైనఁ గనిపెట్టుచుండిరేమోయని యిటునటు పరికించితిమి. కాని చుట్టుప్రక్కలంతటను నిశ్శబ్దముగ నుండెను. మేము దీపము వెలిఁగించి చూచితిమి. జిల్లేడు, కసింద, నేపాళము మొదలగు మొలకల యెండుటాకులు గలగల మనెను. నిద్దుర కలఁతపడిన తొండలు, ఉడుతలు మొదలగు

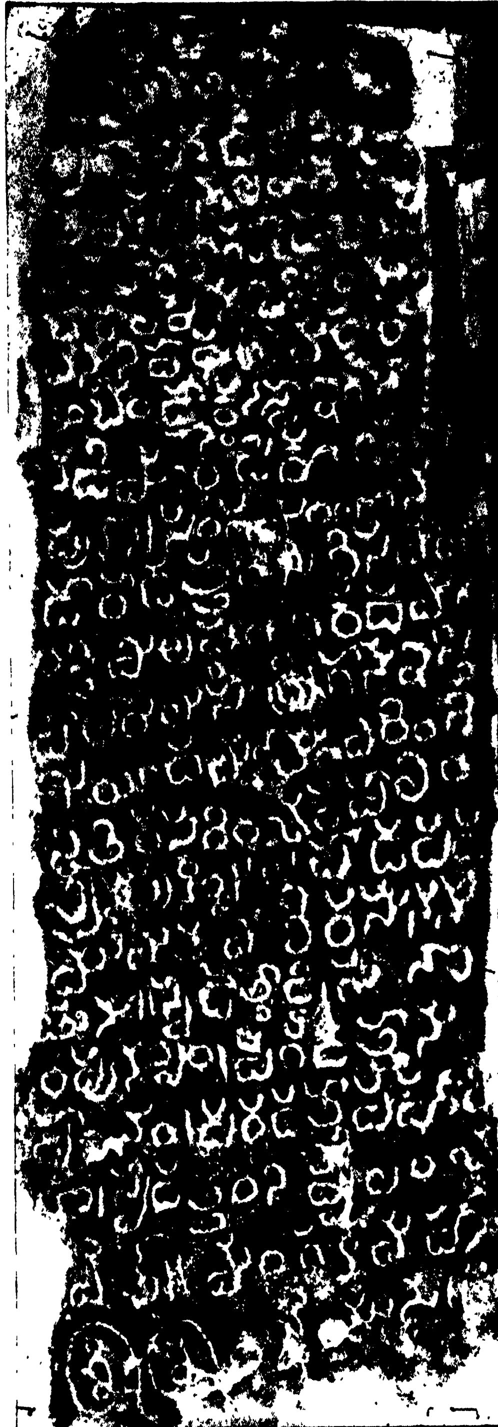
కీటకము లిటునటు పారిపోయెను. ఎడారి ప్రదేశమునకుఁ గ్రొత్తలగు దీపపుకాంతులచే నాకర్షింపఁబడి దోమలు, నుసుములును దీపపు బుడ్డిచుట్టును మూఁగి, అత్యాశాపిపాసుఁడగు మనుజుని స్వాపాయమువలెనే త్రొక్కిడి దగ్ధమయ్యెను. త్రవ్వఁగోలతో నేల నచ్చటచ్చటఁగొట్టి, వినవచ్చెడి మ్రోఁతనుబట్టి ప్రాచీన దేవాలయ స్థల నిర్ణయము చేసికొంటిమి. చెట్టుజాడలు గుర్తెఱుఁగుటకై గొల్లవాఁడు చూపిన ప్రదేశమున మేము త్రవ్విచూచితిమి. ఎండిన వేళ్ల కానవాళ్లు గానఁబడలేదు. చిరకాలముగ పడిపోవుటచేత వేళ్లు మట్టిగ మాఱిపోయి యుండవచ్చు ననియును, లేనిచో నవి మొదలంట త్రవ్వివేయఁబడి యుండవచ్చు ననియును మేము నిర్ధారణ చేసికొంటిమి. ఆప్రదేశమున నుత్తర దక్షిణములందును త్రవ్వి చూచితిమి. ఐన నెచ్చటను మా కేమియుఁ గానఁబడలేదు. అప్పటికి తూర్పు తెల్లవారుసమయము కావచ్చినందున, నాఁటికి పని నిలిపివైచి పగటిపూఁట జనులకంటికి మాపని కానిపింపకుండునట్లు, త్రవ్విన మట్టి వెనుకటి తావుననే చేర్చి, గోయి పూడ్చివైచి, బయలుదేఱి యిలు సేరితిమి.

మఱునాఁటి రాత్రియు నదేసమయమున మేము ముగ్గురమును ఇలువెడలితిమి. కాని, యీనాఁడు మా పిల్లవాఁడు చమురుబుడ్డి విడిచి విద్యుద్దీపపు గొట్టము సంపాదించి, తనతోఁ గొనివచ్చెను. దానిసాహాయ్యమున మేము సుకరముగఁ బనులు చేయఁగలిగితిమి. వలసినపుడు వెలుతురు, లేనపుడు చీఁకటి,—ఇవియే కదా మా పనికిపుడు కావలసిన పరిస్థితులు!

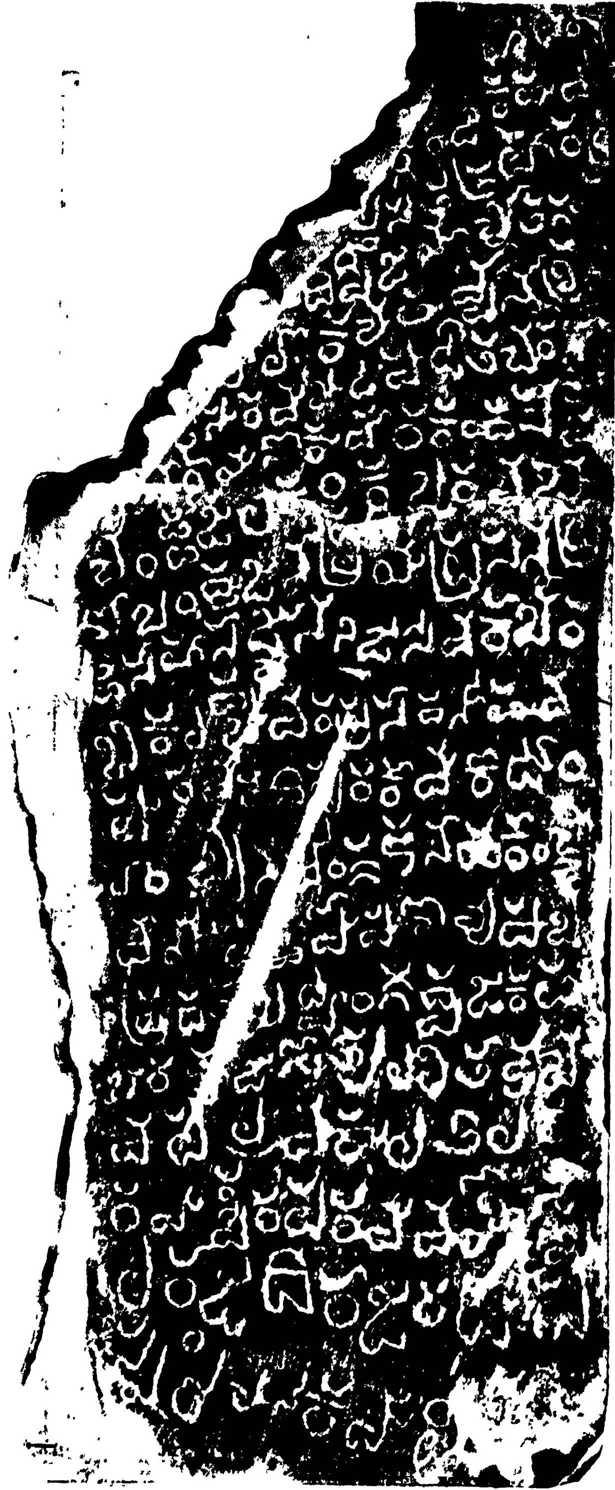
“నిజముగ నిక్షేపమే యిచట నుండినయెడల నేఁడది మన కనులఁ బడవలసినదే!” యని పిల్లవారిరువురును రాక్షసులవలె నాలేయి పనులు సాగించిరి. త్రవ్వి త్రవ్వి, “ఇఁక లాభము లేదు. తెల్లవారుచున్నది ఇంటికిఁ బోవుదము!” అని మే మనుకొనుచుండునపుడు చిన్నవాని గునపపుదెబ్బకు ‘కంగు’ మను నొకశబ్దము నేలలోనుండి వినవచ్చెను. అది విని యాశ్చర్యానందములు ముప్పిరిగొన మేము గోతిలోనికట్టై తొంగిచూచితిమి.

ఇంతలో మా కార్యమున కొకవిఘాత మాపాదిల్లెను. కొంతసేపటినుండి మా జాడలు తీయువాఁడెవఁడో దూరమున పొంచుని చూచుచున్నట్లు మా పెద్దవాఁ డనుమానపడుచుండెను. అది వట్టిభ్రమయని మే మెంత చెప్పినను వాఁడు వినక, ఆమనుష్యుని చెవులు కనఁబడినవని యొకమాఱును, తల పొడుగవైనని యొకమాఱును, పలవించెను! ఈ కంగుమను చప్పుడు వినఁబడిన యొక నిమిషమునకే మా పెద్దవాఁడు అనుమానపడుచుండిన దిక్కునుండి నా కొకకేక వినవచ్చి, గుండెలు జల్లుమనెను—“వేగముగ గోయి పూడ్చు”డని యొకరమును, “మనుష్యుని తరుముఁ”డని మఱి యొకరమును కేకలిడితిమి. అంత మా ప్రయత్నమును పరిహసించుటకా యనునట్లు, పదియాఱు ఊళ లొక్కసారిగ వినవచ్చెను! ఊరివారందఱును మా మీఁది కెత్తివచ్చినట్లుగఁ దోఁచి, భయభ్రాంతులమై నిశ్చేష్టులమై పోతిమి. కాని, యొకింత ధైర్యము తెచ్చుకొని పరికింపఁగా ఆ యాఱు నవి నక్కలని తేలినది. మే మంత వీరావేశమున రాళ్లు రువ్వి, వానిని దరిమివైచితిమి. ఈ క్షుద్రజంబూకములా పురుషసింహులమగు మా పరాక్రమమును పారఁద్రోలఁ గలుగునవి!

దీనికేమి గాని, గునపపుదెబ్బకు మ్రోఁగిన వస్తువేమిటి? పదిమంది మనుష్యులైనను మోయలేని బంగారు గాబు దొరకునని మే మిన్నాళ్లు ఉవ్విళులూరుచుంటిమి. మూఁడు పదునైదులు ముగిసిన ముదుతలమోము ముదుసలి ముత్తైదువైనను, దొరకు ధనములోఁ దాను మోయఁగల బంగారు ముందుగ తన నగలకై వినియోగింతునని యుంటేయా పెయును, తమ వృత్తివ్యాపారములకు వలసినంతసొమ్ము వచ్చింతుమని తనయులును ఇన్నిదినములును ఇంట పాటలు పాడుచుండిరి! ఇఁక విరక్తిమార్గముఁ బట్టియున్న నా మనస్సు ఇట్టి హేయ విషయముల మీఁదికిఁ బోవునా? ఐనను ఏకోశము నుండియో ఆశాపిశాచము నా మీఁదఁ గూడ నుఱుక సాగెను. కూఁతుల పెండ్లి యప్పులు తీఱిపోవుటయు, చిరకాలమునుండి చేయఁదలఁచిన క్రతువు సక్రమముగ సాగుటయు, కర్మ

పల్లవశాసనము-సంగమేశ్వరము-మొదటిప్రక్క

పల్లవశాసనము-సంగమేశ్వరము-రెండవప్రక్క
(చూడు, విభవ సం. కార్తికమాసపు భారతి, పుటలు ౨౯౩-౪౯౮)

బాణశాసనము-సన్నమూరు

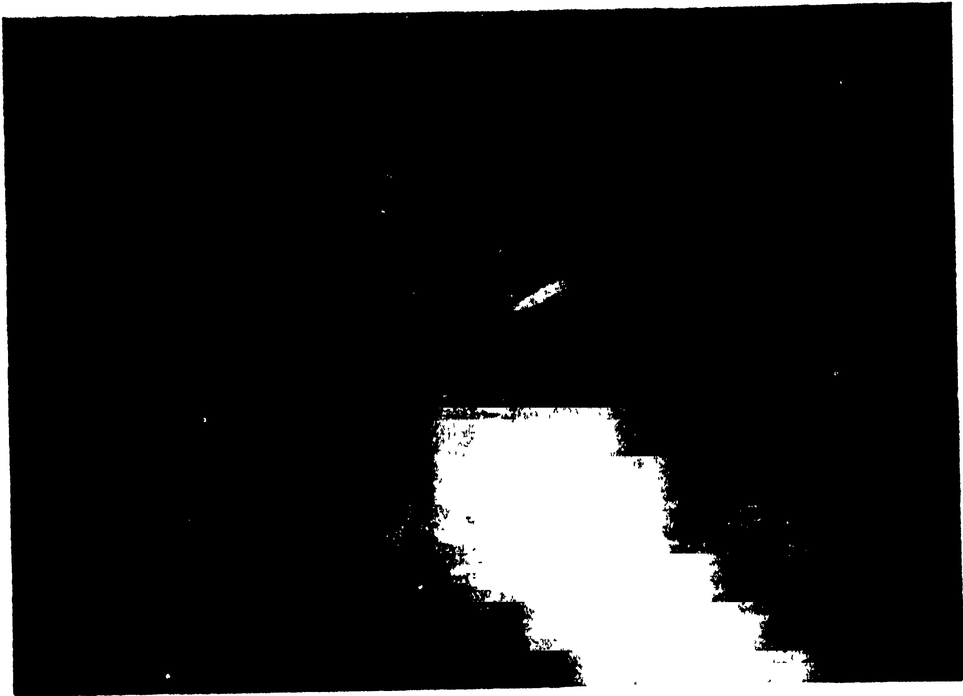
([illegible] మాసపు భారతి, పుట [illegible])

౫. విషూచిదేవత లుపు-నంద్యాల

లకు కాంచన కుండలములు చేకూరుటయు —ఇవియే నాకుఁగల కోరికలు!

పండ నడవిమొలకల యూఁచులు, కొమ్మలు నందుపైనఁ బఱచి, రాగిగొట్టము చేతఁ బుచ్చుకొనిరి. ఇపుడె దీశల

ఈ కోరికల కన్నిటికిని కల్పతరువను మహావస్తు విపుడు నాకనులఁ బడనున్నది. ఆపదార్థ మెంత విస్తీర్ణముగనుండునో యని నివ్వెఱపడుచు, నలుదిక్కులను త్రవ్వి, దాని నెట్టకేలకు పెల్లగించితిమి. కాని, అది మా పిల్లవాని పిడికిలిలో నిమిడిపోయిన చిన్న రాగిగొట్టమె! ఈ యాశాభంగమునకుఁ గుప్పగూలినట్లు క్రుంగిపోతిమి. నే నంత ధైర్యమవలంబించి, "నాయనలారా! ఇఁక చుట్టును మఱియొకమాఱు త్రవ్వి చూడండి. ఇంకే పెద్దవస్తువుగాని కానఁబడనియెడల, ఈ రాగిగొట్టమును యథాస్థానమునందు పూడ్చివేయుఁడు. దీనివలన మనకుఁ గాకపోయిన ముందువారికైనను మనస్సంతృప్తి గలుగవచ్చును!" అని నేను పిల్లలను హెచ్చరించితిని. నా మాటలు మాత్రము వారలకు నచ్చలేదు. వారు చుట్టును త్రవ్వి, మఱి యే వస్తువుగాని యచట లేదని నిశ్చయించుకొని, త్రవ్వినమట్టి వెనుకటి ప్రదేశమునఁ జేర్చి, ఇతరు లానవాలు పట్ట కేఁగుచుండెడి చీఁకటిగములవలెనే మేమును చిన్నవోయిన మొగములతో నింటిమొగము పెట్టితిమి.

ఇంకఁ జెప్పుటకేమున్నది? సొమ్మంతయు దొరలు కొల్లగొని నప్పటివలె, ఆ దినమున మా యింట నందఱును విషణ్ణవదనులై యుండిరి. నేను మాత్రము పూజ్యులగు మా పూర్వీకు లొసఁగిన యీ రాగిగొట్టమున కభిషేకము చేసి విధ్యుక్తముగ దానికిఁ బూజా పురస్కారము లొనరించి, పిమ్మట దానిచీల లూడఁదీసి చూచితిని. చిన్న రాగితీఁగచేఁ గూర్పఁబడిన రెండు రాగిరేకు లందుఁ గానవచ్చెను. ఆ రెంటింటి మీఁదను ఈశ్లోకపాదములు చిత్రింపఁబడియుండెను:—

"ఆశాశా పరం దుఃఖం"

"నిరాశా పరమం సుఖం"

మడిలోనున్న నా చేతినుండి చివాలున ఆ రాగి రేకులజత నూడఁబెఱికి, నా చిన్నకూఁతురు "ఈలీఁగ వెండిదైనను, తప్పుమెట్లు చేయించుకొందును స్వామీ!" యని దైన్యమున విలపించెను. ఎవరేమనుకొన్నను, నేను మాత్రము దిగులుపడక, మహైశ్వర్య సంపన్నుఁడైన మా పూర్వికుఁడు సాహసమున తన ధనరాసులు దానధర్మములకు వినియోగించి, తన యమూల్యానుభవమును మాత్రము వంశమువారికి శాశ్వత కట్నముగ నొసఁగి నందు కెంతయు కృతజ్ఞుఁడనై, ఈ కార్యసాఫల్య విషయమై నా ధర్మము నేఁ జేసి ధన్యుఁడ నైతినని యుప్పొంగితిని. నేఁటికిని దేవతార్చనా సమయమున నే నాపవిత్రపేటికను భక్తిశ్రద్ధలతో పూజించుచున్నాఁడను. మనపూర్వు లొసఁగు కాంచనాదులు క్షణభంగురములు; వారు చేసెడి ధర్మోపదేశము మాత్రము శాశ్వతజీవము గలిగి తదనుసారులకు వారలను తప్పక తరింపఁజేయును.

దశకంఠరావణతత్త్వము

విక్రమదేవవర్మ గారు

పదుగురి గొంతులపగిది ధ్వనించుటన్ దశకంఠరావణ నామ మబ్బె
నగముపేరునుగూడ జగమున వాడుటన్ దశకంఠ యని రావణా యనుచును
బిలువంబడుచు నుండ నల కంఠపర్యాయము లగు గ్రీవాకంధరలును జేరెఁ
దరువాతఁ బదితల లిరువదిచేతులు కల్పించినాఁ డాదికవివరుండు
గానిచోఁ బాదయుగ మంతకాయభరము- మోయఁగల్గెనె? యటువంటిబూఁచిఁ గనిన
జనని మని మఱి పిల్లలం గనెనె జగతి? - నట్టిఁడు జనించిన నపుడ గిట్టకున్నె?

విమానం

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు గారు

కొంతకాలం కిందట ఓ విమానం రాజమండ్రీ వచ్చి గోదావరిలో దిగింది. ఇటీవల ఓ జోడా విమానాలువచ్చి గోదావరి తిప్పమీద వంతెనకి ఉత్తరంగా దయచేశాయి. వెనకటిది జలంమీంచి ఎగిరేదికాని, ఈ రెండూ భూమిమీంచి రాంబందుల్లాగ ఎగిరే రకం. అసలు విమానంలో దేవతలు షికారాయించవలసిందిగాని, తీరా చూస్తే దొరలే ఉన్నారు. వర్ణసామ్యంబట్టి దొర్లు దేవతలే గా మరీ! అమాటకొస్తే విమానం ఎవరెక్కిన వారు నెత్తిమీది వారే అవుతారు. ఆ వచ్చినవారు వ్యాపారంమీద వచ్చినవారవడంచేత, ముందు రాజమండ్రీలో దిగుదామా, బెజవాడలో దిగుదామా, విశాఖపట్నములో దిగుదామా, అనంతపురములో దిగుదామా, ఖాశీవాసంలో దిగుదామా అని గుణకారాలు ప్రారంభించుకోలేగుట. వేర్వేరు గుణకారాలకి ఏకఫలితం ఉండడం చాలా అరుదు అనో, దీర్ఘాలో వనమీవట విమానంకంటె ముందు వ్యాపారమే ఎగిరిపోతుందనో గావును- ఏదో యేర్పాటుమీద వీలు చూసుకుని వారు రాజమండ్రిలో దిగేశారు. విమానం ఆకాశంలో వెళుతూన్నప్పుడు జనం చూస్తొచ్చినందుకు మాత్రం వీరు టిక్కట్టు పెట్టలేదు. అది నేలమీద వాలి ఉన్నప్పుడు దాని దగ్గిరికివెళ్లి దాన్ని పరకాయించడానికి ఓ పావలా టిక్కట్టు నిర్ణయించారు సర్కస్ జంతువుల్ని చూడడానికి వీలునుబట్టి ఓ అణా పెట్టినట్టు. ఇదిగాక, చిన్న ఎగురుకి పదిరూపాయలూ, పెద్ద ఎగురుకి పాతికరూపాయలూ, ఇంకాకావలిస్తే దామాషాయీని మైలుకి రెండున్నర రూపాయలూ-రేట్లతో వీరు చాలా మందిని ఎగరేసి, తిప్పితిప్పి నేలమీద దిగవిడిచారు. చిన్న ఎగురు అయిదారు నిమిషాలు; పెద్దది పది పది హేను — టిక్కట్టురూపాయలు లెక్కచూసుకున్నంత సేపు లేదు. దిగింది లంకమీద గనక పడవలకీ స్టీమరుకీ కొంత తడి తగిలింది. జనం తీర్థానికి ఇంత రద్దీగా వెళ్లరు. వెనక ఓలంకమీదికి దిగంబర స్వాములవారు వేంచేసినప్పుడు స్త్రీపురుషులు ఇంతకంటె భక్తితో వెళ్లినా, ఇంత తప్పనిసరిగా ముడుపు చెల్లించలేదు.

కొత్త పరిస్థితుల్లో, ధనంకంటే సాహసమే ముందుకొచ్చి పడుతుంది. అందుకని చాలాడబ్బున్నవాళ్లు, పాడుగుపాటి బేరాలుచేస్తూ ఆగిపోగా, సాహసులు-(వీరిలోకొందరు అణాకాళ్ల మాత్రులు) మొదట్లోనే ఎక్కి షికారు తిరుగుతొచ్చారుగు. స్త్రీలు కొద్దిమంది మాత్రమే ఎక్కవచ్చారట. ఒక ముసలమ్మ తనప్రాణానికి తెగించి కర్రతోసహా ఎక్కిందట. ఆ "ట్రిప్పు" లోనే ప్రమాదాలువచ్చి ముసలమ్మలు పోరు గదా అనే ధైర్యం కొద్దీ, ఇద్దరు ధీరులు దెబ్బలాడి యెక్కారట. లంకమీదికి వెళ్లలేనివాళ్లు, విమానం ఊరుమీద తిరిగేటప్పుడు బయలుదేరే హోరుకి ఇవతలకి వచ్చి పైకిచూసి సంతోషించేవారు. అనగా, విమానం వూరేగ వచ్చేసరికి జనానికి ఊర్ధ్వదృష్టి, ఊర్ధ్వశ్వాసా బయలుదేరాయి. ఇది ఎన్నిసార్లుచూస్తే అంతఘనత అనుకుంటారని గావును, "అబ్బో! నేనప్పుడే పదోమాటు ఇదిచూడడం!" అని కొందరు బడాయి కొడుతూండేవారు. పాలకొల్లుకేసి ఇది సబురు తిరిగేటప్పుడు ఇది ఒకగ్రామం మీంచి పోతూంటే, అక్కడ తద్దినం జరుగుతోందిట; భోక్తలు భక్ష్యాలు విరుస్తున్నారట, కర్త పారణ కలుపుతున్నాడట, ఈవిమానపు హోరికి యజమాని వీధులోకి ఎగడి పక్షీవతుగా ఎగిరిపోతూన్న విమానాన్ని చూసి, పితృదేవస్థానంలో కూర్చున్న గోపాలాన్ని లెక్కలంకించుకుని మొర్రో మొర్రో అంటూండగా చేతిలో గారెపళంగా ఆయన్ని నడివీధిలోకి ఈడుస్తూ, "ఇంకాచూస్తావేమిటి గోపాలం, ఎగిరిరాకా! తద్దినం మళ్లీ వచ్చేదే" అని కసురుగున్నాడట. ఇది అశాస్త్రీయం అంటే ఏంప్రమాదమో అని మంత్రం చెప్పేఆయన, "ఇక్కడికి మీనాన్నగారి ఆత్మకి విమానదర్శనం చేయించారు, ఏమి పితృభక్తి" అని మెచ్చుగున్నాడట. అల్లాగ్గా, అందరూకూడా ముందు దీన్నిచూసి, తరువాత మరోపని చేసుగునేవారు. ఇది ఒక అమ్మవారైపోయింది. దాని ధ్వనిలాంటిధ్వని ఏది వినబడ్డాసరే, జనం ఇవతలికివచ్చి చూడడం పరిపాటై

పోయింది—రాజు రాజవీధిని ఏగుదెంచుతూంటే పుర స్త్రీలు ఏపనిలోఉన్నవాళ్లు ఆమట్టుగానే వచ్చి అతణ్ణి తొంగి చూశారని ప్రబంధకవులు వర్ణించినట్లు ఇంట్లోంచి విమానధ్వని విని కొందరు కొందరు తెమిలి వీధిలోకి వచ్చేటప్పటికి అప్పిడే అది తోకముడిచేది. ఇతర ఊళ్ల నించి కేవలం ఈపనిమీదే ఇక్కడకివచ్చి "వేరేప నుండి వచ్చాం లెండి"అని డబాయిస్తూండడంకొంతసుంద. రెండు మూడురోజు లయేసరికి ఊళ్లో విమాన విశేషాలు విజృంభించాయి. "మనుష్యుల్ని అందులోకి ఎక్కించి గాను గెద్దుకి కట్టినట్టు కళ్లకి గంతలు కడతార్ట, ఏమీ కనిపించదుట, అల్లాంటప్పుడు ఇహ ఈ రకంవారీగాళ్లు ఎక్కి ఏం లాభమో!" అని ఒకరు. "మనిషిని తోలు పటగాలెట్టి బిగదీసి రెక్కలు విరిచి విమానపు రెక్కలకి కట్టేస్తారట" అని ఒకరు. "పైకి వెళ్లడం అంటే పైకి వెళ్లడమే. ఎక్కడిమాట! ఈ ఎక్కేసీనుగులు విల్లు రానేసి మరీ ఎక్కడం మంచిది" అని కొందరు జాగ్రత పరులు. "ధనిష్ఠాపంచకాల చిక్కులేకుండా కాస్త ఏకాదశి లాంటిగి మాసుగుని ఎక్కడం వల్ల మోక్షంకూడాను" అని కొందరు భక్తిపరులు. "ఇగ ఇందాకా మాయింటి మీంచే వెడతా—దానికిందచెక్కినఅక్షరాలు కూడా చదవడానికి వీలైంది. నేను ఇహ ఎక్కదల్చుకోలేదు" అని ఒక పర్దాపురుషుడు. "రేట్లు మరీ చురుకుగా ఉన్నాయి, నేను సగంరేట్లు అయింతరవాతిగాని ఎక్కను" అని ఒక బేరగాడు. "ఇది దిగిన లంకమీద ఇన్స్యూరెన్సు కంపెనీ ఏజెంట్లు మకాంచేశారట, వీళ్ల సందర్భాలు ఇదైపోనూ, ఓపూయిత్యంపడాను! నా ఎడంకన్ను అదురుతోంది నేను రాను బాబూ!" అని ఒక శకునప్రధాని. "మొన్న ఓకోమట్లబ్బాయి విమానం ఎక్కి అది కదలలోయేవేళకి భళ్లునడొక్కున్నాట్ట, మృత్యువంత పనిజరిగిందట, ఎందుకొచ్చింది!" అని ఒక ధైర్యశాలి. "డ్లోక్కోడంతో తెమల్లేదుట" అనిఒక వెకిలిఅబ్బన్న. "అంచేతే ఆ అబ్బాయి దగ్గిర మరి పది రూపాయలు వసూలుచేశారట" అని ఒక ప్రత్యక్షువాది. "తుదనెగ్గి నేలమీద కాలెట్టిందాకా నమ్మకంలేదుట. ముందేడబ్బివ్వడం దండగేమో!" అని ఒక గడసరి తనస్నేహితుడికి సలహా ఇవ్వగా, ఆస్నేహితుడు, "అల్లాగనక జరిగితే తరవాతే ఇస్తానంటాను ఎంజేస్తారేమిటి?" అన్నాడట. రాజవీధినిపోతూన్న విమానాన్ని మెడనెప్పెట్టే సరకూ చూసి, ఒక బాటసారి తనపక్కనున్న పెద్దమనిషితో, "ఏమండీ అయ్యా! పైకి వెళ్లేసరికి గాలి మారడంవల్ల ఎవడికో మూగాడికిమాటలు వచ్చాయంటున్నారు. ఏమిటి మీ ఊహ?" అన్నాడు. అంటే ఆపెద్దమనిషి, "ఏం? మీయింటో ఎవరికేనా మూగా?" అన్నాడు. అందుకు బాటసారి, "మరేనండి, మా యింట్లోదానికే" అని జబాబు ఇచ్చాడు. ఆపైని, పెద్దమనిషి, "అదృష్టవంతులే. ఇహను ఆదుర్దా ఎందుకూ?" అన్నాడు. బాటసారి, "నయం అవుతుందంటారా?" అని అడిగాడు. పెద్దమనిషి, "ఏమోగాని, క్షణికసౌఖ్యానికి పాణిగేసి వదలడంవల్లదిగిన తక్షణం మీకునూడా మాటపోతుంది." అన్నాడు. ఈలాగ్గా చిత్తానుసారం వృత్తాంతాలు చెలరేగి పాకడం ప్రారంభించాయి.

తరుణం వచ్చినప్పుడు ఉపన్యాసకుడు అమాంతంగా మొలుస్తాడు. ఎల్లానో సందుచేసుకుని ఒక సందర్భములో వెనకయ్య అనే ఒకాయన విమానాన్ని గురించి లెక్చరు పేల్చాడు! "ఇప్పుడంటే ఎవరో ఆనేళపు ఘటాలు 'ఈరిపేన్', 'ఈరిపేన్'అంటూ ఎగబడుతున్నారు గాని, మనస్వంతానిని లేవుటండీబో లెడు విమానాలూ? పురాణంలో లక్ష ఉన్నాయి. ఆదని, విశ్వకర్మకి చాలాతీరుబడిగా ఉన్నప్పుడు అతడిచేత కర్తిలేని ఒక విమానరాజం బ్రహ్మచేయించాడు. ఆసంగతి కుబేరుడి చెవిని పడేసరికి అతడు బ్రహ్మగారింటికి వెళ్లి అన్నోజనం పడుకుని అతని దగ్గర్నించి అది కాస్తా బెల్లించు చక్కాపోయాడట. ఈమాట రావణబ్రహ్మ విని కుబేరుణ్ణి పక్కలు విరగతన్ని అది తనింటికి పట్టుకుపోయాడట. లంకలో ఆంజనీలవారు చూసింది అదేట. ఆరావణాసురుడి తలకాయ లొంగక చివరకి వాడి హృదయం చీల్చిన తరువాత రాములువారు సీతామ్మవారితో కలిసి దానిమీదే అయోధ్య వెళ్లారట. 'మళ్లీకావలిస్తే కార్డు వ్రాస్తాం పో' అని రాముడు అన్నమీదట చోదకుడు లేకుండానే అది అలకాపురం నిష్క్రమించిందట.

అదీగాక, సకలలోకాలలోనూ ఉంటూండే జట్టీలు తెలుసుకురావడానికి నారదులవారికి బ్రహ్మగారు ఓ విమానపు లైసెన్సు ముట్టజెప్పి పారేశారట—(కొడుకు గనుక మామూలు లంచం లాగకుండానే ఇచ్చారట ఆ లైసెన్సు మాత్రం). ఇంద్రజిత్తులవారు మాయ చేశారంటారుగాని విమానంమీంచేట యుద్ధం గావించింది. పూర్వం ఒక హిందూరాజుతో ఒక యవనుడు పేచీపడి, తరవాత మెత్తనిమాటలుచెప్పి ఆరాజుని విమానపుషికారు చేయిస్తానని పైకి తోట్టుగెళ్ళి, విమానం మాంచి వేగంలో ఉన్నప్పుడు రాజుని బెడ్డముక్క గిరవాటేసినట్టు కిందికి గిరవాటేశాడట. వెనక మరొక రాజు పెళ్ళానికి పురుడురోజులట, ఆవిడ అక్కడికి చాలాదూరాన్ని ఉన్న ఒకచోటికి వెడితేగాని నీళ్ళాడనని కూచుందిట, అనుట్టున అతి వేగంగావెళ్ళే వాయువిమానం కట్టి ఆవిడ్ని ఆ ప్రకారం చిటికెలో తీసుకువెళ్ళవలసిందిగా ఆరాజు తన ఆస్థానశిల్పుల్ని ఆజ్ఞాపించాడట: భోజుడు వర్ణించినదాల్లోకూడా ఏజంతువు ఆకారంలోనైనా సరే విమానం నిర్మించవచ్చునిన్నీ, ఇనుపగుళికలో పాదరసం ఎక్కించి దాన్ని వేడిచేస్తే యంత్రం పైకివెళ్ళి, వేడితగ్గిస్తే కిందికి చేరుతుందనిన్నీ ఉంది. వెనకట్లో మనవాళ్ళు! సామాన్యం అని చూస్తున్నారా ఏమిటి? హేం."

ఇల్లా, చాలామంది వెనకచూపుచూసి హిందువుల పూర్వప్రతిష్ఠ చెబుతూండగా, కొన్నికొన్ని చోట్ల, విమానం ఎక్కివచ్చినవాళ్ళకీ ఎక్కని వాళ్ళకీ సంభాషణలు జరుగుతోచ్చాయి. విమానం ఎక్కినవాళ్ళల్లో ఎవడైనా ఇతరగ్రామం వసుండి వెళ్ళినప్పుడు అతగాన్ని ఓ పెద్దకథానాయకుడుగా కట్టి జనం విరగబడి చూడరావడం జరుగుతోచ్చింది—అతను అదెక్కినతరవాత అతని ముఖంలో ఏమన్నా మార్పు ఉందేమో అన్నట్టు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక్కొక్కణ్ణి ఇల్లా చూస్తూంటారు లెండి. ఇదివరదాకా మోటారుడ్రైవర్ని చక్రధరుణ్ణి చూసినట్టు చూడలేదూ? ఇప్పుడంటే ఇల్లా అయిపోయిందిగాని, ఇదివరదాకా బి. యే. లని సరస్వతీవిగ్రహాలని పొగడలేదూ? అల్లానే ఇదీగావును. విమానం ఎక్కినవాడు కొండయ్యఅయిపోతే, ఎక్కనివాడు నేలయ్యగానే ఉంటాడు. అల్లాంటివారికి ఈదిగువ ప్రసంగంలాంటివి నిరంతరంగా జరుగుతోచ్చాయి:—

నేలయ్య—తమరు మహా ఎగురుతున్నారుట మన ఊరుమీద, నిజమేనా?

కొండయ్య—ఎవరా అన్నది?

నే—అదిగాదయ్యా, విమానంలో కొండెక్కారటగా! విశేషాలు!

కొం—మీకూ తెలిసిందీ, అప్పుడేను?

నే—తెలియకేంజేస్తుంది! ఆకాశసంభవాలు రహస్యంగా జరగవ్.

కొం—అల్లాగేమరి! నేనూ విమానంకి ఎక్కదర్శించాను, పదిరోజ్లు! అక్కడితోగాని తీరలేదు బులబాటం.

నే—ఎల్లాఉంది?

కొం—బాగానే ఉంది!

నే—అంటే?

కొం—ఏం జెప్పనూ? ఆకాశంలో వెడుతూన్నట్టుంది!

నే—ఏడిసినట్టేఉంది. అదికాదు, నీకు భయం వెయ్యలేదూ?

కొం—దానికేమిటి? అది, మనిషిని బట్టి ఉంటుంది.

నే—అధమం, కళ్ళేనా తిరగలేదూ!

కొం—అదీ అంతే, కొందరికి అరుగెక్కి కిందికి చూస్తేనే కళ్ళు పచ్చలుగమ్మి చెవులు గడియలడతాయట. ఎక్కడికి?

నే—మనుపు ఏమాత్రం ఉంది?

కొం—కుదుపుకి మోటారుబస్సు ఫస్టు. విమానానికి ఆమాత్రం ఎక్కడేడిసింది? విమానప్రయాణం పడవప్రయాణముకంటె మెత్తన.

నే—అయితే, ఇది నేల ఏరీతిగా వదుల్తుంది?

కొం—మోటారులాగ నేలమీద ఓ అరమైలు పాకి ఆవేగంలో నేల వదిలి పైకిలేచి లేచిపోతుంది.

నే—అంతేగాని గాలిలోకి అట్ట గమ్మున నిటార్గా ఉన్నచోట్నించి ఎగరలేదూ? ఇంతాచేసీ వొట్టిదే?

కొం—నీదయవల్ల విమానకర్తలు ఇంకా అంత మట్టుకి రాలేదు.

నే—సరేగాని, పైనించి పడుతూంటే నేను కనబడ్డానూ?

కొం—ఆ. సరీగ్గా నువ్వులానే కనపడ్డావు. అంతాకుడా అల్లాగేఉన్నారు. జంతువులు నువ్వులానే ఉన్నాయి. ఇదివరకు నేను ఎరుగున్న బ్రాహ్మలూ అబ్రాహ్మలూ, హిందువులూ మహమ్మదీయులూ, పునిస్త్రీలూ విధవముండలూ—వీళ్ల వయినం తేలకుండా కనిపించింది. పైకివెళ్లి కిందికి చూసేటప్పటికి భూమిమీద మానవులు పెట్టుగునే తేడాలు నాచర్మ చక్షువులకే అంతరించాయి. విమానంకేసి చూస్తూన్నప్పుడు మానవుడి అఖండత్వం, కిందికి చూస్తూన్నప్పుడు మానవుడి అల్పత్వం కనిపించాయి. నేను చేతిరుమాలు ఊగించాను నువ్వు చూశావూ?

నే—లేదుగాని, లోపల గాలి ఉంటుందా?

కొం—చెమటగా ఉంటుంది కాని, పక్కల్ని ఉండే అద్దాలు ఒత్తిగించి వేలుబయటికి పెడితే గాలియొక్క జోరుకి వేలు తెగిపోతుందా అనిపిస్తుంది.

నే—సరేకాని, విమానం ఎక్కడేనా మళుపు తిరిగేటప్పుడు రామస్మరణ మంచిదంటారు, నిజమే?

కొం—కొంచెం ఒరుగుతుందికామామరీ, అందుచేత అల్లాఅంటారు. కాని, ప్రతీయంత్రంకూడా మళుపులో అంతే. ఈయంత్రం గురించి జనంయొక్క ప్రత్యేకభయం ఏమిటంటే, ప్రమాదానంతరం శరీరమే కనపడదేమో ఆసుపత్రికి ఈడవడం దేన్నీ అని.

నే—పోనీ మనవూళ్లో పెద్దభవనం ఎల్లా ఉంది?

కొం—లక్కపిడతలా ఉంది.

నే—పెద్దబరి ఏరీతిగా ఉండుకుంది?

కొం—పొయ్యిలాగ ఉంది.

నే—గోదావరి వంతెన?

కొం—భీముడిచేతులో ఉండే ధప్పళపు గంటి కాడలా ఊరుకుంది.

నే—లోపల జనం మాట్లాడుకో వచ్చా?

కొం—ఆ, చెవులో. ఊళ్లోవాళ్లకే అంతధ్వని వినిపిస్తే అందులోవాళ్లకి నిశ్శబ్దంగా ఉంటుందా? అందుకనే, దమయంతీ స్వయంవరానికి ఇంద్రాదులు బంగారు విమానాలమీద భూమికి వాలేటప్పుడు మేఘరంజనిలాంటి ధ్వని అయిందిట.

నే—అల్లాయితే, విమానంలోపోతూన్న రంభానలకూబరులమాటలు కిందున్న కలభాషిణికి వినిపించాయి అని సూరన్న రాశాడే? కోశాడన్నమాట!

కొం—పూర్తిగా కొయ్యలేదు. అందుకు గురు కారణం ఒకటి సేర్పుగా తగిలించి సర్దుకున్నాడు. సూరన్న మీదికి ఆట్టేవెళ్లకు. అతడు, ఊహించో, గ్రంథాల్లో చూసో, పెద్దలవల్లవినో రాసిన దూరదృష్టి దూరశ్రవణాలు సిద్ధించలేదూ నేడు? భోజుడుచెప్పిన విమానాల మాట అతగానికి మనస్సులో ఉండి అల్లారాశాడేమో? వాటికి హోరులేదేమో!

నే—సరే, వీటికేంగాని, నువ్వు ఎక్కిచూసొచ్చావుగదా, భూమిగుండ్రంగా ఉండడంగురించి నువ్వు ఏమి "సెటిల్" పరుచుకున్నావు?

కొం—ఏమో! ఈమాటు పూర్ణంగా చూడాలి.

నే—పోనీ, సూర్యుడు ఏసైజులో కనిపించాడు.

కొం—నాకుకూడా పనిలేదనుకున్నావా ఏమిటి?

నే—(వాడు వెళ్లిపోతూండగా)ఒస్! ఎల్లాగైతేం;మహా! ఇదంతా నాకూ తెలుసు. "ఘనశైలంబులు బొమ్మ..."

ఈలాంటిప్రశ్నోత్తరాలకి అంతులేదు. కిర్లీదాసుగారైన మాస్నేహితుడొకడు తను విమానంలో తిరుగుతూన్న సమయంలో కృష్ణుడువచ్చే నాటకం ఏదీకూడా కింద జరుగుతూ ఉండదని తనకి తెలిసి ఉండడంవల్ల లాభంలేదని ఊరుకున్నాడటగాని, లేకపోతే గరుడుడితో చెప్పేసి ఓ నిక్షేపనం వేసేసి ఉండేవాడట. "ఇక కొన్ని ఏళ్లల్లో జనం యావన్మందీకూడా ఎగిరిపోడం రూఢి. ఈలోజున నే అన్నాను చూడండి!" అని ఒక జోతి

ష్కుడు సిద్ధాంతం చేశాడు. "విమానం వచ్చిం తరవాత ఇక మోటారుకారుకు కుక్కముట్టు పోయింపన్నమాటే!" అని ఒక కారు ప్రియుడు దుఃఖించాడు. "ఈవిమానం తాలూకుడా కొన్ని ఇంగ్లపదాలు తెలుగులో జొర పడి తెలుగు ఇంకా పాడవుతుందిగదా!" అని భాషా శ్రోత్రియుడు ఒకాయన ఆచమనం చేశాడు. "సృష్టించిన ప్రామిసరీ నోటు కేసుల్లో ప్లీడరు సాక్షిని, 'ఆవేళ నువ్వు మీ ఊళ్లో ఉన్నానంటున్నావుగదా, ఆవేళే అంత దూరాన్ని ఉన్న ఊళ్లో సంతకం ఎల్లా చేశావు?' అని అడగలేదు ఇకమీదట" అన్నాడు ఒక కోర్టు గబ్బిలం.

గలనం జీవసూచకం. గమనం ఇంకా ఎక్కువ జీవానికి తార్కాణం. గమనవేగం మరీ ఎక్కువ జీవానికి లక్షణం. గమనవేగాంతరం అతిశ్రమైన శక్తికి చిహ్నం. జంతువులలో వేగంలేడిది, పక్షులలో మహావేగం వాన కోయిలది. అది గంటకి 200 మైళ్లు. మోటారుకారు యొక్క మహత్తమవేగం, ఇంతవరకు, గంటకి 207 మైళ్లు. వాయువేగం గంటకి 250 మైళ్లు (సుమారు). విమానం యొక్క మహత్తమ వేగం గంటకి 318 మైళ్లు. కాలం యొక్క ప్రాధాన్యమును గణించడం నాగరికతకు తెలుసును కాబట్టి అది ఎప్పుడూ వేగమే కోరుతుంది. బలం దేశాన్ని జయించగలదేకాని, వేగం దేశకాలాల్ని జయిస్తుంది. వేగసిద్ధికి యంత్రమే దిక్కు. వెనకటి మాటలటుంచి, ఇప్పుడు యంత్రం హైందవేతరుల సొమ్ము. అందువల్ల, ఇతరులు గమనవేగంకోసం నిరంతర యత్నం చేసి, విశేషధనం వెచ్చించి,నూతన యంత్రాలు నిర్మించి, తంటాలు పడుతూన్నమాట నిజం. ఆయంత్రాలలో ఈ విమానం ఒకటి. ఇప్పుడు ఇతర దేశాల్లో విమానాల మీద పడకలు,భోజనాలు, అల్పాహార విందులు,పురుళ్లు, టెన్నిసు ఆటలు,యుద్ధాలు, జననష్టంకూడాఅవుతూన్న విలాసయుద్ధాలు — ఇల్లాగ్గా సమస్తమూ జరిగిపోతున్నాయి. ప్రస్తుతకాల హైందవులు మాటలు చెప్పుగుని గాలిమేడలు కడుతూంటే, నేటి ఇతరదేశీయులు గాలి ఓడలు కట్టుగుని మూడేసి వందలమంది ఒకే సారిగా ప్రయాణాలు వెడుతున్నారు. కాని, మనం ఇల్లా అనుకోవచ్చులెండి, "వాళ్ల దేశం ఇరుకు గనక వాళ్లు దేవుడా అని పైకి లేచిపోతున్నారు. మన దేశం విశాలం గనక — (కొందరు అనుకుంటున్నారు) మనం కాళ్లు పారజాచుకుని కూర్చోవచ్చు!" అని. ఏమైతేం, ఇంకా ఎక్కువ వేగం సంపాదించాలని ఇతరులు శ్రమపడుతున్నారు. గంటకి వెయ్యిమైళ్ల పైచిలుకు వేగం సిద్ధించితే భూప్రదక్షిణం ఒక్కరోజులో చెయ్యడం వీలుపడునుగదా అని కొందరు చూస్తున్నారు. ఇందులో ఖర్చు పడేటటువంటి "పెట్రోలు"విసర్జించి ప్రమాదాలు కూడా లేకుండా అయస్కాంతంతో పని జరిగేటట్టు కల్పనలు కొందరు చేస్తున్నారు. రాత్రికాలంలో విమాన ప్రయాణం వీలుగా ఉండేటందుకు కొన్ని మైళ్ల కాంతి స్తంభాన్ని నిటారుగా ప్రసరింపచేసేటట్టి వాయువుని ఒకాయన కనిపెట్టాడు. కొందరు ఉత్తర దక్షిణధ్రువాలదగ్గిరికి విమానాలమీద వెళ్లాలని చూస్తున్నారు. "అక్కడేముందీ, బావుకోడానికి! వీళ్ల మొహం! ఇంటో కూచోకూడదమూ, ఏదో ఇంతతిని!" అని ఒక ముసలాయన కొట్టొచ్చాడు ఈసంగతి ఆయనతో చెప్పేసరికి. చాలమంది ఎవరెస్టు శిఖరం లాంటివి ఎక్కాలని చూస్తున్నారు. "వీళ్లు తీరాచచ్చి చెడి ఎక్కేసరికి, అక్కడ ఏ అయ్యర్ కాఫీ హోటలులో ఉంటుంది. ఎందుకు వీళ్లకీశ్రమ!" అని కొందరు చప్పరించేశారు. మరి కొందరు భూమి గాలి పైకి ఎంతదాకా వెళ్లగలమా అని చూస్తున్నారు. ఒకాయన నాలుగుమైళ్ల ఎత్తుకి వెళ్లే సరికి, అక్కడగాలి పీల్చుకునేటందుకు చాలక, ఆయనకి ఉక్కిరి బిక్కిరి అయిందటగాని విమానం మాత్రం ఇంకా ఎగబాకుతూనే ఉందిట. ప్రాణవాయువు సప్లైచేసేయంత్రం చేత్తో పట్టుగుని మళ్లీ ఎక్కక మానను గా అనుకుని ఆయన దిగి పోయాడట. వాయువులేని చోటకుడా విమానం వెళ్లగలిగినా, లేక గాలిలేనిచోట వెళ్లగల యంత్రం మరోటి ఏదేనా బయలుదేరినా, ఎప్పుడో ఒకప్పుడు మానవుడు ఇతర గ్రహాల్ని ఓ దెబ్బతీస్తాడు, అది ఆక్రమించుగోడానికి ఐరోపీయులంతా కాట్లాడుకుంటారు. ఆదెబ్బతోటి, నరుడికి గ్రహచారం వదలిపోయి, గ్రహాలకి నరచారం

పట్టుగుంటుంది. విమానోపయంతోటి మానవులకి కొండకీ భూమికీ తాళం అన్నంత ఆస్తికలిసి నట్టుంది.

ఇవి చుట్టు పక్కల సంగతులు. మన దేశంలో విమానపు లైసెన్సులు ఇంకా ఇస్తారో ఇవ్వరో లేదో. హిందువులు ఇంకా కొంతకాలం గోకలిబంపల్లాగ నేల బారుగానే బతకవలసిన వాళ్లైతే వీళ్లకి విమానపు లైసెన్సులు ఇప్పట్లో దొరకవు అందుకని, టిక్కెట్టు కొనుక్కుని దొర్లతెచ్చిన అద్దె విమానం ఎక్కడమో, లేక, విమానం ఎగురుతూన్నప్పుడల్లా తెల్లపోయి చూస్తూ, మాటలలో మాత్రం, "మాకూ ఉండేవిట. మా పకోవర్గ ముత్తాతకి ఇంపక్కని విమానం ఉండేదిట. అందులో ఆయన షికారు వెళ్లేవాట్ట. నేను మా విమానాలు ఎగరేశ్కేం! బోలెడు చూశాను మాపుస్తకాల్లో" అని చెప్పుగుంటూ మురియడమో, వీరికిపట్టిన అదృష్టంగా కనిపిస్తోంది, ఇన్నాళ్లకి. (15-9-28)

చెఱకు

ఉభయభాషాప్రవీణ మిన్నికంటి గురునాథశర్మగారు

నుఱుకంగా నగుఁ దుండెతుండెములుగా నజ్జైస్వరూపం బఱన్
గఱకుం గానుగి వైవఁగావలయు నిష్కారుణ్యాత్మం గాని వో
చెఱకా! బెల్లము వెట్టు మంచు సరుఁడుం జే సాఁపఁగాఁ బెట్టుదే?
నెఱపుం గొల్పినఁ గాక సామమున నుర్విం గార్యముల్ సాగునే?

ఒకులకుఁ గాఁగ బాధపడుచుండి వికారశరీర మైన నె
వ్వారికిని వాంఛనీయ వయి భంగముఁ గందునుగూడ మాధురీ
స్ఫురణము వూని పొల్చెదవు వో! చెఱకా! మరుభూమి వృద్ధినిం
దొరయవ టన్న నెవ్వరిది దోసము? మవాత్రపు నేల దయ్యెడిన్.

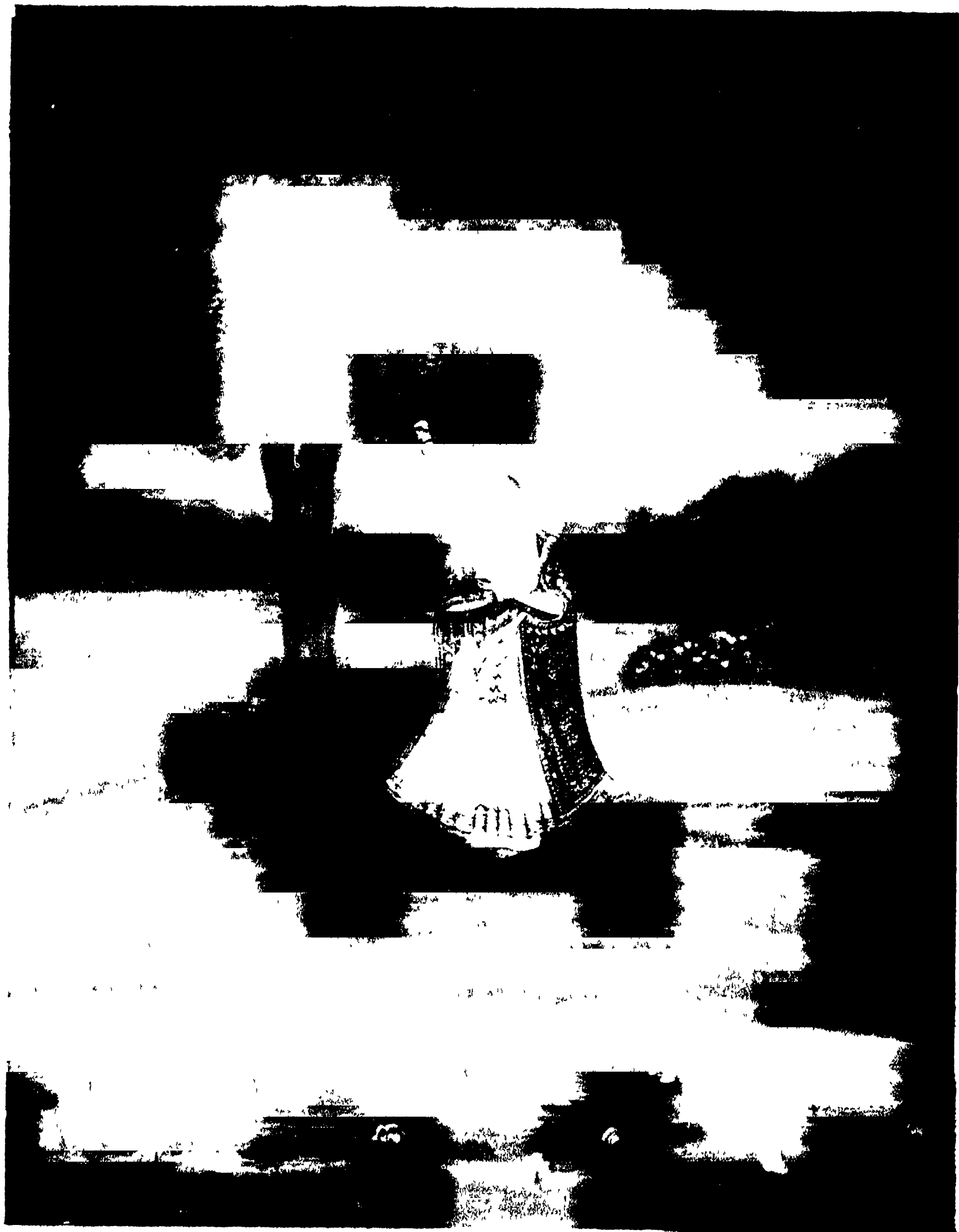
భళిరే! ఇక్షువ! స్వస్వరూపమున సర్వప్రాణులం బ్రోతువన్
పలు కట్లుంచు, కఠోరచిత్తులు నినున్ బాధించుచున్నన్ రసో
జ్జ్వల రూపంబును, ఫాణితాకృతి గుడాంచచ్ఛర్కరా కారముల్
వెలయం దాలిచి మేలు సేసెడి భవద్వృత్తిం బ్రశంసించెదన్.

ఓరీ శూన్యహృదయ! త్వా-క్సారా! నేఁగూడఁ దుంగకాయుఁడ నని యీ
సీరంధ్ర మ్మగునంత - స్సారము గల చెఱకుతోడ జగడంబటరా!

కట్టెఁడి నల్లచెయ్యులకుఁ గారణముల్ గనుపట్టకుండుఁగా
అట్టి రసార్ద్రచిత్తునకు, నట్టి మహోన్నత భావశీలికిన్
బుట్టుకఁదొట్టి మానవసమూహసపర్యలఁ జేయునట్టి నీ
కొట్టిడినట్టు లో చెఱక! యొక్క ఫలంబును నీయఁడాయెఁగా!

పాప మిరుగుపొరుగువారలం జూచి య-ట్లైన ఫలము గల్గునన్నయాన
చే "రసాల" మన్న పేరుఁదాల్చితి వట్టు-లైనఁగూడ ఫలము నందవైతి.

(అడవిపూలు)

రుప ఉజాకిలసే తన సాగీ సోక చుకే సేత సాడీ రహీ హై ।
మోతినహార సింగారకియే ఘుఘరే బార ప్రియపర దీన సహీ హై ।
రుప సుబాస భనీ సునీ చిత ఉదాస సదా పియ ధ్యాన గహీ హై ।
యాబిధ సో మాలకోసకీ రాగనీ గోడీ సదా యహ నామ కహీ హై ॥

[జయపుర చిత్రము : దివాన్ బహదూరు పితుర్గుజదాసుగో. ంవదాసుగారి యనుమతిని.]

తా న్సేను

కొంపెల్ల జనార్దనరావు గారు

౧

అక్బరు పాదుషా ఉద్యానవనము

[అక్బరుసముఖమున గాయనీగాయకులు పాడుచుందురు.
తాన్సేను ప్రవేశించును
దాపున రసాలముపై కోకిల కూయును.]

అక్బరు

ఓయువకుఁడా! ఎవరవు నీవు?

తాన్సేను

రసికవతంసులు పాదుషావారిని దర్శింపఁ
వచ్చిన యొక గానకళార్చకుఁడను.

అక్బరు

నీపేరేమి?

తాన్సేను

నన్ను 'తాన్సేను' అందురు.

అక్బరు

ఓహో! నీవేనా! —ఏదీ, నీనైపుణ్య మింత
చవిచూపుము.

[కోకిల కూయును.]

[తాన్సేను పాడును. సభయంతయు పారవశ్యమున మున్గును.]

'ఏ యమృతపుఁ బోఁత బెరిఁగె నీ యుపవనముల్
ఈయెడ నెఱకలుము లొలుక నెలయు కవనముల్
కనుమూఁతలుపడియుపడవు నునువాతము లొడలనదర
తనివోయిన మనసు తడియు తడవ తడవకుఁ
అందమ్ములు తావిగములు నక్కజపుంగులుకుఁదములు
విందు లొలయ వినుతించెడి విభువరు నొకనిన్.'

[నిశ్శబ్దత]

అక్బరు

(గద్దె దిగి, తాన్సేనుచేతులు పట్టుకొని)
గాయకాగ్రణివై నాయాస్థాని నలంకరింపుము
తాన్సేన్!

[కోకిల కూయును.]

[తాన్సేను స్వీకారము మాపును, కోకిల ఎగిరిపోవును.]

అక్బరు

ఓ ధన్యుఁడా! నీగురు వెవ్వరు? నీగానమే
యింతమధురము: నీగురుని గాన మెంతలలిత
మోహనమో కదా! నీగురు వెవ్వరు?

తాన్సేను

హరిదాసస్వామి మా గురువు. వారు
బృందావన ప్రాంతమున వసింతురు. వారి
కీలోక మలఁతి. వారి గానము స్వర్గతుల్యము.

అక్బరు

నా కానందము గూర్ప నొల్లరా వారు?

తాన్సేను

దేవా, యెట్లు?

అక్బరు

ఇట నేతెంచి.

తాన్సేను

దేవా, అది వీలుపడదు. ఒకరాజు నానతి
కడఁకువ దాల్పని యమేయ ప్రాభవము, నా
గురునిది.

అక్బరు

నేనే వచ్చిన?

తాన్సేను

అట్లయినను సందియమే ప్రభూ! రాజ దర్శన మాత్రపోదర్పమును రెచ్చఁగొట్టఁగలదు.

అక్బరు

మాఱువేసమున నీ బానిసగా వచ్చిన?

తాన్సేను

చక్రవర్తీ!—ఉపాయాంతర మగపడదు!

బృందావనప్రాంతము

పసరుచెట్లు, పూఁదీవలు నలంకరించిన
యమునాతట వనప్రదేశము

[తాన్సేను, సేవకునివలె గుఱ్ఱమును నడిపించుచు అక్బరును వత్తురు. ప్రశాంత నిశ్చలదృష్టితో శూన్యముఁ జూచుచు నిలిచియున్న హరిదాసస్వామి పాదముల కిరు వుర సాష్టాఁగుడురు. ఆతఁడు వారిని దీవించును.]

తాన్సేను

(అంజలిబద్ధుఁడై, తల వంచి) సృష్టికంత కును దీవనయైన తమజీవనామృత పూరమున నాకొక మునుక లభించినది: ధన్యుఁడను. పాట తీపుల కలరి ప్రకృతి సాఁగిలి మ్రొక్కు మృదుల పదపల్లవము లంటుభాగ్యము గలిగె, మరల నెన్నాళ్లకో!

[పాదము లంటును]

నాద నిధానము, రసపరిప్లుతము, ఈశ్వ రుని వాత్సల్య ప్రవాహ మన వెలయు మధుర గానము మరల వినవలచి వచ్చిన యీ యంతే వాసి ననుగ్రహింపుఁడు.

హరిదాసస్వామి

(అక్బరుదెసఁ జూచుచు) అక్బరు వేఱొక వేషమున వచ్చిన నాయాత్మ ప్రసన్నము గాకుండెడిది. ఆతని వినయము నచ్చినది. వచ్చినకోర్కి నెఱవేఱఁగలదు.

[నిండైన నిశ్శబ్దత ప్రబలును. కొంతవడికి జుమ్మను తుమ్మెదరొదవలె నొక యుచ్చైశ్శ్రావ్యనాదము వెలువడును. స్వామి కంఠము 'మాల్కోసు' రాగ మాలపింపఁ దొడఁగును.

యమునాతరంగిణి ఆఁగిపోవును. ఆకసము నిర్మల మగును. పెనుగాలి సన్నగిలిపోవును. పిట్టల పాటలు సద్దణఁగిపోవును. అడవిజంతువులు స్తబ్ధములై పోవును. అక్బరు తాన్సేనులు మైమఱచిపోవుదురు. హరిదాసస్వామి తేలితేలితేలి, అదృశ్యుఁడై పోవును.]

* * * *

అక్బరు

ప్రకృతిని శాసించినారు - యథార్థమగు చక్రవర్తి వీరు!

[తాన్సేను గుఱ్ఱమును నడపును; ఇరువురును వెడలి పోవుదురు.]

3

అక్బరు జనానా

[నాట్యము]

'నీ దరహసితము నిలుపు సొలుపు గన
మనమున మొనకొను రావలపుల్
జిలిబిలి పలుకుల జిలుఁగు సెలలలో
జలజలజల నెసి మలఁగి చనున్
(ఘుణ ఘుణ ఘుణ ఘుణ ఘుణాం) ప్రియా త్వ
ద్గుణగణగణనము సంబర మా
ఫణి ఫణా రుచిర మణిగణచ్ఛవులె
అణఁగి మణఁగి జోహారు లిడున్
(తకతై తకతై) లీలా లలితా!
మధుర విలసన ముదాకలితా!—నీ
లాలన పాలన ఖేలనములు హృదిఁ
గలయఁగఁ బులకలు చిలుకుఁ బ్రియా!

చిఱు వెల్వంగుగమి తరఁగలు గట్టెడు
    చిఱు చిఱు వెలుతురు లురులు విరులవలె
నీ యపాంగముల నిరతము నరవర
    ప్రణయపు టేఱులు పాఱునుగా!
ఇలఁ గల మృదు కోమలతలు,సకలము
    జీవకలితములు నీలోనన్
కరఁగి కరఁగి యొడ లెఱుఁగక యాడెడు
    చిఱుతకన్నియలు జే జే జే'

[తాన్సేను గాయకబృందముతో ప్రవేశించును.]

అక్బరు

తాన్సేన్ ! మీ గురునివలె నొక్కటి పాడుము.

[తాన్సేన్ 'మాల్కోసు' పాడును.
అక్బరాదులకు నంతటను పరవశు లగుదురు.]

[నిశ్శబ్దత]

అక్బరు

మీ గురుని వలె నంతటి యానంద మేల కూర్పవు?

తాన్సేను

హుజూర్! నేను మీ కొఱకై పాడుదును. నా గురువు పరమేశ్వరుని కొఱకై పాడును.

అక్బరు

తాన్సేన్! 'దీపక' రాగము పాడుము.

తాన్సేను

దేవా! అది అగ్నిమయము, క్షమింపుఁడు.

అక్బరు

ఆ చిత్రము చూతము, ఏదీ!

తాన్సేను

ప్రభూ! అది విక్షోభావహము!

అక్బరు

ఐనను వినవలతును.

[తాన్సేను గురునిఁ దలఁచుకొని 'దీపక' రాగము పాడ మొదలిడును. పైని వ్రేలాడుచున్న గులేబులలోని వత్తులన్నియు వెలిఁగి, కాంతులు వేశ్యల కపోలముల ప్రతిబింబించును. క్రమముగా తాన్సేనుహృదయమున నగ్ని రగిలి యొడల మంటలు వెలువడును.]

తాన్సేను

ఓహో! ఇది సౌందర్య దేవతయా, ప్రళయ దేవతయా!

(నేలఁబడిపోవును.)

౪

నదియొడ్డున నించుకదూరముగ నొకబావి

[తాన్సేను మంటలతో వచ్చును. నగరస్త్రీలు బిందెలతో నదికి వచ్చుచు పోవుచుందురు. కన్య మీరా తన చెలికత్తెతో తొలుత నదియందు స్నానమాడి పిదప బావికడకు వచ్చును. చెలికత్తె మీరా బిందె నీళ్లతో నింపును. తాన్సేను నూతికడకు వచ్చి నీరిడుమని వేఁడుకొనును. మీరా జాలిగొని యాతని చాఁచిన దోసిట నీరు పోయును. మంటలకు జడిసి చెలికత్తె మీరాం నీవలకు లాగఁబోవును. తాన్సేను మీరా సౌందర్యము నచ్చెరువుతోఁ గాంచుచుండును. మీరా చల్లనిచూడ్కులతో ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచుండును.]

చెలికత్తె

(తత్తఱతో) మీరా! ఇక్కడ జాగు చేసెద వేల ? ఈతఁ డిట్లు మండుచున్నాఁ డెందుచేత?

మీరా

(జాలితో) 'దీపక' రాగాగ్నిచే మండుచున్నట్టున్నాఁడు, పాపము.

చెలికత్తె

ఐన నీవు 'మలహారి' పాడి శమింపఁజేయ రాదా?

మీరా

సూర్యునివలె ప్రకాశించుచున్నాఁడితఁడు: చిన్నదానను, నేనేమి చేయఁగలను?

చెలికత్తె

భయములేదు మీరా! ఈతఁడు సూర్యునివలె ప్రకాశించుచో నీవు చందమామవలె వెలుఁగుచున్నావు.

[తుద కామె పాట నంగీకరించి నూతి మెట్లపైఁ గూరుచుండి, చెలికత్తె మెడను చేతులు చుట్టి, 'మలహారి' ఆలపించును. తాన్సేను తన్మయుఁడై వినుచుండును. మేఘములు గముల్కొనును. ఉఱుము లుఱుమును. మెఱపులు మెఱయును. వాన కురియును. మంట లంతకంతకు చల్లారిపోవును.]

తాన్సేను

(మీరా యొద్దకు వచ్చి) తరుణీ! నీ ఋణము తీర్చుకొన నాకడ నేమియు లేదు. నా యీ ఆర్ద్రహృదయము మాత్ర మింక నీయది యే.

[మీరా సిగ్గుతో మెత్తపడి కండ్లు వాల్చును.]

చెలికత్తె

అట్లు పలుకునేమి యతఁడు?

[తాన్సే నింకను దగ్గఱ మీరా చిన్నిపాద ముంటఁ బోవును. మీరా విస్మయమున వారించును. అతఁడామె చేయి ముద్దుగొని తన యురమున నద్దుకొనును. మీరా సిగ్గుబరువున మొగ మావలికిఁ ద్రిప్పుకొనును. చెలికత్తె కంగారుపడి యఱచును. పౌరులు వచ్చి చూతురు.]

పౌరులు

ఋషికన్యవలె నుండు మీరాయే యిది!

మీరా బంధువులు

ఎంతపని!

[మీరా ఒకచేతితో ముగము గప్పుకొనును. చెలికత్తె ఒకచేత నామెను బట్టుకొని, రెండవచేత కోపముతో తాన్సేనును జూపును. పౌరు లాతని చుట్టుముట్టుదురు. తాన్సేను వారి నాఁపును. ఇంతలో మఱికొందఱు వత్తురు. వా రెల్లరు తాన్సేనును బాధింప సమకట్టుదురు. మీరా చెలికత్తెచేతులందు మూర్ఛిల్లును. ఇంతలో అక్బరు తాన్సేనును వెదకఁ బంపిన సేవకులు చేరుకొని పౌరులఁ బోఁద్రోలి, తాన్సేనును గొనిపోవుదురు.

[తేఱిన వెనుక మీరాను చెలికత్తె తీసికొనిపోవును.]

౫

ద్వారక: కృష్ణాలయము

[సన్యాసిని మీరా ప్రార్థన సలుపుచుండును

'నీ కంటికొనల నే నేరిన జా
  లులె నా యెడఁద వెలుంగులు దేవా!
నీ చిఱునవ్వు కొస మునింగిన నా గా
  నము తీపులు కానుకగొనుము దేవా!
నీ తాఁకిన మధు నిభృత మధురభా
  వసుమము లివి యొప్పనములు దేవా!
ఈ మలీమసపు టెడఁద యద్దమున
  నీ యందము గమనింపుము దేవా!'

[తాన్సేను వచ్చును.]

'ఎటఁ జూచిన నీ యిద్ధ తేజమే
  దోబూచుల కాంతు లొలుకు దేవా!
కడు భూతకోటి గండురొదల నీ
  నగు మంతనము వినంబడు దేవా!
నీదు రూపులేని మహాగ్నిసతికి ను
  పాధి వెదకు పెడభావము దేవా!
లోన నెలకొను వెలుంగుల చాయలు
  వెలిఁ గని మది పలవించును దేవా!'

తాన్సేను

(మెల్లగ) ఓ సన్న్యాసినీ!

మీరా

'సంద్రముల పలుకు సామీ, నీ కృప!
దినమణుల దొంతి దేవా, నీ రుచి!
వెన్నెలలగుట్ట విభూ, నీ చలువ!
నీ సేవను మది నిలుచుటె నా సిరి!...'

తాన్సేను

ఓ సన్న్యాసినీ!- మీరా నా కెక్కడ లభించునో దివ్యదృష్టిని జూచి యెఱిఁగించి పుణ్యము గట్టుకొమ్ము!

మీరా

(తాన్సేనును గుర్తించి, ఒక క్షణకాలము కండ్లు మూసికొని, నెమ్మదిగ) మీరా చనిపోయినది.

తాన్సేను

(చకితుఁడై, నిట్టూర్పు పుచ్చి)హా!-మీరా లేని యీ బ్రదుకు వ్యర్థము.-నేనుకూడ మీరా కడకే పోయెదను.

మీరా

ఎట్లు పోఁగలవు?

తాన్సేను

మృత్యుద్వారమున.

మీరా

అటు నీకు మీరా చేకుఱదు.

తాన్సేను

మఱెట్లు చేకుఱును? మరణించిన మీరాను బ్రదికి యెట్లు పడయఁగలను? నన్ను మరణము తానే పొందునట్లున్నది.

మీరా

ఊరక మరణము నేల యుపాసించెదవు?

తాన్సేను

మీరా కొఱకు.

మీరా

దాన మీరా మఱింత దూరమగును. నీ జీవితమును వెచ్చించి, కొనఁదగినది మీరాసాన్నిధ్యము గాదు.

తాన్సేను

మఱేమి? ఇఁక నేను బ్రదికి చేయఁదగిన దేమి?

మీరా

నీవు మీరా నెఱుఁగకపూర్వము మీరా కొఱకే జీవితము నర్పింప నెంచితివా?

తాన్సేను

జ్ఞప్తిలేదు. మీరాను నే నెఱుఁగని దెప్పుడో జ్ఞప్తిలేదు. మీరా నా కెట్లు లభించును? మీరా లేక నా బ్రదు కెందులకు?

మీరా

విశ్వవిభుని సేవకై నీ జీవితము నర్పింపుము తాన్సేన్!

తాన్సేను

(మీరా మాట లించుక మననముచేసి కొని) ఓ యోగినీ! నీ ఆశయ మేమి?

మీరా

తాన్సేన్! ఈ జీవితము నీది కాదు. నీవు నీవాఁడవని చెప్పుకొనుటకు నీ కేమధికార మున్నది? పుట్టకపూర్వము నీవు నీ వాఁడవా? చచ్చిన వెనుక నీవాఁడ వగుదువా?

తాన్సేను

నే నెవ్వరివాఁడను? ఏల జన్మించితిని?

మీరా

నీ ప్రభువు విశ్వమంతకును ప్రభువైన వాఁడు. ఆతని యిచ్ఛాపూర్తికై నీవు జన్మించితివి.

తాన్సేను

నాయిచ్ఛాపూర్తికై జన్మింపలేదా నేను?

మీరా

నీ యిచ్ఛాపూర్తికై నీవు జన్మించితివేని నీకు మీరా దక్కియేయుండును.—నీ యిచ్ఛ ఆతని యిచ్ఛపరు గందుకొనఁ జాలదు.

తాన్సేను

(హృదయము కరఁగి) ఓ దేవీ! ఆ పరమేశ్వరుని యిచ్ఛ పవిత్రముగ నెఱవేర్చుటకే నాకు దారిఁ జూపుము! ఇటుపై స్వార్థమునకై జీవింపను.

మీరా

(కాషాయ వస్త్రము నిచ్చుచు) ఈ వినయవేషము దాల్పుము. ధనికులు నీ దారిద్ర్యమునకే మచ్చరింతురు గాక! దర్పవిలాసములు నీ పారశ్యపదముల ముద్దిడుకొనుఁ గాక! బ్రదుకుము పరమేశునకై!

[తాన్సేను తల వాంచును. మీరా కాషాయ వస్త్రమును, రుద్రాక్షమాలికను అతనిపై నుంచి దీవనగా నతని భుజముపై చేయిడును.]

ఇఁక నిన్ను మిథ్యాజీవనము తాఁకదు. శాశ్వత సత్యజీవనము నీకు చేకూరినది!— మీరా నీకు దవ్వున లేదు; నీ వామెను విడిచిలేవు: కన్నెత్తి చూడుము — ఇదిగో మీరా!—నీవు భౌతిక జీవనమునకు చచ్చినవాఁడవు కానియెడల చచ్చి బ్రదికెదు దాని నెఱుఁగఁజాలియుండవు.

[సన్న్యాసులవలె వా రొండొరుల గారవించుకొందురు. ఇంతలో అక్బరు వచ్చును.]

అక్బరు

ఓ హో!—తాన్సేన్!—గాన తపోనిధి, ఇంకొక హరిదాసస్వామి!

(నమస్కరించును.)

[మీరా సన్న్యాసమునాటు విని యామెబంధువు లామెను జూడవత్తురు. పూజచేసి మీరా పాడును. నిశ్చలుఁడగు తాన్సేను హృదయమున మీరా పాట ప్రతిధ్వనించును.]

'పితా! దేవ దేవా!

నీ రూపంబు అపారము భావజ
గం బక్షరగతిఁ గనియో నిరూపణ
నీ రూపుఁడవు అపారుఁడవగు ని
న్నీ రూపంబున నిటు సేవింతుగా!—
నా వాణీపురి పోవఁజాల దిఁక
నీ వేణుపథము సేమలు దాటఁగ
నా యెద భావ విహాయస పరిని
స్థిత ఘనవంచ్చి స్పృశించియు ఆఁగుగా!—
పారవశ్యముల భూరిపయోధుల
నీ మహోన్నయత నీడలు గ్రక్కఁగ
ఆద మఱచి నా పేదయాత్మ నీ
రుచులఁ గరఁగి నిర్ముక్తత వెలుఁగుగా!'—

తాన్సేను

'భావాతీతా! పావనమహిమా!
ప్రేమనిధీ! భవ విదళననేతా!
విశ్వత్రాతా! శాశ్వత సర్వా
తీత నిరవధిక దివ్యప్రతిభా!'—

[ఎల్లరును మైమఱతురు.]

[దూరమున కోకిల గొంతెత్తి పాడును.]

ఆత్మార్పణము

తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

ఆయ్యా! తొల్లిటిపున్నెపుం బలిమి నీ కాతిథ్యముల్ సల్పి నా
నెయ్యంబుల్ బ్రకటించు భాగ్య మొదవెన్ నేఁడీగతి న్నీవికన్
డయ్యంగాఁ బనిలేదు నీదగునభీష్టం బెద్దియో చెప్పితే
నియ్యాల్పుం డనువైన సాయమును దా నింపారఁ గావించెదన్.

మానవునకుఁ బులుఁ గేచం - దానన్ దోడ్పడు నటంచుఁ దర్కింకుమీ
మానవ మృగ ఖగ నగ మయ - మైన జగం బెల్ల నీశ్వరాంశంబ కదా.

ఈశ్వరునిశక్తి నాయందు నింతో యంతో - కలదను మ్మాటలగుట నిట్లు వలుకు టాదవె
వెండియున్ భారతోర్విలో నెలయుశిలయు - నతిథిపూజాపరాయణం బగుట వినవె.

జాతి మత కుల గుణాదుల - నీతతి నరయం బనేమి యెవ్వనికైనన్
జేతనగు మేలు సల్పుట - పాతకహరణంబు చుమ్మె పరికింపంగన్.

నావుడు నక్కిరాతుఁడు మనంబున నెంతయు సంతసించి యో
హో వెఱఁ గయ్యెదన్ ఖగకులోత్తమ, నీ చరితంబు! పాపపుం
ద్రోవలఁ ద్రొక్కి మిమ్మెపుడుఁ ద్రుంచు దురాత్ముని నన్ను నిట్లు సం
భావనఁ జేసి మంతె! తగుభంగి నినుం గొనియాడ నేర్తునే.

జడివానం దడిసితిఁ జలి - గడగడ వడఁకించుచుండెఁ గాయ మ్మకటా!
ముడుచుకొనిపోయె నియ్యది - విడివడున ట్లాచరింపవే! వెర వున్నన్.

నీ వీసాయ మొనర్చిన - జీవించెద నిప్పు; డట్లు సిద్ధింపనిచోఁ
బావనగుణాఢ్య, నాకుం - జావది తప్పక ఘటిల్లు క్షణకాలములోన్.

అని ప్రార్థించుటయు నక్కపోతరాజంబు వానికిం దగు ధైర్యంబు చెప్పి "యిదె వ
చ్చెద నుండు మన్నా" యని.

చట్టుప లట్టె విప్పి రభసంబు భృశం బొనరించి చెట్టులన్
గుట్టల దాఁటి తుట్టతుదకు న్నది కవ్వలిచక్కి నున్న పెన్
పట్టణ మొందు సేరి వెలిపట్టున గిట్టినచెట్టు మింటికిం
దొట్టి వెలుంగుచుండఁ గని తోడన వాలెఁ దదంతికంబునన్.

వాలినవేడుక నచటన్ - వ్రాలి తుదిన్నందు నింధనంబును నాసన్
గీలించి యార్ద్రరతుఁ - లాలన కేతెంచి తన కులాయమ్మునకున్.

ఎంతుంజిదుగుల నీటన్ - నిండినవనసీమఁ బడయ్యనేరక వెర వొ
క్కొండును దోఁపమి భగవం - తుండా! యిపు డేమి సేయుదు నటంచు మదిన్.

కొంతతడవు వితర్కించి తుట్టతుద "కో హో! పొరఁబడితి నెట్టయెదుట నున్న గూటి న్మఱచి యెందుఁబుల్లలకు నల్లాడు నా వెఱ్ఱి నేమనవచ్చు? నార్ద్రరతుణం బునకంటె నిక్కులాయంబు నా కెక్కుడే? పలయునే నిట్టి గూళులం బెక్కింటి నొక్కదినంబున నిర్మింపనేర్తునని తలంచి, నీడంబున్ దొఱ్ఱనుండి క్రిందికిఁ బడ నెట్టి, యందు మెత్తగా నమర్చియున్న చెత్తం దాఁ దెచ్చిన కొఱవి నిడి యూఁది మంటఁ జేసి, దానిం గులాయేంధనములఁ గదుంగడు నడరించి కిరాతుం గాంచి.

అన్నా! దురంత శీతా - పన్నుఁడ వై నీవు వగవఁ బని లే దిదె మం
ట న్నిగిడించితి లె మ్మిఁకఁ - గ్రన్ననఁజలిఁ బాపుకొమ్ము గడగడలుడుఁగన్.

అనిన విని పుల్గుపల్కులు - తనడెందంబునకు నవసుధాధారాపా
తనిభంబు లగుడు బోయుం - డనూన హర్షమున ముగ్గి యల్లన లేచెన్.

ఇట్లు లేచి మెల్లమెల్లన మంటం దఱిసి.

"అహాహా"రవంబు "లిహిహీ" - "యుహుహూ" నాదములు సెలఁగనోడ లున్నతినం
ద, హుతాశనకీలలఁ బా - దహస్తములఁ గాంచికొను నతండు కడంకన్.

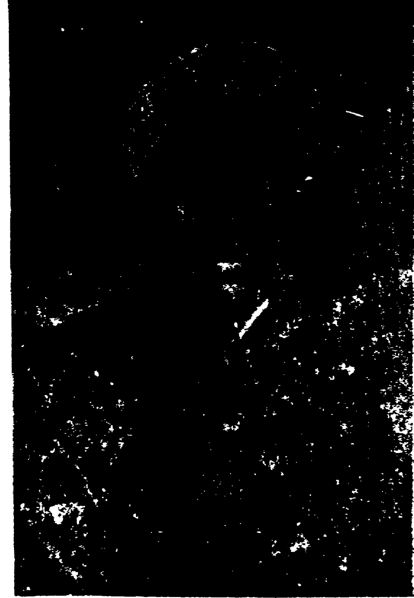
వెచ్చపడె నొడలు, సీతువు - విచ్చె, సమస్తాంగకములు విడివడె మోదం
బెచ్చెఁ గిరాతున కత్తఱి; - నచ్చపుడెందమునఁ బుల్గు నాతఁడు మెచ్చెన్.

పావుర మపు డిట్లనె న - య్యా! వొగడం దగినవాఁడనా నే? నస్మత్
ప్రావీణ్య మెందు సెపుమా - నా విధి నేఁ జేయకున్న నవ్వారె లోకుల్?

గోషన్ ప్రభువు

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు ద్వితీయ స్నాతకసభయందు
'డాక్టరు ఆఫ్ లెటర్సు' గౌరవబిరుదము నొందిరి.

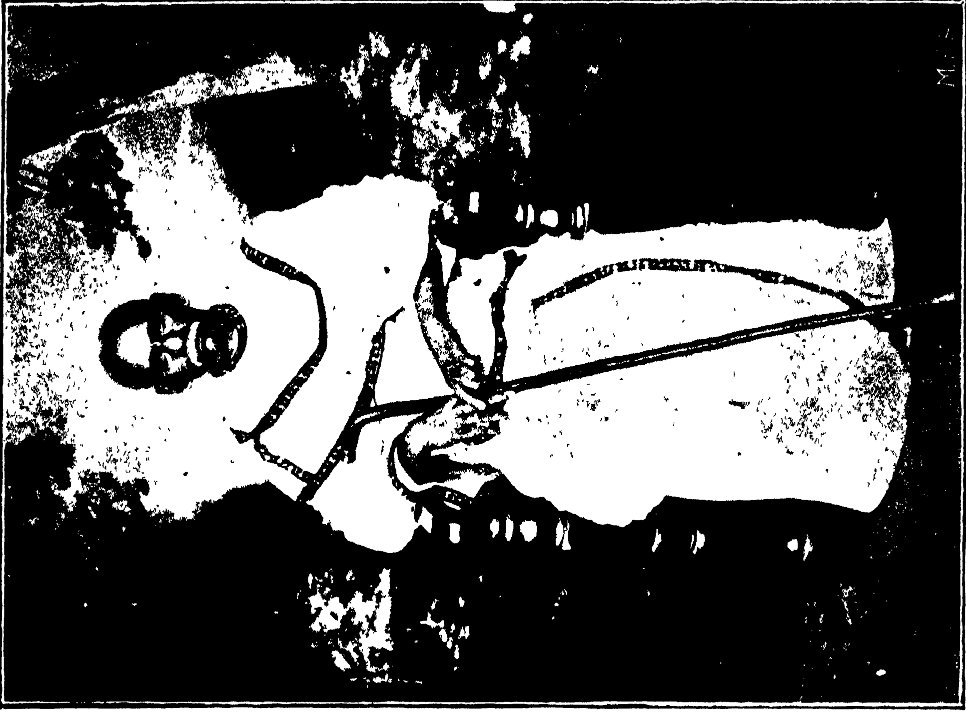
సి. వి. రామనుగారు

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు
ద్వితీయ స్నాతకసభోపన్యాస మొసంగిరి

తాడిపత్రి రాఘవాచార్యులుగారు

నంద్యాల ఆంధ్రమహాసభయందు
'నాట్యకళాప్రపూర్ణ' బిరుదము బడసిరి.

చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు

నంద్యాల ఆంధ్రమహాసభయందు 'ఆంధ్రచరిత్ర చతురానన' బిరుదము బడసిరి.

డి. బలరామకృష్ణయ్య చౌదరిగారు
నంద్యాల ఆంధ్రమహాసభయందు
'బౌద్ధ వాఙ్మయ బ్రహ్మ' బిరుదమును బడసిరి.

ఓయన్న! చలి యడంగెనె? - నీ యంగము స్వాస్థ్యముం గనియెనే? హర్ష
శ్రీయుతుఁడ వైతె? నా కిఁక - నేయానతి నిత్తు, వేగ నెఱిఁగింపఁగదే?

అనుటయుం గిరాతుండు వినయావనత మస్తకుం డై.

ఏ గతి నీ ఋణభారం - బీఁగెదనో సదుపకార మిట్లు సలిపి నా
యీ గండముఁ దప్పించితి - నీ గొప్పఁదనంబు నెన్న నేరఁ బతత్రీ.

ఈ చిదుగు లెట్లు వడసితి? - వీచి చ్చెట లభ్యమయ్యె? నిందులకై నీ
వే చిక్కులఁ జిక్కితివో! - నీచాత్మకు నివ్విధిఁ గరుణింతువె నన్నుఁగా?

జ్ఞానము నుపకారేచ్ఛయు - మానవగణమందె కాదు మఱియుఁ ఖగసం
తానమునందుం గల వని - నే నెఱిఁగితి నేఁడు నీపునీతచరిత్రా.

కొంగరవోయిన నాస - ర్వాంగంబులుఁ దిన్ననయ్యె నలజడి యుడఁగెన్
భంగంబు నందె సీతు విఁ - కం గోరిక నా కొకండు గలదు ఖగంబా.

నీకొలఁది యే నెఱింగియు - నా కక్కుఱితిం దలంచి నయభూషణ! ని
న్నీ కోర్కి కోరఁ దొడఁగితి - నే కరణిన్ దీనిఁ దీర్చి కృపఁ జూపెదవో.

అనిన నక్కపోత మబ్బోయ కిట్లనె - నేల సంశయింప, నెఱుకుమిన్న!
ఎద్ది నీయభీష్ట మెఱిఁగింపు మద్దానిఁ - దీర్తు నిపుడ పొసఁగు తెరువ యున్న.

అనుటయు నతండు పారావతంబునకు.

వందన మాచరించి శ్రితవత్సల! యేమని విన్నవింతు మత్
తుందమునం దమందగతితోఁ జెలరేఁగె క్షుధానలంబు దీ
నిం దగురీతి నార్పి కరుణింపుము పెంపుము నీయశంబు నే
మందును మేర కన్పడద, యాసకు నెన్ని విధాలఁ జూచినన్.

రవి నభోమధ్యసీమఁ జేరకయమున్న - వేఁట నుడిగి తొల్లిటియట్ల వెడలఁ దలఁచి
కుడువకయ వచ్చితిం జల్దికూటికైనఁ - దుదకు నాకోర్కిలీవ లిట్లు దెగిపోయె.

"తా నొకరీతిం దలఁచిన - మానక - దైవంబు వేఱు మార్గముఁ ద్రొక్కున్;
దీని నెఱుంగుఁ" డటంచు సు - ధీనిధు లను పల్కు గుణనిధీ! వృథయగునే?

ఆదరమేదురబుద్ధిన్ - నా దీపము వెలుఁగఁ జేసినాఁడ విపుడు నీ
వో దీనబంధు! దీనం - బ్రోది యొనర్పఁగదె యాఱిపోవక యుండన్!

అనవుడు నద్దీనుని మొఱ - విని గుండె "గుభాలు" మనఁగ విహగము
బును గోల్పడి గద్గదికా - స్వనమున నీరీతిఁ బల్కె శబరునితోడన్.

మా కూడును మాగుడ్డయు - మా కలిమియు మా కొలంబు మరియాద లయో
నీ కెఱుక లేక యున్నవె? - యీ కోరికి నెట్లు తీర్తు నిత్తఱి నతిథీ!

ఏయెడఁ జిక్కిన మేఁతల - నాయెడఁ గబళించి యచట నచ్చట మసుగుం
దోయములఁ ద్రావి గూటికి - హాయిగ నేతెంచుఁగద విహంగములెపుడున్.

ఏపూఁటకూటి విషయం - బాపూఁటన తలఁచుఁ గాని "యవ్వలిపూఁటన్
లోపంబు లేక గడపుట - యే పగిది" నటంచుఁ బుల్గు లెంచునె? చెపుమా.

ఏవేళ యొట్టిదో యని - భావంబున నెంచి గూటఁ బెట్టెదరన్ జే
కావలి యుంతుమె? మే మ - ప్పా వినవో, కనవో, మాదు బండారంబున్?

తాఁ దిన "దేహి"యటం చను - పేదకు వడ్డింప నతిథిబృందమునం ద
త్యాదరము సూప నెల్లర - కాదరువై వెలయు నితఁడు హాలికుఁ డోకో.

ఎండకు వానకు జంకక - పండించిన ధాన్యమెల్లఁ బాఁతఱలందున్
నిండించి తినుచుఁ బెట్టుచు - నుండెడి కర్షకుఁడ ధన్యుఁ డూహింపంగన్.

అయ్యయి ప్రాఁకులకుం జని - తియ్యని పండులను ద్రుంచి తెచ్చుట కకటా,
యియ్యది జడికారుకదా - యెయ్యది కర్తవ్య మిప్డు తెలిగిం పవనా.

ఏదారిఁ ద్రొక్కియైనన్ - నీదు బుభుక్షానివృత్తి నెఱపని చో నన్
గాఁ దంచు నిందసేయరొ - కో ధర్మాధర్మవిదు లకుంఠితరీతిన్.

కలరవరాజ మిట్టులు మొగంబున దైన్యము దోఁప నాఁకటన్
"మలమల"మాఁడుచున్న కసుమాలపు బోయకు విన్నవించి తాఁ
దలఁపున నివ్విధిం దలఁచె "దైవమ! యేవగ నీ విపన్న నాఁ
కలి దొలఁగింపనేర్తుఁ? దగు - కర్జ మిఁకెయ్యది పూని సేయఁగన్.

ఇట్టులంబగు నాఁకంట నట్టుమెట్టు - నతిథికిం దగు నన్నపానాదు లొసఁగి
లేశమేనియు మే లేయలేని యనద - బ్రదిమి యేటికిఁ బుడమికి బరువుచేటు.

అతిథుల నాదరించి శరణార్థుల భీతిఁ దొలంచి దీనసం
తతిఁ గరుణించి బాంధవజనంబులఁ బెంచి రహించువాని వా
బ్రతుకు భవంబు వంశమును భాగ్యము భోగము యోగముఁ జగత్
త్రితయము మెచ్చు వానిన వరించెడు ముక్తివధూవతంసముఁ.

గూట నెర లేదు; వేఱొక చోటికిఁ - జని దానిఁ దేరఁ జొప్పడ దంచుఁ
గూటి కిటు దేవురించు వ - నాటు హతాశునిఁ బొనర్ప ననుచితము గదా.

కావునఁ దప్పక వీనికి, నీ వలె - నాహార మిప్ప డిందులకై యొ
క్కావంతయుఁ జింతింప క - నావిలభావంబుతో మదంగము నిత్తుఁ.

ఉర్విని బెక్కునాళు లిటు లున్నను గల్గుఫలం బదేమి? సీ,
చర్విత చర్వణంబ కద, సంసృతి; మిత్తియు వెంట నంటి తా
గర్వము మీఱ మ్రింగుటకుఁ గాచియ యున్నది భీకరాస్యముఁ
సర్వము విప్పి; రేపయినఁ జావున కొల్లక డాఁగవచ్చునే.

మలభూయిష్ఠం బతిచం - చలమగుమేనఁ బవిత్రశాశ్వతతమ కీ
ర్తి లభించు నింతకంటెఁ - గలదే లాభంబు, చక్కఁగాఁ దలపోయఁ.

పరహితమున కెవ్వఁడు దన - శరీర మర్పించు నతఁడె శాశ్వతలోక
స్థిరవాసి యంచు ధార్మిక - శిరోమణులు సెప్పరే? విశిష్టచరిత్రుల్.

ఇట్లు నిశ్చయించి తన ప్రాణప్రయాణసన్నాహంబు నర్ధాంగికిం దెలుప నెంచి వాగురా
బద్ధ యై తన మొగమ్మునందె చూడ్కి నిలిపియున్న యిల్లాలిం జూచి.

ప్రేయసి! బోయవాంఛితము వింటివె? సీతు వడంపఁ గూటికిం
దోయిలి సాఁచె వీఁ డితని దుర్భరపుం గొదఁ దీర్ప గూటియుం
దేయశనంబు లేదుగద! యింటికి వచ్చిన వీందు నిస్పృహుఁ
బోయిన సర్వపుణ్యములుఁ బోవక నిల్చునొకో తలంపఁగఁ!

అట్లగుట నిక్కి-రాతు నాహారమునకు-నప్పన మొనర్తు నాదు హేయంపుఁదనువు
వగవకుము నా వియోగంబు వగచి వగచి-పరమధర్మజ్ఞ! నీకుఁ జెప్పం బనేమి?

ఓ వనిత! బోయచే నీ-వేవిధమున నేని నమసె దిపుడో రేపో
కావున నా వెనువెంటన-నీవును రాఁగలవు నీకు నెగులింకేలా?

అస్మ దక్షిద్వయీగళితాశ్రుకణము-లబల! నీ కెఱిఁగించు నా యరుగునరణి
లలితలావణ్యముక్తాఫలంబులట్లు-చెలువు గుల్కుచు లేఁతపచ్చికబయళ్ల.

అనిన నప్పెంటిగువ్వ దుస్సహ దురంత దుర్దాంత భర్తృమరణ వృత్తాంతంబు నాలించి
వెనువెంటన.

అతిదుఃఖప్రభవంబును - బ్రతిబద్ధేంద్రియము నగుచు భాసిలు మూర్ఛన్
బతిమరణంబుం జూడక-స్మృతి చెడి పడియెన్ గృతోపకృతిచందమునన్.

అంత నమ్మగపావురం బిదియ యదనని తలంచి యతిథిం బొడఁగాంచి వానికి ట్లనియె.

అన్నా! తోఁచె నుపాయ మొండు భవదీయ క్షుద్వ్యథన్ దీర్ప; నిం
క నీ వించుకయుం దలంకకుము నాకాయంబు నర్పించి యా
పన్నున్ నిన్నలరింప నెంచితిఁ గృపాభావంబునన్ దీనిఁ గొ
మ్మెన్నం డే నిటువంటి వంటకము నీ కేరే సమర్పించిరే.

అని పల్కి.

తడయక మందునగ్గికిఁ బ్రదక్షిణపూర్వకమైన వందనం
బిడి భవబంధము ద్దెగ నొకించుక జంకును గొంకు లేక న
ల్గడలను దేఱి చూచి విహగంబు "గుభాలు"న మంటలోపలం
బడె, వనవృక్షకోటి హిమబాష్పకణంబుల విజ్జ రాల్పఁగన్.

సర్వవలయాబ్జభవ కం-దర్పగురుప్రముఖదేవతాగణ మబ్రం
బేర్పడ మెచ్చ ఖగం బా-త్మార్పణ మొనరించె నిట్టు లతిథికి నదిరా!

(సశేషము)

చీనా జాతీయ ప్రభుత్వ విజయము

జయంతి వెంకట కిరీటిరావుగారు

ఇరువదేండ్లు తదేకదృష్టితో కృషిసల్పి, అంతః కలహముల దిగవిడిచి, హోరాహోరిని పోరాడిన పిమ్మట చీనాయందలి జాతీయపక్షము ఉత్తర భాగమును గూడ జయించి, పికింగు నగరము నాక్రమించి జాతీయప్రభుత్వమును స్థాపింపగల్గెను. ఇంతవరకు అంతఃకలహములకు ప్రోత్సాహ మొసంగుచు, సొంతవ్యాపారముల సంరక్షణపేరిట సైన్యములను సిద్ధపరచి అర్భాటముచేయుచుండిన విదేశ ప్రభుత్వములు ఇప్పు డీచీనాప్రభుత్వమును గుర్తించి తా మిదివరకు అనుసరించుచున్న సంధిమర్యాదలను మార్చుకొని, ప్రత్యేక సౌకర్యములను విడునవలసిన అగత్యము కల్గెను.

ఉత్తరదేశ దండయాత్ర

పికింగునందు 'మంచు' వంశపు రాజ్యపరిపాలన అంతరింపజేసి ప్రజాపరిపాలన స్థాపించిన డాః సనుయటుసేనుగారి జాతీయపక్షము దక్షిణమున కాంటను నగరము కేంద్రస్థానముగ జేసికొని, సామాన్య ప్రజలయందు జాతీయ ప్రబోధము కల్గించి, కార్మిక కృషీవలుల సహాయము పొంది, యావద్దేశైక్యమునకును, ఏక ప్రభుత్వ సంస్థాపనకును ప్రతిబంధకముగనున్న ఉత్తరదేశ సేనానుల నోడించి, ఎన్నటికైన చీనాయంతటిని వశపరచుకొని జాతీయప్రభుత్వ సంస్థాపన మొనర్చి, విదేశీయ ప్రభుత్వముల నిరంకుశ చర్యలకు స్వస్తిచెప్పి, చీనా భాగ్యాభివృద్ధికి తోడ్పడవలెనను పవిత్రోద్దేశముతో కృషిసల్పుచుండెను. ఈ కృషి యంతయు నిదివర కీపత్రికలో మున్నొకసారి వివరించుట యైనది.*

కాంటను జాతీయ ప్రభుత్వముక్రింద మొదట దక్షిణ భాగమునందలి మూడు రాష్ట్రములే యుండెను. ఈ ప్రభుత్వ సేనానియగు చియాంగు కాయిషేకుగారు కడు నిపుణులు. వీరు ఉత్తరదిక్కునకు దండెత్తిపోయి క్రమేణ ముఖ్యనగరములన్నింటిని ఆక్రమించుకొనిరి. గత వత్సరమున వీరు అత్యద్భుత విజయమును బడసిరి. నిరుడు జనవరి మాసమున బ్రిటిషువారి స్వాధీనమునందుండిన హాంకౌనగరము వీరి వశమయ్యెను. అచ్చటనున్న బ్రిటిషు అధికారులు పురమును పూర్తిగ ఒప్పగించి పోయిరి. బ్రిటిషు ప్రతినిధియగు ఒమల్లేగారు కాంటను ప్రధానియగు యుజనుచెనుగారు మార్చిలో నొక ఒడంబడిక గావించుకొనిరి. పిదప జాతీయ ప్రభుత్వ సేనలు నాంకింగు నగరము నాక్రమించినవి. నాంకింగు నాక్రమించినపుడు అచ్చటనున్న బ్రిటిషు ప్రతినిధికార్యాలయమును జాతీయ పక్షసేనలు ముట్టడిచేయుటలో బ్రిటిషువారికి చాలనష్టము కలిగెను. కొందరు బ్రిటిషువారు గూడ చంపబడిరి. నాంకింగు దుర్నయములవలన కలిగిన నష్టపరిహార విషయమున బ్రిటిషువారికిని, నాంకింగు ప్రభుత్వమువారికిని సంధిసన్నాహములు ఒక సంవత్సరమువరకు జరుగుచునే యుండెను. చియాంగుకాయిషేకుగారు నాంకింగునందు జాతీయప్రభుత్వమును స్థాపించి, యిక ఉత్తరదేశ పభుత్వసంహారమునకు యత్నించుచుండిరి. హాంకౌయందున్న అధికారవర్గమువారు జాతీయపక్షమునకు చెందినవారే అయ్యెను, రషియా కనుకూలమగు అతివాదుల తెగవారగుటచే హాంకౌ నాంకింగు ప్రభుత్వముల మధ్య చీలిజగడము బయలు దేరినది. ఇది యదనుగ గొని విదేశీయులు రెంటికిని వైరము పెంపొందింపజూచిరి. కాని అధిక సైన్యాధికారము గల చియాంగుకాయిషేకుగారి మాటయే నెగ్గెను.

నాంకింగునందు స్థావర మేర్పరచుకొనిన పిదప నింకను అధికబలము చేకూర్చుకొని వీరు ఉత్తరదేశముపై దండెత్తుటకు ఈవత్సరము ఏప్రిలుమాసమున ప్రారంభించిరి. షాన్సిరాష్ట్రపు నాయకుడగు యను షియానుగారును, హోనాను నాయకుడగు ఫెంగుయు

* 1927 మార్చి, జూనుమాసముల "భారతి" సంచికలు.

సియాంగుగారును చియాంగుకాయిషేకుగారికి తోడ్పడిరి. ఉత్తర భాగమున పికింగు నగరాధికారమునందున్న మంచూరియా నాయకుడగు చాంగ్‌ట్సోలిను సేనాని వీరి ముఖ్యశత్రువు. ఇతనికి జాపాను ప్రభుత్వ సహాయము గలదు. చియాంగుకాయిషేకుగారి పోకడల కనిపెట్టి, జాపాను ప్రభుత్వము స్వదేశీయుల సంరక్షణార్థము తగు సిబ్బందిని షాంటంగు నగరమున కంపెను. ట్సినానుఫూ నగరమునందు జాతీయపక్ష సేనలకును, జాపాను సేనలకును గొప్పయుద్ధము జరిగెను. చివరకు ఫెంగుయుసియాంగు గారు ఆనగరమును వశపరచుకొనగల్గిరి. జాపానువారు ఇంకను అధికముగ సేనలను చీనాకు పంపుచుండిరి. జాపాను చీనావిషయములందు తటస్థముగ నుండునట్లు ప్రకటించెను. అట్టియెడ మితిమీరిన సేనలను పంపుట చైనీయులకు భీతిగల్గించెను. జాపానుసేనల దుర్నయములు నాంకింగు ప్రభుత్వమువారికేకాక, పికింగు ప్రభుత్వమువారికిగూడ రోత కల్గించుటచే, ఉభయ ప్రభుత్వములు గలసి నిరసనపత్రిక నంపి, జాతిసమితి వారికి విన్నవించుకొనిరి. చాంగ్ట్సోలినుగారుగూడ అవసరమగుచో తాము అంతః కలహములు మానెదమనియు ట్సినాన్ఫూ నగరమునందలి జాపానీయుల దారుణకృత్యముల గూర్చి యేదోవిధముగ తెగదెంపులు జేయవలెననియు ప్రకటించిరి. అంతట జాపాను వెనుకకు తగ్గి, షాంటంగునందలి సైన్యమును ఉపసంహరించుకొనెను.

పికింగునగరము వశమగుట

జపాను అంతటితో నూరకుండక, జాతీయపక్ష విజయము నరికట్టుటకై మరల చాంగ్‌ట్సోలినుగారిని రహస్యముగ బుజ్జగింపసాగెను. అయినను నాంకింగు ప్రభుత్వసేనల దాడికి అడ్డులేకుండెను. వారి విజయపరంపరకు వెరచి ఉత్తరభాగపు సేనలు తీవ్రసంఘట్టనమునకు గడంగకయే తావిచ్చుచుండెను. ట్సినాన్ఫూ వశమైన పిదప, టీంట్సిను నగరము జాతీయసేనల వశమాయెను. అచ్చట నున్న చాంగ్ట్సోలినుగారిమిత్రుడగు సనుచంగుఫాంగు సేనాని తన అధికారపదవికి రాజీనామా నిచ్చి వెడలి పోయెను. అంతట పికింగునగరము ముట్టడి అతిసులభమాయెను. జూలై మాసమున జాతీయసేన లొకవైపునుండి పికింగునగరమున ప్రవేశించుచుండ, తత్ప్రభువగు చాంగ్ట్సోలినుగారు వేరొకమార్గమునుండి సైన్యపరివారసమేతముగ అధికార పరిత్యాగమొనర్చి మంచూరియా యందున్న ముక్డెను నగరమునకు వెడలిపోవుచుండెను: ఆ సమయమున వారిరైలుపై నెవరో బాంబు విసరిరి. వారు గాయపడి పిమ్మట కొన్నాళ్లకు మరణించిరి. చాంగ్ట్సోలినుగారు అంతరించుటతో చీనాయందు సేనాధిపతుల అధికార మంతరించినదని చెప్పవచ్చును. చియాంగుకాయిషేకు గారు పికింగు నగరమున జాతీయప్రభుత్వ సంస్థాపన మొనర్చి, నూతన రాజ్యాంగ విధాన మేర్పాటుజేసిరి. షాంషియందు యనుషియానుగారు, హోనానునందు ఫెంగుయుసియాంగుగారు వీరికి సామంత ప్రభువులుగ నుండిరి. దక్షిణభాగ మదివరకే వీరిదయ్యెను. ఎట్టకేలకు చీనాయం దేక ప్రభుత్వము స్థాపింపబడెను. పదునెనిమిది రాష్ట్రములందు జాతీయపతాక మెగురుచున్నది. అనతి కాలములో తక్కిన మూడు రాష్ట్రములు, జాపానీయుల ప్రాబల్య మధికముగనున్న మంచూరియాతో సహా, ప్రభుత్వముక్రింద చేరగలవు.

నూతన రాజ్యాంగ నిర్మాణము

అక్టోబరు మాసమున స్థాపింపబడిన యీ నూతన ప్రజాప్రభుత్వముయొక్క అధ్యక్షుడు చియాంగుకాయి షేకుగారు. వీరే సేనానాయకులుగూడను. కార్యనిర్వాహక, శాసననిర్మాణ, న్యాయ, పరీక్షా, అధికారశాఖలు "యువాను"లను పేర ఐదుండును. పండ్రెండు లేక పదునైదుమంది స్టేటుకౌన్సిలరు లనబడు సభ్యు లుందురు. వారిలోనుండి యీ ఐదుశాఖలకు అధ్యక్షులు, ఉపాధ్యక్షులు ఎన్నుకొనబడుదురు. కార్యనిర్వాహక శాఖ తక్కినవానికన్న ముఖ్యమైనది. ఇదియే మంత్రి వర్గముల నేర్పరచును. శాసన నిర్మాణశాఖయందు ఆర్థిక విషయములు, యుద్ధము సంధివిషయములు మున్నగునవి నిర్ణయింపబడును. న్యాయశాఖవారు న్యాయపరిపాలన జూతురు. పరీక్షాశాఖ ప్రభుత్వోద్యోగమునకు తగిన వారిని పరీక్షజేసి యెంచును. అధికార నిర్వాహకశాఖ

వారు ఆడిటు, శిక్షల సమలు జరుపుట మున్నగు పనుల నిర్వర్తింతురు. సలహాసభ్యులుగ నియమింపబడిన పదునైదుగురిలో చాంగ్ట్సొలినుగారి కుమారుడగు చాంగుషులియాంగుగారినిగూడ ఒక సభ్యునిగా చియాంకాయిషేకుగారు నియమించిరి.

విదేశప్రభుత్వముల సంపర్కము

చీనాయందలి ప్రతి అంతరంగిక పరివర్తనకును అంతర్జాతీయ ప్రాముఖ్యముగలదు. పెకింగునగరము ముట్టడి చీనాతో సంబంధముగల జాపాను, ఇంగ్లాండు, అమెరికాలను కలవరపెట్టెను. ముఖ్యముగ జాపాను సన్నిహిత రాజ్యమగుటచే యెక్కువ జోక్యము కలిగించుకొనెను. దాక్షిణాత్యులు వచ్చుచున్నారని విన్నతోడనే వారి దండయాత్ర నరికట్టుటకై షాంటంగునకు సేనల నంపియు, చాంగ్ట్సొలినుగారిని ప్రోత్సహించియు, నిరంకుశదారుణ చర్యలకు గడంగి చివరకటుల విఫలమైయెల్లరిచే నిరసింపబడినదియు పైని జూచియున్నాము. కాని జాపాను దేశస్థితినిబట్టిచూచిన వేరొకరీతిని జేయుటకు వీలు లేదని తోపకమానదు. జాపాను బాగుగ నభివృద్ధిచెందిన యెక్కువ జనసంఖ్యగల చిన్నరాజ్యము. అందుచేతనే కొరియా నాక్రమించుకొనెను. ఆదినుండియు మంచూరియాయందు కొంతభాగము సంపాదించి,కొంత జనసంఖ్య నక్కడ కగుమతిజేయుటకు జూచెను. కాని జాపానీయుల కచ్చటిదేశపరిస్థితులు సరిపడక ప్రభుత్వమువారి యత్నములకు తగుచేయూత నొసంగకుండిరి. కావున అధికముగనున్న జనమునకు తగు జీవితాధారము కల్పించుటకై వర్తక వాణిజ్యము లభివృద్ధి జేసికొనవలసియున్నది. అందుకొరకు మంచూరియాను, చీనాలో వీలగు నన్ని నగరములను తమవశమునం దుంచుకొని ప్రత్యేక సౌకర్యము లనుభవించుచున్నారు. మంచూరియాయందు సొంతముగ నొక రైలుమార్గమునుగూడ నిర్మించుకొనిరి. చీనాయందు జాతీయ ప్రభుత్వము స్థాపింపబడినచో, తమ ప్రత్యేకసౌకర్యములకు భంగము వాటిల్లకుండుటకై జాతీయపక్ష విజయమునకు జాపాను ప్రతిబంధకము లేర్పరచు చుండెను. చాంగ్ట్సొలినుగారు చనిపోయిన పిమ్మటగూడ, వారి కుమారుడగు చాంగుషులియాంగుగారిని సేనానిగ జేసి జాతీయప్రభుత్వముతో చేరకుండుటకు ప్రోత్సహించెను. కాని ఆతడు వారి మాయలకు లోనుగాలేదు. తనతండ్రికి పరమ శత్రువగు చియాంగుగారి ప్రభుత్వమునందే ఒకసభ్యుడుగ నెన్నుకొనబడెను.

చాంగుషులియాంగుగారు

ఇకమీదటగూడ జాపాను చైనీయుల ఆగ్రహమునకు గురియగుట భావ్యముగాదని యెంచి గౌరవహాని లేని సంధి షరతుల కంగీకరించి, తన స్వాధీనమునందున్న మూడు రాష్ట్రముల ఫలమునైన ననుభవించుటకు సుముఖులై యున్నట్లు తెలియుచున్నది.

భారతదేశమునకు ఈస్టిండియా కంపెనీవారు వచ్చిన పిదప దేశీయసంస్థానములతో బ్రిటిషువారు చేసికొనిన సంధినియమములవలె,చీనా చారిత్రయందుగూడ అచ్చట వర్తకమునకై పోయి స్థావరమేర్పరచుకొనిన అమెరికా, ఇంగ్లాండు, ఫ్రాంసు, రషియా మున్నగు పాశ్చాత్యదేశములు గూడ కొన్ని సంధి నియమము లేర్పరచుకొనెను. పిదప యుద్ధానంతరము వాషింగుటను సంధి సంప్రతింపు

లలోగూడ చీనా విషయమే ప్రాముఖ్యము వహించెను. అమరతు లిప్పటిపరిస్థితుల కనుగుణ్యమైనవి కావు. నాటికి నేటికి చీనాయందె చాలమార్పులు జరిగెను. జాతీయ పక్షప్రబోధమువలన ప్రజలందరు మేల్కాంచిరి. ప్రజాశక్తి 'ధనరు' విదేశ వ్యాపారసామ్రాజ్యధికారులకు గూడ తగిలెను. అందుచే సంధిమరతులు మార్పవలెనని విదేశ ప్రభుత్వములు గూడ నంగీకరించినవి. పాశ్చాత్యదేశములలోకెల్ల రషియా ఆదికిముందు తన ప్రత్యేక హక్కులను విడనాడి ప్రజాపక్షము వహించి, యితర సామ్రాజ్యాధికారముల పడగొట్టుటకు విశేషకృషి సలిపెను. ఏకప్రభుత్వము లేనందున మరతులు మార్చుటనుగూర్చి యెవరితో సంప్రతించుటయు తెలియదను మిషచే ఆలస్యము జేయుచు, లోలోన అంతఃకలహముల పెంపొందించుచు, ఇంగ్లాండు కాలము గడుపుచుండెను. ఇప్పుడు చియాంగుగారి ప్రభుత్వస్థాపన జరిగిన పిదప జూలయి 15 తేదీని పరరాజ్యములకు సంధిమరతుల మార్పవలసిన దనియు, నికముందు తమ్ము సరిసమానులుగ జూచుకొనవలెననియు గోరుచు జాతీయప్రభుత్వమువారు ఇతర ప్రభుత్వములకు, తాకీదు నంపిరి.

పరరాజ్యములకు గల ప్రత్యేక హక్కులలోకెల్ల ఆర్థికసౌకర్యములు ప్రాముఖ్యమయినవి. చీనా యిపుడు పునరుద్ధరణకు గడంగినందున ఆర్థికసమర్థత లేకున్న పనిగాదు. అందుచే టారిఫ్ (స్వదేశపరిశ్రమాభివృద్ధికయి వేయబడు పన్ను) విధించు హక్కు విదేశీయులనుండి జాతీయప్రభుత్వమునకు మారవలసియున్నది. దీనితో పాటు దిగుమతిపన్ను, సుంకములు విధించు అధికారము గూడను. ఈ రెండు చేజిక్కిన ఆర్థిక సంస్కారమునకు గడంగి తగు విధానమేర్పరచుటకు ఆర్థికమంత్రి టి. వి. సూంగ్సుగారు సిద్ధముగ నున్నారు. ఈవిషయమునజాతీయ ప్రభుత్వము చాల యుక్తిజూపెను. అమెరికాప్రభుత్వము టీంట్సినునం దుంచిన తనసేనలో 15,000 మందిని తగ్గించి, సంధిమరతుల మార్చుటకు సిద్ధముగనున్నామని తెలియజేసెను. జూలయి 25 తేదీని పికింగులో సంధిపత్రకములైనవి. అమెరికా చీనాకు సంపూర్ణముగ టారిఫ్ స్వాతంత్ర్యము (1929 జనవరి నుండి) ఒసంగుచు, జాతీయ ప్రభుత్వమును స్థిరప్రభుత్వముగ గుర్తించెను. ముందుగ ధర్మపథమననుసరించెనను గౌరవము అమెరికాకు చెందెను. అంతవరకు ఆలోచించుచు నేయుండి, 1927 మార్చిలో నాంకింగు దుర్ణయముల ప్రతిహారము గూర్చియే సాధించుచుండిన ఇంగ్లాండు, అమెరికా యిట్టిసంధి గావింపగనే, ఆగష్టు మాసమున తాను గూడ చీనాప్రభుత్వముతో రెండు ఒడంబడికలు గావించుకొనెను. మొదటిది నాంకింగు వ్యవహారముగూర్చినది; రెండవది ప్రాతసంధిమరతుల మార్చుటకు ఒప్పన్నము.

దేశపరిపాలన పునరుద్ధరణయందు జాతీయప్రభుత్వము అధికారము చేజిక్కినదాది అభిలాషజూపుచునే యుండెను. ఆర్థికసభయొకటి నాంకింగులో జరిపి అనవసర సేవల తగ్గించుట, సెంట్రలు బ్యాంకు స్థాపించుట, నాణెముల విధానము లికినుపన్ను తీసివేయుట మున్నగు విషయము లాలోచించెను. రైళ్లు, రోడ్లు నీటిసరఫరాలు, విమానసౌకర్యములు, ఇరిగేషను మున్నగు విషయములన్నింటినిగూర్చి తగు నేర్పాటులు జరుగుచున్నవి.

భావి సూచనలు

ఈ ప్రభుత్వ స్థిరతనుగూర్చి పలుతావులందు సందేహము కలుగుచున్నది. "కుమింగుటాంగు"అను పేర ఈ జాతీయపక్షము ఆదిని డా॥ సనుయటుసేనుగారిచే నేర్పాటుచేయబడినది. డా॥ సనుగారు నిర్ణయించిన ముఖ్యాదర్శములు మూడు: (1) జాత్యైక్యము, (2) అధికార నిర్వహణము, (3) సుఖజీవనము. ఈ ఆదర్శముల బడయుటకు వారు సూచించిన పద్ధతులు మూడు గలవు: (1) సోవియటు రషియాతో సహకారము, (2) చీనా కమ్యూనిస్టులతో (సాంఘికసమానత్వముగోరువారు)సహకారము, (3) కార్మిక కృషీవలుల ఉద్యమముల బలపరచుట. ఈ పక్షముయొక్క జీవితము, మార్పులు ప్రస్తుత స్థితి జెప్పవలెనన్న వేరొకవ్యాసమగును. కావున ఇప్పటి కవసరమగునంత క్లుప్తముగ వివరింతును.

కుమింగుటాంగుపక్ష మధికారమునందున్న కాంటను ప్రభుత్వమునం దివన్నియు అనుసరింపబడుచుండెను. సనుయటుసేనుగారి సతీపుత్రులు, ప్రధాని యాజను

ఏల మీరు కామినియాతైలమునుమాత్రమే వాడవలెను?

(రిజిష్టరు చేయుబడినది)

ఎందుకనగా:

కామినియాతైలము వెంట్రుకలకు చాలలాభకరమైనది

కామినియాతైలము వెంట్రుకలు ఊడిపోవుటను ఆపును.

కామినియాతైలము వెంట్రుకలు పొడవుగాను, దళముగాను కాంతిగాను పెరుగుటకు తోడ్పడును.

కామినియాతైలము సువాసనతైలము మాత్రమే కాదు. అయితే వెంట్రుకలు పెరుగుటకు కావలసిన ఓషధులు ఇందులో గలవు.

కామినియాతైలము పుర్రెకు చల్లదనమును గలిగించి మెదడుకు విశ్రాంతి నిచ్చును.

చదువుడు, ఆలోచింపుడు, ఆర్డరును పంపుడు.

కలకత్తాలోనున్న ఫార్వర్డుపత్రిక తెలిపినది:—"ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీవారిచే పంపబడిన అత్తరులు, వాసనతైలములు విభజింపబడి, పరీక్షచేయబడుటవలన అందులో హానికరమైన వస్తువులు లేదని ఋజువుపరచబడినది. కామినీయా వాసనతైలమునందు మనోహరమైన అత్తరు చేర్చబడినది. మెదడుకు చలువను గలిగించును."

సి. యు. ఆర్. కార్వెల్లొ, ఎస్. ఏ. సర్జను, పెరా ద్వీపమునుండి వ్రాసినది:— "కామినియాతైలము మిక్కిలి మంచిదనియు, తృప్తికరమైనదని నిస్సందేహముగా కనుగొంటిని. ప్రత్యేకముగా చుండుకు, పుర్రెకు త్వరలో గుణమును గలిగించును. ప్రస్తుతము వాడుచున్న నా రోగులకందరికిని దీనిని శిఫార్సుచేసితిని."

బుడ్డి 1 కి ధర రు. 1—0—0 వి. పి. ఖర్చులు రు. 0—6—0

బుడ్లు 3 కి ధర రు. 2—10—0 ,, ,, ,, 0—12—0

హెచ్చరిక:—ప్రతిపట్టణమునందును, గ్రామమునందును యున్న సుప్రసిద్ధమైన దుకాణములందు కామినియాతైలము విక్రయించబడుచున్నది. మీరు అడుగునట్టి దుకాణమునందు దొరకనిచో అతనిపేరును మాకు తెలుపుచూ, ఆర్డరును మాకు నేరుగా పంపుడు. కొందరు వర్తకులు ఎక్కువలాభమునకై ఆశపడి పేరులేని వర్తకుగుణితులు గలవి, తక్కువరకమువి "శ్రేష్ఠమైనదని" తెలుపుదురు. గనుక అట్టి తంత్రములను నమ్మి మోసపోకుడు. ఎల్లప్పుడును కామినియాతైలమునే పట్టుపట్టి తెప్పించి వాడుడు. ఇతరమైనవాటిని తెప్పించవద్దు.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ.

285, జుమ్మామసీదు, బొంబాయి.

మీకు మేలైన సువాసనగల అత్తరులు కావలెనా?

అటులైన అత్తరులకు రాజని పిలువబడు ఆటోదిల్‌బహార్‌ను వుపయోగించుడు

కొన్ని బిందువులను మీ చేరుమాలుపై చిలికినతోడనే యింపగు, పుష్పసంబంధమగు సువాసన నీచుట్టుపట్ల వ్యాపించును.

ఇంతటిరమ్యమైన, మనోహరమైనవాసనను నీవు బజారులో కొను యితర అత్తరులలో పొందజాలవు.

'ఆటోదిల్ బహార్' అను పేరును యిపుడు జ్ఞాపకమునకు తెచ్చికొనుడు. దానిని ఒకమారుపయోగించుడు. దాని మనోహరమైన, శాశ్వతమైన సువాసనకు తన్మయత్వమును చెందుదువు.

½ ఔన్సు బుడ్డి	వెల	రు.	2-0-0
¼ ,, ,,	,,	రు.	1-4-0
1 డ్రాము ,,	,,	రు.	0-12-0
మాదిరిసీసా	,,	రు.	0-2-0
సువాసనగలకార్డులు		రు.	0-1-0

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము

కొనునపుడు దయచేసి 'ఆటోదిల్ బహారు' అను పేరును జాగ్రత్తగా పరిశీలించి కొనుడు. అన్నిచోట్లను అమ్మబడును.

సోల్ ఏజంట్లు:—

ఆంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెని.

285, జుమ్మామసీదు బజారు, బొంబాయి.

నొప్పులుగాని, తీపులుగాని, ఏవైననుసరియే తొలగింపవచ్చును

మీరు ఏల నొప్పులవలన బాధపడవలెను. ఆ నొప్పులు తలయందైననుసరే, దేహమున యితరచోట్లనైననుసరియే, నడుమునొప్పి, వాయువునొప్పులు, పడిశెము, గొంతురాపిడి, కాళ్లనొప్పులు, కీళ్లనొప్పులు, నాడినొప్పులు, బెణుకునొప్పులు, మొదలగు నొప్పులైననుసరియే, తప్పక త్వరలో

'ఆడమేన్స్ సైప్రెస్ సాల్వ్'

అనువానిచే మాన్పవచ్చును. ఇది వుపశాంతికర మగు అంజనము కాదు. ఇది చాలా మేలైన తైలము. ఇది చాలా విలువగల ఓషధులచే తయారుచేయబడినది. దీనిచే నొప్పులుమొదలంటపోయి తత్క్షణమే నిన్ను ఆనొప్పియొక్క బాధనుండి తొలిగించును. వేలకువేలు దీనివల్ల లాభపడిరి.

వెల బుడ్డి 1 కి రు. 1-0-0. వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము.

ఈ అత్యద్భుతమగు బాధనివారిణి ఫలమును కనుగొనుటకు యీ క్రింద పేర్కొనిన అంగడినుండి 2 అణాలకు శ్యాంపిలుడబ్బీ తెప్పించుకొనవచ్చును.

మెస్సర్సు:— ఎ. వి. పారెక్, 259, చైనాబజారు, మద్రాసు.

సోల్ఏజంట్లు:— ఆంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెని,

285, జుమ్మామసీదుబజారు, బొంబాయి.

చెనుగారు మున్నగువారు ఈ ఆదర్శములను, పద్ధతులను తూచా విడువకుండ అనుసరింపకోరువారు. కాని అట్లను సరించుటవలన సోవియటురషియాప్రాబల్య మధిక మయ్యెను. చైనీయుల స్వతశ్శక్తి అంతరించునను భయము కలిగెను. దౌర్జన్య మధికమయ్యెను. రషియా యితర దేశములన్నింటిచే నిరసింపబడుచున్నందున, నితర దేశములతో నెక్కువ సంపర్కముగల చీనాగూడ, కేవలము రషియాపై నాధారపడి అన్ని దేశముల నెదుర్కొన వలసివచ్చినచో, తమ కార్యము నెరవేరదని చైనీయులలో నెక్కువమందికి అభిప్రాయము గలిగెను. చియాంగుకాయిషేకుసేనాని గూడ ఈతెగలోనివాడే. వీరిట్లునారుటకు ఆంగ్లేయుల ప్రోద్బలము గూడ కొంతవరకు కారణమందురు. ఎట్లయినను సరే, మంచికో చెడ్డకో—మంచికేయని చెప్పవచ్చును—చియాంగుగారు మితవాదులైరి. వీరు సైన్యాధిపత్యమునందుండుటచే అల్పసంఖ్యాకులగు అతివాదు లెదుర్కొన లేకపోయిరి. సనుయటు సేనుగారి భార్యయు, యుజనుచెనుగారును గూడ రషియాకు వెడలిపోయిరి. నిజము గుర్తించి, యావ ద్దేశైక్యమే ముఖ్యముగ నెంచి, కాలానుగుణ్యముగ ప్రవర్తింప నెంచిన చియాంగుగారు కీ॥ శే॥ డా॥ సనుగారి ఆదర్శపద్ధతులలో ఆదర్శములకే యెక్కువ ప్రాముఖ్యము నొసంగి, వారిపద్ధతులను మార్చి ప్రవర్తింప సాగిరి. నాంకింగు ప్రభుత్వము స్థాపించినప్పటి నుండియు వీరు రషియా కమ్యూనిష్టు పద్ధతుల తీవ్రముగ నెదుర్కొనుచు, అతివాదవర్గముల ఆందోళన అణచివైచి, ముఖ్యముగ తన సైన్యబలముచేతనే విజయము గాంచగల్గిరి. కుమింగు టాంగుపక్షమునందున్న యువజనులు కార్యాచరణకన్న ఆలోచనా సామర్థ్య మెక్కువ గలవారగుటచేతను ఉన్నతాదర్శములు గల్గియు, అనుభవము తక్కువగుటచే అనుకూలపద్ధతుల నెరుంగకయు, దూరపుకొండలు నునుపన్నట్లు అవ్యక్తమగు సోవియటు రష్యావిధాన వ్యామోహితులై చియాంగుగారి పద్ధతులతో సంతృప్తిచెందకున్నారు. అధికారము సేనానాయకుని చేజిక్కినందున నితడు గూడ వేరొక నిరంకుశప్రభు వగునను భయము కొందరికి గలదు. కాని అతడు కేవలము సైనికుడేయని యెంచుటకు వీలులేదు. వారి యితర సమర్థతలను జాతీయ ప్రభుత్వనిర్వహణమే మున్ముందు రుజువుజేయగలదు.

చియాంగు కాయిషేకుగారు - నూతన ప్రభుత్వాధ్యక్షులు

విదేశీయులు స్వార్థపరతతో లోపములను గోరంతలు కొండంతలుచేసి పత్రికలద్వారా ప్రతికూల ప్రచారము జేసి నిరుత్సాహమును పెంపొందించుచున్నారు. కాని, అధికారము చేజిక్కిన పిదప పీఠాధిపత్యము వహించువ్యక్తి యుక్తిపరుడును, సమర్థుడును, శక్తిమంతుడు నగుటచే నిట్టివి సరకుచేయక తనయధికారమునకు స్థిరత చేకూర్చుకొని, ఐకమత్యము పెంపొందించి దేశాభివృద్ధికి తోడ్పడుననియే యెంచవచ్చును.

నాఁటికి నేఁడు

పింగళి లక్ష్మీకాంతం గారు

కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు గారు

ఎన్నఁడు పాడుకొంటిమొ గదే! ప్రమదావన దర్శనంబునన్
స్విన్నము లై, కరంగి, వికసించు నెడందలు కౌఁగిలింతలన్
గన్నులు మోడ్చి సొక్కుఁ దొలుకారున, నీ పువుఁ జప్పరమ్మునన్
గిన్నెర మీటి నీవు చిలికింపఁగఁ బెంజడి పూవుఁదేనియల్.

నవనవలాడుచున్ వికసనం బొకయింతయుఁ గోలుపోక, పా
పవికల మై తపింపక, కృపాపరిపూర్ణము లౌచుఁ, జింతలన్
జివుకక, రెక్క లున్న మనచిత్తము లఱ్ఱులు సాఁప మింటికిన్
దివుటలు పెంచుకొన్న యల దివ్యముహూర్తము లెందుఁ బోయెనో?

చింతలపెల్లునన్ జివికి చేడ్పడి యున్న మనంబునందు, వా
సంతిక పెండ్లిముచ్చటలు, జక్కవ తొయ్యలి యూఱడింపు, సం
క్రాంతివినోదముల్ తలఁపురా, గుఱుతించియుఁ బోల్చులేక, జ
న్మాంతర వృత్తసంస్మరణ లా! యని నివ్వెఱపాటు తోఁచెడిన్.

దుముదుమ చిన్కుఁ దుంపురులతోఁ దొలుకారు రెపు డేఁగె, శారదా
గమములు నెన్ని వోయె, సుమకాలము లెన్ని గతించె, వెండి, వ
ర్షమొ, మఱి మేఘగర్జనమొ, చంద్రికయో, చివురించుటో, కటా!
సమసెను సర్వమున్; మదికిఁ జక్కిలిగింతయె రా దొకప్పుడున్.

సోలినమోముతో, నిదురచొక్కులు ప్రేలెడి కన్నుదోయితో
రేలుఁబవల్ వృథా పలవరించుచు నుంటిని, నింకనైన, ను
న్మీలనసుందరమ్మయిన నీముఖమండల చంద్రికాప్రభా
జాలము నింపి, యంధతమసచ్ఛటలన్ విరియింపఁ జెల్లదే?

ఏల విలంబనమ్ము, హరియించెడి ప్రాయపుఁదీపు, లెన్నఁడో
కాలమునాఁడు మూల నిడి, గౌసెన గప్పిన యా విపంచికన్
ధూళి విదల్చి కైకొనుము; తొల్లిటి సుస్వరమేళనక్రియా
పాలనఁ జాలియున్నదొ, యపశ్రుతు లీనునొ, చూడఁగావలెన్.

రషియా కార్మికస్మృతి

జరుగుమిల్లి సాంబశివరావు గారు, బి. ఏ.

రషియా పరిస్థితులను గూర్చి చాలవరకు ప్రతికూలముగనే వినుచున్నారము. ఏ జవహరులాలు నెహురూగారో, పండిత మోతీలాలు నెహురూగారో, శ్రీనివాసయ్యంగారో ప్రత్యక్షముగ జూచివచ్చినవారు నిజపరిస్థితులను చెలిపినను, వారు పాక్షికబుద్ధితో దెలుపుచున్నారని ఇంపీరియలిస్టుల వాదము. రష్యా అంత భూలోకస్వర్గము గాకున్నను, అచ్చటివారు సర్వసాధారణముగ దుర్యోధనసంపదతో తులదూగుచున్నారని చెప్పుటకు ఆధారములు లేకపోలేదు. దీనిని నిరూపించుటకు నాకున్న ఆధారప్రమాణములు డబ్ల్యూ. జే. బ్రవునుగారి వ్రాతలే. నేటివరకు ఇంపీరియలిస్టు ప్రభుత్వము వారు ఎవరును వాటిని అబద్ధమని ఆక్షేపింపలేదు. ఆవ్రాతలను బహిష్కరింపలేదు. కాన విశ్వసింపరాదని ప్రకటింపబడువరకు వాటిని మనము విశ్వసింపవచ్చును.

వేతనములు

కార్మికసమస్య లన్నిటికిని వేతనములే ప్రధానబీజమని వేరుగ జెప్పనక్కరలేదు. ఆ వేతనములు న్యాయముగ లేకపోవుటచేతనే గదా, ప్రపంచములో ఏ మూలజూచినను సమ్మెలను, లాకవుటులను కని వినుచున్నారము. లాకవుటులనగా, యజమానులు పనివాండ్ర కోర్కెల నంగీకరింపనపుడు వారిని పనిలోనికి రానీయకుండ కర్మాగారములను మూసివేయుట. పనివాండ్రు లోబడువరకు అటులనే యుంచెదరు. ఒక్క ఇటలీలో మాత్రము సీనీరు ముసోలినీగారి ధర్మమాయని సమ్మెలు, లాకవుటులు అక్రమములని నిర్వచింపబడి శిక్షార్హములుగ శాసింపబడినవి.

రషియాలో వేతనములు

ప్రభుత్వమువారే కనీసపు వేతనములను నిశ్చయించెదరు. అంతకు తక్కువగా ఎవరును వేతనము తీయరాదు. మామూలుకంటె ఎక్కువ గంటలు పనిచేయువారికి మామూలుగ పనిచేయునపుడు ఇచ్చు వేతనముకంటె మొదటి రెండుగంటల అదనపుపనికి $1\frac{1}{2}$ రెట్లు వేతనముల నిచ్చెదరు. ఆ తరువాతగూడ పనిచేయుచో ఎంతకాలమైననుసరే రెండురెట్లు ఇచ్చెదరు. సెలవురోజులలో పనిచేసిననుసరే, ఇదేప్రకారము ఇచ్చెదరు. ప్రతి సంవత్సరము పనివాండ్రకు సెలవుల నిచ్చుటకు ముందుగనే వేతనము లొసంగబడును. చిల్లరగా పనిచేయువారికి (చిన్నపనులకు) మామూలుగా పనిచేయునపుడు ఇచ్చు వేతనముల చొప్పుననే ఇచ్చెదరు. అంతకు ఎక్కువయున్న ఉండవచ్చును గాని తక్కువగామాత్రము ఇవ్వరాదు.

పనివాండ్రను బదలాయించుట

పనివాండ్రను ఒకయూరినుండి ఇంకొక గ్రామమునకుగాని, స్థలమునకుగాని బదలాయించినపుడు ఆ ప్రదేశమునకు బోవుటకగు ఖర్చులను యజమానులే భరింపవలెను.

క్రొత్తప్రదేశములందు బట్టలు, పాదరక్షలు త్వరగా చినిగిపోవుట, అరిగిపోవుట సంభవించుచో యజమానులే వారికి వస్త్రములను పాదరక్షలను సప్లయిచేయుచుండవలెను. లేదా వాటిని కొనుక్కొనుటకు వాటికగు డబ్బునైన వారి కీయవలెను. ఏ కర్మాగారమువారైనను పనిని కట్టిపెట్టుచో కట్టిపెట్టినపిదప మూ మూాలువేతనములను పనివాండ్రకు ఒకనెల వరకు ఇచ్చుచునేయుందురు.

శక్తి ఉడిగినవారు

పనివాండ్రకు పనిజేయుశక్తి ఉడిగినపుడు, రెండునెలలవరకు వారికి వేతనముల నీయవలసినదే. ఆ పిదప వారిని ప్రభుత్వమువారే పోషింతురు.

గర్భిణీస్త్రీలు-పురిటాండ్రు

గర్భిణీస్త్రీలకును ప్రసవించిన స్త్రీలకును నాలుగునెలలు జీతముమీాద సెలవునీయవలెను. కచ్చేరిలో పనిచేయువారికి మూాడునెలలు సెలవు నిచ్చెదరు. ఇట్టిఏర్పాటు లుండుటచేతనే గదా రషియాలో, పనిలేనివాండ్ర సమస్యనే మనము ఎన్నడును వినుటలేదు. శక్తి ఉడిగిన పనివాండ్రను ప్రభుత్వమువారే పోషించు ఏర్పాటు ఉండుట ఎంతక్షేమకరమో వేరుగ జెప్పవలెనా?

పనిలేనపుడు వేతనములు

పనిలేనపుడు కార్మికులకు సాధారణముగ 6 నెలలు వేతనము నిచ్చెదరు. అవసరమైన 9 నెలలవరకు గాని అంత కెక్కువకాలముకూడ గాని ఇచ్చుటయు కలదు.

వ్యాధిగ్రస్తులైనట్టిగాని, కుంటివారైనట్టిగాని, వృద్ధాప్యము వచ్చినట్టిగాని పనివాండ్రకు సాంఘికపు భీమాసొమ్ము నిచ్చెదరు. దీనినే "సోషలు ఇన్షూరెన్సు" అందురు. స్త్రీ గర్భవతియగుచో తొమ్మిదనెలలు నిండి పురుడు పోసికొని మరల బయటకువచ్చువరకు మూాడు నెలలు నిండువేతముతో సెలవు నిచ్చెదరు.

ఇంగ్లండులో స్త్రీలు వివాహితలైన వెంటనే సివిలుసర్వీసు విడిచిపెట్టవలెను. పనిలో ఉండరాదట. ఆమె ప్రేమించిన మనిషితో కాపురము జేయుచున్నచో పనిలోనుండి తీసివేసెదరట. రషియాలో స్త్రీపురుషులనుభేదమును పాటింపక అన్నివిధముల పనులందు సమానముగ పనిచేయనిచ్చెదరట. స్త్రీపురుషులు సమానులు వీరి ఎక్కువ వారి తక్కువ యనునది లేదు. స్త్రీపురుషుల సంబంధము స్వేచ్ఛతోను సహజమగు ఇష్టముతోను గూడుకొన్నది.

స్త్రీలయందు ఎక్కువ వినమ్రత కలదు.

స్త్రీపురుషుల ప్రవర్తనము చాల కట్టుదిట్టములతో నిబంధనలతో గూడుకొన్నది. వారు

విచ్చలవిడిగా తిరుగరు. ముద్దుబెట్టుకొనుట సినీమాలలోగాని నాటకరంగమునగాని కన్పించదట. కౌగిలింతలుగూడ కానరావట.

వివాహము

ఇందు ప్రభుత్వమువారెట్టి సంబంధమును బెట్టుకొనరు. వివాహితుల పిల్లలవిషయమున మాత్రము ప్రభుత్వమువారు జోక్యమును గలుగజేసికొనెదరు. ఇష్టమున్నచో దేవళమున (చర్చిలో) పరిణయమాడవచ్చును. లేదా రిజిస్ట్రారుకార్యాలయమున అనగా పెండ్లిండ్లకొఱకేర్పడిన కార్యాలయమునకు బోయి పెండ్లియాడవచ్చును. స్త్రీ పెండ్లిజేసికొన్నను చిన్ననాటి తనపేరు త్యజింపదు. తనపేరు నట్లె ఉంచుకొని భర్తపేరును గూడ దానికి జేర్చుకొనును.

ఎంతకాలము భార్యాభర్తలుగ నుండవలెనని గోరెదరో అంతవరకు ఆ ప్రకారమే ప్రవర్తింపవచ్చును. ఆ పిదప వివాహమును వదలుకొనవచ్చును.

"మన వివాహమును రద్దుజేసుకొనెదము" ను చిన్న ప్రకటనమును గావించి వారు విడిపోయెదరు. అమెరికా ఇంగ్లండు మున్నగు దేశములందువలె రచ్చకెక్క నక్కరలేదు. పత్రికలలో వివాహవిచ్ఛేదమునకు సంబంధించిన అభియోగపు విచారణలు కన్పింపవు. వివాహబంధమును తెంపుకొనినట్లు పత్రికలలో ప్రకటనము పడిన చాలును. అట్టి విచ్ఛేదన ప్రకటనమునకు ఒక రూబులు (నాణెము) నీయవలెను. వారిలో పెండ్లి ఒక ఆచారము గాదు. పెండ్లి ఆయినతరువాతగూడ భార్యాభర్తలు వారి పూర్వవ్యాపారములు చేసికొనుచునే యుండవచ్చును. పిల్లలు పుట్టిన మాత్రమున స్త్రీలు అదివరకు చేయుచున్న పనులు మానుకొన నక్కరలేదు.

వివాహమును వదులుకొన్నపిదప భర్త భార్యా పుత్రాదులకు జీవనభృతిని ఆతని ఆదాయములో 1/3 వంతు ఇవ్వవలెను. వివాహవిచ్ఛేదము బహుసకృత్తు.

రషియాలో వ్యభిచారము లేదు. మనోదార్ఢ్యముచే చిత్తచాపల్యముచే స్త్రీపురుషులు ఒండొరులు కలిసిరేని వారిని భార్యాభర్తలుగనే ప్రభుత్వమువారు భావించెదరు.

పరస్త్రీగమనముపర పురుషగమనము సాధారణముగ కన్పించవు. చాలతక్కువ.

ఫ్యాక్టరీలో పిల్లలను సంరక్షించుబాధ్యత ప్రభుత్వమువారిదే. ఇతరత్ర యజమానుల కొలువులో ఉన్నపనివాండ్ర పిల్లల క్షేమమును ఆరయు బాధ్యత యజమానులదే.

శ్రీ శివాజీమహారాజు

శ్రీ శంకరనారాయణకవులు

కదనకంఠీరవ కాంతార మన నొప్పు మహారాష్ట్రమెవ్వాని మాతృభూమి
సీతఁ బోలిన వీరమాత జిజాబాయి కడుపార నెవ్వానిఁ గన్నతల్లి
స్వామికార్యహితైక చరితుఁ డైన శహాజిజనపాలుఁ డెవ్వాని యనుఁగుఁదండ్రి
భీమక్రియారంగవిభ్రాజి సంభాజి భూపాలుఁ డెవ్వాని పూర్వజుండు
సాధు దాదోజి యెవ్వాని సద్గురుండు-అట్టి మహారాష్ట్రరాజ్య విఖ్యాతవిభుఁడు
విజయలక్ష్మీ ప్రసన్నగంభీరభుజుఁడు-శ్రీ శివాజీమహారాజశేఖరుండు!

పసితనంబునఁ దల్లిపాలతోఁ బోసిన వీరరసాయనసారమహిమ
శైశవంబునగురుసాన్నిధ్యమునఁ గన్న వైరివిచ్ఛేదన పాటవంబు
భక్తవత్సల దుర్గ వరముచేఁ బడసిన విజయసంధాన వివేకగరిమ
అవతరింపక మున్నె యంకురార్పణ మైన యవనసంహార సంసవసదీక్ష
దినదినాభ్యుదయంబునఁ దేజరిల్ల - భారత స్వారాజ్యరమణీ పాదపీఠి
జీవ మర్పించియును జిరంజీవి యయ్యె - శ్రీశివాజీమహారాజ శేఖరుండు.

పరదార పరధనాపహరణ దురితంబు లనఁ ద్రికరణశుద్ధి యగువిరక్తి
దుర్జయ దుర్ధర్ష దుర్గమ దుర్గముల్ దుర్జ్ఞేయముగ గెల్చు దుర్గభక్తి
దుర్వార దుస్తంత్ర ధూర్త తురుష్కులఁ దృటిలోనఁ దూలింపఁ దోఁచుయుక్తి
అరివీరభటకోటి నల్పసైన్యంబుతో మోహరింపఁగఁ జాలు బాహుశక్తి
తనర, మాతృదేశ దాస్యబంధ విముక్తి - చేయ దీక్షఁ బూని యాయువంత
ధారవోసినట్టి ధన్యమానవమూర్తి - ఛత్రపతి! శివాజిచక్రవర్తి!

సతతంబు పాదుషా సహకారు లగుచున్న సామంతరాజుల నని యడంచి,
ద్రోహబుద్ధి గలిగి స్నేహంబుఁ జేసిన ఖానుసేనానినిఁ గాటి కంపి,
మొగలాయిపాదుషా పగవాఁడ నని నిల్చి పక్కలో బల్లెంబుపగిది మసలి,
దుష్టతురుష్కుల దుండగంబులు మాన్పి హైందవయువతుల యార్తిఁ బాపి,
శిష్టరక్షణంబును దుష్టశిక్షణంబుఁ - జేయ శివనేరి వెలసిన శివుఁ డనంగఁ
బరఁగె నమ్మహారాష్ట్ర భూపాలకుండు - శ్రీశివాజీ మహారాష్ట్ర శేఖరుండు!

తోరణదుర్గంబుఁ దోడ్తోడ గెల్చి, స్వారాజ్యరథమునఁ దోరణముఁ గట్టి,
రామదాసస్వామి ప్రేమోపదేశముల్ దద్దయు భక్తి నౌదల ధరించి,
నెఱజాణ తనముతోఁ జెఱ వీడి శత్రుల నుగ్రశౌర్యాగ్ని కాహుతి యొనర్చి,
మొగలాయిసామ్రాజ్య మూలంబు ఛేదించి కూఁకటివ్రేళ్లతోఁ గ్రుంగఁ జేసి,
అభినవాభిమన్యుఁ డనఁగ నవని మించి - కీర్తికాంతాపరిష్వంగ ఖేలనమున
జన్మసాఫల్యమును గన్న చక్రవర్తి - శ్రీశివాజీమహారాజశేఖరుండు!

ధాన్యకటకము-కొప్పెరుఞ్ జింగఁడు

డాక్టరు యన్. వెంకటరమణయ్యగారు,
ఎమ్.ఏ., పి. హెచ్ డి.

గుంటూరుజిల్లాయందలి అమరావతి యనుగ్రామమునుండి తేబడిన శాసనమొకటి చెన్నపురి వస్తుప్రదర్శనశాలయందున్నది. ఇది పల్లవంశీయుడైన సింహవర్మ యను రాజుచే వేయింపఁబడినది. అందు తన పూర్వీకులను సింహవర్మ యిట్లు వర్ణించుకొని యున్నాడు:

మహేన్ద్రవర్మేతి తతః క్షితీశః
శూర స్తతో జాయత సింహవర్మా
తతోऽర్కవర్మా తదనూగ్రవర్మా
శ్రీసింహవిష్ణోరథ నన్దివర్మా.
అనేకరాజన్య శిరోమణిప్రభా
విభాతకల్పాయిత శార్వరాస్థితిః
ససింహవర్మా సమభూద్య ఉచ్యతే
హయద్విపాష్టా దశలక్షకోజనైః.

తరువాత మహేన్ద్రవర్మ్మ రాజాయెను. అతనికి శూరుఁడగు సింహవర్మ్మ పుట్టెను. పిమ్మట అర్కవర్మ్మయు, ఉగ్రవర్మ్మయు, శ్రీ సింహవిష్ణునకు (పుత్రుడైన) నన్దివర్మ్మయు (రాజులైరి). అనేకరాజుల కిరీటములలోని మణులయొక్క కాంతులచే వెడలగొట్టబడిన చీకట్లుగల సభాస్థానము గలవాడును, పదునెనిమిది లక్షల గజతురగపదాతులకు నాథుడని ప్రజలచే పిల్వబడువాడును అగు సింహవర్మ్మ పుట్టెను.[1]

పై వంశవృక్షములోని రాజులకున్న సంబంధము సంపూర్ణముగ వర్ణింపఁబడి యుండలేదు. మహేన్ద్రవర్మ్మ పుత్రుఁడు సింహవర్మ్మ, సింహవిష్ణుని పుత్రుడు నందివర్మ్మయని మాత్రము తెలియుచున్నది. తక్కిన రాజులకును వీరికిని, వారిలో నొండొరులకును గలిగిన సంబంధమెట్టిదో తెలియరాదు. ఈపల్లవంశమెప్పటిది?

మహేన్ద్రవర్మ్మ
సింహవర్మ్మ
అర్కవర్మ్మ
⋮
ఉగ్రవర్మ్మ
⋮
సింహవిష్ణువు
నందివర్మ్మ
సింహవర్మ్మ

ఈ రాజులు ఎప్పుడు ప్రభుత్వము చేసిరి? అను నీప్రశ్నలకు దృప్తికరమైన సమాధానము చెప్పుటకు సాధ్యము కాదు. తగినంత సామగ్రి లేదు. అట్టిసామగ్రి పరిశోధనవల్ల బయల్పడునందాక నిశ్చయ మిదియని ఖండితముగ చెప్పుటకు వీలు లేదు. అయినను వీరి పూర్వోత్తర మిట్టిదని మనకు లభించియుండు శాసనసామగ్రి ఆధారపరచుకొని యూహించుటకు అవకాశము గలదు.

ఇతర శాసనములయందు వర్ణింపబడిన పల్లవవంశములకును దీనికి నేలాటిసంబంధమును గన్పించదు. ఇందలి పేర్లు పల్లవుల సంస్కృత శాసనములలోని పేర్లను బోలియున్నవి. ఈ శాసనము వేయించిన సింహవర్మ్మ అతని ప్రభుత్వస్థాన మేదో, కాలమెప్పుడో చెప్పుట కష్టసాధ్యమైనపని. అందువల్లనే పరిశోధక పండితశ్రేష్ఠులగు హుల్ట్షుగారు "చరిత్రనిర్మాణమున ఇది మిక్కిలి జాగరూకతతో నుపయోగింప దగిన"దని[2] నుడివియున్నారు. ఈవాక్యము ననుసంధించుకొని పరిశోధకులు దీనివిషయమై మౌనమును వహించియున్నారు. ఈ శాస

1 S. I. I. vol. I.

2 S. I. I. vol. I.

నపుడాతయగు సింహవర్మ చరిత్రమును సాధ్యమైనంత వఱకు దెలిసికొనుట యావశ్యకము.

లిపిస్వభావమును బట్టి, ఈ శాసనకాలము క్రీ. శ. ౧౧౦౦ గ నుండునని హుల్ ట్షుగారు నుడివియున్నారు. ఇంక నూటయేబది యేండ్లకు దరువాతిదని నా యభిప్రాయము. కాకతి గణపతిశాసనముల లిపియు దీని లిపియు, ఇంచుమించుగ నొక్కతెఱగున నుంటచే, ఇవి రెండును నేక కాలపువై యుండవలయునని తలఁచుచున్నాము. కావున సింహవర్మయు క్రీ. శ. ౧౨౫౧ వ సంవత్సర ప్రాంతపు వాడేనని యూహ.

శాసనమున అతడు తన్నుగురించి యిట్లు చెప్పుకొని యున్నాడు. ఒకానొకప్పుడు సకలమాండలికులును, సామంతులును, యుద్ధవీరులును, ముందటను, పిరుందను, ఇరు పార్శ్వములను గొలిచిరాగ, దిగ్విజయార్జితమగు స్వకీర్తిని సుమేరుపర్వత శిఖరమున స్థాపించుటకై యచ్చోటికి జనియెను. మరలివచ్చునప్పుడు భాగీరథీగౌతమీ కృష్ణలనుదాటి ధాన్యఘటమను నగరమున వీతరాగభట్టారకుని బొడగాంచెను. చూచి, కుతూహలముతో క్షేత్రరక్షనియుక్తాధిదేవతలను సవినయుడై సమీపించి నమస్కరించి ధర్మోపన్యాసమును వినెను. 1

ఇందువల్ల సింహవర్మను గురించి మనకు ఈక్రింది విషయములు దెలియుచున్నవి:—

౧. అతడు అనేకులగు సామన్తుల చేతను, మాండలికులచేతను ఊడిగము సేయించుకొను స్థితియందున్నవాడు.

౨. దిగ్విజేత; పరాక్రమశాలి; స్వకీర్తిని మేరు శిఖరమున నెలకొల్పుటకై దక్షిణమునుండి యుత్తరదేశమునకు బోయినవాడు.

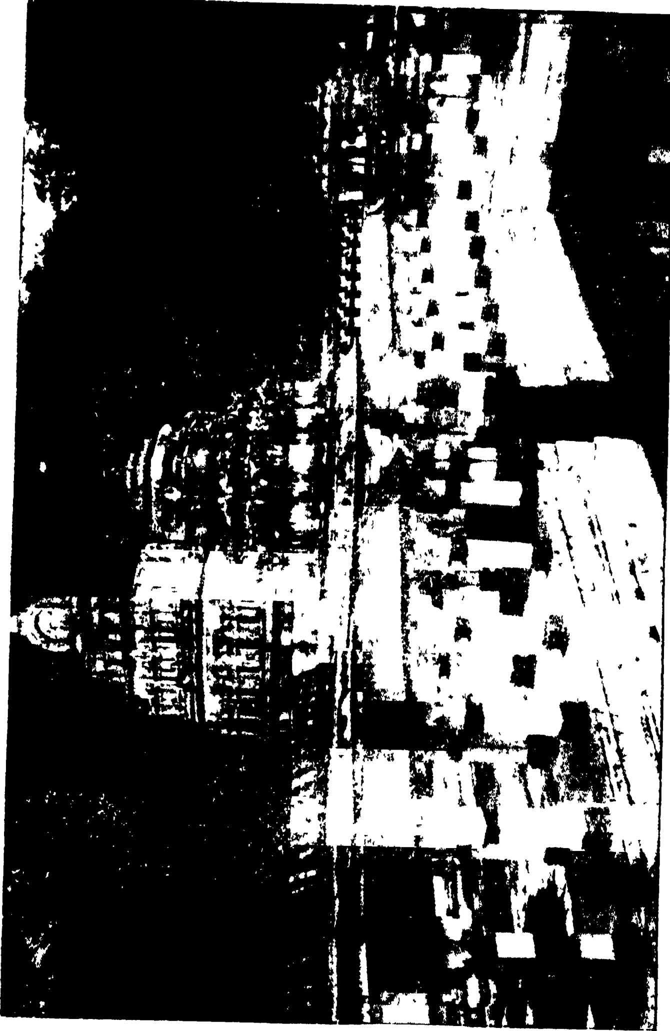
3. ఆంధ్రుడు గాడు. ఆంధ్రుడైన ధాన్యఘటనగరమున వీతరాగ భట్టారకు డుండుట అప్పటివఱకును దెలియకుండుట సంభవింపదు.

౪. ఇంతియగాక, అతడు ద్రవిడదేశస్థుడని నూచనలు శాసనమునం దున్నవి. ధాన్యకటమును ధాన్యఘటమునియు; ధాన్యకటకమును ధాన్యఘటకమనియు వ్రాసియుండుట సింహవర్మయొక్క ద్రావిడత్వమును సూచించుచున్నది. హుల్ ట్షుగారన్నట్లు “‘క’ కుబదులు “ఘ”ను వ్రాసినందుకు రెండచ్చులమధ్య వచ్చు పరుషములను సరళములుగ నుచ్చరించు ద్రావిడాచారమే కారణముగ నుండవలయును”. 2 పై చర్చవల్ల తేలిన విషయము: సింహవర్మ ద్రవిడదేశస్థుడగు పల్లవరాజు, అనేక సామన్తులును, మాండలికులును అతని సేవించుచుండిరి. గొప్పసైన్యముతో నానా దేశములను జయించి స్వకీర్తిని మేరువుపై స్థాపించుటకై యుత్తరదేశమునకు పోయెను. మరలివచ్చునప్పుడు కృష్ణనుదాటి ధాన్యఘటమున వీతరాగ భట్టారకునికడ ధర్మోపదేశమును బొంది ప్రస్తుత శాసనమును శిలాస్తంభముపై జెక్కించి నిలిపెను. ఇతఁడు క్రీ. శ. ౧౩ వ శతాబ్దమునం దున్నవాఁడు.

ఇఁక ద్రావిడదేశమును క్రీ. శ. ౧౩ వ శతాబ్దమున బాలించిన పల్లవరాజులెవ్వరో, వారియందు సింహవర్మయనువాడు కలడేమో విచారింపవలసి యున్నది. ఆ కాలపు శాసనములను బరిశోధించి చూడగా నప్పుడు ద్రవిడదేశమున కావేరికి ఉత్తరభాగమున తిరుక్కోవిలూరు ప్రాంతములయందు పల్లవరాజులు రాజ్యము సేయుచున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ దేశమునకు అప్పుడు చేదిదేశమని పేరు. దీనిపై కాడవులనబడు పల్లవరాజుల ప్రభుత్వము సాగుచుండెను. వీరియందు ముఖ్యులు ఇద్దరు. వీరిద్దరును కొప్పెరుఞ్జింగ నామధారులు. ఈ మాటకు అర్థము ఏమన: కో=రాజు; పెరుఞ్=పెద్ద సింగ=సింహ. కావున, కొప్పెరుంజింగడన్న మాటకు రాజు పెద్ద సింగడని కాని, పెద్దరాజు సింగడనికాని యర్థము చెప్పుకొనవచ్చును. మహారాజసింహ యను దీని సంస్కృతరూపము శాసనములయందు గాన్పించుచున్నది. ఇది అరవమాటకు సరియైన తర్జుమా కాదు. మహాసింహరాజయనిగాని, రాజమహాసింహ యనిగాని యుండవలయును. ‘సింహ’ యనునదియే పేరనుటకు శాసనములలోని ‘పృథుసింహస్య శాసనం’ అనువాక్యమే నిదర్శ

1 S. I. I. vol. I.

2 S. I. I. Vol. I.

౧. దేవాలయపు కోనేరుముందున్న మంటపము

నము. అమరావతిలోని శిలా స్తంభ శాసనకర్తయగు సింహవర్మ ఈ కొప్పెరుఞ్జింగలలో నొక్కడని మా యభిప్రాయము. కావున వీరి పుట్టు పూర్వోత్తరముల నించుక యారయవలసి యున్నది.

౨

క్రీ.శ. ౧౩ వ శతాబ్దమున దక్షిణదేశముపై నిరంకుశప్రభుత్వము సేయుచున్న చోళచక్రవర్తుల పరాక్రమము సన్నగిలుటచేత వారి సామ్రాజ్యము క్షీణింప దొడగెను. సామంతరాజులును, మాండలికులును స్వతంత్రులగుటకు ప్రయత్నములు సేయదొడగిరి. క్రీ. శ. 1177 మొదలు క్రీ. శ. 1215 పర్యంతము రాజ్యముచేసిన ముమ్మడి కుళోత్తుంగుని కాలముననే ఈ క్షీణదశ యారంభమయ్యెను. తదనంతరము చోళసింహాసనము నధిష్ఠించిన మూడవ రాజరాజు (క్రీ. శ. ౧౨౧౬–౧౨౪౬) కాలమున మండలాధిపులు చక్రవర్తి కెదురుతిరిగి కయ్యము సేయదొడగిరి. వారిలో ముఖ్యులు (౧) పాండ్యరాజులు: మారవర్మ సుందరపాండ్యుడు, జటావర్మ సుందర పాండ్యుడు. (౨) చేది (ఇప్పటి ఉత్తర ఆర్కాడు) దేశముపై ప్రభుత్వము సేయుచుండిన కాడవ వంశజులగు పల్లవరాజులు: అళగియశీయ-కొప్పెరుంజింగడు, మహారాజసింహ-కొప్పెరుంజింగడు. (3) కార్వేటి నగరసమీపభూముల నేలుచుండిన పల్లవ వంశజులగు సాంబువరాయలు. (౪) నెల్లూరు కడపమండలములపై, విక్రమసింహపురమును రాజధానిగ జేసుకొని, రాజ్యముసేయుచుండిన ఆంధ్రచోడరాజులు: మొదటితిక్కరాజు, రెండవమనుమసిద్ధి. వీరందరును స్వాతంత్ర్య స్థాపనమునకును, సామ్రాజ్యపదమును బొందుటకును చోళరాజుతో నిరంతరము యుద్ధము సేయుచుండిరి. ఇట్లు పోరు సామంతరాజులు తమయందు తమకు ఐకమత్యములేక యొండొరులతో పోరజొచ్చిరి. తత్కారణమున కొందఱు చోళుని ధిక్కరించి చివ్వకు బిల్వ తక్కినవా రాతనికి బాసటగ నిల్చి పోరుచు, చోళస్థాపనాచార్యయను బిరుదును ధరింప మొదలిడిరి.

ఇంతియకాక నెల్లూరు చోడరాజ్యమునకు ఉత్తరమున కాకతీయరాజ్యము ప్రబలమగుచుండెను. మహాపరాక్రమశాలియైన గణపతి దక్షిణ దిశయందు దనరాజ్యమును విస్తరింపజేయుటకు దగిన ప్రయత్నములు సేయుచుండెను. చోళసామ్రాజ్యమునకు బశ్చిమమున కర్ణాట దేశమున హొయసళరాజ్యము ఉన్నతస్థితియందుండెను. ఈ కర్ణాట రాజులకు చోళచక్రవర్తులతో బంధుత్వమేర్పడెను. రెండవ నరసింహుని పుత్రికను మూడవరాజరాజు వివాహమాడెను. కావున దుర్బలుడైన తన యల్లుని రక్షించుటకై కర్ణాటభూపాలుడు చోళరాజ్యాంతరంగిక విషయములయందు జోక్యము గలిగించుకొనవలసివచ్చెను. కాలక్రమమున చోళరాజ్యమునందు కొన్ని మండలముల నాక్రమించుకొని, కర్ణాట రాజులు చోళదేశముననే నూతనరాజధానిని నిర్మించుకొని రాజ్యము సేయదొడగిరి.

చోళరాజ కుటుంబమున అంతఃకలహము లతిశయింప, సింహాసనమునకై చోళరాజపుత్రు లొండొరులతో బోరాడనారంభించిరి. ఈ పోరాటము మొదటి కుళోత్తుంగుని నాడె యంకురించెను. మూడవ కులోత్తుంగుని సింహాసనారోహణము దాయాదులను జయించిన పిమ్మటనే జరిగినట్లు తోచుచున్నది. మూడవ రాజరాజును సింహాసనమునుండి దిగువకు లాగి మూడవరాజేంద్ర చోళుడు సింహాసనమును స్వయ మధిష్ఠించెను.

ఇది క్రీ. శ. 13వ శతాబ్దమునందలి చోళరాజ్య పరిస్థితి. ఈ రాజకీయ వాతావరణమున రేగి చోళరాజ్య మహీరుహమును ఉఱ్ఱూపి సమూలముగ బెకలింప నుద్యమించిన ప్రభంజనుడు కొప్పెరుంజింగదేవుడు.

3

క్రీ. శ ౧౩ వ శతాబ్దమందు ద్రావిడదేశమున "కొప్పెరుంజింగ" నామధారులగు రాజు లిరువురు గలరని యింతకు పూర్వము వచించియున్నాము. వీరు పితాపుత్రులు. తండ్రియొక్క సంపూర్ణ నామము అళగియ శీయన్ అవనియాళప్పిరందాన్ కొప్పెరుంజింగదేవుడు.

ఇతనినే కొన్ని శాసనములు "జీయమహీపతి" యని పేర్కొనుచున్నవి. ఇతని ధర్మపత్ని పేరు శీలవతి.[1]

ఈ రాజు నామము ప్రప్రథమమున మూడవ కులోత్తుంగుని శాసనములయందు గాన్పించుచున్నది. ఇతడు చోళసామంతులలో నొకడు. మూడవ కులోత్తుంగుని కాలముననే చోళరాజ్యముయొక్క యంత్యావస్థ యారంభమాయెనని పైన వ్రాసియున్నాము. క్రీ.శ. ౧౨౧౬వ సంవత్సరమున సత్వహీనుడగు మూడవ రాజరాజు చోళరాజ్యమునకంతటికిని పట్టాభిషిక్తుడాయెను. అది మొదలు అలగియశీయ-పెరుంజింగడు స్వతంత్రుడగుటకు దగిన ప్రయత్నములు సేయఁ దొడఁగెను. ఇతడు తనశాసనములయందు చోళ, పాండ్య, కర్ణాట రాజులను జయించితినని చెప్పుకొని యున్నాడు.[2] కాలక్రమమున నితని బల మతిశయించెను. క్రీ.శ. ౧౨౨౨ లో దన ప్రభువగు మూడవ రాజరాజుపై తిరుగబడి తెళ్ళారు అనుచోట అతనిని యుద్ధమునం దోడించి, బందినిచేసి[3] కొల్లడమును దాటి తంజావూరు మండలములోని అనేకముఖ్యస్థలములను స్వాధీనము చేసుకొని యచ్చటచ్చట కోటలనుగట్టి తాను నూతనముగ నాక్రమించుకొన్న దేశమును బలపరచెను.[4] ఇట్లు చోళరాజు బంధీకృతుడగుటను అతని మామయగు హొయసళరాజు రెండవనరసింహు డెఱిగి అల్లునిచెరనుండి విముక్తుని జేయుటకై గొప్పసైన్యముతో బయలువెడలి శ్రీరంగపట్టణముపై నడిచి, దానిని స్వాధీనపరచుకొనెను.[5] అటుపిమ్మట కొప్పెరుంజింగనితో నాతనికి గయ్యము సంప్రాప్తమాయెను. ఈయుద్ధమున కొప్పెరుంజింగడు పరాజితుడు కాగా, చోళరాజు చెరనుండి విడువబడి, రాజ్యమును మునుపటియట్లేల దొడగెను. పరాజితుడైన కాడవరాజు మరల చోళసామంతుడై యాతని గొలువవలసినవాడాయెను. ఇట్లెంతోకాలము గడవలేదు. క్రీ. శ. ౧౨౩౦ వ సంవత్సరమున ఇతడు చోళరాజుపై మరల తిరుగుబాటు చేసెను. సెండమంగళ[6] మనుచోట జరిగినయుద్ధములో చోళరాజు మరల పరాజితుడుకాగా, కొప్పెరుంజింగడు ఆతని మంత్రులతో గూడ బంధించి రాజచిహ్నముల నన్నిటిని ఒడుచుకొనెను.[7] కర్ణాటక నరసింహుడు ఆతని చెరనుండి విడిపించి చోళరాజ్యమున సంస్థాపనసేయ మరల దండెత్తివలసివచ్చెను. పల్లవరాజీపర్యాయముగూడ పరాజయము నందెను.[8] తరువాత చిరకాలమునకే హొయసళ వీరనరసింహుడు మృతినందెను. అతనికుమారుడు "కర్ణాటసోమేశుడు" కర్ణాటరాజ్యమునకు ప్రభువాయెను.

అలగసీయునికి నెల్లూరు చోడరాజగు తిక్కరాజుతో క్రీ. శ. ౧౨౩౮ వ సంవత్సర ప్రాంతమున యుద్ధము సాగెను. తిక్కరాజు మూడవరాజరాజునకు సాయముచేయుటకు ద్రావిడదేశమునకు బోయినట్లున్నది.

"శంభురాజాది ప్రశస్తారిమండలకము జెర్చి యేలజె కంచిపురము"[9]

అను నిర్వచనోత్తరరామాయణ పద్యపాద మీసందర్భమున సంస్మరణీయము. ఇందు "అరిమండలకము" అను మాటచే అనేకశత్రువులు ఏకీభవించిరని తెలియుచున్నది. ఈ "యరిమండలకము" 'ప్రశస్తము.' అందు ముఖ్యుడు సాంబువరాయడు. ఇతరశత్రువు లెవ్వరై యుందురు? కాడవపతి యొకడు, కర్ణాటసోమేశుడు మఱియొకడు, పాండ్యరాజు మూడవవాడు. తిక్కరాజునకు నీ "ప్రశస్తారి మండలకము"తో యుద్ధముసాగుటకు గారణమును విచారింపవలసి యున్నది. ఈవిషయమున తిక్కనగారేమేని చెప్పుదురో చూతము:

1 Epi. Rep. of 1906, p. 64.
2 Epi. Rep. of 1923, p. 96.
3 Ibid.
4 Epi. Rep. of 1919, p. 105.
5 Epi. Rep. of 1923, p. 96.
6 Ibid.
7 Ibid.
8 Ibid.
9 Nirv. U. R.

"కమలా ప్రతిమాన మూర్తి యగు నా
కర్ణాట సోమేశుదు
ర్దమదోర్గర్వము రూపుమాపి నిజద
ర్పంబుం బ్రతిష్ఠించి లీ
లమెయిం జోళుని భూమిపై నిలిపి చో
ళస్థాపనాచార్య నా
మము దక్కంగొని తిక్కభూవిభుడు సా
మర్థ్యంబు చెల్లింపడే" 1.

మఱియు, "ద్రవిడమాండలికు లందఱ దక్కఁ గెల్చి చోడని నిజరాజ్య పీఠమున నిలిపె" 2 నని కేతన వల్కుచున్నాడు.

'కర్ణాట సోమేశు' ని 'ద్రవిడమండలికులందఱి' తో 'గెల్చు'ట 'చోడని నిజరాజ్య పీఠమున నిల్పు'టకే. తత్ఫలము 'చోళస్థాపనాచార్య' నామము దక్కించుకొను టయే.

ఇందువల్ల మన మనుమానింప దగ్గది యేదనగా,—

కర్ణాట నరసింహుని మరణానంతరము, మూడవ రాజరాజుపై కొప్పెరుంజింగడు, సాంబువరాయుడు మొదలగు ద్రవిడమండలిక సామంతులందఱు తిరుగుబాటు చేసిరి. వీరికి నాయకుడు సాంబువరాయుడు. కర్ణాట సోమేశుడు వీరిని గూడెను. తిక్కరాజు వీరినందఱిని చంపాపురముకడ జరిగిన యుద్ధమందు పరాజితులఁజేసి, మూడవరాజరాజును 'నిజరాజ్యమున నిలిపి' చోడస్థాపనాచార్యు డను నామమును ధరించెను. ఇంతియకాక చోళుని కల్లప్పటును సమీపమున సంగరక్షకునివలె గాచియుండుటకేమొ కంచి నాక్రమించుకొనెను. "పాండ్యునిచేత గప్పంబు గొనియె." 3 "చేదిమండల మనుగాసిగజేసి" స్వాతంత్ర్యస్థాపనయందు నిరంతర దీక్షగొని పాటుపడుచున్న "కాడవపతిని" 'పలచమునకు' 'ఇయ్యకొలిపెను.' 4

పలుమారు పరాజితుడగుచు వచ్చినను అఱగియ సీయ-కొప్పెరుంజింగడు స్వాతంత్ర్యేచ్ఛను త్యజించలేదు. తిక్కరాజు కుమారుడగు మనుమసిద్ధితో నాతడు పోరి నట్లు తోచుచున్నది. నిర్వచనోత్తరరామాయణములోని యీక్రింది పద్య మీవిషయమును సూచించుచున్నది:—

"ద్రవిడోర్వీపతిగర్వముం దునిమి కా
ర్యంబొప్ప గర్ణాటద
ర్పవిఘాతంబు నొనర్చి వైరి మనుజేం
ద్రశ్రేణికిం గొంగ నా
నవనిం బేర్కొనియున్నయట్టి విజయ
క్ష్మాధీశ్వరుం గాసిగా
నలిచెం జోళమనుమసిద్ధి యని ప్రా
యేటం బ్రగాఢోద్ధతిన్". 5

'అఱగియసీయ' లోని 'సీయ' శాసనములలో "జీయ" 6 గా పరిణామము నంది, యీపైపద్యమునందు "విజయ" శబ్దముగ మారినది. 'పఱియూరు' అను పేరొకటి కుంభకోణమునకు సమీపమున బ్రవహించుచున్నది. కొప్పెరుంజింగని రాజ్య మంతవఱకు వ్యాపించెననుట కాధారము లున్నవి 6. మనుమసిద్ధి విజయక్ష్మానాథుని ఓడించిన 'ప్రాయేరు' అనునది యీపఱియూరుగ నుండు నేమో!

క్రీ. శ. ౧౨౪౦ వ సంవత్సరము ప్రాంతమున చోళరాజ్యమున నంతఃకలహములు పొడసూపెను. చోళరాజకుటుంబమునకు సంబంధించిన రాజేంద్రచోళు డనువాడు మూడవరాజరాజుపై దిరుగబడి యుద్ధము సేయ దొడగెను. ఈ యుద్ధమున కర్ణాటసోమేశుడు మొదట రాజరాజుపక్షము నవలంబించి యుద్ధము జేసెను. పిమ్మట రాజేంద్రచోళుని కనుకూలుడై యాతని సింహాసనము నధిష్ఠింపజేసెను. 7 ఈసంగ్రామమున కొప్పెరుంజింగ డేపక్షమున నున్నదియు తెలియదు. ఇతఁడు

1 Nirv. U. R.
2 Dasakumaracharitra.
3 Ibid
4 N. U. R.
5 Ibid
6 Epi. Rep. 1906, p. 64.
7 Ibid.

క్రీ.శ. ౧౨౪౩కు పూర్వమెప్పుడో మృతినందినట్లు తోచుచున్నది. ఏలన, అతని కుమారుడు మహారాజసింహ-కొప్పెరుంజింగదేవుడు క్రీ.శ. ౧౨౪౩ లో సకలభువన చక్రవర్తి యను బిరుమను ధరించి స్వతంత్రుడగుటను జూడ చోళరాజ్యమున బొడసూపిన యంతఃకలహములు ఇతని స్వాతంత్ర్యస్థాపనకు మిక్కిలియు ననుకూలములైనట్లు తోచుచున్నది.

రెండవ కొప్పెరుంజింగరు

ఇతని సంపూర్ణనామము అవనియాళప్పిరంద-కొప్పెరుంజింగదేవుడు: దీనికి అర్థము అవని నేల బుట్టిన రాజు పెదసింగదేవుడు అని. సంస్కృతపు శాసనములలోని "అవన్యావనోద్భవ-మహారాజసింహ"[2] యనునది దీని సాంస్కృతీకరణము. స్వాతంత్ర్యసూచకమగు-సకలభువనచక్రవర్తి యను బిరుదు ఈతని పేరునకుముం దన్ని శాసనములయందును గాన్పించుచున్నది. ఇదిగాక, క్షీరాపగా దక్షిణానాయక, పెన్నానదీనాథ, కావేరీకాముక: యను బిరుదులు ఇతనిరాజ్యముయొక్క వైశాల్యమును దెల్పుచున్నవి. కనకసభాపతి సర్వకార్య సర్వకాలనిర్వాహక, యనునది చిదంబరేశ్వరునియం దీతనికిగల భక్తిని; 'ఖడ్గమల్ల క్కంకమల్ల, వాళ్‌బలప్పెరుమాళ్' అనునవి యాతని పరాక్రమమును; 'భరతమల్ల' 'సాహిత్యరత్నాకర' అనునవి ఇతని పాండిత్యమును దెలుపుచున్నవి[3].

స్వతంత్రుడై క్రీ.శ. ౧౨౪౩లో రాజ్యాభిషేకము జేసికొన్నను మహారాజ సింహుడు, చిరకాలము స్వాతంత్ర్యము ననుభవింపలేదు. అచిరకాలముననే కాకతీయ ప్రతాపవాహిని కంచివఱకు బ్రవహించి, చోళసామ్రాజ్యమునుండి వేర్పడి స్వతంత్రములైన రాష్ట్రములను ముంచవేసినది. అంతఃకలహములవల్ల నెల్లూరు చోడరాజులపట్టిను తగ్గెను. మనుమసిద్ధి దాయాదులచే స్వరాష్ట్రమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడెను. తిక్కన సోమయాజి ఓరుగంటి కేగి గణపతిదేవు నాశ్రయించి, ఆతనిసహాయమును బడసి, తన ప్రభువుయొక్క శత్రువులను బారదోలి, యాతని మరల సింహాసనాసీనుని జేసెనని తెల్పు గాథ యొకటికలదు. దీని నాశ్రయించుకొని పరిశోధకపండితులు మనుమసిద్ధికి సాయమునేయ దక్షిణమునకు నడచిన కాకతీయ సైన్యమట్లే కంచికి బోయి దాని నాక్రమించుకొనెనని దలచుచున్నారు. ఇది విచారణీయము.

క్రీ. శ ౧౨౫౦లోనో తత్పూర్వమో గణపతి కంచిని స్వాధీనపఱచుకొన్నది నిజము 4. అప్పటికి అది నెల్లూరు చోడరాజుల స్వాధీనమున నుండియుండవలయును. మనుమసిద్ధికొఱకు నెల్లూరును జయించి యాతని కిచ్చి, కంచికి బోయెననుట వాస్తవముగాదు. ఏలన, క్రీ. శ. ౧౨౫౭లో నందలూరు నందు వేయించిన శాసనములో, మనుమసిద్ధి తాను "గణపతితోడి మైత్రి నార్జింప నిష్పగించుచున్నాడ" నని చెప్పుకొనియున్నాడు. ఇంతియకాక, తాను మూడవరాజేంద్రచోళుని సామంతుడ ననియు దెల్పుకొనియున్నాడు.5 క్రీ. శ ౧౨౫౭లో మనుమసిద్ధికి గణపతితో మైత్రి నుదురకున్న దత్పూర్వము క్రీ.శ.౧౨౫౦లో మైత్రి గుదిరియుంట యసంభవముగదా! కాబట్టి గణపతిదేవుని దక్షిణదండయాత్రకును మనుమసిద్ధికిని నేలాటి సంబంధ మున్నట్లగపడదు. క్రీ. శ ౧౨౬౦ ముందే మనుమసిద్ధి దాయాదనృపతులచే నెల్లూరు నుండి దఱుమబడి యుండవలయును. వీరికిని, ఆమలూరుకడ తిక్కరాజునే నిర్జింపబడిన దాయాదనృపతులకును నేదో సంబంధ మున్నట్లు దోచుచున్నది. గణపతి దన శాసనములయం దాంధ్రచోడరాజులను జయించినట్లు చెప్పుకొనియున్నాడు. వీరు కందుకూరు రాజధానిగ పాకనాటి నేలిన చోళరాజులుగ నుండవలయును. వీరే మనుమసిద్ధియొక్క దాయాదులుగ నుండినను నుండవచ్చును. గణపతితో మనుమసిద్ధికి మైత్రి క్రీ. శ. ౧౨౫౭ పిమ్మట నే కుదిరియుండవలయును.

ఇఁక కాకతీయుల దక్షిణదేశపు దండయాత్రకును గాడవరాజగు మహారాజసింహ-కొప్పెరుంజింగనికిని నేదేని

1 Epi. Rep. of 1922, p. 107.
2 Epi. Rep. of 1906, p. 64.
3 Ibid.
4 K. V. S. Iyer, Anc. Deccan, p. 285.
5 Epi. Rep. of 1908.
6 Dasakumaracharitra.

సంబంధము గలదేమొ విచారింతము. ఈతడు గణపతి సైన్యములచే నిర్జితుడాయెను గణపతికి సామంతుడై కప్పముగట్టెను. ఈవాక్యము లొకవేళ విరుద్ధములుగ గాన్పించినను గాన్పించవచ్చును. అయినను, అవి వాస్తవార్థమును సూచించు చున్నవి. మహారాజసింహ కొప్పెరుంజింగడు దన శాసనములలో పాండ్య చోళ కర్ణాటాంధ్ర రాజులను జయించితినని చెప్పుకొనుటచేతను.1 ఇతనికుమారుడు "ఉత్తరమునసే నశించునట్లు తెలుంగు వారిని ఉత్తరమునకు వెడలగొట్టితినని"2 ప్రగల్భములు పల్కుటచేతను భ్రమపడి పరిశోధకులు దాక్షారామము లోని యీతనిశాసనములను ఆంధ్రరాజును ఈతడోడించినందుకు నిదర్శనములుగ గొనుచున్నారు. ఇది పొరపాటు. మహారాజసింహు డాంధ్రరాజు నోడించియుండవచ్చును. దాక్షారామశాసనములు మాత్ర మట్టివిజయమునకు సాక్షులుగావు. వీనిని బరిశీలించిన మహారాజసింహుడు గణపతి నాశ్రయించియుండిన సామంతుడనుట తెల్లమగును.

"కక్కతి...దారవింద్ధ మధుకరాయమానమాన సేన"3 అని మహారాజసింహు డీశాసనములలో తన్ను గూర్చి చెప్పుకొనియున్నాడు. ఈవాక్యములలోని శిథిలమైన భాగ మిట్లుండిన నుండవచ్చును: "కక్కతి [గణపతి పా] దారవింద్ధ మధుకరాయమానమాన సేన" అని, మఱియు శాసనాంతమున "గణపతి మహారాజస్యాజ్ఞాం ప్రవర్తయతా వరాంసు చరితేన"4 అని యున్నది. ఇందువల్ల మహారాజసింహుడు గణపతిదేవుని నాశ్రయించి యుండిన సామంతుడనుట స్పష్టము. కాకతీయ గణపతిదేవుడు క్రీ. శ. ౧౨౬౨ లో మృతినందెను. రుద్రమదేవి ఓరుగంటి సింహాసనమున నాసంవత్సరమునసే యధిష్ఠించెను. శ. ౧౧౮౪ అనగా క్రీ. శ. ౧౨౬౩ వ సంవత్సరమున మహారాజసింహుడు దాక్షారామభీమేశ్వరునికి బంగారుప్రభనిచ్చి శాసనమును5 వేయించియున్నాడు. అందుగూడ "ప్రాదాత్కాకతి భూపతేస్స..." అనియుండుటచేత రుద్రదేవి రాజ్యాభిషేకమైనపిమ్మట రెండుసంవత్సరముల పర్యంతము మహారాజసింహ కొప్పెరుంజింగడు కాకతీయులకు లొంగిన సామంతుడుగ నుండెనని యూహించుట కవకాశముకలదు.

గణపతిదేవుని మరణమునకు పూర్వమే ద్రవిడదేశమునందు కాకతీయుల ప్రభుత్వమునకు భంగము కలిగెను. మధురరాజగు మొదటిజటావర్మ సుందరపాండ్యుడు ఉద్దండుడై చోళ ద్రవిడ దేశములపై దండువెడలి యాయా దేశముల రాజులను మర్దింపజొచ్చెను ఇతడు "కంచి ప్రభువగు గణపతియను మృగశాబకమునకు సింహమువంటి వాడనని"6 చెప్పికొనియున్నాడు; అనగా గణపతిని కంచినుంచి వెడలనడచి తత్పురమును స్వాధీనపరచుకొనెను. ఇట్లు కాకతీయప్రతాపమునకు భంగము కలుగగా, మహారాజసింహుడు స్వతంత్రుడుగాక కాకతీయులకు క్రీ.శ. ౧౨౬౯ వఱకు నేల సామంతుడుగా నుండెను? అను ప్రశ్నయొకటి రావచ్చును. దాని కీసమాధానమును చెప్పుచున్నాము.

జటాపాండ్యుడు యుద్ధముజేసి పరాజితులం జేసిన రాజులలో మహారాజసింహు డొక్కడు. "కాతకనృపుడను గజమునకు జ్వరము"7 వంటివాడననియు, "పల్లవరాజు భయకంపితుడగునట్లు యుద్ధము సల్పి, పుష్కలముగ ధాన్యము పండుదేశమును హేమరాసులను అనేక మత్తగజములను హయములను గొని మరల (నాతనికి) యిచ్చితి"8 ననియు ఆతడుచెప్పుకొనియున్నాడు. కావున పల్లవరాజు మహారాజసింహుడు జటాపాండ్యునికి మొదట శత్రువు, పిమ్మటమిత్రుడు. తాను గెల్చిన భూమిని, ధనమును, గజహయములను పాండ్యు డేల పల్లవరాజునకిచ్చెను? అతనితోడ మైత్రి నేలకోరెను? ఇచ్చట నేదియో రహస్య మున్నది. కాకతీయులను కంచినుండి వెడలగొట్టినదానితో దృప్తినందక పాండ్యరాజు ఆంధ్రదేశ

1 Epi. Rep of 1906, p. 60.
2 Ibid.
3 S. I. I. IV No. 1342, P.
4 Ibid.
5 S. I. I. IV No. 1341.
6 Ancient Deccan - K. V. S. Iyer, p. 165.
7 Ibid.
8 Ibid.

ముపై దండయాత్ర సేయగోరియుండును. మహాపరాక్రమశాలియు, బలసంపన్నుడును నైన కాడవరాజును దనపీఠము విడచి యుత్తరదేశముపై దాడి వెడలుట శ్రేయస్కరముగాదని యెఱింగి యాతనిమైత్రిని గోరియుండును. అట్టిమైత్రి గుదురునంతవఱకును కాడవనరపతి కాకతీయులకు సామంతుడుగ నటించుచు, తదనంతరము పాండ్యుని గలిసి యాంధ్రరాజ్యముపై దండు వెడలియుండవలయును. పైజెప్పిన విషయములు నిజములగు పక్షమున జటాపాండ్యుని యాంధ్రదేశ దండయాత్ర క్రీ. శ. ౧౨౬౨ నకు పిమ్మట సాగియుండవలయును.

ఈదండయాత్రయందు దాక్షిణాత్యులకే జయము కలుగుచువచ్చెను. జటాపాండ్యుడు నెల్లూర వీరాభిషేకమును జేసుకొనెను కాడవ పాండ్యరాజులు కృష్ణానది పర్యంతముగల భూమిని జయించినట్లు తోచుచున్నది. ఈయుద్ధసందర్భములలో నెప్పుడో పల్లవరాజు అమరావతియందలి శిలాస్తంభశాసనమును వేయించియుండునని మాయూహ. రుద్రమదేవి రాజ్యకాలమున కాడవరాజొకడు కాకతీయులకు ప్రబలశత్రు డుండెను. అతడు మనుమగండ గోపాలుని నెల్లూరునుండి వెడల నడచి అతనిరాజ్యము నాక్రమించుకొనిన ట్లున్నది. ఈకాడవరాయని నిర్జించి మనుమగండ గోపాలునికి విక్రమసింహపుర రాజ్యము నిచ్చితినని రుద్రమదేవి సేనానాయకులలో నొకడగు అంబదేవుడు జెప్పుకొని యున్నాడు.[1] మహారాజసింహుడు కాకతీయులను గెకురించెనని ఇందువల్ల స్పష్టమగుచున్నది.

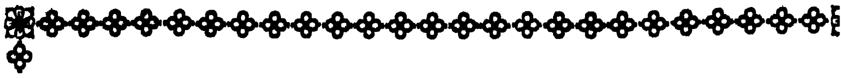
తరువాత మహారాజసింహుడు స్వతంత్రముగ కొంతకాలము పర్యంతము రాజ్యముజేసి మృతినందెను.

౪

అమరావతి శిలాస్తంభశాసనమున వర్ణింపబడిన సింహవర్మవలె మహారాజసింహ-కొప్పెరుంజింగడు పల్లవ వంశజుడు. మహాసైన్యముతో నాంధ్రదేశమెల్ల సంచరించినవాడు. అనేకరాజులను జయించితిననియు వారు తనకు పాదాక్రాంతులై కొల్చిరనియు జెప్పుకొనియున్నాడు. సామంతులను, మండలికులను, గొలువ పదునెనిమిది లక్షల సైన్యముతో ఉత్తరదేశమున సంచారము సేయ బయలువెడలిన సింహవర్మయొక్క లక్షణములు మహారాజసింహునియందు గాన్పించుచున్నవి. ఇద్దరి పేర్లకును భేదము విశేషములేదు. ఒకనిపేరు సింహవర్మ; మఱియొకని పేరు పృథుసింహుడు. మహారాజసింహుని శాసనములు అమరావతికి సమీపముననుండు దాక్షారామములో గాన్పించుట; క్రీ. శ. ౧౧౧౦లో ద్రవిడాంధ్ర దేశములయం దెచ్చటను బలవంతుడగు పల్లవరాజు లేకపోవుట; అమరావతి శాసనపులిపి కాకతి గణపతి శాసనముల లిపిని బోలియుంట—వీనినన్నిటిని తర్కించిచూడ అమరావతి శాసన కర్తయగు సింహవర్మయు, మహారాజసింహ-కొప్పెరుంజింగడును నొక్కపురుషుడను బుద్ధి కలుగుచున్నది.

అయినను దీనిని ఖండితముగ జెప్పుటకు వీలులేదు: ఈపై సమన్వయమునకు బలమైన యాక్షేపము లున్నవి. (౧) మహారాజసింహుడు పల్లవుడైనను తనశాసనములయం దెచ్చటను పల్లవుడనని చెప్పుకొనలేదు. అరవశాసనములలో దనది 'కాడవ' వంశమనియు, సంస్కృత శాసనములయందు 'కాడక' వంశమనియు చెప్పుకొనియున్నాడు. మహారాజసింహుడే అమరావతి శాసనకర్తయైన ఇందు మాత్రము తనది పల్లవవంశమనియు, పేరు సింహవర్మయనియు చెప్పుకొనుటకు గారణమేమి? (౨) అమరావతి శాసనపు సింహవర్మ పూర్వీకుల నామములకును, మహారాజసింహుని పూర్వీకుల నామములకును సంబంధమున్నట్లగపడదు. సింహవర్మ మహారాజసింహ యనునవి ఒక్కపురుషుని నామములైన, ఈ భేదముగలుగుటకు గతమెయ్యది? ఈయాక్షేపములకు తృప్తికరమగు సమాధానముల నీయకపోయిన నీపై సమన్వయమునకు బలము తగ్గును. ఈవ్యాసమును వ్రాయుటయందు మాయుద్దేశమేమన పరిశోధకుల దృక్పథమునకు దీనిని దెచ్చుటయే. పరిశోధకులు తమదృష్టిని ఈయమరావతి శాసనముపై సారించి, దానికిని ఇతరపల్లవ శాసనములకును గల సంబంధమును వెల్లడిపరతురని కోరుచున్నాము.

1 Anc. Deccan - K. V. S. Iyer, p. 293.

పిలుపు

ప్రతివాది భయంకరం రంగాచార్యులు గారు

అంతమే లేనట్టి రాతిరి
నంతరించిన యంధుమది వె
న్నెలల వెదజల్లెన్; గగనము
నెలవు దప్పి చనెన్.

పటునిదాఘుచ్ఛటా భగభగ
ఘటితధారల గలిసి యమృతపు
మధురిమలు గురిసెన్; భువనము
మాయ మైపోయెన్.

తల్లిముద్దులచలువతరగల
వెల్లువల మరియొక్కపరి నా
మనసు మునిగిచనెన్ ; వెలుగుల
గనులు మూతవడెన్.

నీరసపుటెడదను దహించెడి
నీరవత తన నిర్మలతలో
కరగిపో నురిమెన్ పిలుపది;
కరుణ వరదలిడెన్.

భార మెరుగని తరుమహోన్నతి
దూర మెరుగని గగననీలిమ
బిలుపు నే వింటిన్; పిలిచిన
విశ్వమయు గంటిన్.

కాళాపహాడ్, లేక "సంఘబలి"

జయంతి వెంకటకృష్ణరావు గారు

౧

వెయిగలల దాటి దౌర్జన్యముల నలిగి నామమాత్రావశిష్టమైయున్న పఠాను సామ్రాజ్యమున స్వతంత్రత గన్న సీమలలో వంగదేశమే మొదటిది. పృథ్వీరాజును గెలిచి మహమ్మదుఘోరీ యేనాడు ఢిల్లీలో మహమ్మదీయపాలనకుబునాదివైచెనో, ఆనాడే భక్తియారుఖిల్జీయను ఘోరీబానిస యొకడు బంగాళము నాక్రమించి దానిని కూడ తురకల యేలుబడికి దెచ్చెను. కాని, యానాటి నుండి పఠాన్‌సామ్రాజ్య మంతమగునాటివరకు నీవంగ భూమి పేరునకుమాత్రమె సామంతసీమగ నుండి, సర్వస్వతంత్రమై విరాజిల్లుచుండెడిదని చెప్పవచ్చును. పఠాను పాదుషాల ఏలుబడి సీమలలో నొక మారుమూల నుండి వారి దాసులకెల్ల వేళల గురియగుచు, నీపుడమియేలికలు నిజస్వాతంత్ర్యేచ్ఛను అంతఃకలహముల పెంపొందజేయదగు మతద్వేషాది అసహనచర్యలకు నెట్టుకొనక, పాలితప్రజల సమదృష్టి నాదరించుచు మన్నించుచుండిరి. ఈ తురక ప్రభువుల కొలువున పరమఛాందసులగు హైందవులు కూడ నున్నతోద్యోగముల జేయుచు ఖ్యాతిగడించుచుండిరి. అట్టి మహోత్కృష్టపదవులలో నొక్కటగు సర్వసేనాధిపత్యమునసె మన కథానాయకుని తండ్రి నయనచంద్రరాయలు తన జీవితమును గడపెను.

నేటి రాజసాహి జిల్లాలోని బిరాజయా యను గ్రామమున నయనచంద్రుడు జగదానందరాయడను శివభక్తుని కడుపునబుట్టి, భక్తిశ్రద్ధల బెరిగి పేర్వడసి లక్ష్మణవతి లేక గౌరునాబరగు నాటి రాజధాని పాలకుడగు సులైమానుని కొల్వున ప్రవేశించెను. అతడు తన బుద్ధిచాతుర్యములచే నాప్రభువు ననుగ్రహమునకు పాత్రుడై, సర్వసేనాధిపతియై, యకాలమృత్యువాతి బడినంతగాని యెల్లర మనంబులకు వెలితి గలిగించినవాడయ్యె. అతని నిర్యాణకాలమునకు కాలచంద్రుడు బాలుడై యుండెను. "రాజు" అను ముద్దుపేర తలిదండ్రుల లాలనకు పాత్రుడైన యీచిన్నికందు కాలచంద్రుడే తలిదండ్రుల యేక సంతానము. అన్నెము పున్నె మెరుంగక, తనకు గలిగిన మహాపదనైన గ్రహింపదగు జ్ఞానములేకయున్న యీబాలునితల్లితోగూడ మాతామహుడు తన యింటికి గొంపోయెను.

నానాటికి పెరిగి పెద్దయగుచు గాలచంద్రుడు తాతగారింటనె విద్యలనెల్ల నేర్చి సరివారల మెప్పు వడయుచుండెను. పరమవైష్ణవుడును, భక్తుడునగు తాత క్రమశిక్షను "రాజు" దైవారాధన విధుల నేర్చి సంస్కృత మెరుగకుండినను, పూజార్హశ్లోకమంత్రోచ్చారణ లల వరచుకొనియెను. మాతృభాషయగు బంగాళీయును, రాజభాషయగు పెర్షియనును చదువను, వ్రాయను నేర్చుకొనెను. అట్టితండ్రికొడుకు సాము గరిడీల నారితేరి మెప్పొందెనని వేరే వ్రాయనేల? పల్లెటూరి పంతులయొడిని పాఠముల నేర్చిన నేర్పరి, పంచాంగము జూచి గ్రహతారల గమనికలు గుణించి తత్ఫలము జెప్పగలిగెనని యెరుకపరచ వలయునా? స్ఫురద్రూపియు, సుశిక్షితుడును, ధీశాలియు, ఆజానుబాహుండును, ఔదార్యశీలుడునగు కాలచంద్రుడు సహపాఠులలోన చుక్కల మధ్య చంద్రునట్లే చూపట్టెనట. అట్టి దిన దిన ప్రవర్ధమానుని అల్లునిగ జేసుకొనుటే మహాభాగ్యమని తలచి రాధామోహనుడను ఆపురసుందరి సంపన్నగృహస్థు డొకడు తన కుమార్తెల నిర్వుర నిచ్చి కాలచంద్రునకు వివాహము జేసెను. "రాజు" మరిరెండేండ్లు తాతగారింటనే భార్యలతోగూడ నుండి, తదుపరి ఒక్కరిపై నింక నాధారపడియుంట భావ్యము కాదని తలచి తల్లితోగూడ లక్ష్మణవతియందలి నిజగృహమున కేగెను. సుల్తాన్ సులైమాన్ కాలచంద్రు నుచితరీతి మన్నించి, తనకొలువున జేర్చుకొనెను. "పాప మీనాటికి రాయలింట దీపముబెట్టు గౌరవము నిలబెట్ట దగువాడు కలిగె" నని నల్వురనుకొనమరల వీలయ్యెను.

నిర్భాగ్యుడగు కాలచంద్రుని దెట్టిప్రాతయో కాని, యీమాత్రపుసిరియు, శాంతియుగూడ నాపాపపువిధికి

కనుపట్టినట్లయ్యెను. నిత్యకర్మనిరతుడగు నా యువకుడు కొల్వుకూటమును వీడి యేనాడును ద్విజార్హ కర్మల జేయ మరువకుండెను. అతడు కాల్యకృత్యముల దీర్చుకొని గంగాస్నాన మొనరించుకొని, శుచియై, రాజప్రాసాదపరిసరమార్గమున వచ్చుచుండ నొకనాడు రాజకుమారియగు "దలాల్ బీబి" కంటబడెను. అవివాహితయు, నవయౌవనవిలాసవతియునగు నా రాకొమరిత యతనిగాంచి మోహపరవశయై, తనదాసీజనములనుండి యతని వృత్తాంతమెరిగి, నిజేచ్ఛను తలిదండ్రులు గ్రహించునట్లు చేసెను. సులయిమానది విని కాలచంద్రుని పిలిపించి తనకల్లుని గమ్మని చెప్పెను కాని పరమనైష్ఠికుడగు "రాజు"నకట్టి సంబంధము నచ్చునెట్లు? వినయమునను, భయమునను గూడ నాద్విజుని మొగ్గింప వీలు గానక సులైమానలిగి తనయాజ్ఞ నిట్లు ధిక్కరించు కాలచంద్రుని కొరత వేయ నాజ్ఞాపించెను. ఆ బాల్యపరిచితాచార విరుద్ధమగు కార్యమున కొడంబడుటకన్న ప్రాణము లర్పించుట యొక్కువ కాదని తలంచి నిశ్చింతగ రాజాజ్ఞ శిరసావహించి కాలచంద్రుడారాత్రి చెరకేగి మరునాడుసురు లుడుగనుండెను. దలాల్ దా వలచినవాడింతటిధీరుడని విని, యట్టి మహామహునితో నాకొరతనె తానుకూడ సమసిన ధన్యనగుదునని భావించి మరునాడుదయముననె వధ్యభూమికి దాను బోయి తన నిశ్చయమును దలారులకు దెలిపెను. రాజకుమారి యద్వితీయలావణ్యము, ననివార్యప్రేమమును, త్యాగసౌశీల్యమును గాంచి కాలచంద్రుని మనసు కరగి, యామెను పరిణయమాడ నొప్పుకొనెను. సుల్తాను ఆనందమునకు మేర లేకుండెను. తాను మహమ్మదీయ మతమును స్వీకరింపకయే కాలచంద్రుడు దలాల్ కుమారి పాణిని గ్రహించెను. కాని తురకబిడ్డను బెండ్లాడిన యాయువకు నెవ్వరును దరిజేరనీయకుండిరి. రాజాగ్రహమునకు బాత్రుడై వధ్యసీమకేగునాడు రహస్యముననైన కంటతడివెట్టిన వ్యక్తులే నేడాతని ననరాని మాటలాడి, పడరాని పాట్ల బెట్ట మొదలిడిరి. సంఘదూరుడై వెలిబెట్టబడిన కాలచంద్రునికి రాజానుగ్రహ ముండియు జీవయాత్ర గడపుట దుర్భరమయ్యెను. "ఓశమ్మ, ఓశక్క" యను అమ్మలక్కల గుసగుసలకు, కుమిలి కుళ్లెడు తల్లి కన్నీటి కాల్వలకు తాళలేక, కాలచంద్రుడు నియమితప్రాయశ్చిత్తములకు లొంగియు, వలయు నన్నివిధులకు తలయొగ్గియు, సంఘాదరణపాత్రుడు కాలేకపోయెను. ఏరీతినిసంఘము తన్ననుగ్రహించుమార్గము గానక దీనబంధుడగు జగన్నాథుడే శరణ్యమని యెంచి అతడు పూరీక్షేత్రమునకేగి, యట నాదేవు నారాధింప దలంచెను. అచటి పూజారులు కులకళంకితుడని యాతని నటనుండి వెడలదరిమి, నాడు ప్రఖ్యాత హిందూ సార్వభౌముడని వన్నెకెక్కిన ముకుందదేవ గజపతి పండితసభామధ్యమున నీకు దగురీతి సహాయము దొరకునని తెల్పిరి.

ఆద్విజుడు కటకపురిని సార్వభౌమదర్శనభాగ్యమబ్బని కారణమున హతాశుడై, వానికై హుగ్లీతీరమున కేగి, యచ్చటను తిరస్కృతుడయ్యెను. భగ్నమనోరథుడగు కాలచంద్రున కింకేదియు దోపక పట్టరానంత కోపమువచ్చి, తన్నింతగా వేధించుసంఘమును, దాని పూజలందుకొను వేల్పులను రూపుమాపికసిదీర్చుకొన వలయు ననెడికోర్కె పుట్టె అతడు అందులకు తగు యత్నము సేయసమకట్టెను. నందులు పరిభవింప కసిదీర్చుకొన నాడు చాణక్యుడు ప్రతినపట్టినయట్లు నేడు కాలచంద్రుడును హైందవసంఘ విధ్వంసమునకు దృఢసంకల్పుడయ్యెను.

3.

బలాధికార సమన్వితుండును, కోరి కూతు నిచ్చి యుచితరీతి గారవించినవాడును, తనకేలికయు నగు సుల్తాను సులయిమాను ఇప్పట్ల నీక్రోధమయహృదయునకు ఏకమాత్రశరణ్యముగ గన్పట్టెను. అంతేకాదు. కసిదీర్చుకొని తన పరితప్త హృదయానలమును జల్లార్చుకొనుటకు స్వమతమూరుడగు సుల్తాన్ ఎల్లవిధముల దగినవాడని యతనికి తోచెను. ద్వేషపూరితమానసమునకాయేలికమత మెంతయు రుచించెను. రాజ్యమేలు రాకొమరిత కేమత మంతగా ప్రేమాంజలిగ త్యాగబుద్ధి బుట్టించెనో, యేమతమర్యాదను సామంతులును, సామాన్యులునుగూడ నంతగా కలసిమెలసి యుండుటకు వీలయ్యెనో, ఏమతావలంబులలో నొకని యాధిక్యము నిం

కొకని యుదాసీనతయు తన క్షేమమాత్రము గానరాకుండకో అట్టి ముసల్మానుమతమే కాలచంద్రున కప్పట్టున పరమావలంబనీయముగ దోచె.

అప్పటి స్థితిని సంశయించుటకును, వేరొండురీతి వర్తించుటకును కాలచంద్రునికి సమయమా? లక్నౌనతికి చేరినంతనె యాదృఢసంకల్పుడు రాచనగరు కేగి తన నిశ్చితాభిప్రాయమును సుల్తానున కెరింగించెను. సులయిమాన్ అల్లునిలోనిమార్పు గని పరమానందభరితు డయ్యెను. స్వమతమున సుచిత్రరీతిని జేరిన జామాతకు అతడు వలయు సైన్యసహాయము నిచ్చి, విజయుడై రా నాశీర్వదించి, అతనిని ఉత్కళాక్రమణమున కంపెను. అల్లునికో ర్కె చెల్లించుటయు, ప్రఖ్యాతశత్రుదేశము నాక్రమించుటయు దలవనితలంపుగ లభింప నెవ్వడు మురియకుండును!

౪

గంగాతీరమున స్వీయనామాంకిత ఘట్టనిర్మాణనియుక్తుడై యుత్కళసామ్రాజ్యనేత శ్రీముకుంద దేవ గజపతి ప్రమత్తుడుగ నుండెను. గంగాగోదావరీ మధ్యస్థమగు తనరాజ్యమును నిజపరాక్రమమున నెంతయు విస్తరింపజేసి శత్రుభీకరు డనుఖ్యాతిగ డించిన యాహిందూప్రభువు, మొగలు లైమూరుదాడిని నలిగియున్న యుత్తర సీమలనుండి యిట్లురుములేని పిడుగు అనతికాలమునకె తనపై బడునని యెట్లు దలంచియుండును! పటిమ చెడి పఠానుసామ్రాజ్యము భగ్నమగుటచే.సామంతసీములు నిజస్వతంత్రతాస్థాపనకు గృషిసలుపుచు నొండొంటితో గలహించుచుండ, నవి తన్ను బోలిన బలవంతునితో గయ్యమునకు కాలుదువ్వునని యాతడు కలనైన నూహింపలేదు. కాని తన రాజ్యసీమనె సంఘనిరాదరణ మనువేడిమిని నావిర్భవించిన యొకద్విజవిద్వేషమేఘము, హుగ్లీనదీతటమునందలి తన విడిదిలోని పండితమాన్యుల తిరస్కారణమున చెదరిపోయియు 'గౌడ' రాజాదరణను బలయుతమై యొక్కుమ్మడి తిరిగి క్రిందికి దిగి తనను, దనరాజ్యమునుకూడ ముంచియెత్తి తుడుచుకొని పోవునని అతడు కల గనుటెట్లు!

రాజులేనికటకపురిరాణిచే నెన్నియోదినములు కాపాడబడియు, తుదకు కాలచంద్రునికి కరగతమయ్యెను. కసి తప్ప అన్య మెరుంగని యాకరకుమానిసి విధి విరామము లేక గజపతుల రాచనగరును పీనుగులపెంటగ జేసి విడిచెను. అనాయాసముగ నింతటి జయము గలిగిననెను సంతసమున నాతురక సైనికు లుత్సాహపూరితులై రాజ్యమెల్ల కొల్లగొట్టుచు విజృంభించిరి. తా బడిన చిత్తసంక్షోభమున నెురదువారిన కాలచంద్రుని హృదయమున దయాదాక్షిణ్యముల కుచ్చోటను దావు లేకుండెను. వయోలింగభేదముల బాటింపకయే చేజిక్కిన యాహిందూసామ్రాజ్య ప్రజనెల్ల నా సేనాధిపుడును, సైనికులును కత్తుల కెరజేసివైచిరి. పంటభూముల పెంటకుప్పలుగ జేసివైచిరి. కలకలలాడు జనపదముల మలమలమాడు మంటల పెట్టివైచిరి. వేయేల? తైమూరుదోపిడివెనుక పాంచాలమైన కొంత విశ్రాంతి నొందగానికాలచంద్రుని దాడి తరువాత నుత్కళము మరి యుసురుకొనలే దందురు. ఆతనిచర్యల జూచినవా రెవ్వరును కాలచంద్రుని "కాళాపహాడ్" అని తప్ప వేరొండుపేర బిలిచి యెరుంగరట! సాధారణముగ ఘోరకృత్యములకు వెనుదీయని ఆతని సైనికులే యొక్కొక్కతరి ఆతని సంహారకార్యమును జూచి నిశ్చేష్టులై యిట్టిఘోరములకు వెనుదీయని యీతడును మానవుడేనా? యని సంశయించుచుండిరి.

కటకపురితోడ శ్రీ జగన్నాథుని యాలయమును, కోణార్కమును, భువనేశ్వరుని కోవెలయు మొదలుగాగల ఎన్నియో దివ్యక్షేత్రములు కాళాపహాడుకసి కాహుతియయ్యెను. మహాక్షేత్రముల యర్చకులే యాతని కోపానలమున కింధనము లైరి. క్షేత్రనేతల యాలయములే యాతని ద్వేషాగ్నిని వధ్యమందిరములుగ మారె! అనేకపురప్రాంతరములనుండి పూజలందెడి మహాసాలగ్రామములె యాతని మూత్రవిసర్జన పాత్రను మురుగవలసివచ్చె. ఏమని వ్రాయను! చాలింతయావు కడుపు కోసి యాచర్మముతో మూయబడిన యాతని రణభేరి మ్రోత విని, భయమున శ్రీజగన్నాథుడే పర్వులిడి వచ్చి యానగడ జమీందారిలో ఉన్న మధురాగ్రామములో దలదాచుకొనెనని చెప్పుదురు. నేటికిని ఆఘనరలో

నున్న దేవళమున మూడుశూన్యాసనములకు శ్రీజగన్నా
థునందువలెనే భోగరాగాములు జరుపుదురు. కాళా
పహాడ్ పోయినదాక అట విడిసియుండి పిమ్మట
నామూర్తులు పూరీ వేంచేసినవని చెప్పుదురు.

ఆనాటి తల్లులు తమపిల్లలను కాళాపహాడ్ కిచ్చెద
మని చెప్పి నిద్రపుచ్చెడివారట! ఎంతటి ధీరులును ఆపేరు
వినినంతనే గడగడ వణకుచు తలదాచుకొన నేయడవుల
కైన పరువెత్తిపోయెడివారట! ఆపేరుపెట్టుకొని ఎంతో
యోకాలము దుర్మార్గులు తమదౌర్జన్యములనెల్ల నిర్భీతిని
అడ్డులేక జరిపిరట.

ఇట్లు వీరవిహార మొనరించుచు దనసీమ నెల్ల
ధ్వంస మొనరించుచున్న కాళాపహాడు నెదుర్కొని
ముకుంద దేవుడును రణనిహతుడయ్యె. ఇప్పటి కాదేశా
క్రమణము పూర్తియయ్యెనని తలచి 'గాజు' సేనాని
గృహోన్ముఖుడయ్యెను. త్రోవపొడుగునను నీహించూ
మతధూమకేతువున కేదియు బచ్చగనుంట నచ్చినది
కాదు. కాని, చిన్నతనమున దన్ను దెచ్చి మాతామహుడు
పెంచి పెద్దచేసిన యాపల్లెలోమాత్ర మాతని సంహార
కార్యమునకు ఒక యాటంకము వచ్చెను. తా నన్యమ
తావలంబుడైపోయిననా డతని తల్లిని, భార్యలను మొదటి
మామగారగు రాధామోహనుడు గొనివచ్చి తనయింట
బెంచుచుండెను.

నేడాతని విధ్వంసవాంఛ కాగ్రామమున నంత
రాయము గలిగించిన దతనిమాతృమూర్తియే. కొమరుని
రుద్రమూర్తిని గని శోకావిలమానసయై కన్నీరు మున్నీ
రుగా నేడ్చుచు, నెదురుపడు తల్లిని గనినంతనే కాళాప
హాడు స్తంభించిపోయెను. చేష్టలుడిగిన యాతనిరాతి
గుండె నింక నెట్టి పరిశక్త్వ ముండెనోకాని, వేడినిట్టూర్పు
విడిచి, 'రాజు' అపల్లెపై నేరును చేయిజేసికొనవద్దని
కఠినముగా జెప్పి తిన్నగా లక్నావతికి మరలెను.

యుద్ధపుబడలిక వదలినపిదప మాట్లాడవచ్చునని సు
లైమాన్ అల్లుని విశ్రాంతికి భంగము గావింపలేదు.
కాళాపహాడు విశ్రాంతి యెట్టిదోకాని, అహర్నిశము
లాహారనిద్రలనైన తిన్నగ గానక, అనతికాలముననే
యాతడు తూర్పుననున్న హిందూరాజ్యములగు అస్సాము
(కామరూపము) మొదలగు వాటిపై దాడివెడల
సుల్తాను ననుజ్ఞ వేడెను. ఎంత బ్రతిమాలినను వినబోడని
కాళాపహాడునకు కాదనసేరక, సుల్తాను తన సమ్మతి
నిచ్చెను.

నాడు తైమూరుచే విధ్వంస మొనరింపబడగా
మిగిలియున్న పఠానుసామ్రాజ్యమును బలాలు లోడీ
యను నాత డేలుచు నెల్లైన మరల గోల్పోయిన
ప్రతిష్ఠ నార్జింపభగీరథయత్నములజేయుచుండెను మాళవ,
ఘూర్జరములతోపాటు జానుపుర, బంగాళములుకూడ
స్వతంత్రసీమలై యుండుటంజేసియు, దనకు రావలసినకప్ప
ములు రాకుండుటంజేసియు, బాదుషా సమీపమున నున్న
జానుపురపాలకుని లొంగదీయ యత్నించుచుండెను.
జానుపుర పాలకుడగు బరబక్షా ఢిల్లీదాడుల నెదిరించుచు
గాచుకొనుచుండెను. కాశీ, ప్రయాగ, అయోధ్య
మొదలగు ప్రఖ్యాత హిందూక్షేత్రము లెన్నియో గల
జానుపురరాజ్య మెప్పటికైన హిందూమత విద్వేషియు,
అప్రతిహత శౌర్యరాశియు నగు కాళాపహాడుని కంట
బడక తప్పదని బరబక్షా గ్రహించెను. ఆవల ఢిల్లీకి తో
డుగ నీవల లక్నావతియు దనపై గత్తికట్టిన మనుట కష్ట
మని యాతడు తలచెను. కాన నతడు యుక్తియుక్తముగ
కాళాపహాడునకు ఢిల్లీసార్వభౌముడు తన చేతగానితన
మున ముసల్మాన్ద్వేషులగు హిందువులకు నెంతయు నను
కూలుడుగ నుండెనినయు, నట్టివాని దండించి యర్హుడగు
వాని ఢిల్లీసామ్రాజ్యసింహాసీనభిషేకించుటధర్మమనియు,
ముసల్మానుల గౌరవప్రతిష్ఠల గాపాడుట తన యట్టి
ధీరునకు దగినపనియనియు కబురంపెను! బరబక్షాయాహ్వా
నము నాలకించి కాళాపహాడు జాన్పురమునకు బయన
మయ్యెను.

ఈసమాచార మెరిగి బలాల్ లోడీ, కాళాపహా
డును జాన్పురమేగి బరబక్షాను ఎట్లయిన కలియకుండ
జేసి, త్రోవ గాచి వానిని ఢిల్లీకి దోడ్కొనిరా నిపుణు
డగు తన మంత్రి సయ్యదునువానికి వేయిసైనికుల నిచ్చి

పంపెను. చతురమతియగు సయ్యదు నదీతీరమున కాళాపహాడు రాకకై వేచి, యాతడు వచ్చు పడవలు జాన్పుర ప్రాంతము చేరకుండగనె సమీపించి తానె బరబక్షు పంపిన దూతనని తెలిపి, కాళాపహాడునకు రహస్యముగ "ఢిల్లీ సేన లసంఖ్యాకములుగ వచ్చి త్రోవగాచి యున్న వనియెరిగి, బరబక్ మిమ్ము పదిమంది సైనికులతోడ నాప డవల విడిచి నాటుబాట పల్లకిలో రమ్మనుమని వేడి బంపె".నని చెప్పెను. కాళాపహాడున కింతటి వెరపొందవలసిన యవసర మంతగ గానరాకున్నను, బరబక్షుతో రెక్కనేల తీర్పరాదని అతనికి తోచెను. కాని యాడుదానివలె నతడు పల్లకినెక్కి పోవుటకు సమ్మతింపక నమ్మినబంట్లు పదిమందితోడ నశ్వారూఢుడై సయ్యదు ననుసరించెను. అతనికిగాని, యాతని 'గౌడ'యోధులకు గాని యాకుంత్రి గొంపోయెడి త్రోవయే తెలియదయ్యెను. మైత్రి వాంఛించు బరాలులోడీ చేయు సన్మానములవలనను, అతనిమంత్రి సంభావణముల వలనను ఈవంగ సేనానికి పఠానుల ద్రోహము గ్రహింప నిసుమంతయు వీలు కలుగదయ్యె. సయ్యదు చేయు సపర్యల సంతృప్తుడైన కాళాపహాడు ఢిల్లీ జేరి నిజ మెరిగినపిమ్మట బాదుషా చేసిన ద్రోహమున కతని నిందింప సాహసింపకుండెను. సామ్రాజ్యనేతయగు లోడీషా కాళాపహాడునకు నిందింప నవకాశ మీయక, ప్రఖ్యాతయశస్కుడగు నాతనిం దనకొసరిత వలచియున్న కారణమున నిట్లు మోసగించితినని, నన్ను క్షమించి మన్నింప వలయుననియు జెప్ప నాతడు మారుమాటాడలేకుండెను.

పెండ్లికుమారుడై సమ్రాట్టువున్నచల నందుచు మనుగుడుపు లారగించుచు గూర్చుండుటకు కాళాపహాడునకు మనము నిలుచుటెట్లు? తన్నంతగ పరాభవించిన హిందూసంఘ మింక సంతగ మిగిలి ప్రబలుచుండ నా క్రోధమూర్తి మానసమునకు శాంతి చేకూరు టెట్లు?

కాళాపహాడునకు విశ్రాంతి గొన వాంఛ గలిగినను, జాన్పుర విధ్వంసవాంఛను తన కొమార్తె నాతనికిచ్చి పెండ్లి చేసిన బల్లాల్లోడీ మిన్నకుండు టెట్లు? జాన్పురపాలకాధరణమున హాయిగనున్న హిందూమహాక్షేత్రములపై కాళాపహాడుని దృష్టి మరల్చుటకు ఢిల్లీ రాజ్యాంగవేత్తల కంత కష్ట మనిపింపలేదు. సామ్రాజ్య సేనావాహిని కధినేతయై సార్వభౌముని జామాత మరల దనమారణక్రియలకు మొదలిడెను. ఉత్కళ సంహారమూర్తి కామరూపాదిసీమల వైభవము మట్టిలో కలిపిన పదాఘాతమున నార్యావర్తమున గల హిందూజాతి కెల్ల నంత్యకాల మాసన్నమైనటుల తోచెను. తా నొకటి దలప దైవ మొకటి చేసెనే యని విలపించుచు బరబక్షు యుద్ధభూమిని ప్రాణము లర్పించెను. గయ, ప్రయాగ, అయోధ్య మొదలుగాగల ప్రఖ్యాతపావనభూముల దగుల బెట్టి కాళాపహాడు కాశీ కేగెను. అట నాతని సైనికులు విచ్చలవిడి చెలరేగి ఆబాలగోపాల మెల్లర మానప్రాణముల గొనజొచ్చిరి. కాళాపహాడు అటగల దివ్యాలయము లనేకముల జొచ్చి, లోని విగ్రహములనెల్ల ధ్వంస మొనరించి, తుట్టతుదకు విశ్వేశ్వరు నాలయమున జొర నుంకించెను. కాని యాయాలయద్వారము చెంగటి కేగుసరికి నొక స్త్రీవ్యక్తి "ఆకులకళంకు డెడీ? ఆకులపాంసను డెడీ?" యని గద్దించుచు, దండతాడిత భుజంగంబువోలె రోజుచు రివ్వున వచ్చి యాతని వామహస్తము బట్టి నిలువబెట్టి, వలయు నంతగ దిట్టి, "నన్ను గుర్తించితివే? ఏనాడు నా యన్న కడుపు చెరుప బుట్టితివో యానాడే యింతటి దుర్మార్గుడ వౌదువని యెరిగిన, అల్లారుముద్దుగ బెంచి లాలించిన నా యీ చేతులనె నీ యసువుల గొనియుందును. మోస గండైనది. కులప్రదీపకుడవని యెంచి పెంచిన నీవు కులకళంకుడవైతి వేమిరా? నీ తండ్రితో బుట్టి హతభాగినినై శ్రీవిశ్వేశ్వరు సేవించుచు నీరీతి గాలము గడపుచుంచిన నన్నీ పుణ్యక్షేత్రమునగూడ పడియుండనీక, నీరాకాసిమూకలు పరిభవింప గంగగర్భము జొచ్చి యాత్మహత్య జేసుకొన జూడవచ్చిన ప్రతాపవంతుడవు: ఇకనైన సంతసించుము! మహాతుల నిచ్చి నీచే నిప్పు వచ్చిన దాస్యము జేయించుకొని యింట గూర్చుండెడి గునియు మా మలకు ఇకబోయి నీ ప్రతాపవిశేషములు నచ్చజెప్పు. తురకబూబుల సాంగత్యమునకై మాతాపితరుల మతమర్యాదలను మంటబెట్టిన మానహీనుని మహమ్మదీయస్వర్గమైన నెట్లు చేరరానిచ్చు ననుకొనుచుంటివి? పాపీ! పాపీ! పాపీ!!" అనుచు, నిశ్చేష్టుడై స్తంభించి యున్నట్టె

చూచుచున్న కాళాపహాడును వదలి పడిపడిబోయి గంగానదీగర్భమున జొచ్చెను. అప్పటికి నా సేనాధిపుడు చేరుకొనలేదు. ఆ విశ్వేశ్వరాలయద్వారసన్నిధిని కొయ్యబొమ్మవలె నిలిచి నిలిచి, తన్నట్లు మందలించి పోయిన రోషాయతనేత్రజాడనే చూచిచూచి, యేరును వెరచి తన్ను చేరరాని కారణమున గొంతపడికి దసకు దానె తెప్పిరిల్లి, కాళాపహాడు వారుమాటాడకుండ వన విడిదిగుడారమున కేగి తెర వేచుకొనెను.

మరునాడు హృదయమున నేవకు డెట్టకేలకు సాహసించి గుడారములోని కేగ, కాళాపహాడు మరిగానరాడయ్యె; ఏమయ్యెనో ఆకాలమూర్తికే యెరుక! లోడీరాకుమారి గర్భమున గలిగిన ఫాతిమా తప్ప వేరెట్టి సంతానమును బడయకయె కాళాపహాడు అంతర్ధానమయ్యెను. సమ్రాట్టుని రాజనీతియో, కాశీదేవాలయార్చకుల నైపుణ్యమో, లేక మేనత్తమందలింపువేడిమియో, యాతని కథావశేషుని జేసెను.

పారిజాతము

చిర్రావూరు కామేశ్వరరావు గారు

తరుణశాఖాగ్రమునఁ జక్కఁదనము లొలుకు
 పరమసుకుమార నాట్యసుందరివి నీవు
పారిజాతమా! సౌందర్యభాగ్య మెల్లఁ
జూఱఁగొంటివి, నినువంటి చోద్య మేది?

వలపు ప్రసరించి వెన్నెలతళుకుసందఁ
గలికితన మొల్కు నీ సోయగము నుతింపఁ
బలుకునేరుపు నా కలవడఁగ లేదు:—
భరతశాస్త్రము నీ కేరు గఱపినారు?

పరమనిశ్శబ్దసంగీత వరము నీ కె
వఁడు ప్రసాదించె?—ఎంతటి భాగ్యవతివి!

మలయమారుతవీచిక లొలయునపుడు
తెల్లనవ్వులమోమ మటు ద్రిప్పు, చంద్ర
కాంతిలో డాఁగి యిసుమంత గానఁబడవు!
నీవు తెచ్చిన దివ్యసందేశ మేమి?
అవధి లేదె, మనోహరమైన నీవి
లాస విన్యాస యుత మృదుహాసమునకు?—

జాల! ఈ పరమానందలీల లెల్ల
అంతరించిపోవు నని నీయాత్మ కెఱుక
లేదె?—తెల్లవాఱినయంత లెక్క లేని
చక్కఁదనములు ధూళిధూసరితము లగు!

ఇంద్రవర్మ తామ్రశాసనమా?

రాళ్లబండి సుబ్బారావుగారు, యం. ఏ., యల్. టి.

కడచిన అషాఢమాసపు భారతిలో "అనంతవర్మ కుమారుడు ఇంద్రవర్మయొక్క తామ్రశాసనము" అనుపేరట వ్యాసమొకటి ప్రకటింపబడినది. ఈశాసనపు ప్రతిబింబములను గడచిన సం. డిశంబరునెలలో టెక్కలిజమీందారుగారగు శ్రీ యల్. యన్. దేవుగారు నాకు పంపి దాని పాఠములను వారికి పంపగోరిరి. అట్లే చేసితిని. తర్వాత పర్లాకిమిడి నివాసులగు సత్యానారాయణరాజ గురువుగారు "నందవర్మ సాంతోబొంమాలి తామ్రశాసనము" అను పేరిట ఇదే శాసనపు ప్రతిబింబములను, పాఠములను వ్రాసి పంపి, ఆంధ్రదేశీయేతిహాస పరిశోధకమండలివారి ఆంగ్లత్రైమాసికపత్రికయందు ప్రకటింప కోరిరి. అట్లే అవి ప్రకటింపబడినవి. * ఆషాఢమాసపు భారతియందు నాపాఠములను తెలుగున ప్రకటింప యత్నించితిని. కాని వీలు లేకపోయెను. అయినను శ్రీరాజావారే ఆ శాసనమును ప్రకటింపగా జదివితిని. అనేక విషయములందు మాకు అభిప్రాయభేదము లుండుటచేతను, శాసనపు ప్రతిబింబములందలి విషయములును, ప్రకటింపబడిన పాఠములును అనేకచోట్ల సరిగాకపోవుటచేతను తిరిగి నా వ్యాసములోని కొంతభాగమును ప్రకటించి నా పాఠములను, నాకును, శ్రీ రాజావారికిని గల అభిప్రాయభేదములను ఈక్రింద పొందుపరచుచున్నాడను. ఈ శాసనముయొక్క ఆకారాదివిషయములు, లిపి, భాష మొదలగువానిని గురించి తిరిగి వ్రాయ నక్కరలేదు. కాని శాసనమునందలి భాషనుగురించి కొన్నివిషయములు మాత్రము వ్రాసెదను.

చిట్టచివరనున్న రెండువ్యాసగీతములు తప్ప, మిగిలిన శాసనమంతయు గద్యరూపమున నున్నది. 'ల' కారమునకున్ను, 'ళ' కారమునకున్ను తేడా లేదు. ప్రస్తుతము మనము అనుస్వార ముపయోగించునెడల శాసనమునందు అనునాసికమే లిఖింపబడినది. ఇందులకు ఉదాహరణములు:—కళిఙ్గ, మహీన్ద్ర, శశాఙ్క, కలఙ్క, తరఙ్గ, మఞ్జరీ, పుఞ్జ, రఞ్జిత, శ్రీమానన్దవర్మ.— మరియు "సంవత్సర" అని వ్రాయుటకు బదులుగా శాసనమునందు "సంవచ్ఛర" అని ప్రాకృతపదము వాడబడినది. "వ", "బ" లకు భేదము లేకుండుటయు, ఉండవలసినచోట్ల అనుస్వారముగాని, విసర్గగాని, సంధిగాని యుండకపోవుటయు ఈశాసనపుభాషయందలి విశేషములు.

శాసనవృత్తాంతము

ఈశాసనము పూర్వగాంగవంశజుడును, శ్రీ అనంతవర్మసూనుడును అగు శ్రీమానన్దవర్మ మహారాజుదై యున్నది. పూర్వగాంగవంశపు రాజుల బిరుదములన్నియు ఇందునూ గలవు. ఈరాజు తన పరిపాలనమునందున్న "చిఖల్లిక" గ్రామనివాసులగు భోగిక (ఆదాయపుపన్ను వసూలు చేసేవారు) వాసికి (నీటితీరువా వసూలుచేసేవారు) ప్రముఖులనందరిని సమమూర్చి కుటుంబినులను (వ్యవసాయదారులను) ఆజ్ఞాపించుట ఏమనగా:—"మీకు తెలియబడుగాక! శ్రీమానన్దవర్మనైన మేము ఈ(చిఖల్లిక) గ్రామమునందు సూర్యగ్రహణకాలమందు (మా) పుణ్యాభివృద్ధికొరకు రాజపుత్రుడైన 'ఖాలి' అను పేరుగలవాని (సమక్షమున) 'ధూపత్రకః' నివేశనసహితముగను, కౌండిన్యస గోత్రులున్ను, బ్రాహ్మణులున్ను అగు ఆదిత్యశర్మ, మాతృశర్మ, దుర్గశర్మలకు సర్వవిధములైన పన్నులు, ఇతర ఆటంకములు తప్పించి ఆచంద్రార్క స్థాయిగా ఇవ్వబడినది."

* ఆం. ఇ. ప. మం. వారి త్రైమాసికపత్రిక రెండవసంపుటము, 3, 4, సంచికలు, 185-188 పుటలు చూడుడు.

దానమిచ్చిన భూమియొక్క పరిహద్దులు ఈక్రిం దివిధముగా చెప్పబడినవి:—తూర్పు, దోల్లంగి యను పేరుగల సరిహద్దు. దక్షిణం, దక్షిణముగా పారుచున్న (కాలువ) దక్షిణపుసరిహద్దు. పశ్చిమదక్షిణమూల పాషాణము. పశ్చిమం దిగుడుబావి. ఉత్తర పశ్చిమమూల పాషాణము. ఉత్తరమున కాలువ తూర్పుగా పారుచున్నది.

రాజులకు ఆజ్ఞాపించుట ఏమనగా:—

"ఓరాజులారా! ఇతరులు (దానము) ఇచ్చినారని, ఫలంలేదని సందేహింపవద్దు. ఇతరులు దానంచేసిన దానిని రక్షించుట స్వదానఫలంకన్న హెచ్చు. సగరాది చక్రవర్తులు అనేకమంది భూమిని దానంచేసినారు. ఎప్పుడు ఎవరికి భూమి దానంచేస్తే, అప్పుడు వారికి అంతఫలం."

దానముచేసిన గ్రామము

దానముచేసిన "చిఖల్లిక" యను గ్రామమిప్పుడు "చిక్కాలవలస" యను గ్రామమై యుండును. ఇది గంజాం జిల్లాలోని ఉర్లాం గ్రామమునకు సమీపమునన్నది.

శాసనకాలనిర్ణయము

శాసనకాలము "ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరశతే, 221" అని నిర్ణయింపబడినది. ఆంధ్రదేశీయేతిహాస పరిశోధకమండలివారి త్రైమాసికపత్రిక, రెండవసంపుటము, రెండవభాగమున, 153 పుటలో ఈశాసన కాలము "ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరశతే" అనియు, అనగా, గాంగేయశకము 100 సంవత్సరము లని, వ్రాసియుంటిని. అప్పుడు శాసనకాలమును దెలుపు గుర్తును శాసనాంతపు చిహ్నముగా భావించియుంటిని. కాని దానినిగురించి సందేహము తీరక, టెక్కలిజమీం దారుగారికి వ్రాయగా, వారు అది 221 అని వ్రాసి పంపిరి. శ్రీ సత్యనారాయణరాజు గురువుగారును వారి వ్యాసమున అట్లే వ్రాసిపంపిరి. కనుక ఇదివరలో నేను సూచించిన యభిప్రాయమును మార్చుకొని ఈశాసనము యొక్క కాలము గాంగేయశకము 221 గా భావించెదను.

ఈశాసనకర్త ఎవరు?

183, 195 గాంగేయశక సంవత్సరములలో గుణార్ణవుని కొడుకు దేవేంద్రవర్మ రెండుదానశాసనముల నిచ్చెను. అతనికి జయవర్మ, అనంతవర్మయని ఇరువురు కొమాళ్లు. అందు అనంతవర్మ 204 గాంగేయశక సంవత్సరములో అతనిసోదరుడైన జయవర్మసలహాపైని వివాహసమయము నందు క్రోష్టుకవర్తనియందలి తాళత్తేరియను గ్రామమును కామరూపవిషయ నివాసియగు విష్ణుసోమాచార్యునకు దానముచేసెను. ఈతని కొమారుడొకడు దేవేంద్రవర్మ యనునతడు 251, 254 గాంగేయశకసంవత్సరములలో దానములుచేసెను. ప్రస్తుతపు శాసనకర్తయగు మహారాజ శ్రీ మానన్దవర్మ 221 సంవత్సరములో దానము చేయుటవలన 204 గాం. శ. సం. న దానముచేసిన అనంతవర్మయొక్క జ్యేష్ఠకుమారుడున్ను, 251,254 గాం. శ. సం. లలో దానములుచేసిన శ్రీదేవేంద్రవర్మకు జ్యేష్ఠసోదరుడును కావలెను. శ్రీమానన్దవర్మయు, శ్రీదేవేంద్రవర్మయు శ్రీఅనంతవర్మ మహారాజుయొక్క కొడుకులే. ఈశాసనమునందు రెండుచోట్ల రాజుయొక్క పేరు "శ్రీమానన్దవర్మ" యనియే యున్నది. అయినను శ్రీసత్యనారాయణ రాజగురువుగారు "శ్రీమాన్‌నన్దవర్మ" యని యుండవలెననియు, శ్రీమాన్ అనుచోట నకారపు పొల్లు లేఖకుని పొరపాటువల్ల లోపించినదనియు అభిప్రాయపడిరి.* శ్రీ టెక్కలి జమీందారుగారు నేను పైని చదివిన పాఠము తప్పనియు, "శ్రీమానింద్రవర్మ"యని యుండవలెననియు, సంధి విడదీయునప్పుడు శ్రీమాన్ + ఇంద్రవర్మ యగుననియు తెలిపియున్నారు.† కాని, పై యభిప్రాయములు సరియైనవి కావనియు, లేఖక ప్రమాదములు రెండుచోట్ల దాతయగు రాజు పేరు వ్రాయునప్పుడు జరుగనేరవనియు, శాసనాధార

* ఆంధ్రదేశీయేతిహాస పరిశోధకమండలి త్రైమాసిక పత్రిక రెండవసంపుటము, మూడు నాల్గు సంచికలు, 185_188 పుటలు.

† భారతి విభవ సం. ఆషాఢమాసము, 111_116 పుటలు.

మనుపట్టి "శ్రీమానన్దవర్మ" యనియే చదువవలసియుం డుననియు నా అభిప్రాయము. మరియు ఇదివరకు నేను చదివిన పూర్వగాంగరాజుల శాసనములలో "శ్రీమాన్" అను బిరుదము కనబడలేదు. "శ్రీ" అని మాత్రము వ్రాయుట కలదు. "శ్రీమానన్దవర్మ" యనియే శాసనమునందు రెండుచోట్ల స్పష్టముగా నున్నను, శ్రీ యల్. యన్. గారినందన జగద్దేవు రాజాబహద్దరు గారు శ్రీమాన్ + ఇంద్రవర్మ యని చదువుటకు గల కారణమేమో? చదువరుల యుపయోగార్థమై నేను చదువగల్గిన రీతిని మూలమును తిరిగి వ్రాసినాను. ఇదివరలో శ్రీ రాజావారు ఆషాఢ భారతియందు ఇచ్చిన శాసనపు మూలమునకును, దీనికిని చాలా తేడాలు గలవు. పై భారతియం దివ్వబడిన శాసనపు ప్రతిబింబములను చూడనగును.

మూ ల ము *

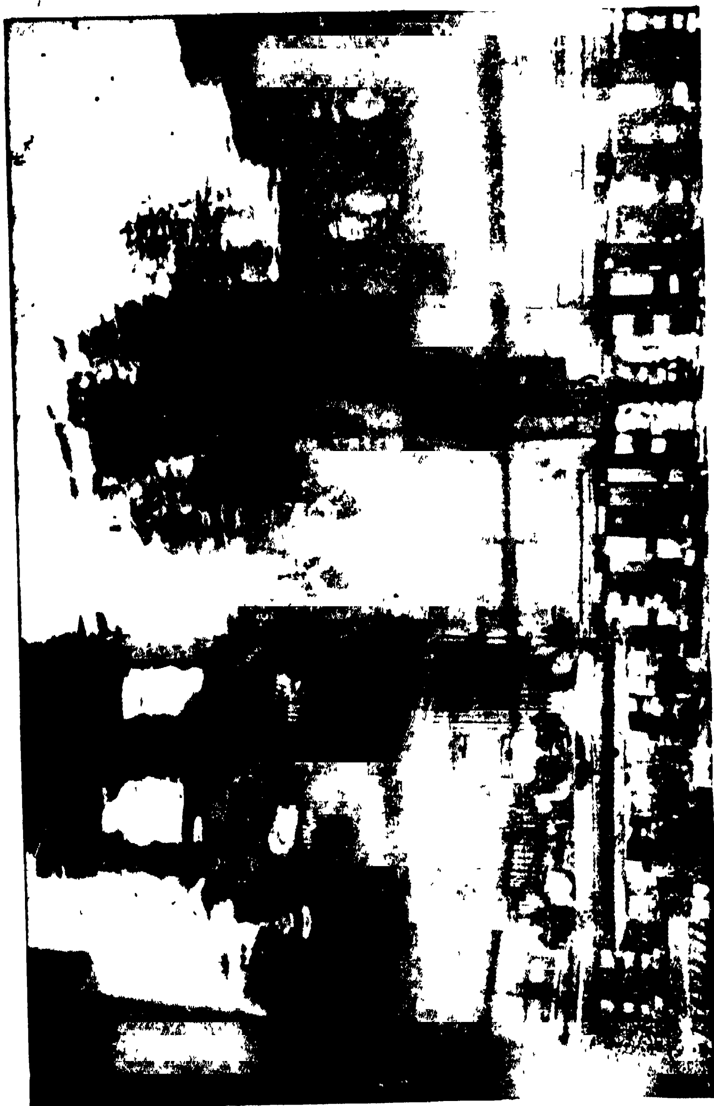
మొదటిరేకు : రెండవప్రక్క

౧. ఓం[1]స్వస్త్యమరపురానుకారిణ[2]సర్వర్త్తుసుఖరమణీయా
౨. ద్విజయవత శ్రీకలిఙ్గనగరావాసకా[3]మహేన్ద్రాచలా
౩. మలశిఖరప్రతిష్ఠతస్య[4] చరాచరగురోసకల[5]
౪. భువననిర్మాణైకసూత్రధారస్యశశాఙ్కచూడా[6]
౫. మణేర్భగవతో గోకర్ణస్వామినశ్చరణకమ
౬. లయుగలప్రణామాదపాస్తసకలకలికలఙ్కో
౭. గఙ్గామలకులోద్భవనిజనిస్త్రిశో[7] ధారోపార్జితసక
౮. లకలిఙ్గాధిరాజ్యప్రవితత చతురుదధితరఙ్గమేఖ

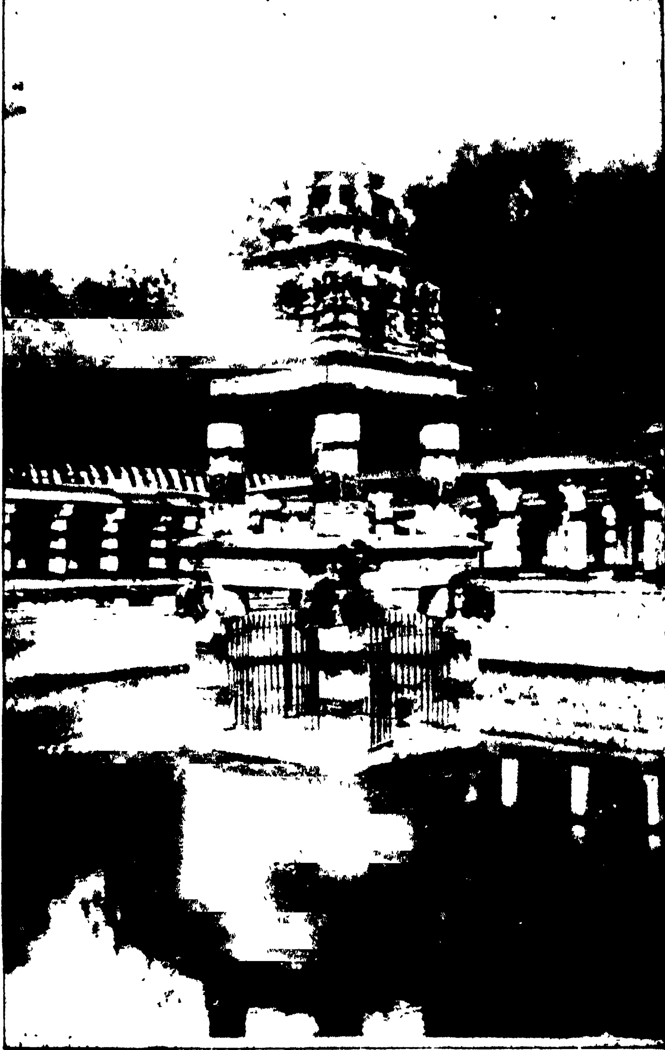
రెండవరేకు : మొదటిప్రక్క

౯. లావనితలామలయశా అనేక[8]సంఙ్ఖ్యో భజని
౧౦. తజయశబ్దః ప్రతాపావనతసమస్తసామన్తచక్ర
౧౧. చూడామణి ప్రభామఞ్జరీపుఞ్జరఞ్జిత చరణపర
౧౨. మమహేశ్వరో మాతాపిత్రుపాదానుధ్యాతో నయవి
౧౩. నయదయదాక్షిణ్యశౌర్యౌదార్య సత్యత్యాగా
౧౪. దిగుణసంపదామాధార శ్రీఅనన్తవర్మసూనుమహారా

* నావద్దనున్న శాసనపు ప్రతిబింబములనుండి వ్రాయబడినది. 1. శంఖమువంటి గుర్తు చే చూపబడినది. 2. కారిణః అని చదువవలెను. 3. వాసకాత్ అని. 4. ప్రతిష్ఠితస్య అని. 5. గురోస్సకల అని. 6. చూడా అని. 7. నిస్త్రింశ అని. 8. యశానేక అని.

3. దేవాలయపు కోనేరు

౮. కోనేరులోని మంటపము

౧౫. జ(శ్రీ)మానన్దవర్మ్మణ ఫరేయభుక్తిః పాతిచిఖల్లికాగ్రా

౧౬. మసినో[9]భోగికవారికప్రముఖసర్వ్వసమవేతాం

రెండవరేకు : రెండవప్రక్క

౧౭. కుమ్బిన[10]సమాజ్ఞాపయతి విదితమస్తువోయథాస్మిన్గ్రా

౧౮. మే[11]స్మాభి(శ్రీ)మానన్దవర్మ్మణ సూర్య్యోపరాగే పుణ్యాభివృ

౧౯. ద్ధయే రాజపుత్రఖాలినామాభూపటకః నివేశ

౨౦. ననహితా కపిలమణ్డపయమలేపోల్లవిత

౨౧. కౌసన్దిల్య[12]సగోత్రాయ బ్రాహ్మణాదిత్యశర్మణే మాత్రు

౨౨. శర్మణే దుగ్గశర్మణేచ సర్వ్వకరభరైః పరిహృత్యా

౨౩. చన్ద్రార్క్కప్రతిష్ఠప్రతిపాదిత ఇతి పూర్వ్వేణ దోల్లంగినామ

మూడవరేకు : మొదటిప్రక్క

౨౪. గర్త్తా సీమాసీతు దక్షిణేనప్రవహాతి దక్షిణేనసీమా

౨౫. సేతుపశ్చిమదక్షిణకోణే పాషాణ పశ్చిమేణవాపీ

౨౬. ఉత్తరపశ్చిమకోణే పాషాణఉత్తరేణకాణగర్త్తాపు

౨౭. ర్వ్వేణ ప్రవహాతిరాజ్ఞః ప్రజ్ఞాపయతి మాభూద

౨౮. ఫలశఙ్కావః పరదత్తేతిపార్థివాస్వదానాఫల[13]

౨౯. మానన్త్య[14] పరదానానుపాలనం బహుభిర్వ్వసుధాదత్తారాజా

౩౦. భి[15] సగరాదిభి[16] యస్యయస్యయదాభూమితస్యతస్య

౩౧. తదాఫలమితి ప్రవర్ధమానవిజయరాజ్యసంవచ్ఛర[17] శతే ౨౨౧

౩౨. ఆషాఢదినపఞ్చమి ఉత్కీర్ణ[18]శాసన[19]

---

9. గ్రామవాసినో అని. 10. కుటుంబినః అని. 11. యథాస్మి న్గ్రామే అని. 12. కౌన్డిన్య అని. 13. స్వదానాత్ ఫల అని. 14. మానన్త్యం అని. 15. రాజాభిః 16 సగరాదిభిః, 17. సంవత్సర అని. 18. ఉత్కీర్ణం అని. 19. శాసనం అని.

చ్యుతి

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు

ఇది పరానురక్త మగుచు నాయెద జనించి
తావకాలయ ఘంటికాధ్వానపథము
లందఁ బడి యభ్రవీథుల యంచు లెఱుఁగు
తలఁపు—వేగింపఁబడెద నిత్యంబు నాథ!

నీగుడి ప్రమాణమును చేరనీక తరిమి
నారు భస్మధారు లగు పూజారివారు
నా వదనసీమ బత్తి యున్నది కనంబ
డదఁట! నావంటివారు కూడరఁట యచట!

నీదుగుడి వెన్కతట్టున నేల కొరిగి
పోవుచున్న ప్రాకారపు చారియ దాఁగి
యాలయపురఃప్రలంబి ఘంటారవములు
వినుటపై మానసము నిల్పి వేచి యుంటి.

ఆనినాదంబు లేగగనానిలములు
మోచుకొనిపోయెనో! కాక నాచెవులకు
చెప్పరాని వినరాని చేటు కలిగె
నో! ప్రతీక్ష ప్రతీక్షగా నుండిపోతి.

ఆనినాదాల కంకితమైన నాదు
పేదగుండె ఆమ్రోఁతలు వినుట యనుచు
కలదో! ఏనాటికైన ఈ గండశిలల
యందు నేఁగూడ నొకశిల యగుదునో! కాక.

ప్రాచీన జ్యోతిష గ్రంథములు*

నిడుమోలు కనకసుందరంగారు, బి.ఏ. (ఆనర్సు)

నక్షత్రములు

సూర్యుడు సంచారమొనర్చెడి క్రాంతివృత్తము (Ecliptic) ఇరువదియేడు లేక యిరువదియెనిమిది భాగములుగ విభజింపబడి యందొక్కొక్క భాగమున కొక్కొక నక్షత్రముయొక్క పేరు పెట్టబడెనని ప్రాచీన గ్రంథములందు కానవచ్చుచున్నది. నక్షత్రములు చంద్రుని రాసులని కొన్నిచోట్ల నుదాహరింపబడి యున్నది. అవి సోముని—అనగా, చంద్రుని—భార్యలని మహాభారతము [IX-35 (45)] ను, తైత్తిరీయసంహిత [ii-3 (5)] యును చెప్పుచున్నవి. ఋగ్వేదమునందు తిష్య (సూర్యుడు?), అఘాస్ (మఘ), అర్జుని (ఫల్గుని) నక్షత్రములు తప్ప నింకేమియు నగుపడుటలేదని యింతకు బూర్వమే వివరించి యున్నాము. 1 వ అధ్యాయము 162 (18) ఋక్కునందు 27 నక్షత్రములకు సూచన యున్నదని కొందరు వ్యాఖ్యాతలు తలచుచున్నారు. అథర్వవేదము [XIX-7], తైత్తిరీయసంహిత [IV-4-10], కథాసంహిత [XXXIX-13], మైత్రాయణీ సంహిత [ii-13 (20)], శతపథబ్రాహ్మణము [X, 5-4, 5 (5)] మొదలగు గ్రంథములును నక్షత్రనామములను వివరించి యున్నవి. ఈ పేర్లలో వ్యత్యాసములు అరుదుగా నున్నవి. కాని నక్షత్రసంఖ్య మాత్రము కొన్నిటియందు 27 గను, మరి కొన్నిటియందు 28 గను నున్నది. అథర్వవేదమును, మైత్రాయణీసంహితయును 28 నక్షత్రములను పేర్కొనుచున్నవి. తైత్తిరీయ సంహిత, శతపథబ్రాహ్మణము మొదలగునవి 27 నక్షత్రములను మాత్రమే పేర్కొని యున్నవి. వేదకాలానంతర గ్రంథములుకూడ నక్షత్రములు 27 అని కొన్నియు, 28 అని మరికొన్నియు తెలుపుచున్నవి. జ్యోతిష వేదాంగము, సూర్యసిద్ధాంతము [ii-64]లందు 27 మాత్రమే కలవు. సూర్యప్రజ్ఞప్తి, బ్రహ్మస్ఫుటసిద్ధాంతము, సూర్యసిద్ధాంతము [VIII-I-f] లందు 28 యున్నవి. కావున ఆదిని 27 ఉండెనో, 28 ఉండెనో, యిదమిత్థమని చెప్పజాలము. ఈ యిరువదియెనిమిదవ నక్షత్రము అభిజిత్తు అయి యుండవలెనని జ్యోతిష్కులు అభిప్రాయ పడుచున్నారు. అభిజిన్నక్షత్రము తారావర్గములోనుండి తొలగిపోయెనని మహాభారతము [III-230-11] న విచిత్రమగు నొక గాథ కలదు. కాని ఇది నక్షత్రవర్గములో వచ్చిచేరిన నూతననక్షత్రమని తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణము[i-5-2 (3)] తెలుపుచున్నది. కావున ఆదిని నక్షత్రములు 27 గా నుండి తైత్తిరీయబ్రాహ్మణమునందు వివరింపబడిన రీతిని అభిజిన్నక్షత్రముయొక్క ఆగమనమువలన 28 అయ్యెనో, లేక ఆదినే 28 గా నుండి మహాభారతము నందున్నటుల అభిజిత్తు జారిపోవుటచే 27 అయ్యెనో నిర్ణయింపజాలము. అరేబియా దేశీయుల మనాజీల్ నందును, చైనాదేశీయుల సియూ (Sieou) నందును, బాల్డియనుల గణితమునందును 28 నక్షత్రరాసులే కనబడుచున్నవి. వానికిని హైందవ జ్యోతిశ్శాస్త్రము నందలి నక్షత్రరాసులకును గల సంబంధమును గూర్చి అనేక వివాదములు ప్రబలియున్నవి.

నక్షత్రములసంఖ్య యిట్లు భేదించుటకు గల కారణమును ఎవరును ఇంతవరకు నిర్ణయించి యుండలేదు. పూర్వకాలమున అభిజిత్తును విడిచి, 27 నక్షత్రములనే వాడుకొనుచుండిరని పెక్కుమంది శాస్త్రజ్ఞులు ఊహించుచున్నారు. 3 సంఖ్యను 3 సార్లు పెంచిన 27 వచ్చుచున్నది. కావున నీసంఖ్యయందు కొంతగూఢార్థముం

* ఈ వ్యాసముయొక్క ప్రథమభాగము ఆషాఢమాస సంచికయందున్నది.

యుండవచ్చును. పూజాపీఠమును 756 ఇటుకలతో కట్టవలెనని శతపథ బ్రాహ్మణము [X-5-4 (5)] విధించుచున్నది. ఈ సంఖ్య 27 ను 28 చే గుణింపగా వచ్చునదగుటచే నిందును ఏదో విశేష ముండెనేమో యను అపోహము కలుగుచున్నది. నక్షత్ర నామములలో నింకొక విశేషమును మనము గమనింపవలసి యున్నది. 27 లేక 28 నక్షత్రములలోను పూర్వోత్తర ఫల్గుణి, పూర్వోత్తరాషాఢ, పూర్వోత్తరాభాద్ర పదములను కూడదీసిన యెడల 24 లేక 25 ప్రత్యేకనామములు మాత్రమే కనబడుచున్నవి. హిందువులు మొట్టమొదట క్రాంతి వృత్తమును 6 భాగములుగా విభజించి యుండిరేమోయని ఆల్బిరూని అనుమానపడి యున్నాడు. [ఇండియా, i. 358 పేజీ చూ.] ఈ 6 భాగములును తదుపరి 12 రాసులుగా మారినట్లే, ఈ 12 రాసులును 24 అర్ధరాసులు (హోరలు) గా మారి ప్రత్యేకనక్షత్ర నామములను గ్రహించి యుండవచ్చుననియెడి వేరొక అపోహమునకు కూడ తావు కలదు. అదియేగాక, పూర్ణిమయందు సుమారుగా చంద్రు డేనక్షత్రమునం దుండునో ఆనక్షత్ర నామమునుండియే మాసనామము సంక్రమించి యుండినందువలన నీయపోహమునకు కొంత ఆధారము ఏర్పడుచున్నది. నక్షత్రనామములకును, మాసనామములకును గల సన్నిహిత సంబంధము ప్రత్యక్షముగ నగుపించుచునే యున్నది. చైత్రము—చిత్ర; వైశాఖము—విశాఖ; జ్యేష్ఠము—జ్యేష్ఠ; ఆషాఢము—ఆషాఢ; శ్రావణము—శ్రవణము; భాద్రపదము—భాద్ర; ఆశ్వయుజము—అశ్విని కార్తికము—కృత్తిక; మార్గశిరము—మృగశిర; పుష్యము—పుష్యమి; మాఘము—మఖ; ఫాల్గునము—ఫల్గుని.

నక్షత్రములు ఆకాశమున నుండు స్థానములను పూర్వగ్రంథము లెవ్వియూ సూచించి యుండలేదు. వరాహమిహిరుని కాలమునాటి కైనను (క్రీ. శ. 6 వ శతాబ్దము) ఈ విషయమున నుపయోగ కరములగు సూత్రనాంశము లెవ్వియు లభింపలేదు. పంచసిద్ధాంతికము నందు ఏడునక్షత్రములకు మాత్రము యోగతారలు సూచింపబడి యున్నవి. కాని యివియైనను నిర్దుష్టముగ నున్నవని చెప్పుటకు వీలులేదు. ఈ నక్షత్రముల స్థానములను స్పష్టముగా నిర్ణయించుటకు మనపూర్వికులు పూనుకొని యుండిన ట్లగపడుట లేదు. ఆల్బిరూని [ఇండియా, II, 88] యిటుల వ్రాసియుండెను: "స్థిరనక్షత్రములను గూర్చి హిందువులకు బొత్తిగా తెలియదు. చంద్రస్థానములైన యోగతారలను గుర్తించి, వ్రేలితో నాకు చూపగలిగినవారెవరును నాకు తటస్థముకాలేదు." సూర్యచంద్రుల సంచారమార్గము నాధారము చేసికొని ప్రాచీనగ్రంథములు నక్షత్ర స్థానములను నిర్ణయించుచున్నవి. ప్రతినక్షత్రమునందును యోగతారలస్థానము నిర్ణయింప వలసియుండెను. పంచసిద్ధాంతికమున చెప్పబడిన యేడునక్షత్రముల స్థానములు నిట్లు వర్ణింపబడి యున్నవి: "కృత్తికయొక్క యోగతార ఆరవఅంశకు చివరను, క్రాంతివృత్తమున కుత్తరమున మూడున్నర 'హస్తముల' దూరమున నున్నది. రోహిణియొక్క యోగతార యెనిమిదవ అంశతుదిని, క్రాంతివృత్తమునకు దక్షిణమున ఐదున్నర హస్తముల దూరమున నున్నది." [XIV, 34]. "పునర్వసులోని నక్షత్రద్వయము అష్టమాంశాంతమున క్రాంతివృత్తమున కిరుపార్శ్వముల (అనగా నుత్తరదక్షిణముల) నొండొంటికి నెనిమిదిహస్తముల దూరములో నున్నవి. పుష్యమి చతుర్థాంశయందు, మూడున్నర హస్తములు ఉత్తరమునకు నున్నది. ఆశ్లేషలో దక్షిణ నక్షత్రము ప్రథమాంశ యందొకహస్తము దక్షిణమున నున్నది. అటులే మఘలోని ఉత్తర నక్షత్రముకూడ, క్రాంతివృత్తముపైని షష్ఠాంశమున నున్నది. చిత్ర యేడున్నర యంశలలో మూడుహస్తములు దక్షిణమున నున్నది."—ఇందు 360 అంశలు 27 నక్షత్రములకు పంచగా నొక్కొక్క నక్షత్రమునకు $13\frac{1}{3}$ అంశలు లభించును. హస్తమనగా నెంతయో స్పష్టముగా నిర్ణయించుటకు వీలులేకున్నది. హస్తమునకు 24 అంగుళము లుండుటచేతను, 32 మినిట్లు వ్యాసరేఖ (Diameter) గల చంద్రమండలము 15 అంగుళములు వ్యాసరేఖ గలదిగా నెంచబడుటచేతను, 1 అంగుళమునకు 2 మినిట్ల 8 సెకండ్లు, అనగా, 1 హస్తమునకు 51 మినిట్లు 12 సెకండ్లు వచ్చుచున్నవి. 60 మినిట్లు అయినచో 1 అంశ (డిగ్రీ) యగును. ఇరువది యెనిమిది నక్షత్ర

రాసులయొక్క యోగతారల స్థానములను, ఇంకను ఏడు స్థిరనక్షత్రములయొక్క స్థానములను సూర్యసిద్ధాంతము సూచించుచున్నది. ఏది యెటులైనను, ఆధునిక కాలమున నక్షత్రగోళముల కీయబడిన నామములు ప్రాచీనములు 'వనిమాత్రము విశదమగుచునే యున్నది. క్రీ. శ. 1000 వ సంవత్సర ప్రాంతముల క్రాంతివృత్తము రేవతి రాశియందలి ముఖ్యనక్షత్రముతో నారంభించినటుల హైందవజ్యోతిష్కు లెంచుచుండిరని నిదర్శనములు గలవు.

నియమిత సమయములయందు సూర్యచంద్రులే నక్షత్రరాశియందుండిరో తెలియజేయు ప్రసంగములు ప్రాచీన గ్రంథములందు లేకపోలేదు. "చంద్రుడు ఫల్గునియందుండెను." మొదలగువాక్యములు అట్టి గ్రంథములయందు తరచుగ నగపడుచునే యున్నవి. కాని "జ్యోతిష వేదాంగము"నకు బూర్వము నక్షత్రమానము నిర్ణయింపబడినటు లెన్నటను కనబడుటలేదు. ఆగ్రంథము క్రాంతి వృత్తము 27 సమభాగములుగా విభజింపబడినట్లును, ధనిష్ఠ నక్షత్రము మకరరాశియందు మొట్టమొదట నున్నటులును తెలుపుచున్నది. ఈ విషయమై మున్ముందు విపులముగ చర్చింతము. "సూర్యప్రజ్ఞప్తి" యందు క్రాంతివృత్తము 27 21/67(?)భాగములు చేయబడియున్నది. ఇందు నక్షత్రమున కొక్కొక్కటికి అర్ధభాగముచొప్పున 6 నక్షత్రములకును, ఒకసంపూర్ణ భాగము చొప్పున 15 టికిని, ఒకటిన్నర భాగము చొప్పున 6 టికిని, మిగిలిన 21/67 భాగము అభిజిత్తునకును చెందుచున్నవి. సూర్యుడు అభిజిత్తునందున్నపుడే మకరసంక్రమణము కలుగుచుండినటులు కూడ తెలియుచున్నది. మాసములకును, నక్షత్రములకును నొకవిధమగు పరస్పరసంబంధ మేదో యొకకాలమున నుండినటులును విదిత మగుచునే యున్నది.

కాని, నక్షత్రములు క్రాంతివృత్తము యొక్క భాగములు మాత్రమే అయియుండి, ఆకాశమున ప్రత్యక్షముగ నగుపించు జ్యోతిర్గోళముల గురుతించుట కేర్పడిన పేర్లుగా అదిని ఉద్దేశింప బడియుండక పోవచ్చు ననుకొనుటకు వీలు కలదు. ఈవిషయమున విశేషమగు పరిశోధనము జరుగలేదు. కాని నూతనాంశము లనేకము లట్టి పరిశోధనము వలన మనకు లభింపవచ్చును. గ్రీకుల జ్యోతిషశాస్త్రమున వాడబడిన రాసుల నామములు క్రాంతివృత్తమునందలి ప్రత్యేక నక్షత్రగోళముల కీయబడినపేరులై యుండెను. కాని యీపేరులు కొలది కాల మైనపిదప, గ్రీష్మవిషువత్తు మొదలుకొని క్రాంతివృత్తమును పండ్రెండు పాళ్లుగా విభజింపగా వచ్చిన భాగమునకే వాడబడుచు వచ్చినవి. విషువత్తులయొక్క తిరోభిగమనము (Precession of the Equincxes) వలన క్రాంతివృత్తముయొక్క భాగముల పేరులకు, నక్షత్రరాసుల పేరులకు నుండిన సంబంధము తొలగిపోయినది. గ్రీష్మ విషువద్బిందువు మొదలుకొని 30 డిగ్రీలు తూర్పునకు మేషమును, అటుపిమ్మట 30 డిగ్రీలు వృషభమును— ఈరీతిగా పండ్రెండు రాసులును 360 డిగ్రీలలో నిమిడి యున్నవి.

ప్రాచీన గ్రంథములయందలి నక్షత్రనామములు కృత్తికతో నారంభించుచున్నవి. ఈనక్షత్రము నేడు మనము గుత్తికొయ్యలు, లేక పిల్లలకోడి అని పిలుచు (Pleiades) రాశియేయని యెంచినచో, నేటికి సుమారు 3,200 సంవత్సరములక్రిందట గ్రీష్మ విషువద్బిందు వీనక్షత్రమున నుండియుండవచ్చును. నక్షత్రముల నామములు జ్యోతిష వేదాంగమున ధనిష్ఠతోను, మహాభారతమున శ్రవణముతోను, సూర్యసిద్ధాంతమున అశ్వినితోను, సూర్యప్రజ్ఞప్తియందు అభిజిత్తుతోను ఆరంభించు చున్నవి. విషువత్తులయొక్క వక్రగమనమువలన నీనక్షత్రముల యొక్క ప్రథమస్థానము కృత్తిక కడనుండి అశ్వినివద్దకు మార్పవలసి వచ్చెనని చూచినతోడనే మన మెంచుదుము. కాని యీ యూహకు చాల ప్రతిబంధకములు కలవని తిలకు, ఫ్లీటు మున్నగువారు సూచించి యుండిరి. కృత్తికతో నారంభించుటకు దైవత పూజావిషయిక మైనట్టి కాని, లేక జ్యోతిషఫల విషయిక మైనట్టి కాని వేరొక యంతరార్థ ముండెనేమోయని వారు అభిప్రాయపడియుండిరి. పూజావిధులకు కృత్తిక మొదలనియు, కాలమానమునకు ధనిష్ఠ మొదలనియు గర్గుడు శాసించెనని తిలకు

సూచించియుండెను. నక్షత్రములు కృత్తికతో నారంభించుటకు కారణము హిందువుల పూజా విధానములే కాని, సూర్యుడు గ్రీష్మ విషువత్తునందారాశియందుంట కాదని డాక్టరు థీబొ నిరూపింప నెంచి యుండెను.

బ్రాహ్మణములు

బ్రాహ్మణములయందు జ్యోతిష విషయములు చాల అరుదుగ నగపడుచున్నవి. ముప్పదియైదు, లేక, ముప్పది యారుదినములు గల పదుమూడవమాసము సంవత్సరమున వచ్చుచున్నటు లందు సూచనలు గలవు. కృత్తికలు తూర్పుదిశను, సప్తర్షులు ఉత్తరమునను ఉదయించుచున్నటు లది యుదాహరించుచున్నది. కృత్తికలు (గుఱికొయ్యలు అని మనము పిలుచు నక్షత్రములు) తూర్పున నుదయించునెడల విషువద్బిందు వనటనే యుండి యుండవలెనని యెంచినచో, విషువద్బిందువు అశ్విని రాశిని చేరుట కగుకాలమును గుణించి, బ్రాహ్మణములు క్రీ. పూ. 3000 సంవత్సరముల క్రిందట (అనగా నేటికి సుమారు 5,000 సం.ల క్రింద) వ్రాయబడినవని నిర్ధారణ చేయబడెను. ఐతరేయ బ్రాహ్మణమున రోహిణీతారను గూర్చిన యొక విచిత్రమగు కథయు కలదు. [III-33-5 చూ.]

ఉపనిషత్తులు

మైత్రాయన బ్రాహ్మణోపనిషత్తునందు [I-4] ధ్రువనక్షత్రమును గూర్చిన ప్రస్తావనతప్ప జ్యోతిషవిషయము లెక్కచ్చట నగపడవు. 360 డిగ్రీల పరిమాణముగల క్రాంతి వృత్తమును (Fcliptic) 27 సమభాగములుగా నొనర్చి, 13⅓ డిగ్రీలు పరిమాణముగల యొక్కొక్క భాగమునం దొక్కొక్క నక్షత్ర మున్నటు లుపనిషత్తులు చూపుచున్నవి. కేతు, గ్రహముల పేరుల నవి యుదాహరించుచున్నవి. కాని, జ్యోతిషపరమగు నర్థ మేమియు నాపదములయం దిమిడి యున్నట్లగపడుటలేదు.

జాతకములు

భావి ఫలములను, గ్రహణ సమయములను నిర్ణయించు జ్యోతిష్కులను బౌద్ధమతగ్రంథములు తీవ్రముగ నిరసించియున్నవని ప్రథమమున వివరించి యుంటిని. కాని జాతకములయందుమాత్రము జ్యోతిషవిషయములు తరచుగ నున్నవి. కల్పము, లేక, యుగమునందు నాల్గువిచిత్రములు కలుగుననియు, నందు మొదటిది చంద్రబింబమున చెవులపిల్లి యుండుట యనియు, నది కల్పాంతమువరకు నుండుననియు నిరుపదియవ జాతకమునం దున్నది. 518వ జాతకమునం దీవిషయమున నీరీతి నున్నది:

> పేదబాపని రీతి నొప్పిన శచీంద్రు
> గాంచి కుందే లొకండు "నా కాయ మిదుగో:
> ఆరగించి క్షుధాగ్ని చల్లార్చుకొనుము"—
> అనుచు వేడగ సురపతి యలరి దాని
> యాకృతి సుధాంశు మండలంబందు నునిచె.

48వ జాతకమునం దొక మంత్రమొక గ్రహకూటమియందు పఠింపవలసి యుండినటులును, ఆగ్రహకూటమి తిరిగి యొక సంవత్సరమునకుగాని సంభవింపదని మంత్రవేత్త యనినటులును వ్రాయబడియున్నది. 474 జాతకమునం దిటు లున్నది:

> "కాల మియ్యది మంచిది కాదు. కాన
> నాగుమీ కూడు దనుక గ్రహంబు లివి."

481, 522 జాతకములయందుకూడ గ్రహకూటమినిగూర్చిన ప్రస్తావనలు కలవు. 481 యందు రాక్షసి యొకటి రాజపుత్త్రిని వదలివేయుచు "రాహువుయొక్క కోరలనుండి తప్పించుకొనిపోయెడి చంద్రునివలెనే, నీవును నాచేతులలో నుండి పారిపొమ్ము" అని చెప్పినటుల నున్నది. ఈగ్రహణ రాక్షసులను 25, 490, 537 జాతకములుకూడ సూచింపుచున్నవి.

మహాభారతము

సంస్కృతభారతము క్రీస్తునకు ముందు వెనుకల 400 సంవత్సరముల నడుమ రచింపబడి యుండవలెనని నిర్ణయింపబడియున్నది. పంచవర్ష చక్రమునందు అయిదు సంవత్సరములలో రెండు మాసములును, 18 సంవత్సరములలో 5 మాసములు 6 దినములును పెచ్చువచ్చుచుండు

నట. సూర్యచంద్రులును, బృహస్పతియు పుష్యమీ నక్షత్రమునందు కలిసికొనునపుడు కృతయుగము ప్రారంభమగునని తృతీయపర్వము (190-90) నందున్నది. పుష్యమీనక్షత్రము కర్కాటకరాశియం దున్నది. గ్రహములు కర్కాటకరాశియందు కలిసికొన్నపుడు జగములు భగ్నములగునని బెరోసస్ (Broses) అను సనాతన పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞుడుకూడ సూచించి యుండెను.

ఈగ్రంథమున గొన్ని సందర్భములలో 28 నక్షత్రములున్నటుల వ్రాయబడినను, సాధారణముగానవి 27అనియే వాడబడియున్నవి. అభిజిన్నక్షత్రము అదృశ్యమైనటుల నొక గాథ కలదు. "రోహిణియొక్క అనుంగు చెల్లెలయిన అభిజిత్తు రోషావేశపూరితయై కానలకేగి నిష్ఠాగరిష్ఠురాలై యున్నది. పతితమయిన యీనక్షత్రముయొక్క స్థానమున నింకొకదానిని నిర్మించుటకు నాకు దుస్సాధ్యముగ నున్నది." (iii-230, 2 మా.) ధనిష్ఠతో కాలమానము నారంభింపనలెనని బ్రహ్మదేవుడు శాసించెను. (iii,230-10). కాని "విశ్వామిత్రుడు కోపాతిరేకమున, రెండవలోకమును, శ్రావణతో నారంభించెడి యసంఖ్యాకములగు నక్షత్రములను సృజించుట వలన," శ్రావణతో మొదలుపెట్టవలసివచ్చెనని(xi,44-2) చెప్పబడియున్నది. చాంద్రమాసము శుక్లపక్షముతో నారంభించుచున్నది. పక్షమునకు 14,15 లేక 16 దినములుకూడ నుండవచ్చును. త్రయోదశినాడు గ్రహణము కలిగినటుల నొకచోట సూచన కలదు. (vi,3-32.) గ్రహములు వరుసగ నీక్రమమున పేర్కొనబడియున్నవి:" (1) శుక్రుడు (2) బృహస్పతి (3) బుధుడు (4) అంగారకుడు (5) శని (6)రాహువు (7) ఇతరగ్రహములు" (ii,11-37) నక్షత్రములు దూరస్థములగుటచే చిన్నవిగా నగపడినను, చాల పెద్దవియైయున్నవని తృతీయపర్వమునం (42-24) దున్నది. ఈగ్రంథములలో నెల్ల నీవిషయమే కడు నత్యద్భుతమగు జ్యోతిషరహస్యమని పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞులెంచుచున్నారు. సనాతన యవన (గ్రీకు) గురువగు హెరాక్లిడీసు క్రీ. పూ. 350 సంవత్సర ప్రాంతములందే ప్రతినక్షత్రము నాకాశమునందు వ్రేలాడెడి గోళమనియు, నందు ప్రతిదానియందును భూమి, వాయువు, ఆకాశము కూడియుండుననియు", శిష్యులకు బోధించియుండెను.

రామాయణము

వాల్మీకి మహర్షి ప్రోక్తమగు రామాయణము క్రీ. పూ. 3, 4 శతాబ్దములందు రచింపబడి యుండవచ్చును. కాని మనకు నేడు లభించెడి గ్రంథమున నాధునికకాలమున వ్రాయబడి యందు జేర్పబడిన భాగములు కొన్ని లేకపోలేదు. జ్యోతిషసాంప్రదాయములు గల గాథలనేకము లందు కలవు. రోహిణీచంద్రులకథ తరచుగ నం దగపడుచున్నది.చంద్రునియొక్క స్థానమును దెలిపెడి నక్షత్రనామములు పెక్కులందు పేర్కొనబడియున్నవి. పుష్యమీనక్షత్రము మీనరాశియందున్నదని యొకశ్లోకము (i కాం. 19 శ్లో.) స్ఫురింపజేయుచున్నది. సప్తర్షి మండలమును గూర్చియు, త్రిశంకు స్వర్గమును గూర్చియు ప్రస్తావన లిందు కలవు. అంగారకుడు, బుధుడు, బృహస్పతి, శుక్రుడు అను గ్రహముల పేర్లును కలవు. అగస్త్యుడు శ్రీరామునకు సూర్యప్రభావమును వర్ణించుటయు, ఆదిత్యహృదయమను మహామంత్రము నుపదేశించుటయు యుద్ధకాండమున నొకయాశ్వాసమున వర్ణింపబడియున్నది. (గోపీనాథరామాయణము 2వ సంపుటమున 781 పుట కూడ చూడుడు.) చంద్రుడు రాహుగ్రస్తుడగునటులకూడ నున్నది కాని కేతుగ్రహ మిం దుదాహరింపబడినట్లగపడదు.వింధ్య, హిమవన్నగములకంటె మేరు వత్యున్నతమైనదనియు నందు గలదు.

విష్ణుపురాణము

ఈ గ్రంథమునం దొక భాగమును సంక్షిప్తముగ నిట వ్రాయుచున్నాను: "సప్తద్వీపములును సప్తసముద్రముల చే పరివృతములై యున్నవి. వీనిలో జంబూద్వీపము మధ్యమున నున్నది. ఈద్వీపము నడుమను స్వర్ణమయమగు మేరుపర్వత మున్నది. ఆమేరు పర్వతము భూమిపై 84,000యోజనములయెత్తునకును,భూగర్భములో 16,000 యోజనముల లోతునకును విస్తరించి యున్నది. శృంగమున వ్యాసము (Diameter) 32,000 యోజనములును, భూసమప్రదేశమున 16,000 యోజనములు నుండుటవలన

నాపర్వతము పద్మగర్భమందలి దిమ్మయొక్క ఆకారము గలిగియున్నది. సూర్యుడు సంచరించెడి కక్ష్య భూమికి 1,00,000 యోజనముల దూరమున నున్నది. సూర్యునకు పైన నంతయేదూరమున చంద్రమండల మున్నది. చంద్రునకు పైన నంతేదూరమున నక్షత్రమండలము లున్నవి. ఆ పైన 2,00,000 యోజనములలో బుధుడును, అటు పిమ్మట 2,00,000 యోజనములకు శుక్రుడును, 2,00,000 యోజనములకు అంగారకుడును, 2,00,000 యోజనములకు బృహస్పతియు, నాగోళమును గడచిన పిదప 2,50,000 యోజనములకు శనిగోళము నున్నవి. అంతకు పైన 1,00,000 యోజనములలో సప్తర్షులు సంచరించెడి ఖగోళ మున్నది. ఇంకనుపైన నంతియేదూరములో గ్రహచక్రమునకు కేంద్రస్థానమున ధ్రువతార యున్నది. ధ్రువునకుపైన నాల్గుస్వర్గలోకము లున్నవి. .... సప్తగ్రహములును, మేఘములును ధ్రువతారపై నాధారపడియున్నవి. ధ్రువతార తిరుగుచుండుటవలన చంద్రుడు, సూర్యుడు, నక్షత్రములునుకూడ తిరుగునటుల దోచుచున్నవి. వలయాకారమున నున్నదాని (ధ్రువతారయొక్క)మార్గమును నక్షత్రములు అనుగమించును. ఏలయన జ్యోతిర్గోళము లన్నియు ధ్రువ నక్షత్రమునకు వాయు సంబంధములచే కట్టబడియున్నవి." ఈలెక్క ప్రకారము ఈగోళములు భూమి కెంతెంత దూరము లోనున్నవియు నీక్రింది పథకమువలన తెలియనగును.—

సూర్యుడు	1,00,000	యోజనములు
చంద్రుడు	2,00,000	,,
నక్షత్రములు	3,00,000	,,
బుధుడు	5,00,000	,,
శుక్రుడు	7,00,000	,,
అంగారకుడు	9,00,000	,,
బృహస్పతి	11,00,000	,,
శని	13,50,000	,,
సప్తర్షులు	14,50,000	,,
ధ్రువతార	15,50,000	,,

తరువాత గ్రంథములలో నీవరుసక్రమము కొంతవరకు మార్పుచేయబడినది. సూర్యునకును గ్రహములకును గల పరస్పర సంబంధమును సూచింపుచు దూరస్థమగు గ్రహము కంటెను నక్షత్రములు దూరముగ నున్నటులు కొన్ని గ్రంథములు తెలుపుచున్నవి. బుధుడు, శుక్రుడు, అంగారకుడు బృహస్పతి, శని, రాహువు, కేతువు అను సప్తగ్రహములును అష్టాశ్వములచే నీడ్వబడెడు రథములపై సంచారము చేయుచుండునని విష్ణుపురాణమున కలదు. (ii—12చూ.)

ఉత్తరాయణము మాఘమాసారంభమునందును, విషువత్తు కృత్తికయందునో విశాఖయందునో సంభవించుననియు నాగ్రంథమునం దొకభాగము (ii-8) స్ఫురింపజేయుచున్నది. మహాభారతమునందు వ్రాయబడిన రీతినే కృత్తికయు నారంభ మగుననియు నొకచో దెలుపబడిన్నది.

సప్తర్షులు:—సప్తర్షి మండలమును గూర్చినప్రస్తావనలు హైందవజ్యోతిష వాఙ్మయమునందు విరివిగ నగపడుచున్నవి. ఒకపురాణమున నిటు లున్నది: "ప్రదీపుడు రాజైయున్న కాలములో పుష్యమీతారకు సమదూరమున సప్తర్షి మండల ముండెను. తదనంతరము ఇరువదియేడవ శతాబ్దాంతమం దుండు ఆంధ్రాంతమునందు తిరిగియు నీచక్రము ప్రారంభమగును. సప్తర్షులును నక్షత్రచక్రమున తిరుగుచుందురు. ఆచక్రముయొక్క పరిధియందు 27నక్షత్రము లున్నవి. సప్తర్షులు ఒక్కొక్క నక్షత్రమునందు నూరేసి సంవత్సరములచొప్పున నుందురు. ఇదియే సప్తర్షి చక్రము. దీనిపరిమాణము 7దేవతా సంవత్సరములు 6 దేవతా మాసములు. (ఒకదేవతా సంవత్సర మనగా 360 కలిసంవత్సరములు.)" అనగా 2,700 సంవత్సరములు.

ఈసూత్రమునకు సంతృప్తికరమగు సమన్వయార్థము నేటివరకును మనకు లభింపలేదు. పాశ్చాత్యులరాశిచక్రము (Zodiac) వలెనే నక్షత్రమానముకూడ విషువద్బిందువులతోపాటు కదలుచుండునని యెంచి,సప్తర్షి మండలముయొక్క సంచలనమునకు గారణము విషువద్బిందువుల వక్రగమనమని (**Precession of Equinoxes**) సమాధానము చెప్పవచ్చును, కాని 2,700 సంవత్సరములు పరిమాణముగల కాలచక్రమున కట్టిసంబంధ మున్నది

బర్మా-భారతదేశములలో మాకు చాల ప్రసిద్ధి కలదు

వెండిసామానులు

బంగారుసామానులు

పరిశుద్ధమైనట్టియు అందమైనట్టియు

ఉపయోగకరమైనట్టియు వస్తువులు

పరిశుద్ధత—కలితీలేని వెండిని అనగా చాదీవెండిని కాసులబంగారమును మాత్రమే యుపయోగించెదము. మేము తయారుచేసిన ప్రతివస్తువపైనను మా డయమండు ట్రేడుమార్కు తప్పకుండ నుండును.

అందము—మా నమూనాలు అన్నియును క్రొత్తరకముగాను బహుసొగసుగాను యుండును. ఈకాలమునందలి నవనాగరీకులు ఆమోదింపబడిన పద్ధతులపైని వెండిసామానులను సాటిలేని నూతనస్వరూపములతో తయారుచేయించుచున్నాము.

ఉపయోగము—కలితీలేని వెండిసామానులను కొనుటవలన ధననష్ట మేమియును కలుగదని వేరుగాచెప్ప నక్కరలేదు. "ఏది శ్రేష్ఠమైనదో అదియే యెల్లప్పుడును చౌకైనది" అను సామెత ప్రకారము వస్తువును కొనునప్పుడు అది యెన్ని యేండ్లు మన్ను ననువిషయమునుబట్టియే ధరను నిర్ణయింపవలసియుండును.

మీరు మీయింట నుంచుకొనుటకును ఒకరి కిచ్చుటకునుగూడ చూచినంతమాత్రముననే మీ కాశ కలిగింపగల వెండిసామానులు మావద్ద నున్నవి.

అన్నివిధములైన సామానులును మావద్ద సమృద్ధిగా నున్నవి. వానిలో మంచివానిని మీ రెన్నుకొనుటలో మీరు కోరినచో నిపుణులగువారు మీకు సలహానిచ్చుటకు సిద్ధముగా నుందురు. బహుమతిచేయుటకు యేరకము వెండిసామానులు కావలసినను అనుకూలమైనవానిని యెన్నుకొనుటలో మే మన్ని సౌకర్యములను కలుగజేసెదము.

మా పద్ధతి—నవరత్నముల వ్యాపారమునందు మే మేపద్ధతి నవలంభించియున్నామో ఆపద్ధతిని వెండి బంగారు సామానుల వ్యాపారమునందుగూడ మే మవలంభించియున్నాము. మోసములేకుండను కిమ్మతుచేయునట్టియు సరుకులను యిచ్చుటయే మాపద్ధతి!

ఎస్టిమేటులు—ఏరకము వస్తువులకైనను మేము నమూనాలును సిద్ధపరిచి కోరినవారి నమూనాలను ఎస్టిమేటులను పంపించెదము.

మీ ఆదరణను కోరుచున్నాము.

సురాజ్‌మల్ లల్లూభాయ్ అండు కో,

డయిమండు మర్చెంట్సు అండు జ్యూయలర్సు,

గోల్డు అండు సిల్వరు స్మితు్సు,

135, బిగ్ బజారు, తిరుచనాపల్లి. **313**, ఎస్‌ప్లనేడు, మదరాసు.

రెూ తెలియుటలేదు. విషువద్బిందువు క్రాంతివలయమును చుట్టి వచ్చుటకు 25,696 సంవత్సరములు పట్టును. మన జ్యోతిషగ్రంథము లీకాలమును 24,000 సంవత్సరములుగ నుదాహరింపుచున్నవి. సప్తర్షిమండలము ప్రతి నక్షత్రరాశియందును 600 సంవత్సరములవరకు నుండునని వరాహమిహిరుడు వ్రాసినటుల అల్బిరూని చెప్పుచున్నాడు. అటులయినచో 27 నక్షత్రరాసులను చుట్టి వచ్చుటకు 27 × 600=16,200 సంవత్సరములు చాలు. కాఈసమాధానమువలననయినను ప్రయోజన మగపడుటలేదు. కాని 27ను 900చే గుణింపగా 24,300 వచ్చుచున్నది. పైని నివరింపబడిన పురాణసూత్రముయొక్క నిజమును సర్థమేదియో శాస్త్రజ్ఞులు నిర్ధారణ చేయవలసియున్నది.

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు తమ చందాదారుసంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన పనులను జరుపజాలము. చందాదారులసంఖ్య భారతి కవరుకాగితముపై తమ విలాసమునకు ముందున్నది.

చందాదారులకు భారతి ౧౦వ తేది లోపల అందకపోయిన యెడల వెంటనే తపాలువారికిని, మాకార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము.

—భారతి

మా వ్యాసకర్తలకు

వ్యాసములు చిన్నసైజుకాగితములపై ఒకవైపున మాత్రమే విడిఅక్షరములతో బంతులు దూరదూరముగా, దిద్దుబాట్లు లేకుండా, తిన్నగా వ్రాసి పంప వేడికోలు. లేకున్న ముద్రణకార్యములయందు మిగుల కష్టము కలుగుటయే కాక తప్పులుకూడ నిలిచిపోవునని మనవి.

కోటికెలపూడి యజ్ఞేశగారి నరసింహశర్మ గారు

క్రాంతిపాత (Equinoclial point) పరిడోలనము (Pendulum) గా తిరుగుచున్నదా? లేక పశ్చాద్గతిని బోవుచున్నదా? సదా మారుటకు గారణమేమి? అను సంశయములు విచారణీయములై యున్నవి.

క్రాంతిపాత యనగా విషువత్క్రాంతివృత్తద్వయసంపాతము (Equinoclial point).

ఇంగునుగురించి మకరసంక్రాంతి తేదీవిషయమై నాచే వ్రాయబడిన వ్యాసములో క్రాంతిపాతగతి అవసరమైనందున కొంతవరకు పరిశీలించితిని గాని యది గొప్పయంశమగుటనుబట్టి విద్వాంసులపైని విడిచిపెట్ట వలసివచ్చినది.

ఏల యనః— సౌరసిద్ధాంతమున క్రాంతిపాతను గూర్చి.

"శ్లో. త్రింశత్కృత్యో యుగేభానాం
చక్రం ప్రాక్పరిలంబతే,
తద్గుణాద్భూదినైర్భక్తా
ద్ద్యుగణాద్యదవాప్యతే.
తద్దోస్త్రిఘ్నా దశాప్తాంశా
విజ్ఞేయా అయనాభిధాః.

భానాం చక్రం, రాశీనాం వృత్తం, క్రాంతివృత్తం. స్వస్వవిక్షేపమితకళాగ్రప్రోత నక్షత్రగర్భై ర్వ్యక్త మిత్యర్థః; యుగే, మహాయుగే, ప్రాక్, పూర్వవిభాగే, త్రింశత్కృత్య స్త్రింశత్సంఖ్యాకాకృతి ర్వింశతిః, షట్ఛత మిత్యర్థః; పరిలంబతే, ధ్రువాధారభగోళస్థానా త్తద్ద్వార మవలంబతే, అత్ర పరిలంబత ఇత్యనేన భచక్రపర్యభ్రమణాభావ ఉక్తోఽన్యథాగ్రహ భగణప్రసంగేన మధ్యాధికార ఏవ తదుక్తం స్యాత్, తథాచ, తద్ద్వార మవలంబనోక్త్యా పరావర్త్య యథాస్థితం భవతీత్యాగతం, తత్రాపి స్వస్థానా త్తథైవ పశ్చిమతో ల్పవలంబత ఇతి సూచితం; ఏవం చ భచక్రం పశ్చిమత ఈశ్వరేచ్ఛయా ప్రథమతః కతిచిద్భాగై శ్చలతి, తతః పరావృత్త్యా యథా స్థితం భవతి తతోఽపి తద్భాగైః క్రమేణ పూర్వత శ్చలతి. తతోఽపి పరావృత్త్యా యథా స్థిత మిత్యేకో విలక్షణో భగణః, తేన ప్రాగిత్యుపలక్షణం. పశ్చిమావలంబనా నుక్తిస్తు సంవాదకాలే త దభావాత్. అత్ర త్రింశత్కృత్వ ఇతి పాఠః ప్రామాదికః.

శ్లో. యుగే షట్శతకృత్వో హి
భచక్రం ప్రాగ్విలంబతే.

ఇతి సోమసిద్ధాంతవిరోధాత్. తత్పశ్చాచ్చలితం చక్ర మితి బ్రహ్మసిద్ధాంతోక్తేశ్చ."

ఇటుల చెప్పుటవలన క్రాంతిపాత సృష్ట్యాదిని మేషాదిబిందువులో నుండి సంవత్సరమునకు ఏబదినాల్గు గువికలలు గతి గలిగి ప్రాగ్గతితో పదునెనిమిదివందల సంవత్సరములకు సదరు మేషాదిబిందువునకు ఇరువదేడు భాగలదూరమున సంపాతను నొంది, పిమ్మట పశ్చిమగతితో పదునెనిమిదివందల సంవత్సరములకు మేషాదిబిందువును కలిసి, మరి పదునెనిమిదివందల సంవత్సరములకు సదరు బిందువునకు పడమరవైపు ఇరువదేడుభాగల దూరమున సంపాతము నొంది, తిరిగి ప్రాగ్గతితో మేషాదిబిందువుతో సంపాతము నొందును. ఈప్రకారము 3,600 (ముప్పదియారువందల) సంవత్సరములు ప్రాగ్గతితోను, తిరిగి 3600 ల సంవత్సరములు పశ్చాద్గతితోను మహాయుగమునకు (600) ఆరువందల పర్యాయములు చలించుచుండుననియు కనబడుచున్నది.

బ్రహ్మసిద్ధాంతమునందలి—

"శ్లో. ప్రత్యక్చలస్య మేషాదౌ
తులాదౌ ప్రాక్చలో భవేత్,
కర్క్యాదిస్థా మృగాదిస్థా
స్పష్టే రుదగపాఙ్ముఖమ్.

ప్రత్యబ్దం యాంతి యామ్యోద
గ్గమనే విహితాపి యత్,
తత్పశ్చా చ్చలితం చక్రం
ఉపచారోఒయ మిత్యపి.

తతః పశ్చా ల్లవక్రాంతి
ప్రసంగా ద్విద్భిర్గ్లవాత్,

తతోఒన్యథాథ ప్రత్యబ్దం
కించి త్కించి ద్వ్రజంత్యపి.
పశ్చిమాంశక్రమప్రాప్తి
ప్రాక్చక్రం చలితం హి న,
యావ త్సప్తత్యాది నిర్దిష్ట
స్థానం తావ ద్వ్రజంతి తే."

అనువాదనములు సౌరసిద్ధాంతమును బలపర్చుచున్నవి.

ఇదిగాక సోమసిద్ధాంతము మొదలగు దైవార్ష సిద్ధాంతములు సౌరమతమును స్థిరపర్చుచున్నటుల గనుపడును.

ఈయంశములనుబట్టి క్రాంతిపాత పరిడోలనముగ దిరుగుచున్నటుల వ్యక్తమగుచున్నది. మనయార్యులలో ముంజాలాదులు క్రాంతిపాత ఇతరగ్రహపాతలవలె వక్రముగనే భగణపూర్తి జేయుచున్న దనిరి.

భాస్కరులవారు—

"శ్లో. అయనచలనం యదుక్తం
ముంజాలాద్యై స్స ఏవాయం,
తత్పక్షే తద్భగణాః
కల్పే గోంగర్తునందగోచంద్రాః.

వ్యా. యే, అయనచలనభాగాః ప్రసిద్ధాః త ఏవ విలోమగస్య క్రాంతిపాతస్య భాగాః, మేషాదేః పృష్ఠతః తావ ద్భాగాంతరే క్రాంతివృత్తే విషువద్వృత్తం లగ్న మిత్యర్థః. తం విలోమగం క్రాంతిపాతం—"

అని సిద్ధాంతశిరోమణియందు వ్రాసినందున, క్రాంతిపాత సదా పశ్చిమగతితో దిరుగుచున్నటుల ముంజాలాదులు భగణకథనపూర్వకముగ జెల్పిరి.

ఇంతియగాక వీరు—

"శ్లో. విషువత్క్రాంతివలయో
స్సంపాతః క్రాంతిపాత స్స్యాత్
తద్భగణా స్సౌరోక్తాః
వ్యస్తా అయుతత్రయం కల్పే."

అని చెప్పుటవలన వీరికాలమున సౌరమునందు క్రాంతిపాతకు సదా వక్రగతి కలదనెడు పాఠ మున్నటులును, అందు తద్భగణములు మహాయుగమునకు ముప్పదిగ జెప్పబడియున్నటులును వ్యక్తమగుచున్నది. అందు వక్రభ్రమణ మనునది సరియైనదనియు, ముప్పదిభగణము లనునది సరియైనది కాదనియు వీరి యభిప్రాయమైనటుల వ్యక్త మగుచున్నది.

గూఢార్థప్రకాశికారుల కాలమునకు—

"శ్లో. త్రింశ త్కృత్వో యుగే భానాం."

అను పాఠ మున్నటు లగపడుచున్నది గాని వక్రగతిని దెలియజేయు పాఠ మున్నటు లగపడదు.

పాశ్చాత్యజ్యోతిస్సిద్ధాంతులు సంపాతము పైని వ్రాసినరీతిని పెండ్యులమువలె దిరుగక సదా ప్రత్యగ్గతితో దీర్ఘవృత్తమునందు 25,800 ల సంవత్సరములకు ఒకమారు భగణపూర్తి జేయుచున్నదని చెప్పెదరు. ఇందునుబట్టి దీనిగతి సంవత్సరమునకు ౫౧ $\frac{౫౨}{౨౫౮}$ వికలలు గలదై యున్నది. దీనిగతి సంవత్సరమునకు 52 వికలలనియు, ప్రకృతము 50 వికలలకు పైబడియున్నదనియు జెప్పెదరు. బ్రహ్మసిద్ధాంతము మొదలగునవి సౌరమతమును బలపర్చుచున్నవి.

భాస్కర, ముంజాలాదులు పాశ్చాత్యమతమునే యవలంబించిరో, పాశ్చాత్య సిద్ధాంతులు ముంజాలాది మతమునే తీసికొనిరో తెలియదు, గాని యీ రెండు మతములు రెండవవారి మతమున కుపష్టంభకముగ నున్నది.

సాయనులవారు గవామయనము మొదలగు సత్రములను జేయుకాలమును నిర్ణయించుచు, వానిలో వచ్చెడి ఏకాష్టదినము విషయమై తాండ్యబ్రాహ్మణములోని (౫—౯) శ్రుతి "చైత్రపూర్ణిమాసే దీక్షేరన్. చక్షుర్వా ఏత త్సంవత్సరస్య య చ్చైత్రీ పూర్ణిమాసో ముఖ

తో వై చక్షుః ముఖత ఏవ తత్, స్సంవత్సర మారభ్య దీక్షంతే తస్య న నిర్యాంతి." అను శ్రుతికి చైత్రపూర్ణిమ నాటి రాత్రి సంవత్సరారంభ మనగా ఉత్తరాయణ మారంభమైనదని వ్రాసిరి. ఇందునుబట్టి క్రాంతిపాత పునర్వసులో నున్నటుల గాన్పించుచున్నది.

శతపథబ్రాహ్మణములో (౯-౨-౨-౧౮) శ్రుతి: "ఏషా వై సంవత్సరస్య ప్రథమా రాత్రిః. యత్ ఫల్గునీ పౌర్ణమాసీ." తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణం. (౧-౧-౨-౮)- "ఏషావై ప్రథమారాత్రిః-సంవత్సరస్యాయదుత్తరేఫల్గునీ." సాంఖ్యాయన బ్రాహ్మణం (౪-౪) -"ముఖంవా ఏతత్సంవత్సరస్య యత్ఫల్గునీమాసి" అను శ్రుతికి సాయనుల వారు శ్రు. ఉత్తరయో రాపఠితా= ఏషావై ప్రథమా రాత్రిః, సంవత్సరస్య యదుత్తరే ఫల్గునీ- అను ఆధాన బ్రాహ్మణములోని శ్రుతిని వ్రాయుచు ఫాల్గునపూర్ణిమ నాటి రాత్రి ఉత్తరాయణప్రారంభమని వ్రాసిరి. ఇందునుబట్టి మరియొక కాలమునకు క్రాంతిపాత మృగశీర్షానక్షత్రములో నున్నటుల వ్యక్తమగుచున్నది.

గోపథబ్రాహ్మణం (౧-౧౯) శ్రు. "ముఖముత్తరే ఫల్గున్యౌ పుచ్ఛం పూర్వే 'త ద్యథా ప్రవృత్తస్యాంతే' సమేతౌస్యాతాం. ఏవ మేత త్సంవత్సరస్యాంతౌ సమేతౌ భవతః". ఈశ్రుతుల ప్రకారము ఉత్తర పూర్వఫల్గునీనక్షత్రములు సంవత్సరముయొక్క ఆద్యంతములనియు, ఫాల్గునపౌర్ణమినాటిరాత్రి ఉత్తరాయణారంభమనియు వ్రాయుచు, గణితరీతిని ఉత్తరాయణప్రవేశము ఉత్తరాభాద్ర ప్రథమచరణాంతం, మేషాయనం ఆర్ద్రాదిపాదారంభమను మృగశీర్షాంతం, దక్షిణాయనం ఉత్తరఫల్గునీ పదియవభాగము, తులాయనం మూలా ద్వితీయచరణాంతం, అగును గాన అశ్వినీప్రథమకళారంభమునకు ౬౩(అరువదిమూడు) భాగలదూరముగల మృగశీర్షానక్షత్రములో పాత యున్నటుల స్పష్టపడుచిని. భారతయుద్ధకాలమును విమర్శించునపుడు, ఆ యుద్ధకాలమునకు క్రాంతిపాత కృత్తికాచతుర్థపాదములో నున్నటు లగపడెను. వీనిని బట్టి సౌరాది సిద్ధాంతములయందు జెప్పబడినప్రకారము క్రాంతి పరిడోలనగమన మనుటకు అవకాశమియ్యదు.

సౌరాదులందు క్రాంతిపాత సమగతితో పరిడోలనముగా దిరుగుచున్నటుల వ్యక్తమగుచున్నది. సమగతితో బోవునపుడు పరావృత్తి యనుపపన్నము. ప్రతిఘాత ముండునపుడు పరావృత్తియుండును గాని ద్వితీయాది పరివర్తనలయందు సమగతి విరుద్ధము—ప్రతిఘాతము దుర్నిరూప్యము. ఇదిగాక ఇతరగ్రహపాతలకు పశ్చిమగతి జెప్పుచు సంపాతమునకు మాత్రము పరిడోలనము చెప్పుటకు కారణ మగపడదు.

క్రాంతిపాత నక్రముగనే భచక్రభ్రమణము జేయు నెడల కాలక్రమమున మకరసంక్రమణము, పుష్యమాసము సూర్యుడుత్తరమునుండి దక్షిణమునకు మరలునపుడు కావలసివచ్చును. అటులయినచో, "మఘుస్సు మాఘ వశ్చ వాసంతికావృతూ" ఈ మొదలగు శ్రుతివాక్యములకు విరుద్ధములుగ ఋతువులు మారవలసివచ్చును.

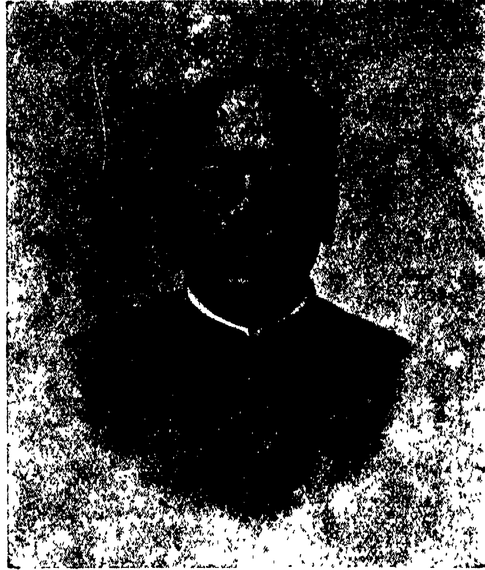
ఈపై నుదాహరించిన యంశములనుబట్టి ద్వివిధగతులలో నేది నిర్ణయించుటకు అవకాశమియ్యలేదు.

సంపాత గమనమునకు గూఢార్థప్రకాశికయందు ఈశ్వరేచ్ఛయే కారణమని వ్రాసిరి. ఇందువిషయమై యోచించ నవసరము లేదు. ధ్రువకదంబముల పరస్పర మత్స్యాకార భ్రమణమువలన పరిడోలనగతి గలిగినదని కొందరనిరి.

ధ్రువమునకు వలన మెటులసంభవించునో, మత్స్యాకారము పరిడోలన మెట్లగునో యోచింపవలసియున్నది.

భ్రమించుచున్న పృథ్వీపై సూర్యాకర్షణ పడుట నుబట్టి యాభూభ్రమణమునకు వంపుగలుగుటవలన సదా పశ్చిమగతి గలిగినదని పాశ్చాత్యజ్యోతిస్సిద్ధాంతజ్ఞు లనిరి. భ్రమించుచున్న భూమిపై బడు సూర్యాకర్షణమువలన గలుగు వంపు క్రాంతికక్ష్యయొక్క వంపు అయియుండవచ్చును గాని సంపాతగమనకారణ మెట్లగునో తెలియదు.

ఈయంశములనుబట్టి సంపాతగమనకారణాదుల యథాస్థితి సంపూర్ణముగ దెలియనందున స్థిరపర్చుటకు వీలులేకపోయినది. కాన నిందువిషయమై విద్వాంసులు పరిశీలించి యథార్థమును సయుక్తికప్రమాణముగ దెలియ జేయ వేడుచున్నాడను.

సర్ కె. వి. రెడ్డినాయుడుగారు

దక్షిణాఫ్రికాయందు ఇండియాప్రభుత్వపు ఏజంటుగ నున్న రైటు హానరబులు శ్రీనివాసశాస్త్రి గారు 1929 సంవత్సరము ప్రారంభమున ఉద్యోగము వదలనుద్దేశము తెలిపిరి. ఈ ఉద్యోగమును అనధికారునకే ఇవ్వవలయునని ఇండియా ప్రభుత్వమువారు తీర్మానించుకొని సర్ కె. వి. రెడ్డినాయుడుగారిని ఇండియాప్రభుత్వపు ఏజంటుగ ప్రభుత్వమువారు నియమించిరి. ఈసంవత్సరము (1928) ముగియగనే రెడ్డినాయుడు దక్షిణాఫ్రికాకు ప్రయాణమై వెళ్లెదరు.

ఏచూరి నరసింహము పంతులుగారు

విజయనగర సంస్థానమున మరల దివానుగా నియమితులైరి.

ఏచూరి నరసింహము పంతులుగారు, య. ఏ.

(విజయనగర సంస్థాన మంత్రిశేఖరులు)

భోగరాజు నారాయణమూర్తి గారు

(పంచరత్నములు)

శ్రీయున్ భూమియు నంక భాగముల భాసిల్లన్ శ్రితశ్రేణికిన్
శ్రేయోదాయకుఁడై జగత్త్రితయమున్ బ్రేమించు దైవంబు తా
నాయుర్వృద్ధి యశస్సమృద్ధియును నిత్యంబుం బ్రసాదించుతన్
మా యేచూరి నృసింహ సూరినుత సన్మార్గైక సంచారికిన్.

క్రమ మేపార సమస్తకార్యములు చక్కం గూర్చి పట్టాభిషే
కము గావించితి వీవ రాజునకుఁ బ్రక్కన్; మంత్రివై తీవ; మేల్
సమయంబుం గనిపెట్టి యింకఁ గవితాసామ్రాజ్య పట్టాభిషే
కము సైతమ్ము స్వయమ్ముగా నృపునకుం గావింపు మంత్రీశ్వరా!

రాజుల్ మంత్రులె పూర్వ మాంధ్రకవితా రాజ్యంబుఁ గాపాడి రా
రాజిల్లెఁ గవిత్వతత్త్వకలనారూఢుల్ నినుం బోలువా
ప్రజామాత్యునిఁ గాఁగ వాణీపతితోడం జెప్పి చేయించె మీ
రాజామాత్యులదే సుమీ కవితభారం బింక మంత్రీశ్వరా!

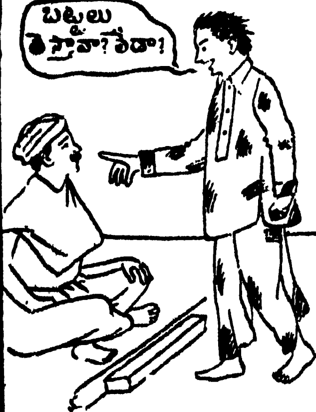
యతులుం బ్రాసలు హాజరుల్ మనవిసేయన్ సర్వశాస్త్రార్థసం
గతులున్ మేల్పరివార మై కొలువ, శృంగారాది నానారస
ప్రతతుల్ కార్యభరంబు దీర్పఁ, గవితారాజ్యంబు పాలించు ధీ
యుతులన్ సత్కవిరాజులన్ మఱవ వీ వోహో, యమాత్యాగ్రణీ!

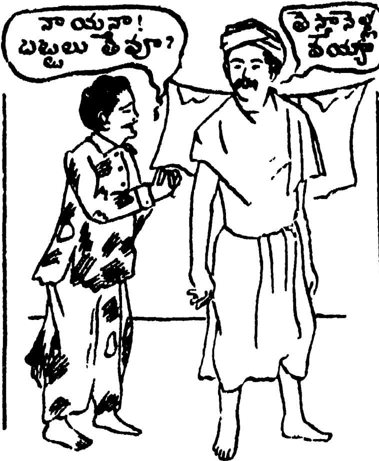
స్తోత్రపాత్రం బైన పత్రికన్ గాలేజి యశము భాసిలఁ జేసినట్టికలము
ఆంగిలోపాధ్యాయులర వేతనముల నధికంబు గావించినట్టికలము
నవ్యకావ్యధురీణు నను మహారాజున కాస్థానకవిఁ జేసినట్టికలము
బహుకుటుంబంబుల కహరహంబును జీవనాధారములఁ గూర్చునట్టికలము
ధరణిఁ గలకాలమును నిట్లు తావకీన-కరమునం గ్రాలుచుండెడుఁ గాక యనుచుఁ
బ్రజలు వాంఛింత్రు సజ్జనప్రతతివినుత-మహితగుణధుర్య, నరసింహ మంత్రివర్య!

బట్టలు ఎప్పుడు తెస్తావ్!

బట్టలు తెస్తావా? లేదా!

నాయనా! బట్టలు లేవూ?
తెస్తానెళ్ళవయ్యా

మూడు బట్టలు కనబడలేదండి

వలిశెట్ల రామారావు.

కీ. శే. లాలా లజపతిరాయి

బాల్యదశ, విద్యాభ్యాసము

పాంచాల రాష్ట్రమున లూధియానా మండల మున జగ్రాను అను పట్టణమందు ౧౮౬౫ సం. లాలాజీ జననమొందెను. ఈతడు అగర్వాలాజాతి వైశ్యుడు. ఈతని కుటుంబికులు ధనికులు కాకపోయినను చాల గౌరవముగ నుండిరి. తండ్రియగు లాలా రాధాకృష్ణగారు మొదట ప్రభుత్వ పాఠశాలలో ఉరుదు పండితుడుగ నుండిరి. ౧౮౭౭ లో స్వామిదయానంద సరస్వతిపట్ల రాధాకృష్ణగారి కత్యధికమగు భక్తి కుదిరెను. లాలాజితల్లి గూడ గొప్ప శీలవతి. ఆడంబరరాహిత్యము, మితవ్యయము మున్నగునవి ఆమెవలననే లాలాజి నేర్చుకొనెను. రాధాకృష్ణగారు ఉపాధ్యాయు డగుటచేతను, విద్యాభిమాని యగుటచేతను లాలాజికి ఉత్తమ విద్యను చాల శ్రద్ధతో నేర్పించిరి. లాహోరులోని ప్రభుత్వకళాశాలయందు లాలాజి రెండేండ్లు విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థి వేతనమును బడసి విద్య నభ్యసించెను. ౧౮౮౫ లో న్యాయశాస్త్ర ఉన్నతపరీక్షయందు లాలాజి కృతార్థుడయి, హిస్సారు అను పురమున న్యాయవాద వృత్తి ప్రారంభించెను.

ఆంగ్ల వేదకళాశాల

దయానంద ఉద్యమమునుగూర్చి గట్టిపట్టుదలతో పనిచేసిన యువకులు ముగ్గురు: లాలా లజపతిరాయి, పండిత హంసరాజు, పండిత గురుదత్త విద్యార్థిగార్లు.

౧-౬-౧౮౮౬ తేదీని వీరు మువ్వురును లాహోరు నగరమున దయానంద ఆంగ్ల వేదకళాశాలను స్థాపించిరి. అందిపుడు ఎం. ఏ. డిగ్రీవరకును విద్య నేర్పబడుచున్నది. ప్రారంభకాలమున ఆ కళాశాలలో జాతీయ విద్యను నేర్పవలెనని వీరు సంకల్పించిరి. హిందీ, సంస్కృతము, ఆంగ్లము అను నీ మూడు భాషలను, సాంకేతిక విద్యలను నేర్పుటకు అపు డాకళాశాల యేర్పరుపబడినది. అప్పటి కింక [illegible] హిస్సారులోనే యుండెను. సమర్థుడగుటచే న్యాయవా[illegible] [illegible]లక్షణము చుచుండెను. అచట మూడేండ్లు మునిసిపలుసంఘమునకు కార్యదర్శిగ నుండి చాల మేలుచేసెను. ౧౮౯౨లో తన నివాసమును లాహోరునకు మార్చుకొని అచట న్యాయవాదిగ పనిచేయ నారంభించెను.

మాతృదేశాభిమానము, రాజకీయము

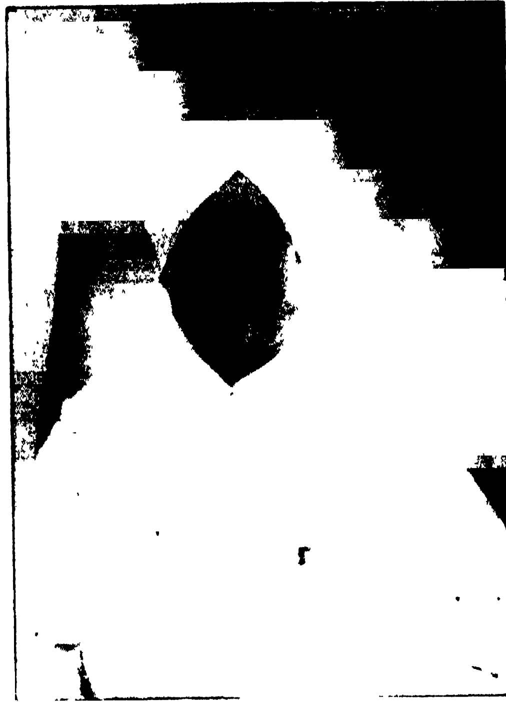
అప్పటినుండి లాలాజి రాజకీయములందును, సంఘసేవయందును మిక్కిలి పాల్గొన నారంభించెను. సర్ సయ్యదు అహమ్మదుగారు రాజకీయములందు తిరుగుటి దినములలో చూపిన భావపరివర్తనమును విమర్శించుచు లాలాజీ పెక్కు బహిరంగ లేఖలను వ్రాసెను. ఆసంవత్సరముననే అలహాబాదులో జరిగిన కాంగ్రెసు సభకు లాలాజి వెళ్లెను.

అనాథ సేవ

౧౮౯౭ లో కఱవు పుట్టినపుడు లాలాజి లాహోరులో అనాథరక్షణోద్యమము ప్రారంభించెను. ౧౮౯౯-౧౯౦౦లో గూడ మరల అట్టి ఉద్యమమునే సాగించెను. మధ్యరాష్ట్రమునను, రాజపుత్రస్థానమునను, పూర్వబంగమునను ౨,౦౦౧ అనాథజనులను ఈతడు పోషింపగలిగెను. ఫిరోజపూరులో నొక గొప్ప హిందూ అనాథశరణాలయమును, మీరటులో నొక వైశ్య అనాథ శరణాలయమును స్థాపించి తానే కార్యదర్శిగ నుండి కొనసాగించెను.

ఆంగ్ల దేశ యాత్ర

౧౯౦౫ సం. అంతమున లాలాజిఆరోగ్యము చాల చెడిపోయెను. అపుడు ఆంగ్ల దేశమునకేగి భారతదేశ స్థితిని దెలుపుటకు లాలాజియు, గోఖలేగారును ప్రతినిధులుగ నెన్నుకొనబడిరి. అపుడే లాలాజి ఆంగ్ల దేశమున కేగెను. అందువలన ఆరోగ్యమును కుదిరెను. ఆంగ్లదేశమున పెక్కుతావుల గొప్పగొప్ప సభలయందు లాలాజి గంభీరోపన్యాసముల నొసంగెను. పిమ్మట అమెరికా [illegible] విద్యాసంస్థలను పరిశీలించెను.

కీ. శే. లాలా లజపతి రాయిగారు

అ[illegible] మరల ఆంగ్లదేశమునకేగి [illegible]
గల[illegible] భారతదేశ[illegible]
గావి[illegible]. పెక్కుసార్లు విద్యార్థులకు చరిత్రనుగూర్చి
ఉపన్యాసముల నొసంగెను.

[illegible]విషయమున లాలాజి చాల సేవచేసెను.
కళాశాలకు ఉపాధ్యక్షుడుగ నుండుటయే
[illegible]ండ్లపాటు గౌరవ కార్యదర్శిగకూడ నుండెను.
[illegible]లకు చాల ధనముగూడ నొసంగెను. జలంధరు
[illegible]సంస్కృతి కళాశాలకుగూడ లాలాజి కార్యదర్శిగ

ప్రవాసము

[illegible]జికి స్వదేశోద్యమమునందు అత్యధికమగు
అభి[illegible] ఈఉద్యమమునం దభిమానము గలిగియుం
[illegible]దేశభక్తికి ముఖ్యనిదర్శనమని లాలాజి నుడువు
[illegible] సం. కాశీలో కాంగ్రెసు జరిగినపుడు
[illegible]మునందలి కఠినశాసనముల గూర్చి లాలాజి
ఉపన్యాస మొసంగెను అప్పు డతడు ప్రభు
ఎట్టిభయము లేక విమర్శించెను కాని అత
[illegible]ట్టమునకు విరుద్ధముగ ఏపనిని జేసియుం
[illegible]ంగ్లోఇండియను పత్రికలు నిరంతరమును దొర
ప్రోత్సాహపరచుచుండుటచే [illegible] లో సర్
[illegible]ట్సనుగారి అధికారముక్రింద పంజాబుదొరతన
లాలాజీని అతిరహస్యముగను, అత్యాకస్మికము
[illegible]శములకు [illegible]ంపోయిరి.

రాజనీతిజ్ఞత

[illegible]జకీయములందు లాలాజికి అకుంఠితశంక యైన్న
డున　　　　అతడు కార్యశూరుడుగాని వాహ్మ్యారుడు
[illegible]ని రాజకీయములు నిర్మాణకముల గాని నిర్మా
లక　　గావు. కార్యదీక్షలేని వాచాలత నతడు నిర
సించె[illegible]. [illegible] సం. కలకత్తాలో కాంగ్రెసు జరిగి
నప్పు[illegible] పరమపూజ్యుడగు నౌరోజీ నిరూపించిన స్వరా
[illegible] అతని [illegible]

[illegible] రణము
[illegible]
[illegible] మ[illegible]
లందుగూడ లాలాజి అధికముగ పనిచేసెను. [illegible]రణ
మును ప్రోత్సాహపరచున ట్లుపన్యసించు
నిరసింపదగిన కపటవర్తనములను లాలాజి తీవ్ర[illegible] విమ
ర్శించుచుండెను.

వాగ్ధాటి-గ్రంథరచన

[illegible]నిండు సభలలో నుపన్యసించుట[illegible]
లగువారిలో నొకడుగ లాలాజి భావింపబడు[illegible]
పాంచాలమున ఉర్దుభాషలో నుపన్యసింపగ[illegible]
లాలాజి ఒకడు. గ్రంథములలో వీరిశైలి క[illegible]
గను, పటిష్ఠముగ నుండును. వాదములందు
లోపములను గుర్తించి ఖండించుటలో వీరు
[illegible]ణులు. లాలాజి ఉర్దూభాషలో చాలమంది[illegible]
త్రలను వ్రాసెను. ఇటలీ భారతదేశములంద
మానుల చరిత్రలను దేశభాషలలో వ్రాసెను.
మాసపత్రికలలో ఆంగ్లభాషయందు [illegible]
చుండెను. బ్రిటిషు, అమెరికా దేశములపత్రి[illegible]
తరుచు వ్రాయుచుండెను. ఆర్యసమా[illegible]
గొప్పగ్రంథమును వ్రాసెను. చిరకాలమున
మాజమున కతడు చాల సేవచేయుచుండెను.
దేశపు అనుభవములనుగూర్చి "అమెరికా" య[illegible]
నతడు వ్రాసెను. యుద్ధమునకుపూర్వము
అమెరికాకు పోయినపుడు అచట విపుల[illegible]
ప్రచారము జేసెను. 'మిస్ మేయో'కు జవా[illegible]
వ్రాసిన "అన్‌హాపీ ఇండియా" అనుగ్రంథ
ర్శన సమర్థతను వెల్లడిచేయుచున్నది.

అమెరికాయందు

యుద్ధసమయమున లాలాజి భారతదే[illegible]
కాని భారతసేనను రణరంగమునకు బంప
ప్రభువు నిశ్చయించెనని వినుటవలన అ[illegible]
కలిగి, వైసురాయి చర్యను ఖండించుచు [illegible]
[illegible]

డింపబడినను, యుద్ధము ముగియువరకు అతడు భారత దేశమునకు వచ్చుటకు దొరతనమువా రంగీకరింపలేదు. కావున అచ్చట పెక్కుసంవత్సరము లుండవలసివచ్చెను. అచ్చట నున్నపుడు భారతదేశముగూర్చి పదిలక్షల లేఖలను లాలాజి ప్రకటించెనని తెలియుచున్నది. 'అచ్చట ఇండియను లీగో' యను సంఘము నేర్పరచి, 'యంగు ఇండియా' అను పత్రికను ప్రకటించుచుండెను. దాని నమెరికావారు శ్రద్ధగ చదువుచుండిరి.

ఇండియాకు వచ్చుట-కాంగ్రెసు అధ్యక్షత

౨౫-౧౨-౧౯౧౯ లో న్యూయార్కునందు లాలాజి వీడ్కోలు సందర్భమున గొప్పసభ జరిగెను. అమెరికా వారు పలువురు ప్రశంసించుచు నుపన్యసించిరి. సార్వభౌముని ప్రకటనవలన లాలాజి తిరిగివచ్చుట కభ్యంతరము తొలగిపోయెను. ౨౦-౨-౧౯౨౦ తే. లాలాజి అమెరికా నుండి బొంబాయి వచ్చినపుడు ఆ దేశప్రజలు లాలాజికి నిరుపమానమగు స్వాగతమును చెప్పిరి. ౧౯౨౧ సం. కలకత్తాలో జరిగిన ప్రత్యేక కాంగ్రెసుసభకు లాలాజి అధ్యక్షత వహించెను. ఆసభలోనే గాంధిమహాత్ముని అసహాయోద్యమ తీర్మానము అమోదించబడెను. అటు పిమ్మట పాంచాల సింహముయొక్క గంభీరగర్జనలు, వ్రాతలు, భారతదేశ సంచారములు, హిందూసభాసంస్థాపనలు మున్నగు కార్యములు సువిదితములు. మొన్న మొన్న లాహోరులో సైమనుసంఘ బహిష్కారము నుద్దేశించి లాలాజి మున్నగు ప్రముఖుల నాయకత్వమున జరిగిన మహోత్సవమున పోలీసుల లాఠీదెబ్బలు తగిలిన నాడు మొదలుకొని క్రమముగ ఆరోగ్యము నశించి, చివకుర ౧౭-౧౧-౧౯౨౮ నాడు లాలాజి పరమపదించెను. ఈదేశ సేవాధురంధరుని హఠాన్మరణము భారతదేశమును దుఃఖసముద్రమున ముంచివైచినది.

యస్. శ్రీనివాస అయ్యంగారు, సర్. సి. పి. రామస్వామి అయ్యరు, డాక్టరు పట్టాభిసీతారామయ్య, సామి వేంకటాచలచెట్టి, అబ్దుల్ హమీద్ ఖాన్, జోషయా సి. వెడ్జివుడ్, జమల్ మహమద్ సాహేబు, దివాన్ బహదూర్ టి. రంగాచారియర్, డాక్టరు వరదరాజులు, ఏ. రామస్వామి మొదలియారు, మహాత్మాగాంధి, పండిత మోతీలాల్ నెహ్రూ, డా. బిసెంటు, పండిత మదనమోహనమాళవీయ, యమ్. ఏ. జిన్నా, జే. యస్. బసు, మౌలానాషౌకత్ అలీ, మహమ్మద్ యాకుబ్, దివాన్ చమన్‌లాల్, మిసెస్ సి. ఆర్. దాస్, డా. మహమ్మద్ ఇక్బాల్, సర్ పి. ఠాకుర్ దాస్, సర్ పి. సేథ్నా, హజరత్ మోహని, సర్ యమ్. షాఫీ, కే. సంతానం, సర్. ఏ. కాదర్, కలనల్ క్రాఫర్డు, సర్ ఏ. రహీమ్, ఏ. ఆర్. అయ్యంగారు, సత్యమూర్తి, వి. వి. జోగయ్య, సర్ టి. బి. సప్రు, సి. వై. చింతామణి, రామ్సేమాక్డొనాల్డు, సేన్‌గుప్త, సుభాష్‌చంద్రబోస్, ఆనరబిల్ వి. రామదాసు, ఏ రంగనాథమొదలియారు, జమ్నా దాస్ మెహతా, జయకర్, జి. డి. బిర్లా, డి. పి. ఖైతర్, ఆర్. ఘట్జి, గిరిధిలాల్, డా. జి. నరంగ్, డా. యమ్. అలమ్, ఏ. హెచ్ ఘుజ్నవీ, కే. యస్. రామ్, బి. యల్. రల్లియరామ్, యస్. సింహ, మనోహరలాల్, ఎమ్. కే. ఆచార్య, బి. ఏ. సయ్యాన్, బి. శివరావు, మౌలానా అబుల్ కలామ్ అజాద్, బిపిన్ బాబు, పోలక్, పెథ్విల్ లారెన్సు, ఫెన్నర్ బ్రాక్‌వే, భార్గవ్ — ఈ మొదలైన వారు శ్రీ లాలా లజపతిరాయిగారి నిర్యాణమునకు సంతాపము దెలిపిరి.

లజపతిస్మృతి

చల్లా పిచ్చయ్యశాస్త్రి గారు

భరతమాతృకయెదం బరఁగు నాయకరత్నలలితహారములోని కొలికిపూస
దేశసౌఖ్యోద్యాన ధీపుష్పవికసన మహితకళాచంద్ర మండలంబు
శమవజ్రకవచంబు సవదరించి సతంబు సకలదిశల్ గొన్న శౌర్యశాలి
బాల్యమాదిగ నేటివఱకును హైందవ ప్రథితిలోఁ జనిన పురాణమూర్తి
ప్రణుతిపుష్పంబులను దన పైనఁ జల్లు-భారతీయుల హృదయప్రపంచమందు
నదిగొ! పాంచాలలోక పంచాననంబు-తాను పోలేదు "లజపతి" ధరణి నిండె.

భారతీయ మహిళామండలి

శ్రీమతి చెరియన్ జాకోబ్ సతి

కోయంబత్తూరు మునిసిపాలిటీ క్రొత్త సభ్యురాలు.

శ్రీమతి డి. శ్రీవాస్తవసతి గారు

జబ్బలుపూరు మునిసిపాలిటీ క్రొత్తసభ్యురాలు.

శ్రీమతి మాయాదేవి గారు

కలకత్తా వాస్తవ్యురాలు. భారతీయస్త్రీలపక్షమున సైమనుసంఘమునకు నివేదిక పంపినది.

శ్రీమతి జార్జి డి' సిల్వాసతి గారు

సింహళమున స్త్రీలకు గూడ వోటింగు అధికారము కావలెనని పాటుపడుచున్నది.

శ్రీమతి శారదా గౌరీమేహతా గారు

బరోడా సంస్థాన ప్రాచ్యమహాసభ స్వాగతకారిణీసమితి కధ్యక్షురాలు.

శ్రీమతి నయనాదేవి గారు

బీహారీస్త్రీ. సంస్థానవేతనము పొందినది: జినీవాయందు జరుగు అంతర్జాతీయ మహిళామహాసభకు హాజరు కానున్నది.

శ్రీమతి గంగూబాయి పట్వర్ధన్నుగారు

పూనా వాస్తవ్య. ఇంగ్లండునందు 'కిండరుగార్టెను' విషయమున ప్రత్యేకాధ్యయనము కావించి [illegible]మనే తిరిగి వచ్చినది.

శ్రీమతి ఎమ్. కేట్కారుకన్య

పూనా వాస్తవ్య. ఉత్తమవిద్యాభ్యసనమునకై ఐరోపా వెళ్లినది.

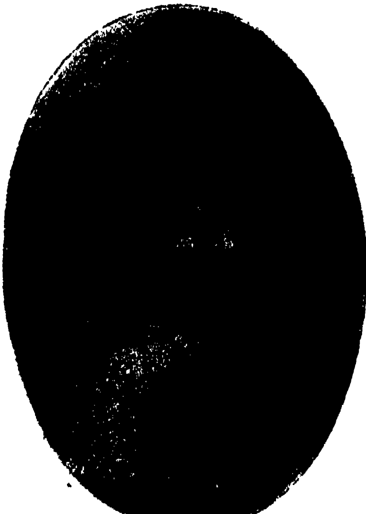
ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు (ద్వితీయ స్నాతకసభయందు) బి.ఎ. పట్టముల బడసిన ప్రథమ స్త్రీలు:

శ్రీమతులు కాకర్ల రుక్మిణమ్మగారు; దేసళ పార్వతీబాయిగారు; నాన్సీ శిఖామణిగారు; జి. దేవానంనంగారు; రా. వెం. సుబ్బమ్మగారు.

శ్రీమతి రావూరి వెంకటసుబ్బమ్మగారు

ఈనడుమ జరిగిన ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్సభయందు 'ఉభయభాషా ప్రవీణ' యనుపట్టమును బొందెను. ఈ పరిషత్తునందు ప్రాచ్యపట్టభద్రబిరుదము ప్రథమమునబొందినఆంధ్రవనిత యీమెయే. ఈమె యిపుడు విశాఖపట్నము మేరీహైస్కూలునందు ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయగనున్నది. ఈమె సుప్రసిద్ధ వాఙ్మయనిష్ణాతులగు శ్రీచిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి మేనగోడలు. ఈమెభర్తగారు బెజవాడలో డాక్టరుగ నుండెడివారు; కీర్తిశేషులైరి.

శ్రీమతి రామునిగారు

బళ్లారి పురపాలక సంఘసభ్యురాలుగ నియమింపసిన ప్రథమస్త్రీ.

శ్రీమతి దిగుమర్తి జానకిబాయమ్మగారు

విశాఖపట్నము జిల్లా విద్యాసంఘసభ్యురాలు. విశాఖపట్నము పిచ్చిఆసుపత్రి, ఘోషాఆసుపత్రుల పరిశీలనసంఘముల సభ్యురాలు. ఆ జిల్లాయందు సంఘసంస్కరణమున పాల్గొనుచున్న విదుషీమణి.

కలువకన్నె

పువ్వాడ శేషగిరిరావుగారు, చోడవరపు జానకిరామయ్య గార్లు

నీకన్నుంగవసొంపు నీలములు కానీ; పేర్మి షాకెత్తి నీ
ఱేకుల్ తీయని తేనియల్ కురియనీ; బృందావనమ్మంతయున్
వాకల్ కట్టి భవత్ప్రపారసము పైపైఁ బాఱనీ; యెన్నఁడో
నీకై చేసిన నాతపమ్ము ఫలియించెన్ నేఁడు నీలాలకా.

నెంబాలుండు భవన్మతంబు మఱలించెన్ గాక మున్నెన్నఁడేన్
గలదే యిట్టి తెలుంగు!-మోము ముదువంగా నేల?-నీకోసమై
తొలికారై సొబగీను జవ్వనముకై తోతెంచితిన్ నీప్రభా
మాలవీచీ నికురుంబమందు వెలయింపన్ నీకళానందముల్.

నీకై దివ్యపథానురక్తి వరియించెన్ నన్ను-నీకోసమై
నా కీసన్న్యసన ప్రసక్తియును- ఉన్మాదంబు నీకోసమే;
నా కీజన్నియ వట్టి యుంటుటయు చానా, నీకుఁగా వచ్చె-నీ
కై కౌతూహలవృత్తి యేటి కుదయంబయ్యెన్ సరఃకన్యకా!

సారెకుసారెకున్ బరవసమ్మున నీతొలిజవ్వనంబుకై
కోరి భవన్మనోజ్ఞరుచి కోరకమైన దినమ్ములాదిగా
నారసి వేఁగుచుంటి వగపై పగలంతయు పోవుచున్నఁ గా
సారము నీమొగమ్ము చిఱుసౌరులు చిమ్మ దదేమి చిత్రమో!

(?) ఆనీలంపున్ దెలిమబ్బువెన్క సగమై యందంబు తారాడువాఁ
డా నీమోహపువన్నెకాఁడు?- గురుభార్యాసంగ మాఁపేటుచే
మేనన్ వస్త్రములేక యింటఁబడి 'పేర్మిన్ నూలుపోఁ గిచ్చువాఁ
డైనన్ గానఁ బడం' డటన్న వగ నిందైనాఁడుసూ! కోమలీ!

అది యుదయావసాన సమయమ్మున వాయువు తెచ్చి యిడ్డసూ
డిద, కొన తేల సాఁగిన మిళింద కుమారిక సన్నగొంతుతో
పదనయి కమ్మనై చెవికి పండువు చేసెడి గాలిపాటలో
వదనములాని చొక్కి రసవంతముగా సుఖియింతు మో సఖీ!

ఆంధ్రసభలు-నంద్యాల-౧౯౩౮ : తీర్మానములు

ఆంధ్రమహాసభ

౧

ఆంధ్రరత్న దుగ్గిరాల గోపాల కృష్ణయ్యగారి అకాలమరణమునకు ఈ సభవారు చింతించుచు వారి యాత్మకు శాంతినొసంగ నీశ్వరుని బ్రార్థించుచు, వారారంభించిన రామదండు ఉద్యమమును నెలకొల్పవలెననియు వారు దలపెట్టియుండిన, రామాలయ నిర్మాణమును నెరవేర్పవలెననియు నీసభవా రాంధ్రదేశసోదరులను హెచ్చరించుచున్నారు.

దత్తమండల వాస్తవ్యులై యుండి యటు పిమ్మట కృష్ణామండల మందలి తునికేగి యసహాయోద్యమమున కృషిచేసి కారాగార ప్రాప్తినంది పలు ఇడుమలబడి యిటీవల వసువులగోల్పోయిన రాళ్ళపల్లి కాశన్నగారి మరణమునకై చింతించుచు, వారి యాత్మకు శాంతి నొసంగ నీశ్వరుని బ్రార్థించుచు దమ యనుతాపము నీసభవారు కీర్తిశేషుల కుటుంబమునకు దెలుపుచున్నారు.

ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణమునుగురించి మద్రాసు శాసనసభవారు తీర్మానముచేసియు కూడ నది ఫలోన్ముఖము కాలేదు. కనుక ఇండియా శాసనసభలోని ప్రతినిధులు వెంటనే చర్య పుచ్చుకొనవలసినదని ఈసభవారు కోరుచున్నారు.

౪

బొంబాయి తదితరములైన రాష్ట్రములలో నాంధ్రులసంఖ్య హెచ్చుగనుండియు వారికి పాఠశాలలలోను, కళాశాలలలోను వారి మాతృభాషను నేర్పుటకు దగిన యవకాశముల నింకను గల్పింపనందుకు చింతించుచు, అట్టి ప్రయత్నము లికనైన సత్వరముగ గావింపబడునని యీ సభవారు విశ్వసించుచున్నారు.

౫

ఆంధ్ర సినేటువారును, శాసనసభ సెలెక్టుకమిటీవారును తీర్మానించిన ప్రకారము ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయకేంద్రస్థానము అనంతపురముగా నంగీకృతము కావలయునని నిర్ణయించుచు నీ సభవారీవిషయమును శాసనసభా సభ్యులకు నిర్వర్తనీయముగ నిరూపించుచున్నారు.

ఖరగపూర్ మున్నగు ప్రాంతములలోని యాంధ్ర కార్మికు లనుభవించుచుండు కష్టములకు నీ సభవారు హృదయ పరితాపము గనుపఱచుచు, వారి స్వాతంత్ర్య సంరక్షణకుగా సర్వవిధముల నాంధ్రులెల్లరు దోడ్పడవలెనని కోరుచున్నారు. నాయకత్వము వహించి వారిపరముగా పాటుబడుచుండు శ్రీయుతులు వి. వి. గిరిగారిని, ఫ్రస్నవ రామలింగం గారిని ఈ సభవా రభినందించుచున్నారు.

ఆంధ్రుల చరిత్రను ఉపక్రమించి వ్రాసి కీర్తిగడించిన శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారికి 'ఆంధ్రచరిత్రచతురానన' బిరుదమును; ప్రపంచములోని నాటకరంగములందంతట నవలీలగ పేరుపొందిన కాడిపత్రి రాఘవాచార్యులవారికి 'నాట్యకళాప్రపూర్ణ' బిరుదమును; బౌద్ధచరిత్ర నిర్మాణ విఖ్యాతి వహించిన దుగ్గిరాల బలరామకృష్ణయ్య చౌదరిగారికి 'ఆంధ్రబౌద్ధవాఙ్మయ బ్రహ్మ' బిరుదము నొసంగి వారి నీసభవారు సన్మానించుచున్నారు.

గతసంవత్సర మాంధ్ర స్థాయి సంఘమువారు ధన లోపముచే తాము నిర్ణయించుకొనియుండిన ప్రణాళిక యందలి యంశములలో నొక్కదానినైన నెరవేర్పలేక పోయిరి. ఈ సంవత్సరమయినను నాంధ్రమహాజనులు తగు రీతిని ద్రవ్యసహాయముచేసి స్థాయిసంఘముచే సేవ సేయించుకొనగలరని యీ సంఘమువారు విశ్వసించు చున్నారు.

రాజకీయేతర సభలకు, హైకోర్టువారి తీర్పును పాటింపక, నైజాం ప్రభుత్వమువారు ఏటేట బేబకీ హుకుమత్తు కావలెననుట, హుకుమత్ కోరబడినపుడు సరియైన సమయమునకు దాని నందజేయక పోవుట, నైజాంరాష్ట్రమందలి యాంధ్రోద్యమవ్యాప్తి నరికట్టు చున్నవని యీ సభవారు అభిప్రాయపడుచు, నికనైన అట్టి సభలను గావించుటకు బేబకీ హుకుమత్తును పొందవలసిన యవసరము లేనట్లు ఉత్తరువు చేయవలయునని యీ సభవారు ఘనతవహించిన నైజాం ప్రభుత్వము వారిని కోరుచున్నారు.

౧౦

తమలో పరస్పరసౌహార్దము నెలకొల్పుటకును, లోకకళ్యాణమునకు సహాయపడుకొనుటకును, పరస్పర సమావేశ సంభాషణము లవసరములగుటచే రాష్ట్రేతరాంధ్రులెల్లరు నేటేటనొకమారు రాష్ట్రేతరాంధ్ర మహాసభ యను పేర నొక్క సభను సమావేశ పరచుచు, నైకకంఠ్యములగు తీర్మానముల మూలమున జనసామాన్యమున కాంధ్రతోద్బోధన మొనరింపవలయునని యీ మహా సభవారు రాష్ట్రేతరాంధ్రులను హెచ్చరించుచున్నారు.

౧౧

ఈ క్రింద పేర్కొనబడిన వారీ మహాసభచే నాంధ్ర స్థాయిసంఘ సభ్యులుగ నెన్నుకొనబడిరి.

1 ఓ. లక్ష్మణస్వామిరావుగారు
2 కే. నాగేశ్వరరావుగారు
3 మద్దూరి అన్నపూర్ణయ్యగారు
4 గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగారు
5 వి. యల్. శాస్త్రిగారు
6 కలచవీడు వెంకటరమణాచార్యులుగారు
7 క. కోటిరెడ్డిగారు
8 బులుసు సాంబమూర్తిగారు
9 ఎరి లక్కరాజు నాయుడుగారు, ఖర్గపురం
10 కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులుగారు

ఆంధ్రరాష్ట్రీయమహాసభ

౧

కీర్తిశేషులగు మగన్‌లాలు గాంధి, దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య, హకీం అజమలుఖాన్, గోపబంధు దాసుగార్లు పరమపదప్రాప్తి నందుటచే దేశమునకు కలిగిన లోటున కీసభవా రెంతయు విచారమును దెలుపు చున్నారు.

నెహ్రూకమిటీ నివేదికపై ఢిల్లీయందు సమావేశమైన అఖిలభారత జాతీయోప సంఘమువారు కావించిన తీర్మానము నీ సభవా రామోదించుచున్నారు.

లోగడ బెజవాడలో ఏర్పడిన సైమన్‌కమీషన్ బహిష్కార ఉపసంఘమువారు వెంటనే సమావేశమై కార్యక్రమమును నిర్ధారణచేసి తీవ్రమైన బహిష్కార ప్రచారమును జరుపవలెనని కోరడమైనది.

౪

తూర్పు గోదావరి, విశాఖపట్టణం జిల్లాలలో గొప్పవర్షములవలనను, గొప్పవరదలవలనను కలిగిన తీరని

హాసభవారు ఆప్రజలయందలి సం
దెలియబరుచు చున్నారు. ఇండ్లు
బీదలకు తగుసహాయము వెంటనే చేయ
ందునను, పంటలు నష్టమైపోయినందున విత్త
గైరా రైతులకు సర్ఫరా చేయవలసియున్నందు
ఇంకను యితరవిధములను తోడ్పడవలసియు
ందునను యీకార్యసానుకూల్యమునకై ఆంధ్రమహా
జను లెల్లరును, ఆంధ్రసంస్థలన్నియును ధనసహాయము
విరివిగా చేయవలెనని, వరదలవల్ల నష్టపడినవారికి
పన్నులను మినహాయింపుచేయవలయునని ప్రభుత్వమువా
రిని, జమీందారులను ఈ సభవారు కోరుచున్నారు.

నాభా మహారాజైన శ్రీ రిపుదమన్ సింగుగారిని
ప్రభుత్వమువారు నిష్కారణముగా రాజ్యభ్రష్టుని జేసి
యు నింకను తనివితీరక కొడైకెనాలునందు ప్రవాసితుని
గా నొనర్చి రాజ్యము తీసికొని తనభార్యపిల్లలనైన తన
తోనుంచుకొనుటకు అనుజ్ఞ నిమ్మని కోరిన కోరికను
గవర్నమెంటువారు నిరాకరించుటను ఈమహా సభవారు
తీవ్రముగా గర్హించుచున్నారు.

హిందూస్థానీ సేవాదళమున సభ్యులుగా జేరియు
అట్లు చేయుటకు అవకాశములేనివారు విరివిగా విరాళ
ముల నొసగియు ప్రోత్సాహ మొసగవలయునని ఆంధ్రదే
శీయు లందరిని ఈసభవారు కోరుచున్నారు.

రాబోవు సమావేశములు బెజవాడయందు జరుగు
నట్లు ఈసభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

౫

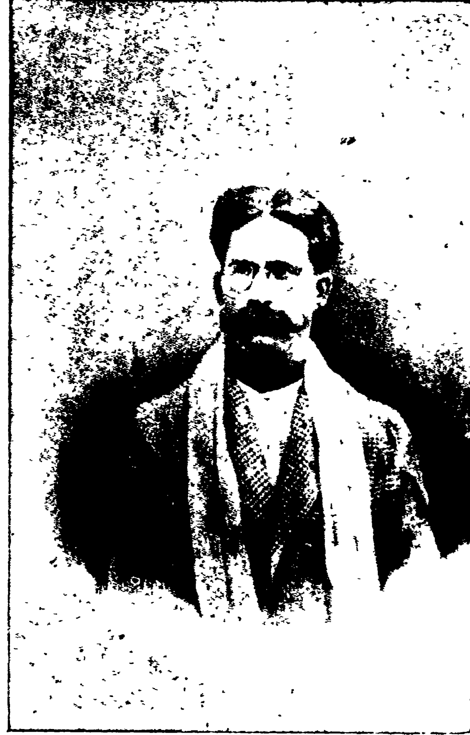
ఇదివరకే ఎక్కువ పన్నులభారముచేతను, ఋణ
బాధలచేతను క్రుంగుచున్న కృష్ణా, గోదావరిజిల్లాల
రయితులమీద రీసెటిల్‌మెంటు అనుపేర ఎక్కువపన్ను
లు వేయుటకు గవర్నమెంటువారు ప్రయత్నించుట అక్ర
మమనియు, అన్యాయమనియు ఈసభవారు ఖండించు
చున్నారు.

నంద్యాలాంధ్రసభ జరుగుటకు ముందుగా లజపతిరాయిగారి మరణవార్త తెలిసినతోడనే అవసరసభ యొకటి జరుపబడి యీ క్రింది తీర్మానము కావింపబడెను:

ఆజన్మాంతము మాతృదేశ స్వాతంత్రమునకై తన సర్వస్వము నర్పించి సేవయొనర్చిన త్యాగమూర్తియగు లాలాలజపతిరాయిగారు హృద్రోగముచే నాకస్మికమరణముపాలగుటయు, సైమనుకమిషనుబహిష్కారార్థమై జరిగిన యూరేగింపును నడిపించుచుండగా పోలీసు అధికారి క్రూరుడై అమానుషమగు కుత్సితబుద్ధితో ఆయన వక్షోభాగమున కర్రతో మోదియుండిన యనతికాలములోనే యీమరణము సంభవించుటయును ఈ ఆంధ్రసభవారికి సంతాపమును గలుగజేయుచున్నదనియు, లాలాజీగారి కుటుంబమునకు సభవారు తమ సానుభూతిని తెలియజేయుచు వారి మరణమువలన కలిగిన తీరని కొరంత వారి కుటుంబమునకేకాక దేశమంతకును కలిగినదనియు, నిట్టి మహనీయుల ఆత్మత్యాగమువల్లనే ఆయా దేశ స్వారాజ్యసౌధము నిర్మాణము చేయబడుననియు తెలియజేయుచున్నారు.

సి. దొరస్వామి అయ్యంగారు
ఆంధ్రరాష్ట్రీయమహాసభాధ్యక్షులు - నంద్యాల

కె. కోటిరెడ్డిగారు
వర్తకసంఘముల మహాసభ కధ్యక్షులు - నంద్యాల

ప్రొఫెసరు సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణయ్యగారు
ఆంధ్రమహాసభాధ్యక్షులు - నంద్యాల
ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు ద్వితీయస్నాతకసభయందు
వీరు 'డాక్టరు ఆఫ్ లెటర్సు' గౌరవబిరుదము నొందిరి.

డాక్టరు ఆని బిసెంటుగారు
ఆంధ్రరాష్ట్ర సర్వపత్రమహాసభాధ్యక్షురాలు-నంద్యాల.

గా॥ వేమవరపు రామదాసుపంతులుగారు
బొంబాయిరాష్ట్ర
ప్రథమాంధ్ర సాంఘికమహాసభాధ్యక్షులు

ఎల్లరికంటె బలసినస్త్రీ—పొట్టిమనుష్యుడు

కడచిన సెప్టెంబరు మాసమున ఇంగ్లండునందు జరిగిన 'బార్నెట్' తీర్థమున నిరువురు వింతమనుష్యులుండిరి.

ప్రపంచమున నెల్ల మిక్కిలి బలసిన 'టిటానియా' యనునామె ౧౭ వత్సరముల ప్రాయముగలిగి ౨౪ స్టోనులు (౩౩౬ పౌనులు) తూగినది.

'కీరో' అను ఒక 'ఎస్కిమో' పురుషుడు ౩౮ వత్సరముల ప్రాయముగలిగి ౨౯ అంగుళముల యెత్తు మాత్రమే యుండెను.

పోషకుడు

'నాష్‌స్ మేగజిను' అక్టోబరు. (౧౯౫౮) సంచికయందు 'బారీ పెయిన్' గారు వ్రాసిన "ది పాట్రనైజర్" అనువ్యాసమునుండి-

పాఠశాలలు, గ్రంథమాలలు, ప్రదర్శనములు అప్పుడప్పుడు తమపోషకుల జాబితాలు అచ్చువేయ నుత్సుకపడుచుండును. చక్కగ నడచుచున్న యొకసంస్థకు పోషకుడైనవాడు తినప్రఖ్యాతికి మురియుచుండును. కాని, పోషకుడు నిజముగ పోషణగావించువాడు కాకున్నాడు.

నిజముగ నొకదాని పోషణగావించు పోషకుడు భూమిపయినెల్ల మిక్కిలి గర్వితుడు. అతడు బ్రతికినన్నాళులు ఏవకును, తిరస్కృతికిని గురియగుచుండును. వినను అత డాసంగతి యెన్నడు నెరుగకుండనే మరణించుటవాడుక. ఎల్లప్పుడు నాతడు తనకు లేని గరిష్ఠత నాపాదించుకొన కోరుచుండుటయే కాక, వాస్తవముగ తనకు గల పెద్దరికమును పదేపదే బిగ్గరగ ప్రదర్శించుకొను చుండును. అంగైన యాలోచనకును, వినయముగల మనుజులకును ఇది చీదర పుట్టించును.

ఆ పోషకు డెన్నడు నుదారుడు కాడు. తాను నెత్తిపై దేవత కాజాచువాని కౌదార్య మెట్లు వచ్చును? బాగుగ డబ్బుండి—సాధారణముగా నతడు నడమంత్రపు

...ను—ఏదేని స్వలాభమున కుపయోగ
కన్పడెనా, కావలసినంత సందా

...తనికి హృదయమున దాక్షిణ్య ముండదు. కాని
...స్వార్థపూరితములని పేరుపడు కార్యములు మాత్రము
...గ నతడు చేయుచుండును. ఏలయన, కృతజ్ఞత
...నునది తనకంటె తక్కువతనము నొప్పుకొనుటగా
నతడు పరిగణించును. ఒక పేద మిత్రుని కాతడు డబ్బు
బదులీయవచ్చును; తరువాత మాత్ర మత డావిషయము
విచ్చలవిడిగ చెప్పకమానడు. తనకు లేని సుగుణసంపదకై
ఆత్మశ్లాఘ కావించుకొనుట కొకయవకాశము మాత్రమే
దాక్షిణ్య మాతనికి.

అతడు తన 'కారు' నొక పల్లెలోనికి నడిపి యట నిలిపి, చెంతనున్న గ్రామీణు నొకని 'ఏయ్' అని రానతీవిని బిలిచి, 'ఇదిగో చూడు' అని సంబోధించి, దారి చూప నడుగును. ఆ గ్రామీణుడు తా నెఱుగనని చెప్పి పోవును. అచ్చటి గ్రామ్యులు పట్టి తెలివితక్కువ పెటుకు తలకాయ సరుకని 'పోషకుడు' విసుగుకొని పోవును.

ఔనుగాని, ఆ పోషకున కున్నదు తెలియని 'నిజస్థితు' లేవి? ఎవరినుండి తా నొకయుపకారము కోరుచున్నాడో, ఆతనితో పల్కునపుడే యతడక్రమమగు నధికారము నవలంబించుకొన్నాడు. 'ఇదిగో చూడు' అనును ఇట్టిది వెక్కిరించిన ట్లుండును. గ్రామీణుడు తన యభిమానము విడిచి దానిపై వ్యాఖ్యానము సేయుచు కూరుచుండ నొల్లక, తా నాదారి ముప్పదేండ్లుగా నెఱిగియున్నదైనను సరే, తెలియదు పొమ్మని శాస్తిచేయును.

'పోషకు' నెవ్వరును గౌరవింపరు; ఏలయన, గౌరవము పాత్రతనుబట్టి వచ్చునే కాని కొనుకొందమన్న రాదు గదా? కాని యతడు గౌరవవేషముల వేయగలడు. అవి యతనికి గౌరవమువలెనే యుపయోగపడును. తన సేవకు డెంతయో మంచినడవడి గలవాడని యతడు చెప్పును. ఆ సేవకుడు చాటున తన్ను తిట్టిపోయు తిట్టిపోతలు, పాప మాతని కేమియు తెలియవుగదా! ఇది చాల విచారకరము.

కావున— శోచనీయమగు విషయమే యైనను— పోషకుడు తన కపటవేషము లన్నియు నెడలక గట్టముగ గ్రమ్మియుండగనే మరణించును. అంతకంటె నెంతయో మిన్నలగువారు దిగంబరులై, చలికి, నెండవానలకు నగ్గమై తిరుగుచునే యుండవలెను.

జగదీశ చంద్రుని వాక్యములు

నవంబరునెల 17వ తేదీ నాడు అలహాబాదు విశ్వవిద్యాలయపు పట్టప్రదాన సభలో నుపన్యసించుచు, ఉన్నత శాస్త్రవిద్యకై భారతీయ విద్యార్థులను విదేశములకు బంపుటనుగూర్చి జగదీశ చంద్రబోసుగా రిట్లు నుడివిరి:—

భారతదేశమున ఉన్నత పరిశోధనమును నిర్వహించుటకు తగు నవకాశము లేకుండుటచే భారతీయ విద్యార్థులు ఐరోపా, అమెరికా, జపాను మున్నగు విదేశములకు బోవుట తప్పనిసరి యగుచున్నదని వైసు ఛాన్సెలరుగారు చెప్పుచున్నారు. ఈ యూహ కేవలము నిరాధారము. మా వైజ్ఞానికశాఖలో (Department of Science) తమ ప్రావీణ్యముచే నే విద్యాపరిషత్తునకైన ప్రఖ్యాతి సంపాదింపగల సమర్థులున్నారని నేను చెప్పగలను. అందులకు వారికి గావలసినది హృదయపూర్వకమగు మీసాయమే. నేను యూరపు దేశమున వేలకొలది భారతీయ విద్యార్థుల కలను. ఈ రూపమున (యూరపులోని యీ భారతీయ విద్యార్థులకై) భారతదేశము ఏటేట కోటి రూపాయలకన్న నెక్కువగ వ్యయపరచుచున్నదని లెక్కవేయబడినది. ఇంతయైనను ఈ మహాప్రవాహమును గూర్చి యెవ్వరును నోరెత్తుటయే లేదు. దీనిని సాధ్యమైనంతవరకు భారతదేశముననే వినియోగపరచుట వాంఛనీయము కాదా? ఇంగ్లండులోని విశ్వవిద్యాలయములు ఎంతమంది వచ్చిన నంతమంది భారతీయవిద్యార్థులను జేర్చుకొనగల స్థితిలో లేవు. నిజమైన ఈ సంగతి చాల దురభిప్రాయములకు గూడ నవకాశ మిచ్చినది. ఇంతేకాక, పరిశ్రమలలో ప్రత్యక్ష శిక్షణము

బొందుట, సామంతదేశముల విద్యార్థులకై యేర్పాటు చేయబడిన విద్యార్థి వేతనములను సంపాదించుట మున్నగు సందర్భములలో దగు ప్రవేశము దొరకక భారతీయ విద్యార్థు లనుభవింపవలసిన కష్టము లెన్నియో యున్నవి. ఈ కష్టము లూహా ప్రపంచములోనివి కావు. కొంతవరకు వాస్తవమైనవే. అవమానకరమగు నీ దుస్థితినుండి బయల్పడవలయునన్న, మనవిద్యకై, మన పరిశ్రమలకై పరదేశములసాయముపై మన మాధారపడకుండ స్వతంత్రులమై యుండుటకు దగు సాధనముల నారయుట యొక్కటియే మార్గము.

[ప్ర. రం.]

పేకాట

గిరీశం: పేకాట చాలా చెడ్డదండి. నాభార్య ఎంత చెప్పినా వినక, యింటికైనా వెళ్లక, రాత్రీ పగళ్లూ అదేధ్యాన్నంతో ఆడుతూ ఉండేవాణ్ని. విసుగెత్తో, లేక సంసారసుఖం లేకో, అది కన్నవారింటికి పోయి రానంటూ ఉంది.

పార్వతీశం: అలాగునండీ! నే నిప్పుడే పోయి ఒక పేక దస్తా కొంటాను

శ్రీ రమణ మహర్షి

ఈ మహాత్ములు బాల్యముననే తల్లిదండ్రులను, సోదరులను వర్జించి, జగత్పితయగు అరుణాచలేశ్వరుని దర్శింప నిశ్చయించి, "తండ్రిని జూడనేగెదను. అది మేలునకే యగును" అని యుత్తరము వ్రాసియుంచి, అరుణాచలేశ్వరుని సాన్నిధ్యమును బడసి, అరుణాచలమున రమారమి ముప్పదియేండ్ల కాలముగా ఘోరతపం బాచరించి, దర్శించిన మాత్రాన సమస్తదురితంబుల బోనడచు సామర్థ్యంబు గలిగి, బ్రహ్మసాక్షాత్కారము జెంది, అజ్ఞుల అజ్ఞానాంధకారమును తొలగించుటకై జ్ఞాన భాస్కరులై ప్రకాశింపుచు రూపబ్రహ్మమై యొప్పుచుండెడివారు.

౧౮౫౭ సం. పు విప్లవమందలి ఒకవిశేషము

పంజాబు బ్లాక్ హోలు - అజనాలానుయ్యి

శ్రీయుత సుందరలాలు గారు రచించిన 'భారత దేశమున ఆంగ్ల పరిపాలనము' అను గ్రంథమునుండి 'విశాలభారత' (హిందీ) పత్రిక యీవిశేషమును గూర్చిన వర్ణన ముద్ధరించుకొనెను. ఇందలిబొమ్మలుకూడ ఆగ్రంథము నుండియే కైకొని ప్రచురించినది. అందలి ప్రధానవర్ణనము ఆచిత్రములతోసహా యిట ప్రకటితము.

౧౮౫౭ మే నెలయందు లాహోరులో నాలుగు దేశీయపు పటాలములు కేవలము ప్రభుత్వము వారి యనుమానమునకు పాత్రములై ఆయుధములు విడువవలసి వచ్చెను. సిక్కులును, తెల్లవారును వారికి కాపలా. శిబిరము వెలువడుటకు వారి కనుమతి లేదు. బయట ఫిరంగులు పెట్టియున్నవి. జూలై ౩౧ తేదీ రాత్రి ఇందు నెం ౨౬ రు పటాలములోని చాలమంది సిపాయీలు శిబిరమునుండి పారిపోయిరి. వీరికడ నాయుధములును లేవు; వారు ఎప్పటను ఏవిద్రోహమునను పాల్గొనను లేదు. మర్నాడు వారు రావీనది దాటి పోవ నెంచిరి. అడ్డంకి వచ్చినది. రావీనది గట్టుగట్టుననే వారు అమృతసరమువైపు సాగిరి. వారిని వెంబడించుమనదిగ జుడీషల్ కమిషనరు సర్ రాబర్ట్ మాంట్ గుమరీ ఆనతిచ్చెను. అమృతసరము డిప్టీ కమిషనరు ఫ్రెడరిక్ కూపరు మాంట్ గుమరీకి సొంతమనిషి. నెం ౨౬ రు పటాలపు ఈ హిందూస్థానీ సిపాయీలు అలసిపోయి, ఆకలితో, నిరాయుధులై, అమృతసరములో నొక తహసీలయిన అజనాలాకు ఆరుమైళ్ల దూరమున రావీతీరమున పడియుండిరి. అజనాలా అమృతసరమునకు ౧౬ మైళ్లు. అటు తరువాతి కథనుగూర్చి ఫ్రెడరిక్ కూపరు 'దిక్రైసిస్ ఇన్ది పంజాబ్' (The Crisis in the Punjab) అను తనగ్రంథమున మిక్కిలి యభిమానముతో ముచ్చటించెను. కూపరుగారి వర్ణన ననుసరించియే సంక్షిప్తముగా ఆకథ నిట వర్ణింతము.

ఆ సిపాయీలు రావీనదిఒడ్డున సాగుచున్న సంగతి జూలై ౩౧ రెండుజాములకు కూపరుగారికి తెలిసెను. అజనాలా తహసీల్దారును కొంతమంది సాయుధులైన సిక్కుసిపాయీలతో సహా అక్కడకు పంపిరి. సాయంకాలము దాదాపు నాలుగుగంటలకు కూపరుగారు స్వయముగా ౮౦, ౯౦ మంది రౌతులతో అదనునకు చేరుకొనిరి. అలసిపోయి ఆకలితో మాడుచున్న ఆమనుష్యులపైని తుపాకులు ప్రేల్చిరి. ఆసిపాయీల సంఖ్య ఇంచుమించు ఐదువందలు. ఇందు దాదాపు నూటయేబదిమంది గుండ్లదెబ్బలకు గాయములు తిని వెనుకకు తిరిగి రావీనదియందు దుమికి మునిగిపోయిరి. ఆకలివలనను, అలసటవలనను బలహీనులై వారు ప్రవాహమున నిలువజాలక పోయిరని కూపరు వ్రాయుచున్నాడు. రావీనదిజలము వారి రక్తములో నెత్తురయ్యెను. మిగిలిన వారు కొందఱు నీటినుండి బయలుపడి పారిపోయిరి, కొందఱు ఈతగొట్టియు ఎగువ నొకమైలు దూరమున నొకలంక నాశ్రయించిరి. తరుణమునకు రెండు పడవలు సిద్ధమైనవి. ఇంచు మించు ముప్పదిమంది శస్త్రసైనికుల నాపడవ లెక్కించి వారిని పట్టుకొనుటకు పంపిరి. సైనికు లఱువదితుపాకులవఱకు వారిపై బారుపెట్టిరి. దూరమునుండి తుపాకులు చూచి ఆ ఆపన్నులు చేతులు జోడించి తమ నిర్దోషిత ప్రకటించి ప్రాణదానము వేడిరి. ఈసమయముననే ౫౦ మంది వఱకు నిరాశులై నీటిలో మునిగి మఱి కనబడలేదు. మిగతవారిని పట్టుకొని కొలది కొలది మందిగ పడవలపై గట్టుచేర్చిరి. అచట వారి కంఠమాలలు మున్నగునవి త్రెంపి పారవేసిరి. వారిని వేరువేరు గుంపులుగా నేర్పఱచి కట్టి హోరున వాన కురియుచుండ సిక్కురౌతుల కాపుదలతో మెల్ల మెల్లగా అజనాలా చేర్చిరి.

అర్ధరాత్రమున మొత్తము ౨౮౨ రు సిపాయీలును అజనాలాఠాణా చేరుకొనిరి. అందు కొందఱు ఆఫీసర్లు మన దేశము వారు గూడ గలరు. అజనాలా ఠాణాయందు వీరందరిని ఉరితీయుటకు త్రాళ్లను, కాల్చి చంపుటకు ఏబది మంది సశస్త్రులైన

సిక్కు సైనికులను కూపరు తోలినుండి సిద్ధపఱచియుం చెను. కాని వర్షమువలన ఆపని ప్రొద్దుటికని నిలుపుచేసిరి. అందఱును ఠాణాయింట పట్టకైరి. దగ్గఱనే తహసీలు కొఱకు క్రొత్తకట్టడము పూర్తియై సిద్ధముగ నుండెను. చాల మందిని ఉదయమువఱకు పోలీసు ఠాణాయందు బంధించిరి. ౨౨ గురిని మాత్రము తహసీలు కట్టడములో ఒక చిన్న గుమ్మటపు గదిలో కుక్కిరి.

తహసీలు కట్టడమునందలి గుమ్మటపుగది

గుమ్మటపు గది చాల ఇరుకైనది. నాలుగు వైపుల తలుపులు మూసివేసిరి.

మర్నాడు ఒకటవ ఆగస్టు బక్రీదు. ప్రొద్దుట ఆనిర్భాగ్యుల నందఱిని పదిపది మందిగా బయటికి తెచ్చిరి. కూపరు ఠాణాయెదుట కూర్చుండియుండెను. పదిమంది సిక్కు సిపాయీలు ఒకప్రక్క తుపాకులతో నిలిచియుండిరి. తక్కిన నలుబది మంది వారి సమీపమున తోడుగ నిల్చిరి. ఎదుట వచ్చుటతోడనే ఈ కైదీలను ప్రేల్చి వేయుచుండెడివారు. వీరిలో చాల మంది హిందువులు. అందు కొందఱు చనిపోవు సమయమున సిక్కులకు గంగాదేవిపై ఒట్టుపెట్టి తిట్టుచుండెడివారని వ్రాసియున్నది. ఠాణాలోని కైదీలు పూర్తికాగా గుమ్మటపు గదిలోని కైదీలను బయటికి తెచ్చిరి. ౨౩౭ గురు సిపాయీలు గుండు దెబ్బల మరణించిరి; గుమ్మటపు గదినుండి ౨౧ మంది మాత్రమే వెలుపటికి వచ్చిరి. ఇంతలో మిగిలిన కైదీలు రామనుచున్నారని కూపరునకు వార్త వచ్చెను.

మొదట వారిని సంబాళించు ఏర్పాటుచేసి లోనికి పోయి చూడగా తక్కిన ౪౫ గురు సిపాయీల శవములు నచ్చట దొరకినవని కూపరు వ్రాయుచున్నాడు. అందు కొందఱింకను వెక్కివెక్కి యేడ్చుచుండిరేమో కూడను. "తెలియకుండగనే హాల్వెల్ బ్లాక్ హోలు హత్యాకాండ పునః ప్రదర్శితమయ్యెను"* అని కూపరుపలుకులు.

హాల్వెలుబ్లాక్ హోలుకథ అసత్యము కాని కూపరుగారి అజనాలాబ్లాక్ హోలు సత్యమైన సంఘటనమని వేరుగ చెప్పనక్కరలేదు.

రాత్రి వారు నీరనియు, గాలియనియు నరచిరి కాని పైగోడవలో నది పారావాం[?]డకు వినబడలేదని కూపరు వ్రాయుచున్నాడు. అలసటవల్లను, ఉక్కవల్లను, గాలిలేమివల్లను లోన నూపిరి ఆడక చచ్చిన ౪౫ గురి శవములును పైకీడ్చుకొనివచ్చి పడవేసిరి.

ఒక్కచిక్కు తరువాయి: ఈ ౨౮౨ శవములను పూడ్చవలెను. అజనాలాఠాణాకు ఇంచుమించు నూరుగజముల దూరమున నొక ప్రాత నుయ్యి యుండెను. పాకీవాం

అజనాలానూయి—దిబ్బపట్టున నున్నది.

డ్రచేత ఆశవము లన్నింటి నీడిపించి యీడిపించి అనూతిలో వేయించిరి. తక్కిన నూతిని మట్టితో కప్పెట్టించి పైనొక గుట్ట యగునట్టు మట్టి పోయించిరి. ఈనూ

*Uuconsciously, the tragedy of Holwell's Black Hole had been re-enacted"—'The Crisis of the Punjab', by Frederic Cooper.

తివిషయమున ఫ్రెడెరిక్ కూపరు పెద్దయభిమానముతో నిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

"కానుపూరునం దొక నూయి యున్నది. కాని అజనాలాయందును నొకటి కలదు." *

ఈవిధముగా ౨౬ వ పటాలమునకు చెందిన ఐదువందలు దాదాపు మనుష్యులను ౨౪ గంటలలోపల పరలోకగతుల గావించిరి. లాహోరునుండియో రావీ తీరమునుండియో యిటునటు పారివచ్చిన ఆపటాలపు తక్కిన కొలదిమంది సైనికులును నాలుగుమూడు నాళ్లలో పట్టుపడిరి. కొందఱు లాహోరునందును, మఱికొందఱు అమృతసరమునను ఫిరంగులవాత బడిరి.

మరునాడు చీఫ్‌కమిషనరు సర్ జాన్ లారెన్సును, జుడీషల్ కమిషనరు సర్ రాబర్ట్ మాంట్‌గుమరీయు వృత్తాంతమంతయు తెలిసి కూపరుగారికి బ్రహ్మాండమైన ప్రశంసలతో జాబులు వ్రాసిరి. ఈజాబులు కూపరుగారి గ్రంథమున ముద్రితములైనవి. హిందూ తహసీల్దారునకును, సిక్కుఘాతుకులకును పెద్దమొత్తములు బహుమతి యీయబడెను.

అజనాలా భీకరసంఘటనము ఫ్రెడెరిక్ కూపరు స్వయముగ తనగ్రంథమున వర్ణింపకున్న మనకు దానియందు నమ్మిక కలుగుట చాలకష్టము. పైవర్ణనమంతయు కూపరుచేసినదే.

ఇంకను దీనిగూర్చి ప్రామాణ్యము సేకరించుటకై నేను 'ఫుల్వారీ' పత్రికాసంపాదకులును ప్రజ్ఞానిధులు నగు శ్రీ హీరాసింహాదికి శ్రమయిచ్చితిని. వారు అమృతసరమునుండి అజనాలా కేగి యీవిషయమై పరిశీలన సల్పిరి.

విప్లవసమయమునకు దాదాపు ముప్పదియేండ్ల వయసువాడైన బాబాజగత్సింహ అను అజనాలావృద్ధుడొకడు ఇప్పటికిని (ఫిబ్రవరి ౧౯౨౯) జీవితుడై, మతిమంతుడై యున్నాడు. బాబా జగత్సింహుడు ఈసంఘటనమంతయు కన్నులార చూచెను. బాబా జగత్సింహుని స్వలిఖితవర్ణనము నాకడ నున్నది. వారివర్ణనమునకును, కూపరువర్ణనమునకును ముఖ్యవిషయములందు భేదమేమియు లేదు. ఆ ౨౨౨ శవములు పూడ్చిన నూయియు

బాబాజగత్సింహుడు.

నిప్పు డున్నది. దానిపై నొక పెద్ద మట్టిదిబ్బ యున్నది. సిపాయిక్రైదీలను చంపిన పోలీసుఠాణాయు, ౪౫గురు సిపాయీలూపిరిసలుపక చచ్చిన గుమ్మటపు గదియు నిప్పటికిని గలవు. అప్పటి అజనాలా తహసీల్దారుపేరు ప్రాణనాథుడని బాబాజగత్సింగు చెప్పుచున్నాడు. ప్రాణనాథు డాలంకలోని సిపాయీలను మోసగించి, అనగా మీప్రాణములకు భయములేదని వారికి మాటయిచ్చి, పట్టుకొనెనట. నూతిలో నొకరిమీద నొకరుగా పడవేసిన వారిలో కొందఱింకను జీవించియుండిరనియు, అరచుచుండిరనియు బాబాజగత్సింగు నుడువుచున్నాడు.

* * * *

వీరిలో నెవ్వరును విద్రోహమునగాని, విప్లవమునగాని యేవిధమునను పాల్గొనలేదనునది మరవరాదు.

* "There is a well at Cawnpore, but there is also one at Ajnala"—*Ibid.*

సిక్కు సైనికులను కూపరు తొలినుండి సిద్ధపఱచియుం చెను. కాని వర్షమువలన ఈపని ప్రొద్దుటికని నిలుపుచేసిరి. అందఱును ఠాణాయింట పట్టుకైరి. దగ్గఱనే తహసీలు కొలువుకు క్రొత్తకట్టడము పూర్తియై సిద్ధముగ నుండెను. చాల మందిని ఉదయమువఱకు పోలీసు ఠాణాయందు బంధించిరి. ౬౬ గురిని మాత్రము తహసీలు కట్టడములో ఒక చిన్న గుమ్మటపు గదిలో కుక్కిరి.

తహసీలు కట్టడమునందలి గుమ్మటపుగది

గుమ్మటపు గది చాల ఇరుకైనది. నాలుగు వైపుల తలుపులు మూసివేసిరి.

మర్నాడు ఒకటవ ఆగస్టు బక్రీదు. ప్రొద్దుట ఆనిర్భాగ్యుల నందఱిని పదిపది మందిగా బయటికి తెచ్చిరి. కూపరు ఠాణాయెదుట కూర్చుండియుండెను. పదిమంది సిక్కు సిపాయీలు ఒక ప్రక్క తుపాకులతో నిలిచియుండిరి. తక్కిన నలుబది మంది వారి సమీపమున తోడుగ నిల్చిరి. ఎదుట వచ్చుటతోడనే ఈ ఖైదీలను ప్రేల్చి వేయుచుండెడివారు. వీరిలో చాల మంది హిందువులు. అందు కొందఱు చనిపోవు సమయమున సిక్కులకు గంగాదేవిపై నొట్టుపెట్టి తిట్టుచుండెడివారని వ్రాసియున్నది. ఠాణాలోని ఖైదీలు పూర్తికాగా గుమ్మటపు గదిలోని ఖైదీలను బయటికి తెచ్చిరి. ౨౩౭ గురు సిపాయీలు గుండు దెబ్బల మరణించిరి; గుమ్మటపు గదినుండి ౨౧ మంది మాత్రమే వెలుపటికి వచ్చిరి. ఇంతలో మిగిలిన ఖైదీలు రామనుచున్నారని కూపరునకు వార్త వచ్చెను.

మొదట వారిని సంబాళించు నేర్పాటుచేసి లోనికి పోయి చూడగా తక్కిన ౪౫ గురు సిపాయీల శవములు నచ్చట దొరకినవని కూపరు వ్రాయుచున్నాడు. అందు కొందఱు వెక్కివెక్కి యేడ్చుచుండిరేమో కూడను. "తెలియకుండగనే హాల్వెల్ బ్లాక్‌హోలుహత్యాకాండ పునః ప్రదర్శితమయ్యెను"* అని కూపరుపలుకులు.

హాల్వెలుబ్లాక్‌హోలుకథ అసత్యము కాని కూపరుగారి అజనాలాబ్లాక్‌హోలు సత్యమైన సంఘటనమని వేరుగ చెప్పనక్కరలేదు.

రాత్రి వారు నీరనియు, గాలియనియు నరచిరి కాని పైగొడవలో నది పారావాండ్రకు వినబడలేదని కూపరు వ్రాయుచున్నాడు. అలసటవల్లను, ఉక్కవల్లను, గాలి లేమివల్లను లోన నూపిరి యాడక చచ్చిన ౪౫ గురి శవములను పైకీడ్చుకొనివచ్చి పడవేసిరి.

ఒక్కచిక్కు తరువాయి: ఈ ౨౮౨ శవములను పూడ్పవలెను. అజనాలాఠాణాకు ఇంచుమించు నూరుగజముల దూరమున నొక ప్రాత నుయ్యి యుండెను. పాకీవాండ్రచేత ఆశవము లన్నింటి నీడిపించి యీడిపించి ఆనూతిలో వేయించిరి. తక్కిన నూతిని మట్టితో కప్పెట్టించి పైనొక గుట్ట యగువఱకు మట్టి పోయించిరి. ఈనూ

అజనాలానూయి—దిబ్బపట్టుననున్నది.

*Uuconsciously, the tragedy of Holwell's Black Hole had been re-enacted"—'The Crisis of the Punjab', by Frederic Cooper.

తవిషయమున ఫ్రెడెరిక్ కూపరు పెద్దయభిమానముతో నిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

"కానుపూరునం దొక నూయి యున్నది. కాని అజ నాలాయందును నొకటి కలదు." *

ఈవిధముగా ౨౬ వ పటాలమునకు చెందిన ఐదువందలు దాదాపు మనుష్యులను ౪౮ గంటలలోపల పరలోకగతుల గావించిరి. లాహోరునుండియో రావీ తీరమునుండియో యిటునటు పారివచ్చిన ఆపటాలపు తక్కిన కొలదిమంది సైనికులును నాలుగుమూడు నాళ్ల లో పట్టుపడిరి. కొందఱు లాహోరునందును, మఱికొం దఱు అమృతసరమునను ఫిరంగులవాత బడిరి.

మరునాడు చీఫ్‌కమిషనరు సర్ జాన్ లారెన్సును, జుడీషల్ కమిషనరు సర్ రాబర్ట్ మాంట్‌గుమరీయు వృత్తాంతమంతయు తెలిసి కూపరుగారికి బ్రహ్మాండమైన ప్రశంసలతో జాబులు వ్రాసిరి. ఈజాబులు కూపరుగారి గ్రంథమున ముద్రితములైనవి. హిందూ తహసీల్దారు నకును, సిక్కుఘాతుకులకును పెద్దమొత్తములు బహుమతి యీయబడెను.

అజనాలా భీకరసంఘటనము ఫ్రెడెరిక్ కూపరు స్వయముగ తనగ్రంథమున వర్ణింపకున్న మనకు దాని యందు నమ్మిక కలుగుట చాలకష్టము. పైవర్ణనమంతయు కూపరుచేసినదే.

ఇంకను దీనిగూర్చి ప్రామాణ్యము సేకరించుటకై నేను 'ఫుల్వారీ' పత్రికాసంపాదకులును ప్రజ్ఞానిధులు నగు శ్రీ హీరాసింహునకు శ్రమయిచ్చితిని. వారు అమృతసరము నుండి అజనాలా కేగి యీవిషయమై పరిశీలన సల్పిరి.

విప్లవసమయమునకు దాదాపు ముప్పదియేండ్ల వయసువాడైన బాబాజగత్సింహ అను అజనాలావృద్ధుడొకడు ఇప్పటికిని (ఫిబ్రవరి ౧౯౧౯) జీవితుడై, మతిమంతుడై యున్నాడు. బాబా జగత్సింహుడు ఈసంఘటనమంతయు కన్నులార చూచెను. బాబా జగత్సింహుని స్వలిఖితవర్ణనము నాకడ నున్నది. వారివర్ణనము నకును, కూపరువర్ణనమునకును ముఖ్యవిషయములందు భేద మేమియు లేదు. ఆ ౨౮౨ శవములు పూడ్చిన నూయియు

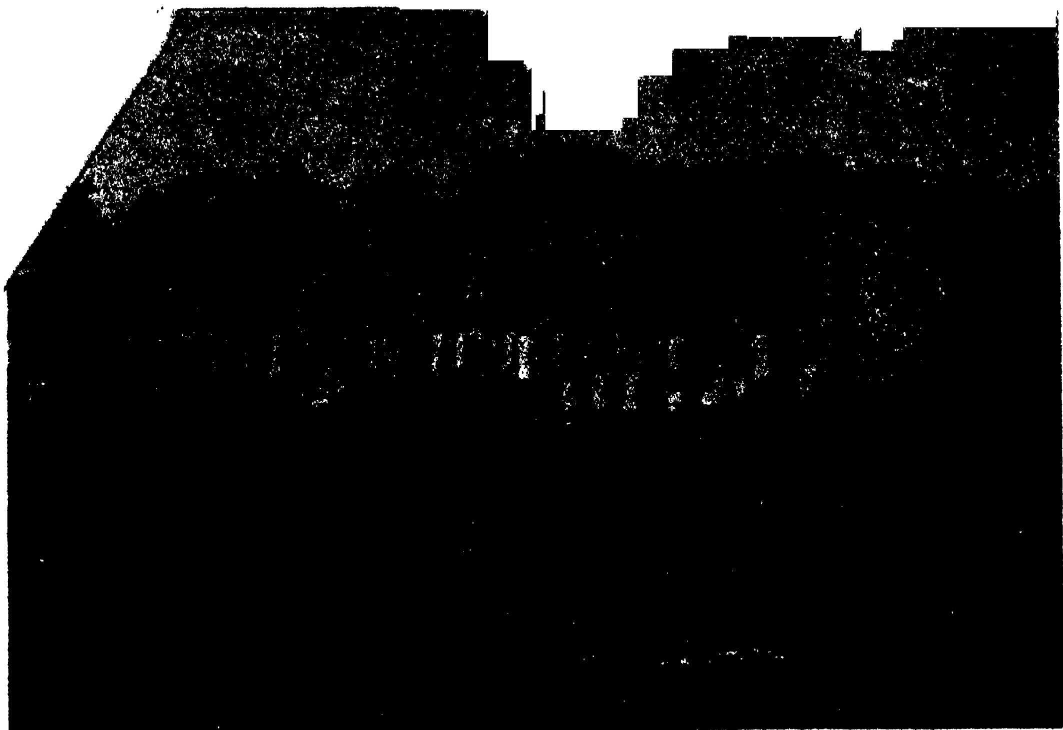
బాబాజగత్సింహుడు.

నిప్పు డున్నది. దానిపై నొక పెద్ద మట్టిదిబ్బ యున్నది. సిపా యిఖైదీలను చంపిన పోలీసుతాణాయు, ౪౫గురు సిపాయీ లూపిరిసలుపక చచ్చిన గుమ్మటపు గదియు నిప్పటికినిగలవు. అప్పటి అజనాలా తహసీల్దారు పేరు ప్రాణనాథుడని బాబాజగత్సింగు చెప్పుచున్నాడు. ప్రాణనాథు డాలం కలోని సిపాయీలను మోసగించి, అనగా మీప్రాణము లకు భయములేదని వారికి మాటయిచ్చి, పట్టుకొనెనట. నూతిలో నొకరిమీద నొకరుగా పడవేసిన వారిలో కొంద ఱింకను జీవించియుండిరనియు, అరచుచుండిరనియు బాబాజగత్సింగు నుడువుచున్నాడు.

*   *   *   *

వీరిలో నెవ్వరును విద్రోహమునగాని, విప్లవమున గాని యేవిధముననను పాల్గొనలేదనునది మరవరాదు.

* "There is a well at Cawnpore, but there is also one at Ajnala"—*Ibid.*

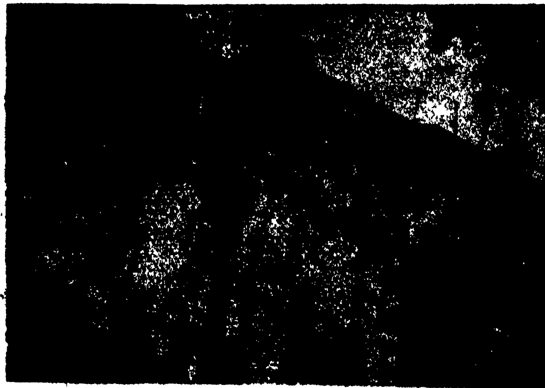
శ్రీ శారదానికేతనము – గుంటూరు, నూతన వసతిగృహము

శ్రీ శారదానికేతనము – గుంటూరు, వ్రతశాలాంగణము

శ్రీ శారదానికేతనము - గుంటూరు, సంగీతపు తరగతులు

ఆకస్మిక ఛాయా చిత్రము

దసరా గిలకలు

ఛాయాచిత్రము తీసినవారు:

చక్రవర్తుల వెంకటరావుగారు, దంగేరు, ద్రాక్షారామము, తూర్పుగోదావరిజిల్లాపోస్టు.

5 12- 17 ౯౮౭

మల్లారురాగిణి

'భారతవర్ష' అను ఒక వంగమాసిక పత్రికలో శ్రీమతి వాణీదేవిగారు ఇటులు వ్రాయుచున్నారు:—

ఒకతూరి మేము ఆషాఢమాసమున పూరిలో ఉంటిమి. అప్పుడచట వానలు లేవు; మిగుల ఉక్కపోయుచుండెను. మేము 'మల్లారు' పాడి వాన కురిపింప నిశ్చయించితిమి. మేమందఱము భక్తితో గౌడ మల్లారు పాడి భగవత్సన్నిధానమున నీటికి ప్రార్థింపఁదొడఁగితిమి. ఆశ్చర్యము! చూచుచు చూచుచుండఁగా ఆకాశమున నల్లమబ్బులు నిండిపోయెను, ముసలధారలతో వాన పడెను.

ఒకసారి మేము వైశాఖమాసమున కటకములో నుంటిమి. గాలిపేరుతో అగ్నిజ్వాల వీచుచుండెను. ప్రాణములు తుకతుకలాడుచుండఁగా హృదయమును భేదించుకొని మల్లారురాగిణి ఆవిర్భవించెను. అందఱు ఆశ్చర్యపడి చూచుచుండఁగా ఎక్కడనుండియో మేఘములు వచ్చి వృష్టిదానము చేసి ఆ అగ్నిజ్వాలలను ఆర్పివైచెను. కటకమునందు మఱియొకమాఱు మల్లారు పాడి మేము మిక్కిలి అసంభవమగు అవస్థయందును పెద్దపెద్ద వాన బొట్లను కురిపించితిమి.

ఒకతూరి కటకప్రాంతములలో అనావృష్టి కలిగెను. దానికి ఫలముగా క్షామము చూపడెను. మా తండ్రిగారు అప్పుడు వారి జమీదారిలో భూములు చూచుకొనుచుండిరి. గ్రీష్మతాపముచే ధాన్యము మలమల వేగిపోవుట ఆయనకు కానిపించెను. వారు కడు వగచిరి. వారు భగవత్సన్నిధానమున జలముకొఱకు ఒకకీర్తనను మల్లారురాగిణిలో రచించి పాడఁదొడఁగిరి. సంగీత మహిమ ఆశ్చర్యము—ఒకగంటవఱకు అచట మబ్బనునది మందుకయినలేదు. ఒక గంటలో అచట ఘోరముగా నల్లనల్ల మబ్బులుపట్టి కురిసి దేశమును ముంచివేసెను. దుర్భిక్షభయము తగ్గిపోయెను.

మల్లారురాగిణి పాడి వాన కురిపించుటకు ప్రమాణము చూపినట్లే సారంగరాగము పాడి వాన ఆఁపుటకును మేము దృష్టాంతమును కనులారఁ గాంచితిమి. దీపకరాగము పాడినచో అనిష్ట మేదో యొకటి ఘటించును. ఈ అనుమానముతో దీపకరాగము పాడి పరీక్ష చేసి చూడలేదు.

దీనిపై 'శనివారేర్ చిఠి' అను మాసపత్రిక ఈక్రిందరీతిగా వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నది: 'ఇది సర్కారువారు చదివియే కాఁబోలు, ఇరిగేషన్ డిపార్టుమెంటు బందుచేసి మల్లారు డిపార్టుమెంటు క్రొత్తగా పెట్టుటకు సంకల్పించిరని విని ఆనందించితిమి. శ్రీ దిలీపకుమారరాయ మహాశయులు ఈడిపార్టుమెంటుకు ఛీఫ్ ఇంజనీయరులు కాఁగలరు. ఈమె దీపకరాగము పాడి పరీక్ష చేయలేదన్నను మంచిపనియే చేసెను. పరీక్ష చేయుచో మనము ఇపుడు ఈ అమూల్యప్రబంధమును చదువుసౌభాగ్యలాభమును పొందువారమై యుండము.'

గృ హా ప రి శ్ర మ

చిత్రకారుడు: శ్రీ యస్. యస్. మూర్తిగారు, చెన్నపురి.

సారూప్యౌషధశాస్త్రము

గ్రంథకర్త: డా. లంక రామారావుగారు, హెచ్. యం. బి., కాకినాడ. పేజీలు ౩౮౨. వెల రు 3-0-0.

ఇది 'హోమియోపతీ' వైద్యవిధానమును దెలుపు తెలుగు వైద్యగ్రంథము. దీనికి పొన్నాడ వెంకట్రావుగారు ఏతద్వైద్యసిద్ధాంతముల దెలుపుచు పీఠికను వ్రాసియున్నారు. 'హోమియోపతి' వైద్యము వ్యాప్తి నొందుచున్న యీదినములలో, తెలుగుభాషయందు ఆ వైద్యవిధానమును దెలుపు గ్రంథము లేదన్న కొరతను దీర్చి, గ్రంథమును ప్రకటించిన డా. రామారావుగారు అభినందనీయులు. ఈ గ్రంథము వస్తుగుణదీపిక, చికిత్సావిధానము, సముదాయ చికిత్సలు అను మూడు ప్రకరణములుగా విభజింపబడి, అందు హోమియోపతీ ఔషధములయొక్క గుణవిశేషములు, ఏవ్యాధియందు నేయౌషధము ఉపయోగింపవలయునో, అవయవభేదముచే నేవ్యాధియందు ఏ ఔషధమును ప్రయోగింపవలయునో ఈ మొదలగు విషయములు చర్చింపబడియున్నవి.

'హోమియోపతి' యనగా రోగియందు కనపడుచున్న గుణములనే కలిగించెడు మందులను మిక్కిలి సూక్ష్మరూపముగా ప్రయోగించు ఒకవిధానము. దీనికే గ్రంథకర్తగారు 'సారూప్యౌషధశాస్త్రము' అని పేరిడినారు. ఈవైద్యవిధానమును మొట్టమొదట జర్మనీదేశస్థుడగు డా. హానిమన్‌గారు కనిపెట్టి ప్రచారమునకు దెచ్చినట్లును, అప్పటినుండియు విశేషవ్యాప్తినొంది, అన్యదేశములందుగూడ ఆదరణమును పొందుచున్నట్లును వీరు వ్రాయుచున్నారు. భరతవర్షమునకీవైద్యవిధానము క్రొత్తది గాదని నా యభిప్రాయము. మన పూర్వాచార్యులగు ఆయుర్వేదగ్రంథకర్తలు ఇట్టివిధానమును పేర్కొనియే యున్నారు. ఇప్పుడు దినదినాభివృద్ధి నొందుచున్నవని చెప్పబడుచున్న అలోపతి, హోమియోపతి, ఆస్టియోపతి, యూనీక్యూరు, వాక్సిన్ తెరపీ, సైకో తెరపీ మొదలుగాగల వైద్య పద్ధతులయొక్క సిద్ధాంతములు సవిమర్శముగ విచారించి చూచినయెడల, అభివృద్ధిలేక జీర్ణించిపోయి పునరుద్ధరణము నపేక్షించుచున్న దనబడు ఆయుర్వేద శాస్త్రమునకు సమన్వయమగుచుండు నన్నవిషయము తెలిసికొనవలసివచ్చుచున్నది.

"ఆ వైద్యశాస్త్రమంతయు మిక్కిలి అశ్రద్ధచేయబడిన సంస్కృతభాషలో వ్రాయబడియుండుటవలన పండితుల సహాయమున ఇంకను చాల పరిశోధనలు సలిపి, తిరిగి పునరుద్ధరింప జేసినగాని అందలివిశేషములు బయల్పడవు" అని పీఠికాకారులు వ్రాయుచున్నారు. నిజమే! శ్రద్ధతో పరిశీలించినయెడల డా. హానిమన్‌గారి పుట్టుకకు పూర్వమే అట్టిసిద్ధాంతము ఆయుర్వేదమున నిరూపింపబడియున్నదని తెలిసికొని మనము ఆశ్చర్యము నొందవలసి వచ్చుచున్నది. ఆయుర్వేద గ్రంథములందు చికిత్సాక్రమము నిరూపించుచు ఆరువిధములగు నౌషధోపయోగపద్ధతులు వివరించినారు: 1. హేతువిపరీతము, 2. వ్యాధివిపరీతము, 3. హేతువ్యాధివిపరీతము, 4. హేతుతదర్థకారి, 5. వ్యాధితదర్థకారి, 6. హేతువ్యాధితదర్థకారి. ఇందు ప్రసక్తించినంతవరకు వివరణము:-

(4) హేతుతదర్థకారి:—వ్యాధి హేతువునకు సారూప్యమగు చికిత్స. అనగా పిత్తప్రధానమైన వ్యాధికి ఉష్ణవీర్య చికిత్సలు.

(5) వ్యాధితదర్థకారి:—వ్యాధిగుణములకు సారూప్యములగు గుణములను గల్గించు నౌషధములచే చికిత్స. అనగా వాంతు లగునపుడు ఇంకను వాంతులను గలిగించు నౌషధములయొక్క ప్రయోగము.

(6) హేతువ్యాధితదర్థకారి:— వ్యాధిహేతువునకు, వ్యాధికినిగూడ, సారూప్యములగు గుణముల గల్గించునౌషధములచే చికిత్స. అనగా విషమునకు విషప్రయోగము

ఈపై విధమునసే, అహారమును, విహారమును, దేశకాలాదులనుగూడ సారూప్య, వైరూప్యములచే నెరుంగవలయును.

ఈ పై ఆయుర్వేద సిద్ధాంతములు 'హోమియోపతీ' సిద్ధాంతమునకు అవిరోధములయి, సరిపోల్ప దగియున్నవని చదువరులు సులభముగా గ్రహింపగలరు. ఇక నీ సిద్ధాంతమును కనిపెట్టిన గౌరవము హానిమన్ గారికా! చరకాచార్యునికా! చరకాచార్యులు అరు పద్ధతులలో ఇదియొక పద్ధతిగా నిరూపించెను. హానిమన్ గారు ఇది ఒక్కటే పద్ధతిని నిరూపించి ప్రచారమునకు దెచ్చెను—ఇది భేదము—

పీఠికాకారులు "ఆయుర్వేద వైద్యము చాల గొప్పదైనను" అని మొదలిడి, "పునరుద్ధరింపవలెను;" "అశ్రద్ధ చేయబడిన సంస్కృతభాష యందు వ్రాయబడియున్నది;" "సులభగ్రాహ్యములు గావు;" "ఇంకను పరిశోధనలు సల్పవలయును" అను వాక్యములతో దాని గొప్పతనమును చాటినారు. విమర్శబుద్ధితో పరిశీలించునట్టి ఓపిక, "అశ్రద్ధచేయబడిన సంస్కృతభాష" యందు అభిమానము, ప్రమాణబుద్ధి ఉండినగాని మన ప్రాచీన శాస్త్రముల యందలి విశేషములు మనము తెలిసికొనజాలము.

పీఠికలో "రోగమనునది శరీరమునగల అంతర్నిర్మాణముతోను, చైతన్యశక్తితోను సంబంధము లేకుండ బాహ్యప్రపంచమున గల కారణములవల్ల కలుగుచున్నదను నభిప్రాయము పరిహసించతగినదై యున్నది" అని వ్రాసినారు. శరీరమునందలి నిర్మాణముతో సంబంధము లేకుండ, కేవలబాహ్యకారణములవల్లనే వ్యాధి కలుగుచున్నదని ఏ వైద్యశాస్త్రసిద్ధాంతమున గలదో తెలుపక యే వీరు అపహసించుచున్నారు. అట్టిసిద్ధాంతము నే వైద్యశాస్త్రమును అంగీకరించుటలేదు. మిథ్యాహారవిహారాదులు రోగకారణములు. అట్టిరోగకారణములు బాహ్యాభ్యంతర భేదములచే రెండువిధములు. వీటివల్లనే హానిమన్ గారి చైతన్యశక్తిగాని, చరకాచార్యుని త్రిదోషములుగాని, అల్లోపతీవైద్యుని శరీరావయ పద్ధతి (System) గాని వ్యత్యస్తత నొంది కొన్నిలక్షణములతోగూడిన వ్యాధిగా మనకు గోచరమగుచున్నది. జన్మాంతర సంబంధమగు కారణములుగూడ రోగకారణములని ఆయుర్వేదమున కర్మవిపాకమును జెప్పుచు, దానికిని దోషముల సంబంధమే చెప్పినారు—ఇట్టి కారణముల జెప్పు శాస్త్రము నపహసించుట సాహసము!

'సారూప్యౌషధశాస్త్రము' సులభముగా గ్రహింపతగ్గది. ఔషధములు అనపాయముగా నుపయోగింపతగ్గవి. పసిపిల్లలకుగూడ నెట్టికష్టమును లేకుండ ప్రయోగింపవచ్చును.—చాలవరకు రుచికరమైనవి. ఇట్టి శాస్త్రమును దెలుపు గ్రంథమును తెలుగున ననువదించిన గ్రంథకర్త శ్రీరామారావుగారు ఈ వైద్యవ్యాప్తికయి ఒక కళాశాలనుగూడ కాకినాడలో నెలకొల్పి, విశేషవ్యయ ప్రయాసములతో నాకార్యములన్నిల్ల నిర్వహించుచు ఆంధ్రుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులగుచున్నారు. ఈ శాస్త్రమును ఎవరు కనిపెట్టినను, ఏదేశమువైనను, మానినది మందు అన్నట్టు ఉపయోగపడినంతవరకు సర్వవిధముల ఆదరింపతగినదై యున్నది. మంచి యెచ్చట నున్నను గ్రహింపతగినదే.

గ్రంథకర్తగారికి ఒక ప్రార్థన.— ఈ వైద్యము నాచరించువారలు 'హోమియోపతీ' యౌషధములకు జర్మనీకో, అమెరికాకో వ్రాసి తెప్పించుకొనకుండ ఆంధ్రదేశముననే లభించునట్లు తమ కళాశాలయందు అట్టి పరిశ్రమకూడ నెలకొల్పి స్వయముగా తయారు

చేయించినచో శ్రీ రామారావుగారి కృషి మరింతవన్నె కెక్కి, వారు ఆర్థికముగాగూడ ఆంధ్రదేశమునకు లాభము చేకూర్చిన వారయ్యెదరు. వారి కలాశాలకును అట్టి పద్ధతి పోషకముగా నుండును. ఈ వ్యాపార రహస్యముగూడ వారి ఆలోచనమునకు వచ్చుగాక! ఆంధ్రులెల్లరును 'సాయాప్యాయధశాస్త్రము' నాదరించి గ్రంథకర్తకు తగుప్రోత్సాహ మొసంగెదరుగాక!

—వే. శంకరశాస్త్రి.

కల్యాణరాధామాధవము

గ్రంథకర్త: చల్లా లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు, లక్ష్మీపురము, వెంట్రప్రగడపోస్టు, కృష్ణాజిల్లా. డెమ్మీ సైజు ౮౨ పుటలు. వెల ౧౨ అణాలు.

ఇది అయిదంకముల నాటకము. రాధామాధవుల ప్రేమగాథ ఇందు వర్ణింపబడినది. బ్రహ్మదేవుడు వీరికి వివాహము చేయుటతో నాటకము సమాప్తమగును.

ఈనాటకమున పాత్రలసంఖ్య తక్కువ కాని వీరి సంభాషణలతో నాటకము ఎక్కువ పొడిగింపబడినది. అందరిలోనను ముఖ్యులు రాధాకృష్ణులు మాత్రమే. మిగిలిన వారిలో నందుశోకడు కేవల మనవసరము. అట్టిదే వ్రజసుందరియు. నాటకపు తుది యంకమున క్రొత్తగా ఈమెను ప్రవేశపెట్టవగినంత బలవత్తరకారణ మగపడదు. ఈమె లేకున్నను కథ ఆగిపోవదు.

రాధయందు కృష్ణునియెడ భక్తితో కూడిన ప్రేమము చిత్రింపబడినది. అంతకంటె ఈమెనుగూర్చి అధికమేమియు తెలిసికొను అవకాశము లేదు. సత్యభామగుణములలో అసూయమాత్రము వ్రేలెత్తి చూపబడినది.

ఈనాటకమున చేర్పబడి పండితాభిప్రాయములు, జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారి ఉపోద్ఘాతముగలవు. శ్రీ.శ్రీ.

విజయప్రతిజ్ఞ

గ్రంథకర్త: తంగిరాల జగన్నాథశాస్త్రిగారు—కాత్యాయనీ గ్రంథమాల, తణుకు. క్రౌనుసైజు ౧౦౫ పుటలు. వెల ౧౨ అణాలు.

మహాభారతమున ద్రోణపర్వమునుండి సంగ్రహింపబడిన కథాసందర్భముతో అయిదంకములలో వ్రాయబడిన నాటక మిది.

నాటకమున పాత్రములు పోతపోసిన ట్లొకే విధముగ ఉండక పరస్పర భిన్నప్రకృతులతో వ్యక్తిత్వము ప్రదర్శింపవలెను. వారి పరస్పరశీలములను చిత్రించుట నాటకమునకు కావలసిన అనేకవిషయములలో ఒకటి. ఈ నాటకమందు వివిధపాత్రలముఖమున చాలవరకు ద్రోణపర్వకథ చెప్పించు తొందరలో ఈ ముఖ్యవిషయము మూలపడినది.

ఈనాటకమును ప్రదర్శించునప్పుడు తొలినుండి తుదివరకు ఒకేయుద్ధఘోషతో రంగస్థలము గింగురు మనుచుండుట ప్రేక్షకులకు విసువు కలిగింపకపోదు. కాని కథాసందర్భము మంచిశైలిలో తెలియబరుపబడుటచే పఠనమున కిది అనుకూలము. శ్రీ. శ్రీ.

చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారి దండగము

రచయిత: రుద్రరాజు నరసింహరాజుగారు, పోడూరు, పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా. ఇది క్రౌనుసయిజు ౫౮ పుటలు గలది. వెల తెలియదు. వీరభద్రరావుగారి చారిత్ర విషయకరచనలలోని కొన్ని నిర్ణయములను వీరు ఖండింపుచున్నారు.

శ్రీస్వామి దయానందసరస్వతి జీవితము

కర్త: లక్కోజు వీరభద్రరావుగారు. డెమ్మి ౧౬ చిన్నసైజు ౫౯ పుటలు. వెల ౧-౪-౦. మంగిపూడి పురుషోత్తమ శర్మగారు వ్రాసిన గ్రంథమును కొలదిమార్పులతో క్లుప్తీకరించి వ్రాయబడినది.

దొరకుచోటు: ఎ. సూర్యనారాయణ బ్రదర్సు, పెనుమంచిలి, ఆచంటపోస్టు, పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా.

శ్రీ అడ్డాడ హరిహారస్తుతి

గొ. కృష్ణమాచార్య విరచితము. ౮ పుటలు. పద్యములు.

శ్రీ మహాఋషి నిఘంటిత యోగశాస్త్రము

గ్రంథకర్త్రి: కాట్రావులపల్లి సూర్యనారాయణ యోగిని. రాయలుసైజు ౫౯౦ పుటలు. చక్కనిబైండు.

వెల ౫-౦-౦. కాకినాడ ముద్రాక్షరశాల, కాకినాడ యందు దొరకును.

ధర్మసంగ్రహమునందు అంత్యేష్టి కాండము, ఆశౌచకాండమును

గ్రంథకర్త: బ్ర. శ్రీ ముదిగొండ నాగలింగాచార్యులు. డెమ్మిసైజు ౨౧౬ పుటలు. వెల ౨-౦-౦. గ్రంథకర్తపేర రామలింగేశ్వర పేట, తెనాలికి వ్రాసిన బడయగలరు.

ప్రతాప కోటయ్యశాస్త్రి

గ్రంథకర్త: చంద్రమౌళి చిదంబర రావుగారు. డెమ్మి ౧౯౫ పుటలు. వెల తెలియదు. భక్తిలతా గ్రంథమాల, అప్పికట్ల, బాపట్ల తాలూకా (గుంటూరుజిల్లా)కు వ్రాయవలెను.

ఆదిశైవ ప్రకాశిక

శ్రీధర రామమూర్తిగారు రచించినది. డెమ్మి ౨౬ పుటలు. వెల ౦-౮-౦. గురుకులాశ్రమము, చిలుమూరు, అనంతవరంపోస్టు, గుంటూరుజిల్లా.

ఆయుర్వేదాంగశారీరశాస్త్రసంగ్రహము

ప్రథమఖండము. కర్త: శ్రీమాన్ ప్రతివాది భయంకర కృష్ణమాచార్యులుగారు. ప్రకాశకులు: ఆంధ్రవైద్య గ్రంథమాల, విజయరాయి, ఏలూరు. డెమ్మిసైజు ౩౬౮ పుటలు వెల చందాదారులకు రు ౩-౮-౦. ఇతరులకు రు ౪-౦-౦.

శరీరవిషయము, త్వగ్వివరణము, కలావివరణము, ఆశయవివరణము అను ముఖ్య శీర్షికలక్రింద ప్రధాన విషయవిభాగము ఏర్పరుపబడి ఆంగ్ల ఫిజియాలజీపద్ధతిని చక్కగా వ్రాయబడినది. చిత్రపటములుకూడ చేర్పబడినవి.

సాప్తికప్రళయము

కర్త: శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు. ప్రకాశకులు: శ్రీ మామునూరు నాగభూషణరావుగారు. సారస్వత చంద్రికా కార్యాలయము, అర్లపాడున లభింపగలదు. డెమ్మి సైజు ౩౪ పుటలు. వెల తెలియదు. ఒక మిత్రుని యింట నాటకముగా చెప్పబడిన యేబదిపద్యముల 'వేణీభంగము'అను కావ్యము ముందు చేర్పబడినది. సాప్తికప్రళయము మూడంకముల నాటకము.

కొండవీటి దండయాత్ర

చరిత్రాత్మకమగు నాటకము. కర్తలు: బాలకవులు వాడ్రేవు చలపతి సుబ్బరాయలు, మాచవరం, రామచంద్రపురం తాలూకా. డెమ్మిసైజు ౯౪ పుటలు. వెల రు. ౧.

మానపరిభాష

ఇది ప్రతివాది భయంకరం కృష్ణమాచార్యులుగారు రచించినది. ఇందు ఆయుర్వేదవైద్యగ్రంథములందలి మానములు, భేదములు, వానికి సరియగు నేటి దేశీయ, వైదేశిక మానములు వివరింపబడినవి. డెమ్మీసైజు ౬౩ పుటలు. వెల ౦-౮-౦. ఆంధ్రవైద్యగ్రంథమాల, విజయరాయి, ఏలూరు, ప. గోదావరిజిల్లా.

ఓషధీగుణపంచభాషి

గ్రంథకర్త: డా. కొత్తపల్లి బుచ్చయ్యశర్మగారు, పాలమూరు, అత్తిలిపోస్టు (పశ్చిమగోదావరిజిల్లా). సైజు డెమ్మి; ౧౦౮ పుటలు. వెల రు ౧-౦-౦.

ఇందు తెలుగు, సంస్కృతము, హిందీ లేక యూనానివైద్య సం. అరబము, ఇంగ్లీషు లేక లాటిన్-వీనియందు ఓషధీవస్తువుల నామములు వివరింపబడియున్నవి. రోగవివరముకూడ వివిధభాషలలో నీయబడియున్నది. తెలుగు పేరులులేని హిందూస్థాని మాలికల నామములు నీయబడినవి.

ఆంగ్లేయవైద్యరహస్యము

పైగ్రంథకర్తగారే దీనినికూడ రచించిరి. క్రౌను ౧౬ సైజున ౪౩ పుటలు. వెల ౦-౮-౦.

ఆంగ్లౌషధములు, వానిగుణములు, వైద్యశాస్త్ర సంబంధ సామాన్యవిషయములు, ఏరోగమున కేమందెంత మోతాదు అను విషయములగూర్చి యిందు కలదు. అకారాది విషయసూచికయు గలదు.

కుటుంబచికిత్సాదర్పణం

ఇదియును పైవారు రచించినదియే. క్రౌను ౧౬ సైజున ౨౮ పుటలు. వెల ౦-౪-౦.

ఇందు సులభ చికిత్సలు, వ్యాధినివారణోపాయములు సులభశైలిని వ్రాయబడినవి. సామాన్య ఆకస్మికవ్యాధుల కు మందులు చెప్పబడినవి. కొన్ని వ్యాధులకు తగిన ఔషధముల పట్టీ తుదిని చేర్చబడినది.

తెలుగు మెడికల్ హాండ్ బుక్కు

ఈ చిన్న గ్రంథమునుకూడ పైవారే రచించిరి. క్రౌను ౧౬ సైజున ౩౬ పుటలు. వెల ౦-౪-౦.

ఆయుర్వేదౌషధములు చేయువిధము, వానిపాళ్లు నిందు తెలుపబడినవి. కొన్ని ముఖ్యసూచన లీయబడినవి. అనుపానములు, పథ్యములు తెలుపబడినవి. సాంకేతిక నామముల వివరణము చేర్చబడినది. పుటములగూర్చి తెలుపబడినది. శుద్ధులను, భస్మములనుగూర్చినవిషయములునుగలవు.

భావమురళి

'కొండకోలకు వికసితోత్పలశీర్షిక'-౩౪ పుటలు.

జనపదములు ౩౪ పుటలు.

కుమారకంఠము ౨౭ పుటలు.

మాతృదేశ సంకీర్తనము ౩౨ పుటలు.

కలరుతము ౨౨ పుటలు.

ఈపైవి కవికొండల వేంకటరావు, బి.ఎ., బి.యల్. కవిగారిచే రచియింపబడిన మొదటి సంపుటములోని ఐదు పాత్రములు. 'అభినవాంధ్రకార్యస్థాన సుప్రకాశితము.' ఆల్బర్టు ప్రెస్, సూర్యారావుపేట, కాకినాడయందు ముద్రితము. క్రౌను ౧౬ సైజు. వెల యొక్కొకటికి ౪ అణాలు. ఒకొక్కదానియందును ౨౧ గీతికలు గలవు. ప్రతిపుస్తకము ఆదిమశ్రుతి, ఆహ్వానము, శుభవాక్యములతో నారంభమై, సమాప్తిశ్రుతితో ముగియుచున్నది. ప్రతిపుస్తకము చివరను చరణ సూచిక యివ్వబడియున్నది.

కాలక్షేపం

మొదటిభాగం. కర్త: భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారు, రాజమండ్రి. వెల ౧-౮-౦. ఫూల్ స్కేపు సైజు ౧౪౪ పుటలు. గ్రంథనామము సూచించునట్లు ఇది కాలక్షేపమునకై చదువుకొనుట కింపుగానుండు హాస్యములయొక్కయు, తమాషాలయొక్కయు చక్కని సంపుటీకరణము.

పుష్పాంజలి

మొదటి భాగము. కర్త: వెలగపూడి దానయ్య దాదరి గారు. క్రౌను ౧౬ సైజు. ౬౮ పుటలు. ౩౨ కావ్యములు. వెల ౦-౧౨-౯. ఇదివరకు 'భారతి', 'సమదర్శిని' మున్నగు పత్రికలయందు ప్రకటింపబడిన పద్యముల సంపుటీకరణమే యిది. వలయువారు గ్రంథకర్తగారికి (ఎనమలకుదురు, బెజవాడపోస్టు, కృష్ణాజిల్లా)కు వ్రాసిన బడయగలరు

శరభరాజీయము

గ్రంథకర్త: తుమ్మూరి శరభరాజుగారు. ప్రకాశకులు: ఆర్ష రసాయనశాల, ముక్త్యాల (కృష్ణాజిల్లా.) డెమ్మి సైజు ౩౪౪ పుటలు. వెల ౧-౮-౦. ఇది పద్యరూపమునమన్న వైద్యగ్రంథము.

శ్రీ భక్తామృతము

అంగరశెట్టి కేశవనారాయణ విరచితము. క్రౌను ౧౬ సైజు ౫౩ పుటలు. వెల ౦-౭-౯. పెయిన్ రోడ్, ఛత్రపురము (గంజాంజిల్లా)- గ్రంథకర్తకు వ్రాసి పడయవచ్చును. ఇందు శ్రీరామ స్తవము, జీవబ్రహ్మైక్య రహస్యము, శ్రీ భగవద్విజ్ఞాపన మొదలగు భక్తివిషయముల గూర్చిన పద్యములు కలవు.

తెనుగు అభ్యాసబోధిని

౧వ భాగము. సంపాదకులు: రా. వెంకట సుబ్బయ్యగారు. క్రౌను ౧౬ సైజు ౨౧ పుటలు. వెల ౦-౧-౬. దొరకుచోటు: నెం. ౩౭, పూనమల్లిరోడ్డు, కీల్పాక్ పోస్టు, మదరాసు.

భట్టరాజపుత్రసూర్యోదయము

జినపసేని సూర్యనారాయణరాజుగారిచే రచియింపబడినది. డెమ్మి సైజు ౨౧౧ పుటలు. వెల ౧-౧-౦. ఇది చిరంజీవి కామరాజుగారికి (భట్టునగుటూరు, పెనుమంట్రపోస్టు, పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా)కు వ్రాసి పడయవచ్చును.

మారుతీ శతకము

గ్రంథకర్త: మారేమండ హనుమంతరాయ కవి. ప్రకాశకులు: లక్ష్మీ పబ్లిషింగుహౌసు, ౪, వల్లభ అగ్రహారము, ట్రిప్లికేన్, మదరాసు. క్రౌను ౨౨ పుటలు. వెల ౦-౪-౦.

జ్ఞానప్రదీపిక అను మలయాల ప్రశ్నలు

తెలుగు తాత్పర్యసహితము. కర్త: సముద్రాల వేంకటరాఘవాచార్యులుగారు. ప్రకాశకులు: ఉప్పుల వీరన్న శ్రేష్ఠిగారు, చాకలపేట, మదరాసు. క్రౌను ౧౬ సైజు ౨౩ పుటలు. వెల ౧-౭-౦.

సాభిప్రాయ విశేషములు

శ్లో. భక్త్యాత్వనన్యయా శక్య అహ మేవం విధో ఒర్జున, జ్ఞాతుం ద్రష్టుంచ తత్త్వేన ప్రవేష్టుంచ పరంతప!

అమృతత్వమునకు త్యాగమే పరమసాధనముగ నున్నది. సంకల్పసిద్ధికై సర్వమును సమర్పించిన మహానుభావులు త్యాగమూర్తులు. మహానుభావులు ధనమును, మానమును, సుఖమును, ప్రాణమును సమర్పణముచేసి పరమార్థమును బడయుదురు. సంకల్పసిద్ధికై ఆత్మార్పణముచేసిన మహానుభావులు శాశ్వతకీర్తిని బడసి లోకారాధ్యు లగుచున్నారు. ఆత్మార్పణమును జేసిన మహానుభావులు స్థూలదేహమును విడిచినను యశఃకాయులై శాశ్వతముగ జీవించుచున్నారు. ప్రపంచేతిహాసములందు త్యాగమూర్తులకుగల ప్రతిష్ఠయే త్యాగప్రభావమును విశదము చేయుచున్నది. త్యాగప్రభావము దైవభక్తులందును, దేశభక్తులందును ప్రచండాకారమును దాల్చుచు మానవోద్ధరణమునకు సాధనంబగుచున్నది. బుద్ధుడు, క్రీస్తు చేసిన మహాత్యాగము వారికి దేవత్వమును కల్పించినది. జోన్ ఆఫ్ ఆర్కు, వాషింగ్టను, లింకను మొదలగు దేశభక్తులు చేసిన మహాత్యాగము అమరత్వమును గల్పించినది. త్యాగమునకు లక్ష్యము ఆత్మార్పణముగాని స్వప్రయోజనము గాదు. భారతీయేతిహాసపురాణములందు త్యాగప్రభావము హృద్యముగ వివరింపబడినది. దధీచి, శిబి, బలి మొదలగువారి త్యాగము సుప్రసిద్ధము. చిరకాలగతమైన త్యాగశీలము భారత సంతానములందు వర్తమాన కాలమునందును ప్రత్యక్షముగు చున్నది. దేశ స్వాతంత్ర్యమునకును, మానవకల్యాణమునకును భారతసంతానము చూపుచున్న మహాత్యాగము విదేశీయులకు దుర్గ్రాహమైనను భారతీయులకు సుగ్రాహముగ నున్నది. స్వదేశ స్వధర్మారాధనమునకై ఆత్మార్పణమును జేసిన బాలగంగాధర తిలకు మహారాజపదవిని, లోకమాన్యప్రతిష్ఠను బడసి భారత హృదయపీఠమునందు స్థిరవాసమును గైకొనిరి. స్వరాజ్యసంకల్పసిద్ధికై సర్వమును సమర్పించిన చిత్తరంజనదాసుగారు దేశబాంధవత్వమును, లోకప్రియత్వమును బడసి భారతీయులకు స్వరాజ్యసంపాదనమునకు మార్గదర్శకులైరి. భారతజాతీయస్వాతంత్ర్యమునకై ప్రాణమానధనములను సమర్పించిన "లాలా లజపతిరాయిగారు" స్వాతంత్ర్యసిద్ధికిని, ఆత్మోపలబ్ధికిని మహాయోగమార్గమును సువ్యక్తము చేసిరి.

లాలా లజపతిరాయిగారి ఆకస్మికమరణము భారతహృదయమునందు మహాదుఃఖవేదనమును గలుగజేసినది. తన జీవితమునంతయును మానవకల్యాణమునకై ధారవోసిన

లాలా లజపతిరాయి. నలువ తదేకనిష్ఠతో సరస్వతీసేవను, పరమేశ్వరసేవను జేసిన లజపతి గారు దేహమును విడిచినను సజీవులై న్నారు. పరమార్థమునకై వా రనుభవించిన కష్టపరంపరలు లజపతిరాయిగారి దృఢ సంకల్పమును విశదముచేయుచున్నవి. కారాగృహావాసమును, నిర్బంధ దేశప్రవాసమును, మరణమునునిర్లక్ష్యముచేసిన లజపతిరాయిగారి పవిత్రజీవితము భారతీయుల కాదర్శ ప్రాయముగ నున్నది. దేశారాధనము కేవలము మాటలతోగాక చేతలతో జేయగలవిధమును లజపతిరాయిగారి జీవితము విశదము చేయుచున్నది. లజపతిరాయిగారికి గల విద్యాభిమానము, దేశాభిమానము, హిందూ సంఘాభిమానము, మతాభిమానము వారి విశాలమైన మానవలక్ష్యమునకు నిదర్శనములుగ నున్నవి. లజపతిరాయి గారు విద్యాభివృద్ధికై కళాశాలను స్థాపించిరి. భారతీయ సంస్కారోద్ధరణమునకై ఆర్యసమాజమును పోషించిరి. స్వాతంత్ర్య ప్రాప్తికై సకలనిర్బంధముల ననుభవించిరి. లజపతిరాయి యోధుడు సైమను సంఘబహిష్కరణమునకై లాహోరునందు నాయకత్వమును వహించి బాధలకు పాత్రులై, భారతస్వరాజ్య నిర్మాణమున కాత్మార్పణము జేసి, దేశారాధనమును జేయవలసిన విధానమును విశదముచేసెను. లజపతిరాయి గారి మరణము గలుగజేసిన సంతాపము ప్రజలకు వారిపట్ల గల భక్తిని అసంతముఖము లను విశదము చేసినది. ఆసేతు హిమాచలము గల భరతవర్షమునందు దుఃఖ తరంగములు పొంగి పొరలినవిధమును గతించిన మూడు వారముల యుదంతము విశదము చేయుచున్నది. కాంగ్రెసునాయకుల ఆ దేశానుసారము నవంబరు ౨౯ వ తేదీని దేశమునందంతటను జరుపబడినమహాసభలు ప్రజలకు లాలాలజపతిరాయి గారి మీద గల భక్తిని విశదము చేయుచున్నవి. ప్రజలు వారిభక్తి భావమును సార్థకము చేయుటకై అన్సారి, మాలవ్యా, బిర్లా, గాంధిగార్లు నిర్ణయించిన మార్గము నవలంబించుట పవిత్రధర్మమై యున్నది. నాయకులు నిర్ణయించిన ౫ లక్షల నిధిని వెంటనే సమకూర్చుటకు ప్రజలందరును పాటుపడుట లజపతిరాయిగారి పట్ల గల భక్తిని జూపుటకు సాధనముగ నుండగలదు. లాలాజీకి స్మరణమందిరములు భారతీయుల హృదయమందిరములు. లాలాజీ తన భౌతికదేహమును చాలించినను వారి యాత్మ సర్వత్ర ప్రత్యక్షమగుచు భారతీయులకు స్వధర్మనిర్వాహణమార్గమును బోధించుచున్నది. దేశారాధన జీవనమునకుగల ప్రతిబంధకములను, పరమార్థమును లాలాజీజీవిత ముపదేశించుచున్నది. అనన్యమైన భక్తియే సకలయోగములకును పరమసాధనమని శ్రీకృష్ణభగవానుడు పార్థునకు జేసిన మహోపదేశమును లాలాలజపతిరాయి వారి జీవితమునందు సార్థకముచేసిన విధమును వారి పవిత్రజీవితము విశదము చేయుచున్నది. దూషణభూషణ తిరస్కా

రములు దేశభక్తిపరాయణుండైన లజపతిరాయిగారి దేశభక్తికి ప్రతిబంధకములు గాక సాధనములైనవి. సైమనుకమిషనును బహిష్కరించుటయందు జూపిన యుత్సాహమును, కార్యపరత్వమును, త్యాగమును భారతస్వాతంత్ర్యప్రియులకు మార్గదర్శకమై యుండుగాత! కర్మయోగపరాయణుండైన లాలాజీ జీవితాదర్శము భారతీయులను కర్మయోగులను జేయుటకు వినియోగపడుటకు భగవంతు డనుగ్రహించుగాత!

* * *

సైమనుకమిషను

సైమనుకమిషను వ్యవహారములు పరిహాసపాత్రము లగుచున్నవి. వారి నాటకప్రదర్శనము మహాప్రహసనముగ నున్నది. అన్నిరంగములును హాస్యబీభత్స రసమయములై యథార్థమైన ప్రయోజనము నంతర్ధానము చేయుచున్నవి. వివిధసంఘములు స్వసంఘ ప్రయోజనములను సమర్థించుచున్నవి. మహమ్మదీయులు, యూరపియనులు ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్యమును గోరుచున్నారు. హిందువులు, క్రైస్తవులు ప్రత్యేకసాంఘికప్రాతినిధ్యమును నిరసించుచున్నారు. నిరంకుశాధికార వర్గము సంస్కరణములను ప్రతిషేధించుచున్నది. భారతీయనాయకులు స్వరాజ్యమును గోరుచున్నారు. స్వరాజ్య మధినివేశరాజ్యవిధాన మైనను, స్వతంత్రరాజ్యవిధాన మైనను, భారతీయ నాయకులకును ప్రజలకును బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులమీద సంపూర్ణమైన అవిశ్వాస ముదయించిన విధమును దేశవ్యవహారములు విశదము చేయుచున్నవి. సైమనుకమిషను సమక్షమున తయారుచేయబడుచున్న సాక్ష్యమంతయును స్వలాభార్థమై కల్పితమైనసాక్ష్యముగనున్నది. సహప్రయోజనార్థమై వెలసిన సంఘములు స్వప్రయోజనానుకూలమైన సాక్ష్యమును సృష్టించుచున్నవి. రాష్ట్రీయప్రభుత్వములు గుప్తసాక్ష్యమును సమకూర్చుచున్నవి. మొదటి దానివలె రెండవదియును దేశప్రయోజనములకు నిరర్థకము. బహిరంగసాక్ష్యమునందు సారము లేదు; రహస్యసాక్ష్యమునం దర్థములేదు. అయినను సైమనుకమిషను నాటకము యథావిధిగ సాగుచున్నది. ఆనాటకమువలన దేశమునకు ప్రయోజనము లేకపోయినను, అశక్తి దౌర్జన్యప్రభావము దేశమునకు విశదమగుచున్నది. సైమను కమిషను వ్యాజమున నిరంకుశ ప్రభుత్వాధికారులు చూపుచున్న దౌర్జన్యము ప్రభుత్వమునకు సహజమైన దౌర్జన్యహృదయమును విశదము చేయుచున్నది.

* * *

నిరంకుశవిధానము-బహిష్కరణము

బ్రిటిషు ప్రభుత్వమున కాధారమైన పశుబలప్రభావమును సైమను బహిష్కరణ వ్యవహారములు విస్పష్టము చేయుచున్నవి. సైమనుకమిషను బొంబాయియందు కాలుపెట్టినది మొదలు లోకమునందంతటను ప్రతిధ్వనించు

చున్న సైమనుబహిష్కరణ ఘోషయును, ప్రత్యక్షమగుచున్న నల్ల జెండాలును ప్రజాహృదయము నావరించిన స్వాతంత్ర్యాభిలాషను విశదముచేయుచున్నవి. బొంబయి, పునహా, లాహోరు, కరాచి, డిల్లి, లక్నో నగరములందు ప్రజానాయకులు వ్యక్తముచేసిన బహిష్కరణోత్సాహము ప్రజాశక్తిని, ప్రభుత్వదౌర్జన్యమును విశదముచేసినది. ప్రజాహృదయము నందుగల భావముల నరికట్టుటవలన ప్రభుత్వమునకు దౌర్బల్యము సిద్ధించునుగాని బలము సిద్ధించదు. ప్రజలకు భావప్రకటనమునందల సామాన్యపుహక్కును ప్రభుత్వము నిరోధించుట దౌర్జన్యమార్గమునకు సాధనంబుగనున్నది. లాహోరునందు లాలాజి మొదలగు నాయకులను లాటి దెబ్బలు కొట్టుటయును, లక్నోయందు పండితజవహరిలాలుగారు మొదలగు నాయకులను లాటిదెబ్బలుకొట్టుటయును సైమనుకమిషనుకు లాటిదెబ్బల కమిషను నామమును సమకూర్చినది. సైమనుకమిషను పట్ల భారతీయులకు గలయసహ్యమును నిరంకుశాధికారచర్యలు స్థిరతరము చేయుచున్నవి. లాలాజిమరణము బహిష్కరణోద్యమమునకును, స్వరాజ్యమునకును నుత్తేజమును గలుగజేసిన విధమును దేశావ్యాప్తమైన గాఢానుతాపము విశదముచేయుచున్నది. నెహ్రూకుమారునకు సంప్రాప్తమైన దెబ్బలు నిరంకుశ దౌర్జన్యస్వభావమును విశదముచేయుచున్నవి. క్రియలేని ప్రారంభముల కాడంబర మధికమను సామెతను సైమనుసప్తకము విశదముచేయుచున్నది. వేదుకలందును, విందులందును గల యుత్సాహము వ్యవహారములందు లేదని సైమనుకమిషనువ్యవహారములు విశదముచేయుచున్నవి. నిర్ణయమైన విషయముల కీకపటనాటక ప్రదర్శన మేల కావలయునో తెలియకున్నది. సామ్రాజ్యాభిమానమునకిది సహజలక్షణమై యుండును. బాల్ఫరుప్రభువు సర్ జాన్ సైమనువిషయమై సామాన్యవిషయములందు ఘనుడనియును, మహత్కార్యములందు సామాన్యుడనియును చెప్పిన యభిప్రాయమును వారివ్యవహారక్రమము పరిస్ఫుటము చేయుచున్నది. సైమనుగారిలక్ష్యము స్వరాజ్యవిధానమును విడిచి సాంఘికప్రాతినిధ్యమును, ఆంగ్లోద్యోగములను, బ్రిటిషు ప్రయోజనములను నాసించుచున్నది. సైమనుగారిలక్ష్యము బ్రిటీషురాజ్యాధికారసంరక్షణమునందు లగ్నమైన విధమున స్వరాజ్య నిర్మాణ విధానమునందు లగ్నము గాకుండుటవలన, కమిషనువలనను నేవిధమైన ప్రయోజనమును గలుగదని పయోనీయరు పత్రికయే తెలుపుచున్నపుడు భారతీయులు భేదాభిప్రాయమును గలిగియుండుట నిరర్థకము. సైమనుకమిషను బహిష్కరణమునందు జూపినశక్తిని నెహ్రూనివేదికపట్లను సైతము చూపుట స్వరాజ్యసాధనిర్మాణమునకు సాధనముగ నుండగలదు.

*   *   *

నెహ్రూనివేదిక

లక్నోయందు సకలపక్ష సమావేశము నిర్ణయించిన స్వరాజ్యసంధానమును

ఢిల్లీయందు గూడిన అఖిలభారత కాంగ్రెసు కమిటీయందు వాదించుట శుభసూచకముగ నున్నది. శ్రీమాన్ శ్రీనివాసయ్యంగారికిని, నెహ్రూగారికిని కుదిరిన సమాధానము వాగ్వివాదముల కంతమును గలుగజేసినది. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యప్రియులును, అధినివేశ రాజ్యవిధానప్రియులును నన్యోన్య సంఘర్షణము లేక స్వరాజ్య విధానములను ప్రచారము చేయుట కవకాశము లేర్పడినవి. ఒకవైపున సంపూర్ణస్వాతంత్ర్య సమితులును, ఒకవైపున సకలపక్షసమావేశములును స్వరాజ్యప్రచారమును జేయుచు స్వరాజ్యావసరమును, స్వరాజ్యకాంక్షను ప్రత్యక్షము చేయుచున్నవి. సకలపక్షముల వారిని నెహ్రూనివేదిక ఏకవేదికయందు సమావేశము చేయగల విధమును గతమాసమునందు సమావేశములైన సకలపక్షసమావేశములు విశదము చేయుచున్నవి. మండలసభలు, రాష్ట్రీయసభలు నెహ్రూనివేదికను సమర్థించుచు స్వరాజ్యాందోళనమునకు బలపోషణములను గలుగజేయుచున్నవి. దేశమునందంతటను మహాసభలు చేయుచున్న తీర్మానములు సైమనుకమిటీకి వినబడుచున్నను కమిటి లక్ష్యము నాకర్షింపజాలకున్నవి. తెలిసియును తెలియనటులు నటించెడివారలకు దెలుపుట బ్రహ్మకైనను సాధ్యముగాని విషయముగదా! సైమనుకమిషను నాటకప్రదర్శనము మూడుమాసములతో నంతము నొందగలదు. సకలపక్షసమావేశము నిర్ణయించెడి రాజ్యాంగవిధానము స్వరాజ్యనిర్మాణమునకు సాధనభూతము కాగలదు. సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమైనను, అధినివేశరాజ్యవిధానమైనను భారతీయులశక్తిమీద నాధారపడియున్నది గాని బ్రిటీషుప్రభుత్వపు దాక్షిణ్యముమీద నాధారపడి యుండలేదు. ముప్పదిమూడుకోట్ల భారతీయుల దృఢసంకల్పము స్వరాజ్యమును సంపాదించగల విధమును సహాయనిరాకరణోద్యమసందర్భమునను, సైమను బహిష్కరణోద్యమ సందర్భమునను ప్రజలు చూపుచున్న నిగ్రహము సువ్యక్తము చేయుచున్నది. నిరంకుశాధికారవర్గ మవలంబించుచున్న దౌర్జన్యవిధానము భారతీయుల నిగ్రహసామర్థ్యమును విశదము చేయుచున్నది. లాహోరు లక్నో పురము లందువలెనే యితర పురములందును సైమను బహిష్కరణోద్యమమునందు ప్రజానాయకులు నిగ్రహపరాయణులై మెలంగుటకు భారతమాత యనుగ్రహించుగాత!

* * *

నంద్యాలసభలు

గతమాసమునందు నంద్యాల పురమునందుగూడిన యాంధ్రమహాసభలును, కల్యాణ్ నందు గూడిన యాంధ్రసాంఘిక సభయును, నితరసభలును ఆంధ్రహృదయమునందు గలిగిన ప్రబోధమును సువ్యక్తముచేయుచున్నవి. నంద్యాలయందు గూడిన ఆంధ్రమహాసభ, సంగీతమహాసభ, జాతీయధ్వజారోహణము, ఖద్దరు ప్రదర్శనము, గోరక్షణసభ, రాష్ట్రీయసభ, సకలపక్షసమావేశము, పశ్చిమాంధ్రమ[illegible].

చ్చుమహాసభ ప్రజాభ్యుదయమునందు ప్రవర్ధమానంబగుచున్న ప్రబోధమునకు నిదర్శనములుగనున్నవి. ఈసభల కాధ్వర్యమును వహించినవారినర్వోత్తమరావుగా రాంధ్రుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులు. రాధాకృష్ణయ్యగారు, దొరసామయ్యంగారు, శ్రీనివాసయ్యంగారు, ప్రకాశముగారు, బెజంటమ్మగారు, చతుర్భుజదాసుగారు, కోటిరెడ్డిగారు వారియుపదేశములం దాంధ్రాభ్యుదయ సాధనములను, స్వరాజ్యసంపాదన సాధనములను విశదముచేసి... రెండుదినములం దిన్నిసభలను నిర్వహించుటయందుగల సాధక బాధకములు సభానిర్వాహకులకును, ప్రతినిధులకును, ప్రేక్షకులకును విశదమైనది. కాల మ[illegible]పన్యాసములలోను, ప్రసంగములతోను గ[illegible]చినది. ఆంధ్రాభ్యుదయమునకు సాధనభూ[illegible]లైన వివిధరంగములందును కార్యవిధానమును నిర్ణయించుట కవకాశము లేకపోయినది. అనేక సభ లేకకాలమునం దొకచోటను సమావేశమగుటయుందే ఈదోషము ప్రత్యక్షముగ నున్నది. కాల మతిస్వల్పమైనపుడీదోషము ద్విగుణీకృతమగుచున్నది. ఉపన్యాసములు, సిద్ధాంతములు, ప్రయోజనమును సమకూర్పవలసిన యవసరము పోయి కార్యవిధానము ప్రయోజనమును సమకూర్చవలసిన యుగ మేర్పడినది. ప్రత్యేక విషయములకు ప్రత్యేకసభలను కార్యదక్షు లేర్పాటు చేయవలసినయవసరము వర్తమాన కాలమునందు గలిగినది. సంగీత సాహిత్యములు, లలితకళలు, సాంఘికవ్యవస్థలు రాజ్యాంగములు, పరిశ్రమలు వ్యవహారదక్షుల నిర్వాహణమునం దభివృద్ధిని జెందవలసిన యవసరము సర్వత్ర గోచరంబగుచున్నది. భావికాలమునం దైనను ప్రజానాయకులు ప్రత్యేకవిషయములకు ప్రత్యేకసభల నేర్పాటుచేసి దేశసౌభాగ్యమునకును, ప్రజాక్షేమమునకును మూలబీజమైన కార్యవిధానమును నిర్ణయించుదురు గాత! ఆంధ్రసభలను బెజవాడ కాహ్వానము చేసిన కాశీశ్వరరావు గారును, వారి మిత్రులును సామార్గము నవలంబించుట కాంధ్రదేశము ప్రోత్సహించుగాత! పరోక్షము గనున్న ఆంధ్రత్వమును అపరోక్షము చేయుట కాంధ్రులు కృతనిశ్చయులై కామితార్థములను బడయుదురు గాత!

Printed and Published by K. Nageswara Rao, at the Andhra Patrika Press, No.7, Thambu Chetty St., Ma[illegible]